

Mukəddəs Kitab

Təwrat 23-қисим

«Yəxaya»

© Mukəddəs Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyşurqə Kalam Tərijimisi»

Təvrat 23-qisim

«Yəxaya»

(Yəxaya pəyğəmbərlərin kitabı)

Kirix söz

Oqurmənlərlərin aldidə pəyğəmbərlik kitabiridin əng uluqlardın biri turidu — yəni Təvrat 23-qisim, Yəxaya pəyğəmbərlərin kitabı («Yəxaya»).

Hatiriləngən materiyoğa əsasən Yəxayanın pəyğəmbərlik hizmiti Yəhuda padixahı Uzzia əlgən yıl (miladiyədin ilğiriki 740-yılı) baxlanıq, xundakla padixahlar Yotam, Aħaz həmə Həzəkiyalar təhtə olturoqan məzgillərdə, miladiyədin ilğiriki 686-yılıqə əllik tət yıl dawam kıləqan. Uning pəyğəmbərlik hizmiti bəlkim həmə xu məzgildin ilğiri, yəni Uzzia təhtə olturuxın ilğiri (dəmək, miladiyədin ilğiriki 740-yilidin burun) həmə rəzil padixah Manassəhlənin təhtə olturoqan wəktidimə (dəmək, miladiyədin ilğiriki 686-yilidin keyin) boləqan boluximə mumkin. Biraq bu toqrulə yazma hatirilərlə məwjut əməs.

Yəxaya bəzidə «pəyğəmbərlərlərin pəyğəmbəri» dəp atilidu — u Huda toqrısidiki hatirilənmə süpitidə həttə Təvratıdiki baxqə uluq qisimlər iqidə tehimə munəwwər orunda turidu. Məsih dunyoğa kəlgüqə, yəni İnjil dəwrigiqə uning Huda toqrulə bəzi eytkənlirini həqkəndə baxqə pəyğəmbər eytip bəkkən əməs idi. Uning kitabidiki muhim temilərləni təwəndikidə yəkūnlisək bolidu: —

(1) Dunyoğa bir Qutquzoquqı kelidu. Muxu Qutquzoquqının ələhidiliki Yəxaya kitabidə süpətlinidu. U bolsa: —

(a) Dawut padixahın jəmətidin qikidəqan bir padixah;

(ə) dunyadiki barlıq gunəhlərləni Əz üstigə kətürəp qurbanlıq boləqan, Hudanın kulı;

(b) ahırkı zamanlarda dunyayı sorə kılıxqə əsməndin qūxidəqan, Hudağa wəkil bolidəqan padixah.

Yəxaya kitabının ahırkı qismidə muxu Qutquzoquqı bolsa, «Hudanın məsih kıləqını» yəki «Məsih» dəp atilidu; U qüdrətlik, karamət həmə məjizilik ixlərləni yaritixqə Hudanın Rohı wujudəqə qūxkən kixidur. «Məsih»kə boysunup, səzigə itaət kıləqan barlıq kixilər həyatqə erixidu; Uningə boysunmıqanlar mənggüqə həlak bolidu.

(2) «Hudanın xəhəri» (yəni «Qüddus», Yerusəlem yəki «Zion») wə «Hudağa yat xəhər» (Babil, «muxu dunyadiki xəhər»). Zionə təwədikilərlərin parlaq kələqiki; «muxu dunyadiki xəhər»dikilərlərin qong balayı'apətkə yüzlinixi.

(3) Hudanın pak-mukəddəsliki. Huda mukəddəsliki həmə Əzini İsrailə mənggülik bəqləqanlıqı bilən: «İsraildiki Mukəddəs Boləquqı» — deyilidu.

(4) Huda dunyadiki barlıq tarixni idarə kıləquqı, xundakla Əz həlkənin bəht-bərikitini kəzləp barlıq tarixni baxkırəquqidur. U kəlgüsü ixlərləni tehi yüz bərmigən qəqlərdimə bilgəqkə, Əz həlkəni ixənq-ətikadidə həmə Əzigə təyinixtə qing turuxqə riqəbtləndürəx üqün, Əzi muwəpik dəp kəriqəndə ularəqə bəzi ixlərləni (pəyğəmbərlərlərkilik) əldin'ələ eytidu.

«Yəxaya»

(5) Insanning öz-öziga tayinixi Hudaqə yirginqlıktur; Hudaqə tayanqanlar uning hursənlikı bolıdu; hətta muxu dunyadiki barlıq jəpa-muxəkkətlər, dərd-ələmlık ıxlar arısidımu u ularqə aram-hatırjəmlık berıdu.

Kerünüxtə Yəxaya pəyoqəmbər padıxah aılısidə yaki əksəngək bir aildə tuqulqan; əzining kitabıdın həm Təwrattiki baxkə bəzi kısımlardın kerünıduki, u ordıqə kirip-qıqıxkə həkukluk, xunglaxkə ordıdiki barlıq ıxlarqə, jumlıdın padıxahning diplomatik munasiwətlirigə (məyli məhpiy yaki məhpiy bolmisun) nəhayiti tonux idi. Yənə oquk kerünıduki, muxu «yukiri munasiwət» uningqə nisbətən «heqnemə» hesablanmaytti. Uning əllik yillik pəyoqəmbərlik hizmiti dawamıda, u heq qorkmastin padıxahlarqə, qət'əllik əlqılərgə, kahınlar wə hərhil diniyərbablarqə, sotqılarqə həm hər dərjilik əməldarlarqə kəttik tənbiş həm agahları berıxtin bax tartmay kəlgən. U yətküzgən bayan-həwərlərgə həlk ıxənməy mazək kılıp kəmsitsımu, u yənıla Hudaning sez-kalamini ularqə yətküzüp turatti.

Uning Huda tərıpidin pəyoqəmbər boluxkə «toluk qakirilixi» məzkur kitabning 6-babıda biz üqün hatiriləngən. Bu qakirilix nemixkə birinqi babta əməs, bəlkı 1-babtın 5-babkığə hatiriləngən həwərlərdin keyin kelıdu? Nəhayiti enik türüptuki, biz muxu awwalkı (1-5-babtiki) həwərlərdin uning baxkılarning gunahlırıqə Hudaning tənbiş bərgüqi «qorali» bolqanlıkini bilimiz; 6-babtiki qakirilix arkilik u əzining gunahkə qemgənlikini həm gunahning qongkur yirginqlik ikənlikini səzgənlikini bizning quxiniximizni ümid kılıdu. Muxu aldinqi bəx babta Israil həm puqralırıqə bəx ketim «**Həlinglarqə way!**» dəp jakarlaydu, keyin u Hudaning pak-muqəddəslikini, Uning uluqlukını kerüp: «**Əzümgə way!**» dəp kəttik azablinıdu. Uni əng azablıqan gunahlırı əzining orunsız, napak gəp-səzliri idi; bu jəhəttə u əzining öz dəwrıdiki adəmlərni bulqaydıqan gunahlarıning təsirini qəbul kılqanlıkini sezip: —

«Əzümgə way! Mən tığəxtim! Qünki mən ləwliri napak adəmmən həm napak ləwlik bir həlk bilən arilixip turup, öz kəzüm bilən padıxahkə, yəni samawı qoxunlarıning Sərdari bolqan Pərwərdigarqə karıdim!» — dedi.

Uning nalə-pəryadını anglıqan Rəb pərıxtisini kurbangahdın bir qoqni elip kelip uning əsqıqə təgküzüxkə buyrudi, xuning bilən uning gunahlırı kəqürüm kılınqanlıkı jakarlandı (Yəxaya bu bir wəkədin gunahlarıning kəqürüm kılınixining kurbangah bilən ziq munasiwiti bar ikənlikini enik quxəndi; keyinrək muxu həwər Muqəddəs Rəhning wəhiysi bilən tehimu enik bolıdu). Hudaning: «**Mən kimni əwətimən wə kim bizgə wəkil bolup barıdu?**» degən awazını anglap, Yəxaya əzini kərsitip: «**Mana mən! Məni əwətkəysən**» — dedi.

Huda uningqə: «Gepingni angıaxni rət kılıdıqan muxu həlkınggə seni əwətimən; ular həwiringni anglıqanseri baqrını tehimu kəttik kılıdu» — dəydu. Bu bolsa kixilər anqə yakturmaydıqan bir wəzipıdu! Xuning bilən uning kəngli azablinip: «**Əmdi muxundək ıxlar kəqanoqıqə dawamlıxıdu?**» dəp sorixi əjəblınərlik ıx əməs (6:11).

Yəxayaqə Israilar ıqıdə Hudaqə sadıq bolqan, uning həwirini anglap ıxinıdıqan bir «kəldisi», «kəlduruloqan kısım» yaki «saklınqan kısım»ning hərəkəqan məwjutlukı ayan kılınıdu. Yəxaya bolsa ularning hizmitıdə bolıdu; «kəldilər» keyinrək Yəxaya tapxuruwalıdıqan həwərlərni angıaydu, qıng sakılaydu wə bularnı keyinki dəwrlərgə yətküzıdu, dəpmu eytilıdu. Əməliyəttə muxu gəpning həkikət ikənlikı tüpəylidin bığün Yəxayaning kitabını öz qolimizda

«Yəxaya»

tutux nesiwimiz bar boləjan; Hudaəja sadik boləjan muxu «kaldisi» uning həm baxka pəyoəmbərlərləningmu yazəjanlirini öz əyni kəqürüp saklıəjan.

Yəhudiylarning «hədisliri»gə asasen, Yəxaya pəyoəmbər rəzil padixah Manassəh tərpidin hərə bilən hərədilip, ikki parqə kilip öltürülgən («İbr.» 11:37-ayətni kərüng), birak u Hudaning səzigə kirip yazmilirini əzigə əgəxkənlərgə tapxuroəjanlikü üqün, muxu yazmilar bügüngiqə kolimizda saklanəjan.

Əz həlki üqün əllik yil hizmət kilix dawamida, Yəxaya nuroqun bexarətlərləni bərgən. Birak «bexarət» deginimiz nemə? Bexarət bolsa ötkənki, həzirki yaki kəlgüsidiki məlum bir ix toqruluk Hudaning karixi ayan kilix yaki Hudaning Əzi toqruluk məlumat berix. Bəlkim kəpinqimiz bexarət kəlgüsi ixlərləni aldin'ala eytxitin ibarət dəp karaymiz; əməliyəttə bexarətlər yukiriki tərəplərləni öz iqigə alidu, birak bexarətning əng muhim əmili kəlgüsidiki (yaki ötkənki) bir ixning nemə ikənlikə əməs, bəlkə ixning nemixkə boləjanlikidin ibarəttur. Aldin'ala eytiləjan məlum bəzi ixlərləning yüz bərgənlikə bexarətning Hudadin kəlgənlikini təstikləydu həm Hudadin əymingüqilərləni bexarətning kələjan kəsimlirioəja ixinip qing tutuxkə rioəbətəndüridu. Birak Hudaning pəyoəmbərlirigə bexarətlərləni berixitiki tıp məksiti əzimizgə həkikiy əhwalimizni ayan kilix həm bizni Əzigə yəkinlaxturuxitin ibarəttur.

Yəxaya, xübhəsisziki, muxu kitabta hatiriləngən bexarətlərdin sirt nuroqun bexarətlərləni bərgən həm muxulərləni bəlkim hatiriləngən. Birak ixinimizki, u Hudaning Rohining yolyoruki həm wəhiysi bilən əzi bərgən nuroqun bexarətlərdin birnəqqisini tallap toqlap, ulərləni həzir kolimizdiki bu «Yəxaya» kitabı kildi. U muxu bexarətlərləni əzi qəbul kiləjan tərtip boyiqə rətləngən əməs; tərtip kəp wakitlarda anqə muhim əməs. Omumi yəhəttin eytkənda, bexarətlər bizgə təwəndiki nəwət boyiqə hərhil həkikətlərləni təktiləydu: —

- (a) Gunah wə təkəbburluk məsilisi həm aqiwətliri
- (ə) Hudaning gunah toqruluk agahlanduruxliri
- (b) Huda əwətkən Kutkuzəquqisining kurbanlikü arkilik boləjan nijat-kutkuzulux
- (p) Hudaning nijatini qəbul kilixtin kelip qikidiəjan bəht-bərikətlər
- (t) Hudaning Əz nijatini qəbul kilmiəjanlarəja quxüridiəjan jazasi

«Yəxaya» kitabining üq kismi — kiskiqə yəkün

Huda muxu dunyadiki hərbi əl-yurtkə birdin pəyoəmbər əwətkən, dēgən sēz daim eytilidu. Birak Təwrat, Zəburda dēyiləngəlgə asasen uningəja ixənməymiz. Təwratkə asasen Huda butpərəslikkə tolup kətkən bu dunyadin birlə adəmnə talliwelip uni Əzigə qəkiroəjan; muxu kixi bolsa əz butlirini taxlap Hudaning awaziəja əgəxkən. Muxu adəmə bolsa həzriti İbrahimi idi. Huda uningəja mundaq wədə kilip: —

«Sən arkilik yər yüzidiki barlik ailə-kəbililər bəht-bərikət tapidu...»

Mening awaziməja kulak saləjining üqün yər yüzidiki barlik əl-yurtlar nəslingning nami bilən əzliri üqün bəht-bərikət tiləydu» — dēdi («Yaritilix» 12-bab həm 22-babni kərüng).

İbrahəmdin İshak həm İsmail tərəlgən; İshaktin Yəqub tərəlgən. Yəqub keyin Huda tərpidin «İsrail» dəp ataləjan. Yəqub (yəni İsrail) bolsa «İsrail» yaki «Yəhudiylar» dəp ataləjan əlning əjdadi idi. Hudaning həzriti İbrahəməja dēginigə asasen, uning «əwladi», yəni İsrail arkilik **«Yər yüzidiki barlik ailə-kəbilə bəht-bərikət tapidu»**. Huda Əz həkikiyini İsrail arkilik pütkül dunyaəja ayan kilməqki idi. Xu munasiwət bilən «Yəxaya»diki 2-babta munulərləni kərimiz: —

«Yəxaya»

«Ahiri zamanlarda Pərwərdigarning ibadəthanisi jaylaşkan taq taqlarning bexi bolup bekitilidu,

U həmmə dəng-egizlktin üstün kılıp kətürüldü;

Barlıq əl-həlkələr uningə qarap ekip kelixidu.

Nuruqun qowmlar bir-birigə: —

«Kelinglar, Pərwərdigarning teqija,

Yəni Yəqubning Hudasining eyigə qikayli;

U Əz yollirini bizgə igitidu,

Biz uning tərəkiliridə mangimiz» — deyixidu».

Huda Israilni Əz həkikətini yətküzüxtiki wasitə kilməkqi idi; yukirida okuqinimizdək, Israil ahirkı zamanlarda xundak rolda bolidu. Birak bügüngə kədar ular bu rolda Hudaning məksitini heq əməlgə axurojini yok; Yəxaya pəyoqəmbər boləjan dəwrdə, Israil dunyani əz Hudasiqə ixinixkə jəlp kıləjan əməs; əksiqa, ularning ixənqsizlikı həm butpərəslik kilmixi tütəylidin barlıq əllər «Jimi aləmnı baxkuroquqi dəl Huda yimizdur» dəydiəjan xu Israil həlkini «butpərəslər!» dəp mazaq kıləjan. Əmma Həmmigə Qadir axundak əhwalda Israilni nemə kilməkqi bolidu? «Yəxaya» kitabı dəl muxu soaləja jawab beridu. Huda Israildin, Dawut pəyoqəmbərnıng əwladi boləjan pak bir kizdin tuqulidiəjan, ahirkı zamanda Israilni andin dunyani idarə kilidiəjan karamət bir padixahni turəuzidu; uning həkümranlikı pütkül dunyaəja aram-hatirjəmlıknı yətküzidu. Birak (bexarət boyiqə) bu padixah Israil yat bir əlnıng imperiyəsining həkümranlikı astidiki əjayıb kattıqkilik boləjan bir ailidə dunyaəja kelidu. Bu «Yəxaya» kitabining birinqi kışmining (1-37-bab) muhim bir temisidur; uni «Padixah kışmi» dəp ataxkimu bolidu.

Biz «ikkinqi kışim» dəp qarəjan 38-55-bablarda, Israilning gunahlırı tütəylidin Huda məksitini əməlgə axurmıqanlikı yənə tiləja elinidu. Butpərəslikning qarangojulukı baskan dunyada Israil «Hudaning guwahqisi» süpitidə heq nətijə qikiralımıəjan. Birak Hudaning məksətliri nıxanəja yətməy kelixi hərgiz mumkin əməs; qünki «Mening Kulum» degən bir zat pəyda bolidu. Israil kılalmaydiəjan ixni U kılıp, Hudaning həkikətini awwal Israiləja, andin dunyaəja yətküzidu. Muxu wəzipisi tütəylidin Huda kulıqə (Məsihgə) keyin yənə «Israil» degən namni koyidu; U yənə «Pərwərdigarning biliki» yaki «Pərwərdigarning bilək-koli», yəni Hudaning Əz kudriti, dəp ayan kılınidu. Birak Hudaning həwər-həkikətini yətküzüx jəryanida, «kul» əxəddiy qarxilikqə uqraydu; U urulidu, adəmlər Uning yüzigə tüküridu həm Uning dümbisini kəmqulaydu. Birak kul bolsa muxu muamilidin bax tartmaydu yaki qol yandurmaydu. Həttə Uni urux xundak dərıjigə yetiduki, Uning qirayi tonuqusız bolup ketidu. Uni «Huda əwətkən həwərqı» deyixning ornida, ular Uni insan arisidiki əng ləniti həm jinayətqi dəp hesablap, dəhxətlik öltürüwetidu. Bu həwər «Yəxaya» kitabining mərkizi həm meqizi.

Bu pak-diyanətlik adəmnıng ölümü bilən Hudaning kattıq kəhr-qəzipi pütkül dunyaəja yaqdurulmay kalmaydu dəp oyliximiz mumkin. Əməliyəttə bu ixlar dəl Hudaning məksətlik pilani idi; kulning rəzil adəmlərnıng qolida boləjan əxəddiy ölümida, Huda pəkət Israilnilə əməs, bəlki barlıq dunyani kəqürümgə erixsun dəp, barlıq gunahlırimizni kulning zimmisigə yükləp bizning ornımızda jazalaydu. Kul bolsa Əz ihtiyari bilən xundak yolni tallap, Əzini «gunahni yuyidiəjan kurbanlıq» süpitidə otturiəja qikiridu. Bu jəhəttə u kurbanlık boluxta tallax imkaniyiti yok boləjan haywanlarəja ohximaytti, U Hudaəja həm insanəja boləjan muhəbbitidin muxu yolni Əz ihtiyari bilən tallıəjan (53-bab).

«Yəxaya»

Ƙul dāpnā ƙilīnīdu; bexarəttin ƙərūnīduki, U bir bay adəmnīng ƙəbrīsīgə dāpnā ƙilīnīdu. Biraƙ adəmlər tehi uni «Huda lənət ƙilōjan», «həq pərzənt ƙərməy elip ƙetilgən» dāp həsabliqinīda, ƙul əksiqə mənɡgūlūƙ tirilgən, ƙəp pərzəntlik, aləmnīng əng yuƙiri jayioja ƙətūrūlgən, dāp wəhiy ƙilīnīdu. Uni tonux arƙilik «nuroqun adəmlər» həkƙaniy ƙilīnīdu. Mana buni «Yəxaya» kitabīning iƙkinqi ƙismi, «Ƙul ƙismi» dāp ataxƙa bolīdu.

Üqinqi, yəni ahirƙi ƙisim (56-66-bablar)ning dəslipidə biz əmđi yənə Yəxayanīng əz dəwrigə ƙelimiz. Gunah həm məqlubiyətlərnīng məsililiri yənīla aldīmizda turīdu; biraƙ birinqi ƙismi bilən selixturojanda xu dəwr tehimu zulmət, tehimu ƙarangojulūƙ iqidə ƙalīdu. Xundak bolōjini bilən Hudaning məmin bəndiliri həkikəttə qing turuxƙa riqbətləndūrūlīdu; Huda Israilōja yaki dunyaoja «nijat ƙəltürgüdək həq adəm»ni tapalmay, muxu ixni Əzīning «Əzūmnīng bilək-kolum» arƙilik ƙilīdiojanliqini elan ƙilīdu. U «Hudaning Rohi wujudīda turojan» «Həməjmət-Ƙutƙuzoquci» dərwəƙə Zionōja pat arīda ƙelīdu, dāp jakarlaydu (59-bab, 16-21-ayətlər). Biz iƙkinqi ƙismidin «Pərwərdigarnīng bilək-ƙoli»ning «Pərwərdigarnīng ƙuli»oja ohxax adəm iƙənlikini bilīmiz. U «Pərwərdigarnīng Rohi bilən «məsih ƙilīnojan»», «nijatning ƙiyim-ƙeqiki ƙiydūrūlgən» degən süpətlərdə ƙelīdu; Uning ƙelīxi həm hizmiti arƙilik Israilning parlak ƙeləqiki bolīdu. Ular Hudaning xan-xəripigə tolojan yengi asman, yengi zeminning mərkizi bolīdu.

«Məsih ƙilīnojan» degən zat, yəni Hudaning «Məsih»i bolsa «muxu ixlarning həmmisi əməlgə axurulmioquqə aram almaymən, duadin tohtimaymən» dāp wədə ƙilīdu; u yənə muxu ix üqün dua ƙilixƙa yənə baxƙa «ƙəzətqilər»ni təminləxƙə wədə ƙilīdu. Muxu «tarmaƙ ƙismi» Məsihning dunyani soraq ƙilixƙa qüxīdiojanliqini ƙərsitīdiojan ojayibanə bir ƙərūnūx bilən ahirlixiđu.

Muxu əng ahirƙi wəhiyđə bolsa Israilning xu qaoqdiki (ahirƙi zamandiki) əhwalī tehimu hətərlik ƙərsitilīdu. Ular soraq ƙilīnīp pak-muƙəddəs bir Hudaning alđida təyyar turuxtin yirak bolīdu. Ular buni enik bilip, Hudaning Israilōja yənə bir ƙetim nijatlik məjizə yaritix üqün «ƙənglimizni Əzünggə buriōjaysən» dāp ƙattīƙ wə azablik nalə-pəryadlarni ƙətūrīdu.

Hudaning bu dualaroja adəmni həyran ƙaldurīdiojan jawabi bar. Dəsləptə, U «Meni izdimigən bir həlƙ»ƙə Əzūmni tapƙuzimən həm namim bilən həq munasiwətsiz bolōjan bir «əl»gə Əzūmni ayan ƙilīmən, dəydu (65:1). Dunya soraq ƙilīnīp Uning jazasioja qəmüp ƙetīdu. Israil həlakət girdawioja qüxüp ƙalay dāp ƙalojana, ular arisidiki «ƙalđi» səwəbidin ƙutƙuzulīdu. Hudaning muxu «ƙalđisi» həm Əzini «izdiməy» tapƙan bu «əl», xundakla ularning pərzəntlirogə bolsa Huda yengi asman-zeminning mərkizi bolōjan, ƙaytidin yengiləndurulojan «Israil» degən zeminni berīdu. Bir ƙün iqidila «rohīy ailə» süpitidə yengi bir «Israil» tuqulīdu. Hudaning sot-jazasidin tirik ƙalojan «yat əllər» bolsa əzlirogə tarkīlip ƙəlgən Yəhudiylərnə «Pərwərdigarōja atiojan hədiyə» süpitidə Yerusalemoja ƙayturup apirīdu. Pütƙül dunya Rəbƙə ibadət ƙiloquci bir həlƙ bolīdu.

Xuning bilən hulasiləp eytƙanda, məzƙur kitabni üq ƙisimoja bəlūxƙə bolīdu. Ular təwəndīƙiqə: —

«Yəxaya»

(1) Padixah qismi (1-37-bab)

(1-5-bab) temilarni tonuxturdigan bexarətlər: —

Israilning ikki yūzlük karakteri

Hudaning yekinda bolidigan jazasi

Hudaning «qaldi»si

Hudaning kəlgüsi parlak səltəniti

«Pərwədigarning küni»

Muxu bablarni bolsa kitabning keyinki qismidiki hərhil temilarda bayan qilinigan bexarətlərnin uruqi deyixkə bolidu.

6-bab: Hudaning Yəxayani qakirixi

7-11-bablar: Kəlgüsi padixah həm uning həlqi toqruluk bexarətlər

Padixahning sirlik halda tuqluxi (pak qizdin, yoxsul əhwalda)

Padixahning parlak səltəniti

Yəhuda həm Israil «Hudaning arami»ni rət qilidu.

12-bab: Kəlgüsidiki qəlibilik nahxa

13-27-bablar: Yat yurtlar toqruluk bexarətlər

Israil bilən əllərnin otturisdiki munasiwət toqruluk bexarətlər; dunya tarihini baxquruqi Hudadır. Əllər toqruluk hər bir bexarət baxqa-baxqa bolup, xübhəsisizki, Huda həm uning tüpki məksətliri toqruluk həqiqətlərgə misal bolux süpitidə tallanigan. Muxu bexarətlər üq dəwr boyiqə, yəni 13-20, 21-23, 24-27-bablar boyiqə bayan qilinidu. Üqinqi dəwr bexarətlər bolsa «dunyaning xəhiri» bilən «Hudaning xəhiri»ning aqiwətlirini selixturidu.

28-37-bablar: Israil wə yat əllər; Hudaning ahirki soti həm jazasi; Zionqa kaytix; Asuriyə bilən ahirki elixix; Hudaning kutkuzuxi

(2) «Kul» qismi (38-55-bablar)

38-bab: Həzəkiyaning kesili həm sakaytilixi

39-bab: Əjəllik qarar

40-44:23 Dunyaqa kelidigan zor təsəlli.

Butpərlərnin nadanliqi.

Huda təngdaxsiz Yaratquqi.

«Pərwədigarning kuli» tonuxturulidu.

Israilning kəlgüsidiki bəhti.

44:24-48:22 «Zor kutkuzux» Israilning Babildin kutkuzuluxi — «Korəx» arqilik wadə qilinigan

49-55-bablar: «Tehimu zor kutkuzux» — Israil həm dunyaning gunahın kutulup Hudaning səltənitiqə kirixi — «Məsih» arqilik wadə qilinigan

(3) «Qəlibə Qiloquqi Məsih» qismi (56-66-bablar)

56-59-bablar: Karangojuluk künlərdə həkəniylərqə berilən riqətlər.

Hudaning zor rəhimdilliki, kuruk dinning yirginqliki.

Rəzillər nijatsiz qalsa tehimu rəzil bolup ketidu.

«Həmjəmət-kutkuzoquqi»ning yeqin kelixi.

60-62-bablar: Israilning «həmjəmət-kutkuzoquqi»si arqilik boligan parlak kələqiqi.

Pütkül dunyaqa Israil arqilik bəht ata qilinidu.

Yengi asman, yengi zemin

«Yəxaya»

Həmmə ix «Məsih kilinojan oʻlibə kiloquqi», yəni «Məsih» arkilik bolidu.

63-64-bab: «Məsih kilinojan Oʻlibə Kiloquqi» sot kilip jazalioquqi rolida kərünidu.

Israilni tooqra yoloqa buraxqa, Hudaning yenioqa kayturuxqa Hudaoqa kətürülgən nalə-pəryadlar

65-bab: Hudaning jawabi. Israilni Ozigə kayturux üqün U awwal Yəhudiy əməslərgə Özini tonutup ayan kilidu. Andin Israilni özigə sadik boləjan «kaldi»lar arkilik özining yenioqa kayturidu.

66-bab: Hudaning kədirləydiyini mukəddəs ibadəthana əməs, bəlki uningdin əyminidiojan bəndiliridur. Israilning keləqiqi bekitildi, Yəhudiy əməslərgə Israil arkilik mənggü bəht ata kilinidu. Pütkül dunya Hudaning ibaditidə bolidu. Rəzillər üstigə jaza qūxidu.

Tehimu roxənki, ixlətkən səz-ibarilərdin kəriqanda, Yəxaya intayin bilimlik adəm idi. Kitabning kəpinqisi ibranıy tilining «xeir xəkli» yaki «qaqma xeir xəkli»də yezilojan. Baxqa kitabta deginimizdək, ibranıy xeiriyitidə misralar parallel, bəzidə üq misralik yezilidu. Bir kuplettiki hər bir misraning ohxap ketidiojan yaki selixturma bolidiojan temisi bar. Dunyaning bəhtigə yarixa, nuroqun tillaroqa tərjimə kilix mumkin bolmaydiojan wəzinlik yaki kəpiyəlik xeirdək bolmiojan bu hil xeirni tərjimə kiloqili bolidu. Birak Yəxaya pəyoqəmbər yənə ibranıy tilida nuroqun qaqqaklarni həm sansız səz oyunlirini kollinidu həm uningdin sirt bəzi waqitlarda kəpiyəlik xeir uslubida yazidu. Bularni uyoqur tiliqə tərjimə kiloqanda xeir xəkliyə ipadiləxkə kəlimimiz ajizlik kilidu. Halbuki, okurmənlər bulardin azrak huzurlansun həm pəyoqəmbərnin küqlük tilining purikini purisun dəp izahatlirimizda anqə-munqə misallarni kərsitip bərduq. Kitab yūzdin artuq «xeiriy bəxarətlər», xundakla bəzi nəsrıy kisimlardin tərkiib tapkandur.

Əməliyəttə kəp yərlərdə xeirning əng muhım həkikəti, xeirning dəl otturisidiki misrada bolidu. Kəp xeirlarning alahidə bir «məhrab qurulumisi» bar. Bulardin «koxumqə səz»imizdə birnəqəqə misallarni kərsitimiz.

Xunga Təwrattiki bəxarətlilik bəzi kitablardin sirt, «Yəxaya» degən kitabni baxqa kitablar bilən selixturuxqa bolmaydu. Okurmənninğ tema, məzmun yaki səzligüqining əzgirixidin bəzidə bəxi aylinip kəlixı mumkin. Biz okurmənlərnı pəkətlə okuwərixkə dəwət kilimiz. Kitabning nuroqun sirliri keyinki kışmidila nurlinidu. Yəxaya pəyoqəmbərninğ kitabı Hudaning yolyorukı həm wəhıysi bilən kixini okuxkə təkəzza kilidu. Yəxaya pəyoqəmbər bəzidə adəmnı qeqitiwetidiojan wə kaymukturuwetidiojan bayanlarnı kilidu, bəzidə tuyuksız yengi-yengi bir personazlarnı bayan kilidu. Pəkət okurmən okuwərsila sir eniklinidu. Xunga Mukəddəs Kitab tooqruluk mundaq deyilgən: «Mukəddəs Kitabning əng yaxhi qūxəndürgüqisi kitabning əzidur». Muxu həkikət-həkmət «Yəxaya» kitabioqa tehimu mas kelidu. Yəxaya pəyoqəmbərninğ Huda yaki insan tooqruluk kiloqan bəzi bayanliri, xūbhışizki, bizni kəttik oyoqa salidu. Kitabta Hudaoqa tayanəjan əng gədək-saddilirimiz üqün kəngülnı yasaydiojan həm təsəlli-riqəbət beridiojan kəp nərsilər bar; həm bizni kəttik oylanduridiojan həm qongkır oyliximizni tələp kilidiojan kışimlirimu bar —

Qūnki: —

«Mening oylioqanlirim silərninğ oylioqanliringlar əməs,
Mening yollirim bolsa silərninğ yolliringlar əməstur;
Qūnki asman yərdin kəncə yukiri boləjinidək,
Mana Öz yollirim silərninğ yolliringlardin,

«Yəxaya»

Mening oyliqanlirim silarning oyliqanliringlardin xunqa yukiridur» (55-bab, 8-9-ayət).

Xunga aldirimay qaynap yegüdək yaxhi gəxmı bar, həmdə bowaklar üqünmı roh-kəlbni kuwwətləydiqan, dərhal istemal kılqılı bolıdıqan sütünı bar.

Tola qaqlardımu, məlum bexarətnıng top-toqra mənisi pəkət bexarətnıng əməlgə axurulux waqtıqə yətküqə sirlıq turıdu. Andin toluk qüxəngılı bolıdu. «Yəxaya» kitabınıng bügüngə kədər tēhi əməlgə axurulmıqan kəp bexarətliri bar. Bırak unıng «pak kızıdin tuqlıdıqan Padıxah», «Pərwərdıgarning kılı» həm «Kıl həkkəniy kılqanlar» toqruluk uluq bexarətlirini baldur əməlgə axurulqanlıqıqə ixinimiz; bu bexarətlərnıng ixkə axuruluxınıng «məsih kılınqan Oləlibə Kılqıuqı», yəni Əysə Məsihnıng wujudıda qaqan, kəyərdə həm kəndak bolqanlıqını mukəddəs İnıldin toluk kərüwalqılı bolıdu.

Okurmənlərgə yardəm bolsun üqün, xundakla həm kitabdin kelip qıkkən bəhtidin biz bilən birlıktə ortaklaxsun üqün biz 700din artuk izahatni qoxup bərdük. Bəzilər bularnı bək kəp dəp kərixı mumkin; əməliyəttə biz azlık kılıdu dəp kəraymız; bularnıng yənə ikki həssə kəp izahatlarnı koyuxningmu həyran qaloquqılık yök. Qolimizda turuwatqan, «Yəxaya» kitabidiki tekistni birkədər tolukraq izahlıqan, əngliyəlik alim «Motyer Doktor» yazqan «Yəxaya» degən kitab bolsa 540 bəttin artuk. Tərijimizdə biz bu kitabtin kəp paydılanduk. «Motyer Doktor» bügüngə kədər «Yəxaya» kitabini tətqiq kiliwatqılı kırık yil boldi. Unıng kitabini «Inter-Uniwersitet Nəxriyati» 1993-yılı qıkardı (IVP). Biz yənə Yəhüdiy Məsihy alim Arnold Fruhtinbaumning əsərliridin, 1920-yıllırı Kəxkərdə ixləngən uyoqrqə nushisidin həm hənzıqə (1911-yilidiki «hehebən») «Mukəddəs Kitab» nushisidin kəp paydılanduk.

Tərijmə hizmitimizdə, alimlarning «Yəxaya»ning tekistini mənisi toqruluk pikirlirini bizningi bilən gəwdilik pərkəngən yərliri bolsa, axu baxkə hil tərijisini izahlxak tirixtuk. Əgər baxkə hil muhım tərijisini etibarimizning sirtida qaldıroqan bolsaq, okurmənlərdin əpu soraymız. Biz yənə qolimizdin kelixiqə tekistimizdə ibraniy tilidiki «parallel» (ikki misralik) xeyriy xəklini wə ibraniy tilidiki «turaklık ibarilər»ni əyni xəklidə saklxak tirixtuk. Tekistdə ibraniy tilidiki kəp uqraydıqan isim yaki peilni bolsa, izqıl həlda uyoqr tilidiki ohxax bir söz bilən ipadiləxkimu tirixtuk. Undak kılqanda okurmənlər məlum bir söz yaki ibarə toqrısida əzini tətqiqatini elip baralaydu. Məsılən, «Yəxaya»ning tekistidə «Pərwərdıgarning bilək-kılı»ning alahidə bir mənisi bar; bırak okurmən pəkətlə 53-babkəqə okusa andin muxu ibarini adəmnı həyran qaldırdıqan toluk küqi həm mənisini tuyukşızla enik qüxinələydu.

Kisimlarning yaki bablarning bexıqə koyuloqan mawzularnı biz okurmənlərgə yardimi bolsun dəp qoxumqə kılduk. Bu mawzularning mukəddəs tekistning əzigə təwə əməslikini təkitleymız.

Ətkən əsirdə bəzi hudəsiz alimlər «Yəxaya»ni nəqqə kisimqə bəlup, bəzi kisimlarnı «aldin'ala eytkən ixlardin keyin yaloqanqılıktin yazqan» dəp turuwaloqan. Bizning muxundak hudəsiz pikirlərnı muzakirə kılıx bilən okurmənnıng waqtini israp kılqumız yök. Muxundak bimənə nəzəriyilər Hudəni adəmlər (yəni pəyoqəmbərlər) arqılık bizgə söz kılalaydıqanlıqıqə pəkət ixənəməsliktin qıkkən, halas. Baxkə hərhil hudəsiz nəzəriyələrgə ohxax, ularning kəpinqisi əz-əzidin həlak bolqan, halas; kəp waqıtlarda hudəsiz yazoquqılar əz nəzəriyilirini əzini keyinki bayanliri bilən bıkə kiliwetidu. Mubada «Yəxaya» kitabı miladiyədin ilğiriki 7-, 6-, həttə 5-əsirdə yeziloqan dəyli, unıngda yənə kəp bexarətlər xu waqıtladin keyinki yıllarda əməlgə axuruloqan. Hudəsizlarning bu kitabtin qorqqını həyran qalarlık ix əməs; qünki unıngda ularning jazalındıqanlıqı jakarlinidu.

«Yəxaya»

Oqurmənlər oquşınida, Hudaning səzlirining təjimisı arkilik kənglini həkikətkə həm hatirjəmlikkə yetəklisun dəp dua kılıp oqurmənlirimizni Həmmigə Qadiroja tapxurimiz. Ahırkı künidə Uning muxu kitabida bexarət berilgən «Pərwərdigarning kuli»ning kurbanlik hizmiti arkilik, Hudaning xəripining aldida Yəxaya pəyojəmbər bilən billə turayli! Amin!

Izahat: — Yənə təkrarlaymizki, kirix söz, mawzu wə izahatlar oqurmənlərgə yardimi bolsun üqün təjiman tərpidin berildi. Ular Muqəddəs Kitabning əsliy tekist-ayətlirining bir kismi əməs.

Yəxaya

Hudaning Israiloʻja bolqan «dəwa»si həm qakirikı

1 ¹ Uzziya, Yotam, Ahaz wə Həzəkiyalar Yəhudaʻja padixah bolqan waqıtlarda, Yerusalem wə Yəhuda toʻqrisida, Amozning oʻqli Yəxaya kərgən oʻqayibanə wəhiy-alamətlər: —

² «I asmanlar, anglanglar!

I yər-zemin, kulak sal!

Qünki Pərwərdigar səz eytti: —

«Mən balilarni bekip qong kildim,

Birak ular Manga asiylik kildi..

³ Kala bolsa igisini tonuydu,

Exəkmı hojayinining okuriʻja mangidiʻqan yolni bilidu,

Birak Israil bilməydu,

Əz həlkim heq yorutulʻqan əməs.

⁴ Ah, gunahkar «yat əl»,

Kəbihlikni toplan əzigə yūkligən həlk,

Rəzillərnıng bir nəslı,

Nijis bolup kətkən balilar!

Ular Pərwərdigardin yiraklixip,

«Israildiki Mukəddəs Bolʻquqi»ni kəzigə ilmidi,

Ular kəynigə yandi..

⁵ Nemixka yənə dumbalanʻqunglar kelidu?

Nemixka asiylik kiliwerisilər?

Pütün baxliringlar aʻqrip,

Yürikinglar pütünləy zəiplixip kətti,

⁶ Bexinglardin ayioʻqinglarʻoʻiqə sak yeringlar kəlmidi,

Pəkət yara-jarahət, ixxiq wə yiring bilən toldi,

Ular tazilanmioʻqan, tengilmioʻqan yaki ularʻoʻja heq məlhəm sürülmigən.

⁷ Wətininglar qəlləxti;

Xəhərliringlar kəyüp wəyrənə boldi;

Yər-zemininglarni bolsa, yatlar kəz aldinqlardila yutuwelwatidu;

U yatlar tərıpidin dəpsəndə kılınip qəllixip kətti.

⁸ Əmdi üzümzarʻoʻja selinoʻqan qəllidək,

Tərhəməklıkkə selinoʻqan kəpidək,

1:2 «I asmanlar, anglanglar!» — Mukəddəs Kitab boyıqə üq asman bar. «Təbirlər»ni kəring. «Qünki Pərwərdigar səz eytti...» — muxu kitabta elinoʻqan «Pərwərdigar» bolsa, ıbraniy tilidiki «Yəhwəh» degənnıng tərjimisidur. «Yəhwəh» Hudaning yənə bir ismi bolup, «Mənggülik Bolʻquqi», «Əzüm Bardurmən», «əhdisidə mənggü Turoʻquqi Huda» degənni bildirdi. Təbirlərnımu kəring.

1:2 Kan. 32:1

1:4 «Ah, gunahkar «yat əl»...» — bu həjwiyy, kinayilik gəp. Hudaʻja nisbətən Israil butpərəs bir «yat əl» bolup kətkənidi. «Israildiki Mukəddəs Bolʻquqi» — Hudaning yənə bir ismidur. Bu isim bəlkim, «Əzining Israil həlkigə birdinbir pak-mukəddəs bolʻquqi ikənlikini kərsətkən Huda wə Israil arisida pak-mukəddəs turoʻquqi Huda» degən mənida. Yəxaya pəyoʻqəmbər Hudani tiloʻja aloʻqanda, bu isimni kəp ıxlitidu.

1:4 Zəb. 78:8; Yəx. 57:3

1:5 2Tar. 28:22; Yər. 2:30

1:6 «ularʻoʻja heq məlhəm sürülmigən» — yaki «ularʻoʻja heq zəytun meyi sürülmigən».

1:7 Kan. 28:51,52; Yəx. 5:5

Muhasirigə qüxkən xəhərdək,
Zionning kızı zəip qalduruldi.

⁹ Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar bizgə azəjinə «qaldisi»ni qaldurmiojan bolsa,

Biz Sodom xəhərigə ohxap qalattuk,
Gomorra xəhərinin halioja qüxüp qalattuk..

¹⁰ I Sodomning həkümranliri, Pərwərdigarning səzini anglap qoyunglar,
«I Gomorraning həlki, Hudayimizning qanun-nəsihitigə kulak selinglar!

¹¹ Silər zadi nemə dəp Manga atap nurojunliojan kurbanliklarni sunisilər?» — dəydu Pərwərdigar.

— «Mən kəydürmə qoqkar kurbanliqlərdin,
Bordak malning yaqliridin toyup kəttim,
Bukılar, paklanlar, tekilərnin qanliridin heq hursən əməsmən..

¹² Silər Menin aldimoja kirip kəlgininglarda,
Silərdin həyla-aywanlirimni xundak dəssəp-qəyləxni kim tələp kəlojan?

¹³ Bihudə «axliq hədiyə»lərnə elip kəlixni boldi kilinglar,
Huxbuy bolsa Manga yirginlik bolup qaldı.

«Yengi ay» həytli wə «xabat kün»lirigə,
Jamaət ibadət sorunlirioja qaqirilixlarəja —
Kiskisi, kəbihiqtə ötküzülğən daəduəqilik yiojilixlarəja qidiəuqilikim qəlmidi.

¹⁴ «Yengi ay» həytinglərdin, bəkitilğən həyt-bayriminglərdin kəlbim nəprətlinidu;
Ular manga yük bolup qaldı;
Ular ni kətürüp yürüxtin qarqap kəttim.

¹⁵ Qolunglarni kətürüp duaəja yayəjininglarda,
Kəzümni silərdin elip qəqimən;
Bərhək, kəpləp dualarni kəlojininglarda, angliməymən;
Qünki kəllirənglar qənoja boyaldı..

¹⁶ Əzünglarni yuyup, paklininglar;

1:8 «üzümzarəja selinojan qəllidək, tərhaməklikkə selinojan kəpidək...» — Yerusəlemning əhwalini təsvirləydu; u nəhayiti kıl üstidə turojanlikini, intayin muqimsiz əhwalda qaldurulojanlikini bildirsə kerək. «Zion» — yəki «Zion teəji» bolsa Yerusəlem xəhiri, xuningdək muqəddəs ibadəthana jaylaxqan təədu.

1:9 «Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar» — «Yəxaya» kitabida kəp ixtililidəjan Hudaning bir nami. «Pərwərdigar bizgə azəjinə «qaldisi»ni qaldurmiojan bolsa...» — «qaldı» (Hudaning «qaldisi») «Yəxaya» degən kitabta kəp kərüldidəjan tema yəki mawzudur. İsrail həlkinin kəp kismi Hudadin yirəkləxip kətkən bolsimu, Hudaning mēhīr-xəpkiti bilən ularning arisida həman əzigə sadıq bir «qaldı» bolidu. «Sodom xəhərigə ohxap qalattuk, Gomorranin halioja qüxüp qalattuk» — kona zamanlarda, (İbrahim pəyəəmbərnin dəwridə) bu ikki xəhər Hudaning nəziridə nəhayiti rəzil bolup, U əsmədin ot-günggürtni yəədurop ularni pütünləy wəyran kəlojan. İkki xəhərnin bügüingə qədər həqəndək izliri qəlmidi («Yə.» 19-babni kəring).

—Yəxayaninğ deməqki boləjini, Huda Əzigə sadıq bir «qaldisi» qaldurmiojan bolsa, İsrailmu bu ikki xəhərgə ohxax rəzillik bilən tolup, ohxaxla pütünləy wəyran bolup yər yüzidin yökilip kətkən bolattı.

1:9 Yar. 19:24; Yəx. 17:6; 24:6; 30:17; Rim. 9:29

1:10 «I Sodomning həkümranliri,... I Gomorraninğ həlki, ...» — muxu yərdə, Yəxaya pəyəəmbər öz həlkini Sodom həm Gomorradikilərgə biwasitə ohxitidu.

1:11 «kəydürmə kurbanlik» — muxu hil kurbanlik Hudaəja atap toluk kəydürülətti.

1:11 Zəb. 50:8-14; Pənd. 15:8; 21:27; Yəx. 66:3; Yər. 6:20; Am. 5:22

1:12 «dəssəp-qəyləxni kim tələp kəlojan?» — «dəssəp-qəyləx» degən səz muxu yərdə bəlkim həlq elip kirqən nurojunliojan kurbanlik mallirininğ ibadəthanininğ həyililirini dəssigənlikini kərsitidu. Bəxə birhil tərjimisi «dəpsəndə kəlix».

1:13 «axliq hədiyə»lər — «axliq hədiyə» adəttə «kəydürmə kurbanliklər» həm əja qoxulattı. «huxbuy bolsa manga yirginlik bolup qaldı» — Musa pəyəəmbərgə tapxurulojan qanunoja əsasən, hər kün muqəddəs ibadəthanida huxbuy yəki x kerək idi. «xabat kün» — bolsa xənbə kün bolup, İsrailar üçün «muqəddəs kün»dur, bu həqəndək ix-əmgək kilmay Hudaəja seəjiniəjan, ibadət kiliəjan kün idi. Yəhədiylar bu künni «xabat kün»i, yəni («hizməttin» dəm elix kün»i) dəydu. Yənə 56-bab, 2-ayətni kəring.

1:15 Pənd. 1:28

Kilmixlirlarning rəzillikini köz aldimdin neri qilinglar,
Rəzillikni kilihtin qolunglarni üzünglar;

¹⁷ Yaxxilik kilihtin ögininglar;

Adillikni izdänglar,
Zomigarlərgə tənbiş beringlar,
Yetim-yesirləni nahəklikdən halas qilinglar,
Tul hotunlarning dəwasini soranglar..

¹⁸ Əmdi kelinglar, biz munazirə kilihtin, dəydu Pərwərdigar,
Silərnin günahinglar kipi-kizil bolsimu,
Yənə qardək akiridu;
Ular kizil kuruttək tok kizil bolsimu,
Yungdək ap'ak bolidu..

¹⁹ Əgər itaətmən bolup, anglisanglar,
Zemindiki esil məhsuləttin bəhrimən bolisilə;

²⁰ Birək rət kilip yüz ərisinglar,
Kiliq bilən ujuqturulisilə»
— Qünki Pərwərdigar Əz əqzi bilən xundək degən.

²¹ Sadik xəhər kəndəkmu pəhixə bolup qaldı!?

Əslidə u adalət bilən toloqanidi,
Həkəniylik uni məkan qiloqanidi,
Birək hazır qatillar uningda turuwatidu..

²² Kümüxüng bolsa daxlələyə aylinip qaldı,
Xarabingəyə su arilixip qaldı;

²³ Əmirlirin əsiylik qiloquqlar,
Oqlarəyə ülpət boldı;
Uların hər biri pəriyə əmrək bolup,
Soqə-salamlarıni kəzləp yürməktə;
Ular yetim-yesirlər üçün adalət izdiməydu;
Tul hotunlarning dəwəsi ularning əldiyə yətməydu..

²⁴ Xungə — dəydu saməwi qoxunların Sərdari boləqən Rəb Pərwərdigar —

Yəni İsrəildiki kudrət İgisi eytidu: —
Mən küxəndilirimni jazalap puhadin qikimən,
Düxmənlimdin kisas alimən;

²⁵ Qolunni üstünggə təgküzüp,
Seni tawlap, səndiki daxləni tələküs təziləymən,
Səndiki bərlək ariləxmiləni elip təxlaymən..

1:16 Zəb. 34:13-14; 37:27; Am. 5:15; Rim. 12:9

1:17 «Zomigərlərgə tənbiş beringlar» — bəxə birhil təjimişi, «Əzilgüqilərgə yar-yələk bolunglar».

1:18 «Silərnin günahinglar kipi-kizil bolsimu» — bu «kizil kurut» Yəhudiylar bu kurutni boyək yasax üçün ixlətkən.

1:18 Zəb. 51:7-10

1:21 «Sadik xəhər kəndəkmu pəhixə bolup qaldı!?» — Yəxaya pəyoqəmbər Yerusəlem xəhərinə əslidə Hudaqə sadik bir əyaləyə ohxax xəhər idi, birək hazır bir pəhixə əyaləyə aylandı dəp ohxitidu.

1:22 Əz. 22:18,19; Həox. 4:18

1:23 «Soqə-salamlarıni kəzləp yürməktə...» — ibrəniy tilidə «Soqə-salamlarıni qoqlap yürməktə...».

1:23 Yər. 5:28; Zək. 7:10

1:24 «İsrəildiki kudrət İgisi...» — Hudanın yənə bir namidur. Bu nam bəlkim, «İsrail həlqigə Əzining küq-qudritini kərsətküqi Huda, İsrəildə turoqən nəhəyiti kudrətlik, qadir Huda» degən mənidə. Yəxaya pəyoqəmbər Hudani tiləqə ələqəndə, bu namni kəp ixlitidu.

1:25 Yər. 6:29; Mal. 3:3

²⁶ Həkimran-sorəqçiliringlarni awwalkidək,
Məsliħəqçiliringlarni dəsləptikidək hələyə kəltürimən.
Keyin sən «Həqkanıylikning Makani», «Sadıq Xəhər» — dəp atilisən.
²⁷ Əmdi Zion adillik bilən,
Wə uningəyə kəytip kəlgənlər həqkanıylik bilən kətkuzulup hər kəlinidu..
²⁸ Biraq asiylar wə gunahkarlar birdək ujukturulidu,
Pərwərdigardin yüz ərıgüqilər bolsa həlak bolidu..
²⁹ Xu qaoqda silər təxna boləjan dub dərəhliridin nomus kəlisilər,
Talliojan baqlardin hijil bolisilər..
³⁰ Qünki özünglər huddi yopurmaqliri kərup kətkən dub dərıhidək,
Susız kəruk bir baqlək bolisilər.
³¹ Xu küni küqi barlar otka xam piliki,
Ularning əjri bolsa, uqkun bolidu;
Bular hər ikkisi təngla kəyüp ketidu,
Uları ərqürüxkə həqkim qikmaydu..

Ahirki zamanlardiki Yerusalem

2¹ Bular Amozning oqlı Yəxaya Yerusalem wə Yəhuda toqrisida kərgən kalamdur: —
² Ahir zamanlarda, Pərwərdigarning öyi jaylaxkən taql taqlarning bexi bolup bəkitilidu,
Həmmə dēng-egizlktin üstün kəlip kətürilidu;
Barlık əllər uningəyə kərap ekəp kəlixidu..
³ Nuroqun həlk-millətlər qikəp bir-birigə: —
«Kəlinglər, biz Pərwərdigarning təqləyə,
Yəkupning Hudasing öyigə qikəyali;
U Əz yolliridin bizgə ərğitidu,
Biz Uning tərıkiliridə mangimiz» — dēyixidu.
— Qünki kənun-yolyoruk Zıondın,
Pərwərdigarning səz-kalami Yerusalemdin qikədiojan bolidu..
⁴ U əllər arisida həküm qikəridu,
Nuroqun həklərnıng hək-nahəklirigə kəsim kəlidu;
Buning bilən ular kəliqlirini sapan qixliri,
Nəyzilirini orəqək kəlip soquxidu;
Bir əl yənə bir əlgə kəliq kətürməydu,
Ular həm yənə uruxni ərğənməydu..

1:27 «uningəyə Zionəyə kəytip kəlgənlər» — muxu yərdə «kəytip kəlix» bəlkim ikki ixni əz iqigə alidu. Birinqisi, kəlgüsida «towa kəlip, Hudaning yenioqə kəytidiojanlar»; ikkinqisi, «yırək yurtttiki kulluktin, sürgün boluxidin (yəni Hudaning jazalıq tərbiyisidin) qikəp Zionəyə kəytip kəlgənlər». **«kətkuzulup hər kəlinix»** — ıbraniy tilida pəkət bir səz bilən ipadilınidu. Bu səz həm «bədal tələp, kulluktin kətkuzup hər kəlix»nimu əz iqigə alidu.

1:28 Ayup 31:3; Zəb. 1:6; 5:5; 73:27; 92:9; 104:35

1:29 «dub dərəhliri ... baqlar...» — muxu «dub dərəhliri» wə «baqlar» xübhışizki, xu dəwrdiki butpərəslikkə alaħıdə atalojan jaylarni kərsitidu. Biliximizqə muxu hil butpərəslik jinsiy əhləksizlik bilənmu munasiwətlık idi.

1:31 «otka xam piliki» — yaki «otka tərmaq».

2:2 Ahir zamanlarda — ıbraniy tilida «Künlarning ahirida». **«Pərwərdigarning öyi»** — Pərwərdigarning ıbadəthanisini kərsitidu. **«Barlık əllər uningəyə kərap ekəp kəlixidu»** — Təwrat həm Zəburdiki «əllər» dēgən səz adəttə ısraildin baxkə barlık həklərnı, yəni «Yəhudi y əməslər»ni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» dəp tərjimə kəlimiz. «Yəxaya» dēgən kitabta «əllər», «taipilər», «yat əllər» yaki «həlk-millətlər» dēyilsə, hərdəim muxu mənini bildiridu.

2:2 Mik. 4:1

2:3 Zəb. 110:2

2:4 Yo. 3:10; Mik. 4:3

«Yəxaya»

⁵ — «I Yakup jəmətidikilər,
Kelinglar, Pərwərdigarning nurida mangayli!».

Hazırkı Yerusalem

⁶ — Sən Öz həlking boləjan Yakup jəmətini taxlap qoydung;
Qünki ular xərktiki hurapatlar bilən tolduruldi;
Ular Filistiyələdək pal salidu;
Ular qətəlliklər bilən qol tutuxidu;
⁷ Zemini bolsa altun-kümüxkə tolup kətti;
Baylıqliri tügiməs;
Yər-zemini atlarəjimu tolup kətti,
Jəng hərwiliri həm tügiməs;
⁸ Zemini butlar bilənmu liq bolup kətti;
Ular öz qolliri bilən yasəjanlirioğa,
Barmaklıri bilən xəkilləndürgənligə səjdə qilixidu.
⁹ Xuning bilən puqralar egildürüldü,
Mətiwərlərmu təwən qilinidu;
Sən ularning qəddini ruslimaysən həm heq kəqürüm qilmaysən.

«Pərwərdigarning küni»

¹⁰ Əmdi Pərwərdigarning wəhxitidin,
Həywisining xan-xəripidin əzüngni qaqur,
Hada taxlar iqiğə kiriwal,
Topa-qanglar iqiğə məküwal!
¹¹ Qünki adəmnin təkəbbur kəzliri yərgə qaritilidu,
İnsanların qəkawurluqi pəs qilinidu;
Xu künidə yaloquz Pərwərdigarla üstün dəp mədhiyilinidu..
¹² Qünki samawi qoxunların Sərdari boləjan Pərwərdigarning xundək bir küni təyyar turidu:
—
Xu küni hər bir təkəbbur wə məmədanların üstigə,
Əzini yukiri saniəjanların üstigə quxidu
(Xuning bilən ularning həmmisi pəs qilinidu!),
¹³ Xuningdək Liwanning egiz, pələkkə yetidiəjan barlıq kədir dərəhlirining üstigə,
Baxandiki barlıq dub dərəhlirining üstigə,
¹⁴ Egiz təqlərləning həmmisigə,
Yukiri kətürülgən barlıq dənglərləning üstigə,
¹⁵ Hər bir həywətlik munarning üstigə,
Hər bir mustəhkəm sepişləning üstigə,
¹⁶ Tarxixtikiki hər bir soda kəmisining üstigə,

2:6 «Ular İsrailərlədək pal salidu» — muxu yərdə Yəxaya kinayilik sez ixlitip, öz həlkingin hurapiyliqni hər tərəptin, yəni xərktin həm oərbətin (Filistiyələrdin) qəbul qiloanliqini kərsitidu.

2:7 «altun-kümüxkə tolup kətti... baylıqliri tügiməs... yər-zemini atlarəjimu tolup kətti, jəng hərwiliri həm tügiməs» — muxu 6-8-ayəttə, Yəxaya ularning Musa pəyoqəmbərgə tapxurulojan qanun — Təwrattiki «Qanun xərqi» 17-18-bablar kəzdə tutulidu. Muxu ixlər Təwrattiki xu pərmanlarəja hilap.

2:9 «... puqralar egildürüldü... [ləwən qilinidu]» — bu pəilning ikkisi ikki bəlisik sez bolup, ularning butlarəja bax uridiəjanliqini həm də kəlgüsədə ular xühisizki ohxaxla Hudaning oəzəpi əldidə yərgə yikilidiəjanliqini bildüridu. «... qəddini ruslimaysən həm heq kəqürüm qilmaysən» — muxu ikki ibarə ibrəniy tilidə ikki bəlisik birlə sez bilən ipadilnidu.

2:11 Yəx. 5:15

2:12 Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəh. 6:12-13

Xundakla barlik güzəl kemə gəwdisining üstigə xu küni qüxüxkə təyyar turidu..

¹⁷ Adəmlərnin kərəngliki təwən kəlinip qüxürölüp,

Insanlarning təkəbburliki pəs kəlinidu,

Xu künidə yalquz Pərwərdigarla üstün dəp mədhiyilididu.

¹⁸ Butlar bolsa həmmisi kəzdin yökilidu..

¹⁹ Pərwərdigar yərnə dəhəxtlik silkindürüxkə ornidin turidioğan qaoqda,

Ular əzlirini Uning wəhxitidin, Uning həywisining xan-xəripidin qaqurup,

Hada tax oqarlrining iqiğə,

Yər yüzidiki əngkürlərgə kiriwalidu;

²⁰ Xu künidə kixilər əzigə qoqunuxkə yasioğan kümüx butliri wə altun butlirini kərioqu qaxқанlaroğa wə xəpərənglərgə taxlap beridu;

²¹ Pərwərdigar yərnə dəhəxtlik silkindürüxkə ornidin turidioğan qaoqda,

Ular əzlirini Uning wəhxitidin, Uning həywisining xan-xəripidin qaqurup,

Hada tax qaklrining iqiğə,

Yarlarning yeriklririoğa kiriwalidu;

²² Ümidinqlarni nəpisi dimioqidila turidioğan insandin üzünqlar,

Qünki insan zadi nemə idi?!

Yəhuda-Yerusalemning kəbihlikigə qüxidioğan jaza

3¹ Qünki, kəral! Samawi qoxunlarning Sərdari boləğan Rəb Pərwərdigar,
Yerusalem wə Yəhudağa kuwwət wə yələnqük boləğan barlik nərsilərnə yök kəlidu,
— Yəni kuwwət boləğan pütkül ax-nan,
Yələnqük boləğan həmmə su..

² Palwan wə ləxkər,

Sətiqə wə pəyoğəmbər,

Palqi wə aqsəqal,

³ Əllik bexi, mətiwər wə məslihetəti,

Hünərwan ustilar wə jadu kəloquqilarni yök kəlidu.

⁴ — «Ularınq orniəğa yaxlarni əməldar kəlimən,

Bəthuy balilar ularning üstidin idarə kəlidu.

⁵ Puqralar bir-birini ezidu,

Hərbiri koxnisi təripidin ezilidu;

Balilar kərilaroğa,

Muttəhəmlər mətiwərlərgə ədəpsizlik kəlidu;

⁶⁻⁷ Xu küni birsi ata jəmətidiki kərindixini tutuwəlip, uningə: —

«Sizning kiyim-keqikingiz bar; bizgə yetəkqi bolung, bu harabilər kəlingiz astida bolsun», —
dəydu;

U jawabən kəlini kətürüp kəsəm iqip: «Dərdinqlaroğa dərman bolalmaymən;

Əyümdimu ya ax-nan ya kiyim-keqək yok;

Meni həlkəyə yetəkqi kəlmənglar!» — dəydu.

2:16 «Tarxixiki hər bir soda kəmisining üstigə,...» — kədimki zamanlarda dengiz sodisi bilən dangqi qıqқан «Tarxix» dəydioğan üç yurt bar idi. Birsi ximaliy Afrikida, birsi İspaniyədə, yənə birsi Əngliyədə boluxi mumkin idi. Tarxixiki kəmilər barlik baxқа əllərnin kəmiliridin qong wə həywetlik idi. «Xundakla barlik güzəl kemə gəwdisining üstigə,...» — yənə birhil təjimi: — «Xundakla hər bir güzəl rəsim-həykəllərnin üstigə,...»

2:18 «Butlar» — ibraniy tilida: — «Ərziməslər,...»

3:1 «kuwwət» wə «yələnqük» — bu ikki söz ibraniy tilida adətə «tayaq» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinliki barki, kədimki zamanlarda Yəhudiylər həkə öz nanlrini bir hasida (zihta tiziloğandək) kətürüp mangatti. Undək bolsa bu sözlər ikki bislik bolup, həm muxu «tayaqlar» həm «kuwwət-yələnqük»ləni təng kərsitidu.

⁸ Qünki Yerusalemlə putlixidu-qüxkünlixidu,

Yəhuda bolsa yikilidu;

Səwəbi, ularning tili wə illətləri Pərwərdigarğa qarxi qikip,

Xəwəp İgisining kəzliri aldida isyankarlıq kildi..

⁹ Ularning qirayi əzlirogə qarxi guwahlik beridu;

Ular Sodom xəhridək gunahini heq yoxurmay,

Oquq-axkara jakarlaydu.

Ularning jenioğa way! Ular yamanlikni öz bexioğa qüxürgən!

¹⁰ Həkkaniylarğa eytkinki,

Ular aman-esənlikdə turidu,

Ular öz əmllirining mewisini yəydu;

¹¹ Rəzillərgə way! Bexioğa yamanlik qüxidu,

Qünki öz kəli bilən kəloqanliri əzigə yanidu.

¹² Mening həlkimdə bolsa, balılar ularni har kəlidu,

Ayallar ularni idarə kəlidu;

I həlkim! Siləzni yetəkləwatkanlar siləzni azduridu,

Ular mangidioqan yolliringlarni yok kəlidu..

¹³ Pərwərdigar Öz dəwasini soraxğa orun alidu,

Həlk-millətlər üstidin həküm qikirixğa ərə turidu;

¹⁴ Pərwərdigar Öz həlkining aqsakalliri wə əmirliri bilən dəwalixip, ularğa: — Üzümnəzni yəp tügətkənlər silər əzünglər,

Ajiz məminlərdin aloqan olja əyüglərdə yatidu, dəydu.

¹⁵ — Silərnin həlkimni axundək ezip,

Ajiz məminlərnin yüzlirogə dəssəp zadi nemə kəloqininglər? — dəydu samawi kəoxunlarning Sərdari boləqan Rəb Pərwərdigar.

Yerusalemdiki «moda kəoqlixidioqan» təkəbbur kiz-ayallarğa qüxidioqan jaza

¹⁶ Pərwərdigar yənə mundaq dedi: —

«Zion kiz-ayalliri təkəbburluk kəlip,

Kax-kirpiklirini süzüp,

Kəzlirini oynitip, naz kəlip taytanglixip,

Putlirini jildirilitip mengip yürixidu;

¹⁷ Xunga Rəb Zion kiz-ayallirining bax qokkəlirini taz kəlidu,

Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu»..

¹⁸ Axu küni Rəb ularni güzəllikidin məhrum kəlidu;

— Ularning oxuk jildiraklirini,

Bax jiyəklirini, ay xəkillik marjanlirini,

¹⁹ Həlkəklirini, biləzükklirini, qümpərdə-qaqwanlirini..

²⁰ Romallirini, oxuk zənjiririni, potilirini, ətirdanlirini, tiltumarlirini,

²¹ Üzüklirini, burun həlkəklirini,

²² Həytlik tonlirini, yopuklirini, pürkənjilirini, həmyanlirini,

²³ Əynəklirini, ap'ak iq kəynəklirini, səllilirini wə tor pərdilirininin həmmisini elip taxlaydu.

²⁴ Əmdi xundək boliduki,

3:8 «...Yerusalemlə putlixidu-qüxkünlixidu...» — yaki «...Yerusalemlə harab kəlinidu».

3:12 «balılar ularni har kəlidu, ayallar ularni idarə kəlidu» — muxu yərdə, Yəxaya bəlkim ularning padixahəning balilik kəlidioqanlığı, öz ayalliri wə kənəzakliri təripidin kontrol kəlinidioqanlığını kərsətməkqi.

3:17 «Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu» — yaki «Pərwərdigar ularning qekisini pahxək kəlidu».

3:19 «qaqwan» — birhil qümpərdə, niqab.

«Yəxaya»

Ətir purikining ornioqa bətbuyluk;
Potining ornida arojamqa,
Qiraylik yasioqan qaclirining ornida taz bexi,
Kelixkən tonning ornida bəz rəhtlər,
Güzəllikining ornida daqmal taməjisi bolidu.
²⁵ Sening yigitliring kiliqlinip,
Baturliring jəngdə yikilidu.
²⁶ Zionning kowukliri zar kətürüp matəm tutidu;
U yalingaqqlanoqan həlda yərgə olturup qalidu.

Dawami

4¹ Xu küni yəttə ayal bir ərni tutuwelip, uningdin: — «Biz öz nenimizni yəymiz, öz kiyim-keqəklirimizni kiyimiz; pəkət bizni rəsvalıqtın halas kılıx üqün, bizni namingizə təwə kılıxıngizni ətünimiz!» — dəydu..

² Xu küni «Pərwərdigarning xehi» uning güzəlliki həm xəripini kərsətküqi bolidu,
Zemin bərgən mewa bolsa,
Keqip kutuloqan Israildikilərgə xəhrət wə güzəllik kəltüridu..

³ Həm xundak ix boliduki,
Zionda qaloqanlar, Yerusalemda tohtitiloqanlar,
Yəni Yerusalemda həyat dəp tizimlanəqlar nıng həm mısı pak-mukəddəs dəp atilidu..

⁴ Xu qaoqda Rəb adalət yürgüzgüqi roh həm kəydürgüqi roh bilən,
Zion kizlirining pasiklikini yuyup,
Yerusalemnıng qan daqlirini tazilaydu.

⁵ Xu qaoqda Pərwərdigar kündüzdə Zion təoqidiki hər bir öy,
Xundakla barlik ibadət sorunlarning üstigə is-tütək wə bulut,
Kəqtə bolsa ot yalkunining julasini yaritidu;
Qünki xan-xərpəning üstidə sayiwən bar bolidu..

⁶ Xu küni, kündüzdə tomuz issikqa sayə kılıdioqan,
Hətərdin panahlinidioqan, boran-yamoqlarəqla daldə bolidioqan bir sayiwənlik kəpə bolidu..

Üzümzar nahxisi

5¹ Mən öz səyğən yarimoqə,
Mening səyümlüküm üqün öz üzümzari toqruluk bir küy eytip berəy;
Səyümlükümning munbət bir dəng üstidə üzümzari bar idi;

² U həm mə yerini kolap taxlarnı elip taxlidi,
Əng esil üzüm teli tiktı;

4:1 «bizni namingizə təwə kılıxıngiz» — xu dəwrədə, toy kıləqandın keyin, ayal erining ismi bilən qakırilidioqan adət bar idi.

4:2 «Pərwərdigarning xehi» — qokum Pərwərdigarning Əzidin qıkkan bir zatni kərsitidu. Əmdi uning kim ikənliki təwəndə eniklinidu. «Pərwərdigarning xehi» uning güzəlliki həm xəripini kərsətküqi bolidu» — ibraniy tilidə ««Pərwərdigarning xehi» güzəllik wə xan-xərpə üqün bolidu».

4:3 «...Yerusalemda həyat dəp tizimlanəqlar nıng həm mısı pak-mukəddəs dəp atilidu» — ahırkı zamanda Yəhudiylarning «qaldı»si enik kətinidu.

4:5 «xan-xərpəning üstidə sayiwən bar bolidu» — demək, Pərwərdigarning Əzining xan-xəripini Yerusalemda turidu.

5:1 «Mən öz səyğən yarimoqə... bir küy eytip berəy» — pəyoqəmbərnıng eytkən «yar»ı bolsa Hudadır. «munbət bir dəng üstidə...» — ibraniy tilidə «bir münggüz, zəytun məylik oqul üstidə...»

U üzümzar otturisiyoğa kəzitix munari saldi,

Üzümzar iqidimu xarap kəlqiki qazdi,

Andin üzümzin yahxi həsul kütti;

Birəq buning ornioğa, üzümzar aqqiqk üzümlərnilə bərdi.

³ Kəni, i Yerusalemdikilər wə Yəhədaning adəmliri,
Mən bilən üzümzarimning otturisiyin həküm qikiringlar!

⁴ Mening üzümzarimda kəlojudək yənə nemə ixim qaldı?

Yahxi üzümlərni kütkinimdə,

Nemixkə pəkət aqqiqk üzümnilə qikirip bərdi?

⁵ Əmdi hazır Əz üzümzarimni nemə kəlidioqinimni silərgə eytip berəy: —

Uning qitlaklirini elip taxlaymən, u yutuwetilidu;

Uning tamirini qəkip oqulitimən, u qəylinidu..

⁶ Mən uni qəllükkə aylandurimən;

Həqkim uni qatap-putap, pərwix kilmaydu;

Jioqanlar wə tikənlər uningdə əsüp qikidu;

Bulutlaroğa uning üstigə həq yamoqur yaqdurmanglar dəp buyruymən.

⁷ Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwədigarning üzümzari — Israil jəməti,

Uning huxallığı boləqan əsümlük bolsa — Yəhədadikilərdur;

U adalət mewisini kütəkən,

Birəq mana əmdi zulum kərđi;

Həkkəniylikni kütəkən,

Birəq mana əmdi nalə-pəryad boldi!.

⁸ Həklərgə həq orun qaldurmay əyni-əygə, etizni-etizoğa ulioqanlaroğa way!

Əzünglarni yaloquz zemində qaldurmaqqumsilər?.

⁹ Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwədigar mening kəlikiməğa mundaq dedı: —

«Kəpligən əylər,

Dərwəkə həywətlik, həxəmətlik əylər adəməzsiz, harab bolıdu.

¹⁰ Bərhək, kırık moluk üzümzar pəkət altə küp xarab berıdu,

Ottuz kürə dan bolsa pəkət üq kürə həsul berıdu..

¹¹ Məy iqxikə aldirap tang atqanda ornidin turəqanlaroğa,

Qarangoğu qüxixigə qərimay, xarabtin kəyp boləquqə besip oltureqanlaroğa wayl.

¹² Ularning ziyapətliridə qiltar wə lira, təmbur wə nəy, xarabmu bar;

Birəq ular Pərwədigarning kəloqanlirioğa wə kəl ixlirioğa həq etiwər kilmaydu..

¹³ Xu səwəbtin əz həlkim bilimdin həwərsiz boləqanlığı tūpəylidin sürgün bolup ketıdu;

5:2 «...üzümzar aqqiqk üzümlərnilə bərdi» — muxu yərdə «aqqiqk» ibranıy tilidiki «sesik»ni bildürıdu.

5:4 Yər. 2:5; Mik. 6:3, 8

5:5 «Uning qitlaklirini elip taxlaymən, u yutuwetilidu» — baxkə birhil tərjimisi: — «Uning qitlaklirini elip taxlaymən, u kəydürülıdu».

5:5 Zəb. 80:12-13

5:7 «mana əmdi nalə-pəryad boldi!» — muxu ayəttə wəhıy-həwərnı təkıtləx üqün ibranıy tilidə aqəndəx səzlər ixlitilidu: «adalət» — «mixpat», «zulum» — «mixpak»; «həkkəniylik» — «tsədəkah», «nalə-pəryad» — «zədəkah». Yəxaya pəyoqəmbər hərdəim muxundaq səz oynı kılıdu.

5:7 Zəb. 80:8-9

5:8 Mik. 2:2

5:10 «Bərhək, kırık moluk üzümzar pəkət altə küp xarab berıdu» — muxu ayəttiki «kırık moluk yər» ibranıy tilidə «on qox kalilik yər» dəgənlik bolup, on qox kala bir kün iqidə aqıduralaydıoqan yər. «altə küp» — ibranıy tilidə «bir bat», bəlkim 27 litrgə toqura kəlıdu. «ottuz kürə» — bir «kürə» bir kor, yəni 20 litr. «30 kürə» bolsa ibranıy tilidə «bir homir» (300 litr), «3 kürə» ibranıy tilidə «bir əfah» (30 litr).

5:11 Pənd. 23:29,30

5:12 «lira» — bir hil tarlık saz. «Pərwədigarning kəloqanliri...» — bu ibarə bəlkim bipayan aləmnıng yarıtılıxi wə əjayibliklirini, «kəl ixliri» bolsa bəlkim uning Israiləroğa kərsətkən nıjatlık mejizirini kəzdə tutıdu.

Esilzadiliri eqirkixip,
Pukraliri ussuzluqtin kurup ketidu..

¹⁴ Xunga təhtisara nəpsini yooqinitip,

Aoqzini hang aqidu;

Ularining xəhərətli, top-top adəmliri, kikas-sürən kətürgüqiliri wə nəqmə oynioquqiliri birakla iqiğə qixüp ketidu..

¹⁵ Pukralar egildürülidu,

Mətiwərlərmu təwən kəlinidu,

Təkəbburlarning kəzliri yərgə karitilidu;

¹⁶ Birək samawi koxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar adalət yürüzginidə üstün dəp mədhəyilinidu,

Pak-mukəddəs boləquqi Təngri həkəkaniylikidin pak-mukəddəs dəp bilinidu.

¹⁷ Xu qaoqda kəzilar öz yaylaqlirida turəqandək otlaydu,

Musapirlarmu baylarning wəyranə əyliridə ozuklinidu..

¹⁸ Kəbihlikni aldamqilikning yipliri bilən,

Gunahni hərwa aroqamqisi bilən tartkanlarəqə way!

¹⁹ Yəni: «Huda aldirisun!

Ixlirini Əzi ittirkək ada kəlsun,

Xuning bilən biz uni kərələymiz!

«İsraildiki Mukəddəs Boləquqi»ning niyət kəloqini yekənləxip ixkə axuruloqay,

Biz uni biliwalayli!» — degənlərgə way!

²⁰ Yamanni yaxxi, yaxxini yaman degüqilərgə,

Karəngəqulukni nurning, nurni karəngəqulukning orniəqə kəyoquqilarəqə,

Aqqikni tatlikning, tatlikni aqqikning orniəqə kəyoquqilarəqə way!

²¹ Əzlrini dana dəp qaoqliəqanlarəqə,

Əz nəziridə əzlrini əkillik dəp kəriəqanlarəqə way!

²² Xarab ixiqkə batur boləqanlarəqə,

Hərakni əbjəx kəlixta kəhriman boləqanlarəqə,

²³ Yəni para üqün rəzilləni aqlap,

Xuning bilən həkəkaniylarning adalitini rət kəloquqilarəqə way!

²⁴ Xunga, ot yalkunliri samanlari yutuwtəkəndək,

Yalkunlarda mənggənlər solixip yəqəloqandək,

Ularining yiltizliri qirip ketidu,

Gül-qeqəkliri qang-tozəndək tozup ketidu;

Qünki ular samawi koxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarning yolyoruk-kənunini qətkə kəkkən,

İsraildiki Mukəddəs Boləquqining səz-kəlamini kəzgə ilmiəqanidi..

5:13 Am. 6:7

5:14 «təhtisara» — ibrəniy tilidə «xeol» degən yər, «yər əstidiki saray» (yəni, «təkt saray»), əlgənlərnin rohliri baridəqan, kiyəmət künini kütidəqan jayni kərsitidu.

5:17 «kəzilar... otlaydu,... musapirlar... ozuklinidu» — demək, zəmin box, kuruk bolup kətkəqə, kəyilər həm yat adəmlər ərkinlik bilən həttə baylarning əyliridin ozukluk tapidu.

5:17 Yəx. 14:30

5:18 «Gunahni hərwa aroqamqisi bilən tartkanlarəqə way!» — demək, ular gunahlrini həttə əz tenidə kətürəlməydu, kəbihlikliri intayin kəp həm opuquktur.

5:19 «İsraildiki Mukəddəs Boləquqi» — 1:4diki izahətni kəring.

5:21 Pənd. 3:7; Rim. 12:16

5:22 «Hərakni əbjəx kəlixta kəhriman boləqanlar...» — muxular kinayilik səz, əlwəttə.

5:23 Pənd. 17:15; 24:24

5:24 Mis. 15:7; Yəx. 9:18

«Yəxaya»

²⁵ Xunga Pərwərdigarining qəzipti Əz həlqigə qarap qaynaydu,
U ularoqə qarap qolini kətürüp, ularni urup yikitudu.

Taoqlar təwrinip ketidu;

Əlüklər əhlətlərdək koqlar otturisida dəwə-dəwə bolidu.

Muxundak iqlar bolsimu,

Uning qəzipti yənla yanmaydu,

Sozoqan qoli yənla qayturulmay turidu.

²⁶ U yiraktiki əlləni qakirip tuqni kətüridu,

U yər yüzining qət yəqisidin bir əlni üxkırtip qakiridu;

Mana ular tezdin aldirap kelidu!

²⁷ Ulardin heqbiri qarqap kətməydu,

Putlixipmu kətməydu.

Heqbiri mügdiməydu, uhlımaydu,

Baoqlıqan bəlwaoqliridin heqbiri boxımaydu,

Qoruklirining booqlıqliridin heqbiri üzüməydu;

²⁸ Ularning oqliri ittik,

Barlıq okyalirining kiriqliri tartılıp təyyar turidu,

Atlirining tuyaklıri qakmaq texidək bolidu,

Jəng hərwilirining qaklıri qoyuntəzdək aylinidu;

²⁹ Ularning hərkirəxliri xirningkidək bolidu,

Ular arslanlardək hərkirixidu,

Dərwəkə, ular owəqə erixkəndə qəz-qəz qılıp hərpiyixidu;

Owni qutkuzəjudək heqkim bolmay,

Ular uni elip ketidu.

³⁰ Xu küni ular dengizlar hərəkürigəndək owəqə hərkirixidu;

Əgər birərsi yər-zəminəqə qarəjudək bolsa,

Pəkət qarəngəqulək, dərd-ələmnla kəridu!

Hərəkəndək nur bulut-tuman tərripidin oquwalixidu.

Hudaning Yəxayani pəyoqəmbər qılıp qakirixi

⁶¹ Uzziya padixah ələmdin ətkən yili mən Rəbni kərdüm;

U intayin yukiri kətürəlgən bir təhtə olturatti;

Uning toni mukəddəs ibadəthəniqə bir kəlgənidi.

² Uning üstidə saraflar pərwaz qılıp turatti;

Hərbirining altə tal qaniti bar idi;

Ikki qaniti bilən u yüzini yapatti,

Ikki qaniti bilən u putini yapatti,

Wə ikki qaniti bilən u pərwaz qılıp turatti.

³ Ulardin biri baxqə birsigə: — «Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar, mukəddəs,

5:25 Yəx. 9:11, 16, 20; 10:4, 6

5:30 «...ular dengizlar hərəkürigəndək owəqə hərkirixidu» — ibraniy tilida «...ular dengizlar hərəkürigəndək uningəqə hərkirixidu». Ularning owlaydioqini bolsa Israildur.

5:30 Yəx. 8:22

6:1 2Pad. 15:7

6:2 «Saraflar» — ibraniy tilidiki səz bolup, «kəyigüqilər» «kəyiwatqanlar» degənni bildüridu. Ibraniy tilidiki muxu kəplük isim bolsa «üq yəki üqtin kəp»ni bildüridu. Xübhəsiszki, ular birhil pərixtidur. Ular az degəndə üq bolidu, biraq zadi qanqisi barlıqini bilməymiz.

6:2 Wəh. 4:8

mukəddəs, mukəddəstur!

Barlik yər yūzi uning xan-xəripigə tolojan!» — dəp tolawatatti..

⁴ Towliqūqining awazidin dərwarzining kexəkliri təwrinip kətti,

Əy is-tütək bilən qaplandi.

⁵ Xuning bilən mən: — «Əzūmgə way! Mən tūgəxtim! Qūnki mən ləwliri napak adəmmən həm napak ləwlik həlk bilən arilixip turup, əz kəzūm bilən Padixahqə, yəni samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarə qəridim!» — dedim..

⁶ Xuning bilən saraflardin biri kəlida kurbangahtin bir qooqni lahxigiroqə kəsip elip, yenimoqə uqup kəldi; ⁷ u uni aqzimoqə təgküzüp: — «Mana, bu ləwlinggə təgdi; sening kəbihliking elip taxlandi, gunahing kafarət bilən kəqürüm kəlindi» — dedi..

⁸ Andin mən Rəbning: — «Mən kimni əwətimən? Kim Bizgə wəkil bolup baridu?» degən awazini anglidim.

Xuning bilən mən: — «Mana mən! Meni əwətkəysən» — dedim.

⁹ Wə U: «Barəjin; muxu həlkqə mundak dəp eytkin: — «Silər anglaxni anglaysilər, birak qūxənməysilər;

Kərxni kərxilər, birak bilip yətməysilər..

¹⁰ Muxu həlkning yūrikini tax kəlojin;

Uların qulaklirini eqir,

Kəzlirini kor kəlojin;

Bolmisa, ular kəzliri bilən kəreləydiəjan,

Kuliki bilən anglialaydiəjan,

Kəngli bilən qūxinələydiəjan kəlinip,

Yolidin yandurulup saqaytiləjan bolatti»..

¹¹ Andin mən: — «Rəb, bu əhwal qəzanəqə dəwamlixidu?» — dəp soriwidim,

U jawabən: — «Ta xəhərlər harab kəlinip aqəlisiz,

Əylər adəmətsiz,

Zəmin pütünləy qəlgə aylinip boləuqə,

¹² Pərwərdigar adəmlirini yiraklarəy yətkəp,

Zəmindiki taxliwetilgən yərlər kəp boləuqə bolidu» — dedi.

¹³ «Həlbuki, zəmində adəmlərnin ondin birila qəlidu;

Ular zəminəy qəytip kəlip yənə yutuwetilidu,

Kəsilgən bir dub yəki arar dərhihning kətikidək bolidu;

Kətək bolsa «mukəddəs nəsil» bolur..

6:3 «...mukəddəs, mukəddəs, mukəddəstur» — ibraniy tilida bir sūpət ikki kətim təkralansa, intayin yūkiri dərjidedə boləjanlikni bildiridu. Pütkül Mukəddəs Kitabta məlum bir sūpətnin ūq kətim təkralinixi pəkət muxu yərdila tēpildu; Hudaning pak-mukəddəslik, xūbhəsizki, «mukəmməl, insan təssəwūr qəloşuz dərjə»də boləjanlikni bildiridu.

6:3 Yəx. 11:9; Wəh. 4:8; Qəl. 14:21, Zəb. 8:1, 9; Həb. 2:14

6:5 «Mən tūgəxtim!» — ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilidinu wə «mən parqə-parqə kəlindim!» həm «mən sūkūtta turoşuzludum» degənnimu ipadiləydu.

6:7 «... gunahing kafarət bilən kəqürüm kəlindi» — «kafarət» toquruluk «Mis.» 25:17 wə izahəti, xundakla «Təbirlər»nimu kərxing.

6:7 Yər. 1:9; Dan. 10:16

6:9 Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqə 8:10; Yh. 12:40 Ros. 28:26; Rim. 11:8

6:10 «Muxu həlkning yūrikini tax kəlojin» — «yūriki tax» degən səz, ibraniy tilida «yūriki maylik» dəp elinəjan. «Kəzlirini kor kəlojin; bolmisa, ular kəzliri bilən kəreləydiəjan, ... yolidin yandurulup saqaytiləjan bolatti» — muxu kərxing səzlərgə qərioqanda, Yəxaya məzkur kitabtki bəxərlərnə yətküzgəndin keyin uning nətijisi xundak eqinixlik boliduki, Israillarning kəpinqisi əz gunahilridə təhimu qing turup, həlak bolux yolini tallaydiəjan bolidu.

6:10 Yər. 5:21

6:11 «Zəmin pütünləy qəlgə aylinip boləuqə,...» — «zəmin» Israil turuwatqan zəminni kərsitidu.

6:13 «Mukəddəs nəsil» — Hudaqə sadik boləjan, yūkiridə deyilgən «qəldi», yəni Hudaning məmin bəndilirini, Hudaqə sadik boləjanlarni kərsitidu.

«Yəxaya»

Dawut jəmətigə selinoqan təhdit; Kutkuzoquqi-Məsiḥning tuquluxi toqruluk bexarət

7¹ Yəhuda padixahı Aḥaz (Uzziyaning nəwrisi, Yotamning oqlı) təhtkə olturoqan künliridə, mundaq ix boldi: —

Suriyəning padixahı Rəzin wə Israil padixahı Rəmalıyaning oqlı Pikah Yerusalemoqə qarxi jəng kildi, ləkin üstünlükkə erixəlmidi...

² Dawutning jəmətigə: —

«Suriyə Əfrayim bilən ittıpaqlıxıp birləxmə koxun kürdi» — dəgən həwər kəldi.

Xuning bilən padixah jəmətidikilərnıng kəngli wə həlkıning kəngli ormanlar xamalda silkinip kətkəndək silkinip kətti...

³ Andin Pərwərdigar Yəxayaqə mundaq dedi: — «Sən wə oqlung Xear-Jaxub qikip, kir yuoquqlarnıng etizining boyidiki yoloqə, yukiri kəlkək norining bexioqə berip, axu yərdə Aḥaz bilən kərüxkin...⁴ Sən uningqə: — «Sən eḥtiyat bilən kənglünəni tok tut! Bu ikki kəyməs otqaxning kətikidin, yəni Rəzin həm Suriyəning wə Rəmalıyaning oqlıning dəxti-oqəzəpliridin kərkmə, yürəkzadi bolup kətmə!⁵ Qünki Suriyə, Əfrayim wə Rəmalıyaning oqlı seni kəstləp: —

⁶ «Biz Yəhudaqə besip kirip, parakəndiqilik tuqdurup, əzimiz üqün talan-taraj kılıp, uningqə bir padixahni, yəni Tabəalning oqlını tikləyli!» dəgənidi...

⁷ Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —

«Bu səz aqmaydu, həq əməlgə axmaydu;

⁸ Qünki Suriyəning bexi Dəməxk xəhiri wə Dəməxk xəhırining bexi Rəzındur, halas; Wə atmıx bəx yil iqidə Əfrayim xundaq bitqit boliduki, ularni «bir həlk» degili bolmaydu;

⁹ Wə Əfrayimning bexi Samariyə xəhırıdur, Samariyə xəhırining bexi Rəmalıyaning oqlıdur, halas; Silər bularoqə ixənmişənglar, mustəhkəmlənməysilər» — dəgin...

¹⁰ Pərwərdigar yənə Aḥazoqə səz kılıp: —

¹¹ «Əzüng üqün bexarət sorə; məyli yərnıng tegidə yaki pələkning kəridə bolsun sorawər» — dedi...

¹² Bırək Aḥaz jawabən: «Mən həm sorımaymən həm Pərwərdigarni sinəkta qoymaymən» — dedi...

7:1 «Israil padixahı Rəmalıya...» — «Yəxaya» kitabning pəkət muxu yeridilə wə 9:1-21-ayətlərdə, «Israil» Israilning ximaliy kışim padixahlıqini kərsitidu. Sulayman aləmdin otuxi bilən Israil ikkiqə bəlünüp, jənubiy kışim «Yəhuda» (asasən, Yəhuda wə Binyamin kəbilisidikilər), ximaliy kışim «Israil» yaki bəzidə «Əfrayim» (Əfrayim kəbilisidikilər wə baxqə tokkuz kəbilidikilərdin tərki b tapqan) dəp ataloqanıdi. Kitabta baxqə hər yərlərdə, «Israil» on ikki kəbililik pütün Yəhudıy həlkini kərsitidu.

7:1 2Pad. 16:5; 2Tar. 28:5

7:2 «Əfrayim» — muxu yərdə ximaliy padixahlıktiki «Israil»ning kəp sanlık kəbilisi. Muxu yərdə «Əfrayim» baxqə tokkuz kəbilini öz iqigə alidu. «...ittıpaqlıxıp, birləxmə koxun kürdi» — muxu ibarə ıbraniy tilidə bir səz bilənla ipadiliniidu.

7:3 «oqlung Xear-Jaxub» — «Xear-Jaxub» «bir kəldi kəytip kelidu» dəgən mənida. Yəxayanıng bu oqlını billa elip qikixining səwəbini qüxinix üqün, 16-ayət wə izahatini kərüng. «Sən ... yukiri kəlkək norining bexioqə berip,...» — xübhışizki, Aḥaz axu yərdə turup, muxu koxunlar qokum kelip bizni muhasirigə alidu, xunga su məsilisini həl kilixim lazim dəgən oyda idi.

7:6 [«əzimiz üqün talan-taraj kılıp,...»] — ıbraniy tilidə «əzimiz üqün uningqə bəstüp kirip,...». [«Tabəal ...»] — ıbraniy tilidə «Tabəal» («Huda yahxi» dəgən mənisi) muxu yərdə «Tabəal» («həq paydisi yok» dəgən mənisi)qə əzgərtilən.

7:9 «Əfrayimning bexi Samariyə xəhırıdur» — Samariyə xəhiri Əfrayimning paytəhti. «Dəməxk xəhırining bexi Rəzındur, halas,... Samariyə xəhırining bexi Rəmalıyaning oqlıdur, halas; silər bularoqə ixənmişənglar, mustəhkəmlənməysilər» — həzirki tətqiqatqə asaslanoqanda, Suriyə bilən Israil ittıpaqıning asasiy məksiti Asuriyə imperiyəsinıng təcawuzıning aldinı elixtin ibarət idi. Bu ikki delət Yəhudanı ittıpaqkə koxuluxkə məjburlımakqı boldi. Aḥaz padixah buni rət kildi, qünki u əzi Asuriyələr bilən yoxurun həlda bir «sulh» tüzməqı boləqan yaki tüzgən. Mana bu unıng Yəxayanıng səzini rət kıləqanliqıning, yəni Hudadin bexarət sorımasliqıning səwəbidur.

—Bu ayəttiki ahirki jümlə: «...ixənmişənglar, mustəhkəmlənməysilər» dəgən səzlər ıbraniy tilda aḥəngdax səz bilən ipadiləngən: — «İma ta-aminu, kima ta-aminu». «Silər» dəgən səzgə kəriqəanda, bu səzlər pəkət Aḥazoqla əməs, bəlki Dawutning pütkül jəmətidikilərgə eytiləqan bolsa kərək.

7:11 «yərnıng tegi» — muxu yərdə «yərnıng tegi» «xeol»ni, yəni «təhtisara»ni, əlgənlərnıng rohliri barıdoqan, kiyamət künini kütıdoqan jayni kərsitixi mumkin.

7:12 «Mən həm sorımaymən həm Pərwərdigarni sinəkta qoymaymən» — «Hudani sinax» gunahdur; bırək muxu yərdiki «bexarət sorax» Hudanıng Əzining təklipi bolup, gunah həsəblənməydu.

¹³ Andin Yəxaya: — Əmdi i Dawut jəmətidikilər, anglap qoyunglar, adəmlərnin səwr-təkitini qoymiojninglarni az dəp, silər Hodayimning səwr-təkitinimu qoymiojiliwatamsilər? ¹⁴ Xunga Rəb Əzi silərgə bir bexarət beridu: —

Mana, pak kiz həmilidar bolup bir oqul tuojidu; u uning ismini «Immanuel» dəp ataydu..

¹⁵ Yəhxilikni tallap, yamanlikni rət kili xni bilgüqə u pixlaq wə bal yəydu.. ¹⁶ Qünki bu yax bala yəhxilikni tallap, yamanlikni rət kili xni bilgüqə, sən nəprətlinidioqan bu ikki padixahning yər-zeminliri taxlinip qalidu.. ¹⁷ Qünki Pərwərdigar sening wə atangning jəmətigə Əfraim Yəhudadin ayriloqan künden buyan bolup bəkmioqan qəttik künlərni qüxüridu. U künlər bolsa Asuriyəning padixahidin ibarəttur!

¹⁸ Xu küni Pərwərdigar Misirning pinhan erikliridiki paxilarni wə Asuriyədiki hərillərni üxkirtip qəkiridu; ¹⁹ ularning həmmisi kelip hər bir hilwət jiloqlaroqə, taxlarning hər bir araqlirioqə, həmma yantəqlaroqə wə həmma yaylaqlaroqə oquzzidə konuxidu..

²⁰ Axu küni, Rəb Əfrat dəryasining nerisidin ijarigə aloqan bir ustira bilən, yəni Asuriyə padixahi bilən qəq qüxüridu; muxu ustira baxning qeqini, putning tüklerini wə səkalnimu qüxürüp oqirda ydu; ²¹ xu künlərdə bir kixi yax bir siyir wə ikki qoy bəkidü, ²² ularning xunqə kəp sūt bərginidin u serik may yəydu; dərwəqə, zeminda qəloqanlarning həmmisi serik may wə bal yəydu..

²³ Wə xundəq boliduki, hər teli bir kümüx tənggigə yaraydioqan, ming teli bar üzümzarlik boləqan hər bir jay jioqanlikqə wə tikənlikqə aylinip ketidu; ²⁴ Axu yərgə adəmlər pəqət okya kətürüp kelidu, qünki pütkül zemin jioqanlikqə wə tikənlikqə aylinip ketidu.. ²⁵ İlgiri kətmən qəpiləqan hər bir taqlıq jiloqlaroqə bolsa, — ular u yərlərgə jioqanlardin wə tikənlərdin qərkup barmaydu;

Bu yərlər pəqət kalilarni otlitidioqan,

Qoylar dəssəp-qəyləydiaqan jaylar bolup qalidu, halas.

7:14 «Xunga Rəb Əzi silərgə bir bexarət beridu...» — muxu bexarət bolsa, ularoqə ixinixigə yərdəm berix üqün əməs, bəlkı Hədaning ularoqə boləqan narazilikni kərsitix üqün berilidu. **«Immanuel»** — «Huda biz bilən billə» dəgən mənida.

7:14 Mat. 1:23; Luqa 1:31

7:15 «Yəhxilikni tallap, yamanlikni rət kili xni bilgüqə...» — yəki «yəhxilikni tallap, yamanlikni rət kili xni bilixi üqün». «pixlaq wə bal yəydu» — bu taməqlər zeminning naqar əhwaləqə qüxkənlikini bildiridu. Adəm az boləqəqə, teriloqu yərlərnu az bolidu. Adəmlər pəqət mal bəki x bilən xuoqullinip, teriloqu yərlər yəwayi həywnatlar, hərə katarliklarəqə taxlinip kalidu (21-23-ayətlərnı kəring). Immanuel kəmbəqə qəraitlarda tuojulidu həm bəlkim qong boləqəqə xu qərigil yeməlikini jəngəldin terip yəydu, deməqki.

7:16 «Qünki bu yax bala yəhxilikni tallap, yamanlikni rət kili xni bilgüqə...» — muxu ayəttiki «bu yax bala» ikki bislik səz bolup, bəlkim Immanuelning əzi həm Yəxayaning oqlı «Xəar-Jaxub»nimu kərsitixi mumkin. Deməq, «Xəar-Jaxub» qong boləqəqə, Suriyə həm İsrail (ximaliy padixahlik) taxlanduk bolup turidu. Bexarəttin üq yildin keyin Suriyə zemini wə on üq yildin keyin İsrail zemini Asuriyə padixahi tərripidin bəsiwelinidu. Uning təjawuzqiliqi Yəhudaning zeminiəqə yetip bərip, uni bulap-talaydu, biraq uni igiliyalmaydu. Keyinki bablarnı, bolupmu 36-37-babni kəring. «Immanuel» dəgən balining tuojuluxi həkkidiki bexarət Əhəzəqə əməs, «Dawut jəmətigə» qüxidu, deyilidu. Qərioqənda, «Immanuel» Dawutning jəməti iqidiki bir «pak kiz»din tuojulidu. Muxu balining kim ikənlikini bilix üqün, İnjildiki «Matta» 1-, 2-babni, «Luqa» 1-, 2-babni kəring.

7:19 «Ularınin həmmisi kelip hər bir hilwət jiloqlaroqə, ...həmma yaylaqlaroqə oquzzidə konuxidu» — deməq, adəmlər yoxurunmaqı boləqan hər bir jay bihətar bolmaydu, düxmən tərripidin ixəqal kəlinidu.

—Muxu ayəttə ibranı tilida əhəndəx səz ixtililən boləqəqə, bir top xəxarətnin «oqung-oqung» kəlip əwaz qikəroqinioqə ohxtiləqan.

7:20 «Muxu ustira ... putning tüklerini wə səkalnimu qüxürüp oqirdaydu» — «putning tükleri» muxu yərdə pütün bədəndiki tükərnı kərsitidioqan səz bolup, səl silikləxturup ipadiləgən. Deməq, Asuriyə padixahi İsrailarning həmmisini bulap ketidu, ularni bəlkim yəlingəq kəlduridu.

7:22 «...u serik may yəydu; dərwəqə, zeminda qəloqanlarning həmmisi serik may wə bal yəydu» — deməq, adəmlər xunqə az, teriloqu yər yəq dəyərlik, ziraətlərnin ornida yəwə ot-qəp kəp boləqəqə, ozukluk əsasən pəqət sūt həm bal bolidu.

7:23 Law. 26:22

7:24 «Axu yərgə adəmlər pəqət okya kətürüp kelidu...» — deməq, bundəq üzümzar yəwayi həywnanlar turidioqan jəyoqə aylinidu. Xunga adəmlər u yərgə bəridioqan bolsa, əzini kəoqdaq yəki ow kəlix üqün qəralarnı kətürəgən hələttəla bəridu.

Asuriyənin təjəvuz kılıxi toqrisidiki yənə bir bexarət

8¹ Pərwərdigar manga: —

«Qong bir tahtayni kəlungə əlip, enik hərplər bilən: — «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp yazəyin» — dedi.

² Mən xundək kılıp özümgə «ixənqlik guwahqılar» süpitidə muxuni hatiriləxkə kahin boləjan Uriya wə Yərəbəkiyaning oqlı Zəkəriyani qəkirwaldim.³ Andin mən ayal pəyoqəmbər bilən billə yattim. Xundək kılıp u həmilidar bolup, bir oqlu tuqdi. Xuning bilən Pərwərdigar manga: — «Uning ismini «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp atioyin; ⁴ qünki bala «Dada, apa» dəp qəkirixni bilgüqə, Dəməxk baylikliri wə Samariyədiki olja Asuriyə padixahı tərripidin bulap əlip ketilidu» — dedi.

⁵ Pərwərdigar yənə manga səz kılıp mundək dedi: —

⁶ «Muxu həlk Xiloah əstingidiki ləzən əkiwatkan sularni rət kılıp, Ularınq ornidə Rəzin wə Rəməliyaning oqlidin hursən boləqəqə,

⁷ Xunga mana, Rəb ularning üstigə dolğunlap əkidiojan, əlwək Əfrat dəryasining sulirini, — Yəni Asuriyənin padixahını toluk həywə-xəhriti bilən əlip kelidu; U dəryadək barlik erik-əstəngliridin təxip ketidu, Həmmə kiroqəklirini bəşüp taxlaydu;

⁸ U taki Yəhudaqıqə xiddət bilən təxip, həttə boynioqıqə kelidu;

U kənatlirini yayəqanda pütkül zəminingəqə sayə bolup qüxidu, i Immanuel!.

⁹ — Qəzəpliniweringlar, i əllər, birək sundurulisilər!

Jahanning barlik qət jayliri kulək selinglar!

Jəng üqün belinglarni baqlaweringlar, sundurulisilər!

Jəng üqün belinglarni baqlaweringlar, sundurulisilər!.

¹⁰ Pılaninglarni tüzüweringlar, u bikarəqə ketidu;

Məslihetinglarni kiliweringlar, umu əkmaydu;

Səwəbi — Immanuel!..

8:1 «Mahar-Xalal-Hax-Baz» — «Oljoqə aldıra! Owoqə qapsan bol!» deqən mənədə. Səzlərninq mənisini qüxinix üqün, 3-həm 4-ayətni kəring.

8:2 «kahin boləjan Uriya» — «kahin» deqən, mukəddəs ibadəthanidə puqrələr üqün məhsus kurbənlıqni kəydgürgüki kixi. «kahin boləjan Uriya wə Yərəbəkiyaning oqlı Zəkəriya» — əməliyəttə bolsa, Uriya deqən kixi Yəxaya pəyoqəmbərgə qarxi bolup qıxixi mumkin («2Pad.» 16:10-16ni kəring). Xundək boləqənlıqı üqün ular təhimu «ixənqlik guwahlik» süpitidə boluxi kərek idi.

8:3 «.. Mən ayal pəyoqəmbər bilən billə yattim» — «ayal pəyoqəmbər» Yəxayaning ayalini kərsitidu. Birək nemixkə «ayal pəyoqəmbər» dəp atilidu? Yəni u əzi pəyoqəmbər boldi wə yəni uning muxu oqlini tuqəkanlıqining əzi Hudaning səzining əməlgə axuruluğu boldi.

8:8 «...U kənatlirini yayəqanda pütkül zəminingəqə sayə bolup qüxidu, i Immanuel!» — 6-8-ayət toqruluq qüxəngimiz mundək: Yəhudadikilər Asuriyə imperiyəsindən qorqqılı turdi. «Xiloah» bolsa, Yerusalemdin etidiojan ləzən süpsüzük bir əstəng idi. Huda bu əstəngni əzining hatirəmlikli, İsrailəqə bərməqəki boləjan aman-tinqlikəqə oxxitidu. Əfrat dəryası bolsa, Asuriyə imperiyəsindəki qong dəryadur. Xiloah əstəngining sirtki kərunüxi həywətlik əməs, əlwəttə, birək muxu ləzən əstəng əstəng Hudaning himayisini bildüridu. İnsanlarınq məhiyyəti bolsa həywətlik nərsigə ümid baqlaxkə mayıldur; Yəhuda həlkı bolsa ixənqini Hudaning himayisigə baqləqəjan əməs, bəlkı ular: «Suriya bilən (ximaliy) İsrailning ittəqəkini Asuriyə imperiyəsigə bir tosaləqə» dəp hatirəm wə huxal idi. Huda ularning iman-ixənqini hata kəyoqənlıqini ularəqə kərsitix üqün, Asuriyə padixahı silərgə «Boynunglarəqə yətküqə» təjəvuz kılıdu, dəydu.

— «boyunəqə yətküqə» — Asuriyə padixahı kəlgəndə, Yəhudaning həmmə yərlirini ixəqəl kılıp, 46 xəhəri kəlioqə aldı; pəkət paytəhti Yerusalemlə xəhərin igiliyəlməy, uni muhasirigə aldı. Ahirdə u Hudaning biwəsətə jazasiəqə uqrəp Asuriyəgə kəyrtti (36-37 babni kəring).

— 10-ayət boyıqə, İsrailning zəmini bolsa «Immanuel»ning zəminidur; demək, «Immanuel» İsrailning Padixahı, Həyojanidur.

8:9 «Qəzəpliniweringlar, i əllər...!» — yənə birhil təjərimisi: — «Jəm bolup hujum kilinglar, i əllər...!».

— Muxu ayətkə kərioqəndə, bəxarət muxu yərdə pəkət Asuriyənin hujumini əməs, bəlkı ahirki zamanda jimi həlk-millətninq İsrailəqə kiliəqəjan hujumini kərsitidu.

8:10 «Məslihetinglarni kiliweringlar» — ibrəniy tilidə «bir səz kilinglar». **«Səwəbi — Immanuel»** — okurmənlərninq esidə boluxi kərekki, «Immanuel» pak kizdin tuqəluqəjan (7-bəbtiki) bəxarətlək bala, ismi «Huda biz bilən billə» deqən mənədə.

«Yəxaya»

Hudaning Yəxayağa yolyoruk berixi

- ¹¹ Qünki Pərwərdigar küqlük qolını manga təgküzüp,
Mening bu həlkning yolida mangmaslikiməyə yolyoruk berip, mundak söz kildi: —
- ¹² «Muxu kixilər kəp ixlarda «suyikəst bar» desə, silər bolsanglar «suyikəst bar» dəp yümmənglar;
Ularning qorkkınınin silər qorkmənglar,
Yaki heq wəhimigə qüxmənglar;
- ¹³ Pəkət samawı koxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarnıla həmmidin üstün dəp bilinglar;
U silərnin Qorkkidiəninglar bolsun,
Silərnin wəhimənglar bolsun!
- ¹⁴ U bir mukəddəs panahgah bolidu,
Həmdə İsraildiki ikki jəmət üqün putlikaxang tax, adəmnı yikitiəjan qoram tax,
Yerusalemdikilər üqünmu kiltak wə tapantuzak bolidu;.
- ¹⁵ Ulardin kəplər Uningə putlixip, yikilip, yanjilip, kiltakka qüxüp, əsirgə elinidu».

Yəxayanın əzigə əgəxkənlərgə gəp kilişi

- ¹⁶ — «Bu guwahnamini yəgəp, Təwrat kanunini mening muhlisirim arisida peqətləp qoyəjin..
- ¹⁷ Mən bolsam, yüzini Yəqub jəmətidin yoxuruwatkan Pərwərdigarnı kütimən;
Wə mən Uni təlmürüp saklaymən..
- ¹⁸ Qaranglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilarəyə,
Biz Zion teəjini Əz makani kilejan samawı koxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar İsrailda namayan kilejan bexarət wə karamətlərnin süpitidurmiz;...»
- ¹⁹ — Baxkilar silərgə: — «Biz wiqir-wiqir, gudung-gudung kileidiəjan «ərwahlarnı qakiroquqı»lar wə dahanlardin yol soraylı» — desə, silər jawab berip: — «Bir həlkning əz Hudasinı izdəp yol sorixi kerək əməsmu? Tiriklərnin əlüklərdin yol sorixi toəqrimu?!» — dənglar..
- ²⁰ — Təwrat kanunı wə guwahnamə əsas kilişsun! Muxularnı əsas kilip söz kilmisa, ularəyə tang nuri qüxməydu! ²¹ Əksiəq, ular kileləjan, aq həlda zeminni kezip yurixidu; aq kələjan

8:12 «Muxu kixilər kəp ixlarda «suyikəst bar» desə...» — muxu yərdə «suyikəst»ning mənisi (bizning qariximizqə): — Həlk hərhil pitnə-ıoqwaləyəyə kulak selip: «Ətirapimizdiki baxka dələtlər yaki əz iqimizdiki hainlar suyikəst kiliwatidu» dəp qorkup yurətti; muxu gəplərgə Yəxaya wə uningəyə əgəxkən ihsasən Yəhudiylar heq kulak salmaslikı kerək idi.

8:13 «Pəkət... Pərwərdigarnıla həmmidin üstün dəp bilinglar» — yaki «pəkət... Pərwərdigarnıla mukəddəs dəp bilinglar».

8:14 «U bir mukəddəs panahgah bolidu» — muxu ayəttiki «U» bəlkim «Immanuel»ni, xundakla uning kəndək ikənlikini kərsətidu. U «mukəddəs panahgah» yaki «mukəddəs ibadətəgah»yə ohxax, insanlarning Hudaqəyə yekilixix yolını təminləp beridu. «adəmnı yikitiəjan qoram tax» — bu ibarənin yənə bir mənisi «(adəmlər) yaman kəridiəjan qoram tax».

8:14 Yəx. 28:16; Lükə 2:34; Rım. 9:33; 1Pet. 2:7

8:15 Mat. 21:44; Lükə 20:18

8:16 «Bu guwahnamini yəgəp... qoyəjin» — Huda muxu yərdə Yəxaya arkilik əzigə əgəxkən muhlisiriəyə yolyoruk beridu. Yəxaya yazəjan həm səzligən guwahliklarnı, Musaqəyə berilən kanun wə baxka pəyəjəmbərlərgə berilən Təwratiki kisiəmlarnı bilə koxup, bihətər saklap qoyux kerək, dəgən mənida. Xundak kileləjəndə, birinqidin, hərəkəndək kələymikan wəziyətlər əstida, ular muxu kitablar arkilik nemə kilix kerəklikini obdan bilələydu.

—İkkinqidin, ular Yəxaya pəyəjəmbərgə berilən bexarətlərnı peqətligən bolsa, u dunyadin kətkəndin keyin, guwahliklər əldin ələ eytkən nuroqun ixlər yüz bərgəndə, İsrail həlki muxu guwahliklər (bexarətlər)ni top-toəqra ikən, dəp bilidu, xuningdək bularda heqkəndək oyduzmilik yok, Yəxaya həkikiyə pəyəjəmbər ikən, dəpmu etirap kilidu.

8:17 «...yüzini İsrail jəmətidin yoxuridiəjan Pərwərdigar» — Huda Əz həlki boləjan İsrailəyə, gunəhləri tüpəylidin, heq məjizini kərsətməy, ularni duxmənliridin koojdımaydu. Həlbuki, Yəxaya wə uning gəpigə kiregən Hudaning məmin bəndiliri ümidsizlənməy, Yəxayaqəyə ohxax «Pərwərdigəyə təlmürüp Uni saklimakta» idi.

8:18 «Qaranglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilarəyə, biz ... namayan kilejan bexarət wə karamətlərnin süpitidurmiz» — muxu səzlərnı kileləqıy bolsa Yəxaya pəyəjəmbərnin əzi; birək «Immanuel»mu u arkilik bexarətlik səz kiliwatidu («İbr.» 2:13ni kəring).

8:18 İbr. 2:13

8:19 Qan. 18:11

8:20 Yəx. 18:16

qaoşda, ular oʻzəzəplinip asmanoja qarap, padixahini həm Hudadini qarəqap tillaydu; ²² ular yərgə qarisa, mana, japa-muxəkkət, karangoju-zulmət, həsrət-nadamət wə parakəndiqilik turidu;

Ular kap-karangojulukka həydiwetilidu...

Həmmə məsilini həl qiləuqi bir balining tuəquluxi — hux həwər

9¹ Birak, həsrət-nadamətkə qəlojanlarəja zulmət boliwərməydu;

U otkən zamanlarda Zəbulun zeminini wə Naftali zeminini har kildurojan;

Birak kəlgüsida U muxu yəрни, yəни «yat əllərning makani» Galiliyəgə, jümlidin «dengiz yoli» boyidiki jaylar wə Iordan dəryasining qarxi qiroqaklirioja xan-xəhrət kəltüridu;...

² Karangojulukta mengip yürgən kixilər zor bir nurni kərdi;

Əlüm sayisining yurtida turojuqlarəja bolsa,

Dəl ularning üstigə nur parlidi...

³ — Sən əlni awuttung,

Ularning xadliqini ziyadə kilding;

Həklər həsul waqtida xadlanəwandək,

Jəng oljisini üləxtürgən waqıtta huxallikka qəmgəndək,

Ular aldingda xadlinip ketidu...

⁴ Qünki Midiyanning üstidin qəlibə qiləjan küngə ohxax,

Sən uningəja selinəjan boyunturukni,

Mürisigə qüxkən əpkəxni,

Ularни əzgüqining tayikini sundurup taxliwəttung...

⁵ Qünki ləxkərləning uruxta kiygən hərbiər otklikri,

Kənoja miləngən hərbiər tonliri bolsa pəkkəta ot üqün yeqiloju bolidu...

⁶ Qünki biz üqün bir bala tuəquldi;

8:22 «ular yərgə qarisa, mana, japa-muxəkkət ... wə parakəndiqilik turidu» — Israillar asmandiki yərdəmnı rət qiləjandin keyin, yər-yüzidin heq ümid bolmayla qəlmay, həmmisi zulmət bolidu.

8:22 Yəx. 5:30

9:1 «Həsrət-nadamətkə qəlojan» — muxu ibarə, ibraniy tilida «ayalqə rod»tiki isim bolup, matəm tutuwatqan ayaloja təsəlli bərgəndək Huda Naftalilar wə Zəbulunlarəja təsəlli beridojanlikini bildüridu. «yat əllərning makani» Galiliyə — Asuriyə imperiyəsi tajawuz qiləjandin keyin, Naftali, Zəbulun wə baxka Israil qəbililirining kəp kişimliri əsirgə qüxüp elip ketildi. Bir kəsim kəmbəəjal, namrat, qəbiliyətətsiz kixilər qəldurildi. Asuriyə padixahı baxka millət-həklərnı elip kelip xu yərgə, bolupmu Galiliyəgə olturaklaxturdi. Muxu kixilər kəpqəlojan namrat Israillar bilən arilixip yürüp, əz-ara əssimiliyatsiyə qilənoqəqə, Galiliyə Yəhudiylar tərpidin «yat əllər» (Yəhudi əməslər)ning makani Galiliyə» dəp kəmsitilip atalojan.

—Bexarətkə asasen, nur dəl xu yərdə pəyda bolidu. Bexarətning əməlgə axuruluxi toqrısidiki təpsilatları Injil «Mat.» 4:15-ayəttin kəring. «dengiz yoli» — «Galiliyə dengizi»ning qərbıy yərliri.

9:1 Mat. 4:15

9:2 «Karangojulukta mengip yürgən kixilər zor bir nurni kərdi... dəl ularning üstigə nur parlidi» — muxu ayətlərdiki «nur» xübhışizki, Məşih-qutkuzəjuqidur (6-7-ayətnı kəring). Biz muxu bexarətlərnıng əməlgə axkanlikini Injildin kərimiz. Məşih Əysa dəl 1-ayəttiki tət jayda uluq hizmitini, yəni hux həwərnı tarkitix, məjizilərnı yaritixni baxlıdi. U hizmət qiləjan üq yerim yil waqıtning yerimidin kəprəkini bəlkim muxu jaylarda otküzgən.

—Bu bexarəttiki peillərnıng həmmisi «otkən zaman» xəkidə ipadiləngən. Bu xil xəkidiki bexarət «Yəxaya»də kəp uqraydu, u kəlgüsidiiki ixlərnıng jəzmənlikini bildüridu.

9:2 Mat. 4:15,16; Əf. 5:14

9:3 «Sən əlni awuttung, ularning xadliqini ziyadə kilding...» — muxu yərdə pəyojəmbərlərnıng yazmiliridiki kəp baxka bexarətlərgə ohxax, kəlgüsidiiki, tēhi yüz bərmigən ixlər otküp boləjan ixlərdək tiləja elinidu.

9:4 «Midiyan üstidin qəlibə qiləjan kün» — təhmīnən 500 yil ilgiri Israil Midiyanıylərnıng asaritudin Hudaning karamətliri bilən kutulojan.

9:4 Hək. 7:22; Yəx. 10:26

9:5 «Qünki ləxkərlərnıng uruxta kiygən hərbiər otklikri... pəkkəta ot üqün yeqiloju bolidu» — Huda ularəja xundək bərikətlərnı beriduki, muxu qəlibə boləjandin keyin (ular əməs, bəlkı Pərwərdigar ular üqün qiləjan qəlibə) ular xu ləxkərlərnıng kənoja miləngən kiyim-keqəkliri kerək bolmaydu, ularni pəkkət yeqiloju üqün ixlətkili bolidu, dəp qaraydu.

Bizgə bir oqul ata qilindi;

Hökümrənlik bolsa uning zimmisigə qoyulidu;

Uning nami: — «Karamət Məslihətqi, Qudrətlik Təngri, Mənggülik Ata, aman-hatirjəmlilik Igisi Xahzadə» dəp atilidu...

⁷ U Dawutning təhtigə olturoqanda wə padixahlıqıqə həkümranlik qılqanda,

Xu qaşdin baxlap ta əbədil'əbədgıqə,

Uni adalət həm həkkanıylıq bilən tikləydu, xundakla məzmut saklaydu,

Uningdin kelidioqan həkümranlik wə aman-hatirjəmlilikning exixi pütməs-tügiməs bolidu.

Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarning otluk muhəbbiti muxularnı ada qilidu...

Pərwərdigarning İsrailoqə, yəni «ximaliy padixahlıq»ka bolqan qəzəpi

⁸ Rəb Yaqub jəmətigə bir səz əwətti,

U pat arida İsrailoqə qüxidu...

⁹ Barlıq həlk, yəni Əfrayim wə Samariyədikilər xu səzning toqırılıqını bilqan bolsimu,

Lekin kənglidə təkəbburlixip yooqanlıq qilip, ular: —

¹⁰ — «Hixlar qüxüp kətti,

Biraq ularning ornioqə yonuloqan taxlar bilən qayta yasaymiz;

Erən dərəhliri kesilip boldi,

Biraq ularning ornida kedir dərəhlirini ixlitimiz» — deyixidu;

¹¹ Xunga Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini İsrailoqə qarxi küqləndürdi,

Yaqubning düxmənilirini qozəjidi...

¹² Xərktin Suriyəliklər, qərəbtə Filistiyələr,

Ular aqızini qəngdək eqip İsrailni yutuwalidu.

Ixlar xundak deyilqəndək bolsimu,

9:6 «Biz üqün bir bala tuquldi; bizgə bir oqul ata qilindi» — bu bexarət qərqə kəlgüsidi ki ixlarnı kərsətkən bolsimu, uningdiki peillarning həmmisi «ətkən zaman» xəklidə ipadiləngən. Yüqiriki 2-ayəttiki izahatni kəring. «aman-hatirjəmlilik Igisi Xahzadə» — yaki «aman-hatirjəmlilik Bərgüqi Xahzadə».

9:6 Yəx. 11:2; 22:22; Luqa 2:10,11; Yh. 4:10

9:7 «U Dawutning təhtigə olturoqanda wə padixahlıqıqə həkümranlik qılqanda... Uningdin kelidioqan həkümranlik wə aman-hatirjəmlilikning exixi pütməs-tügiməs bolidu...» — muxu ikki ayət (6-7-ayət) yuqiriki «İmmanuel»ning kim ikənlikini təhimu enik kərsitidu. U toqırısidi ki həwəni təkrarlisəq: —

—(a) U İsraıl üqün Qutquzoqudır. Bu bəbtiki 1-6-ayəttiki qəlibə wə bəht bu bala səwəbidin wujudka kelidu.

—(ə) U pak qızdin tuqulidu (7-bab, 14-ayət).

—(b) U bəlkim kəmbəqə qəwə wə düxmənning həkümranlik astidiki əhwalda tuqulidu (7-bab, 15- wə 17-ayət).

—(p) U Dawutning jəmətidin bolup, Dawutning təhtigə olturidu. Huda Dawutka wədə bərgənki, uning bir əwladi İsrailoqə wə ahirida pütkül dunyaqə Padixah bolidu. (Zəbur, 18-küy, 22-küy, 72-küy lərnı kəring)

—(t) Bu balida Hudaning təbiiti bolidu (6-ayət). U «Qudrətlik Təngri» dəp atilidu. İbraniy tilida «karamət» deqən süpət, pəkət Huda wə Hudaning qılqanliri toqırululka ixlitilidu.

—(j) Bu bala ahirida pütün ələmqə aman-hatirjəmlikni yətküzidu. «Uningdin kelidioqan həkümranlik wə aman-hatirjəmlilikning exixi pütməs-tügiməs bolidu».

—Bulardin sirt muxu ayətlərdə nuroqun sawaq-həwərlər bar, muxu yərdə səhıpe qəklik bolqanlıq üqün qəzirqə tohtalmaymiz.

—Bu balining kim ikənlik pəkət İnjildiki bayanlardila enik kərsitilidu. U pak qız Məryəmdin tuquloqan Məsih Əysaning dəl əzi bolup, uning bəxka biri boluxining qət'iy mumkinlikli yəqtur.

9:7 2Pad. 19:31; Yəx. 37:32

9:8 «Rəb ... bir səz əwətti, ... İsrailoqə qüxidu» — «İsraıl» muxu ayətlərdə (8-21də) ximaliy padixahlıqni kərsitidu. «Qüxidu» deqən səz muxu yərdə Hudaning bir jazasining kəlgənlikini kərsətsə kərək.

9:10 «Hixlar qüxüp kətti, biraq ularning ornioqə yonuloqan taxlar bilən qayta yasaymiz...» — demək, «Pərwərdigarning tərbıye jazasi bolqan ziyanni tartqan bolsakmu, biz yənıla uning tərbıye jazasıqə pisənt qılmay, əz küqimizgə tayinip təhimu yahxi turmuxni bərpa qilimiz» (taxlar hixlardin, kedir dərəhliri erən dərəhliridin yahxi, əlwəttə). Yəroboam II padixah bolqan wəqtida, Huda (ximaliy) İsrailda qong bir yər təwrəxni pəyda qılqan; «Hixlar qüxüp kətti,... erən dərəhliri kesilip boldi,...» deqən səzlər bəlkim xu yər təwrəx bilən munasiwətlilik.

9:11 «Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini İsrailoqə qarxi küqləndürdi...» — 7-bəbtiki məzmunəqə kəriqanda, Suriyəning padixahı Rəzin İsraıl bilən ittıpakdax idi. Muxu səzqə kəriqanda uning İsraıl bilən ittıpaqı keyin mawjut bolup turalmaydu. Bəxqılarning İsrailoqə qarxi qıxixi bilən umu İsrailoqə qarxi qozəjilidu.

Uning qəziپی yənla yanmaydu,
Sozoqan kəli yənla kəyturulmay turidu..

¹³ Birək həlk əzlrini Uroquqining yenioqə tehi yenip kəlmidi,
Ular samawi koxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarni izdiməywətidu.

¹⁴ Xunga Pərwərdigar bir kün iqidə Israilning bexi wə kuyrukini,
Palma xehi wə kəmuxini kesip taxlaydu;

¹⁵ Moysipit wə məhtəəmlər bolsa baxtur;
Yaloqanqilik əgitedioqan pəyoqəmbər — kuyruktur.

¹⁶ Qünki muxu həlkning yetəkqiliri ularni azduridu,
Yetəkləngüqilər bolsa yutuweliniپ yokilidu.

¹⁷ Xunga Rəb ularning yigitliridin hursənlik tapmaydu,
Yetim-yesirliri wə tul hotunlirioqə rəhīm kilmaydu;

Qünki hərbiři iplas wə rəzillik kəloquqı,
Həmmə əojizdin qikqini pasikliktur.

Həmmisi xundək bolsimu,
Uning qəziپی yənla yanmaydu,

Sozoqan kəli yənla kəyturulmay turidu..

¹⁸ Qünki rəzillik ottək kəyidu,

U jioqan wə tikənlərni yutuwalidu;

U ormanning barəkəsan jayliri arisida tutixidu,

Ular is-tütəklik tüwrük bolup purkərap yuqirioqə ərləydu;

¹⁹ Samawi koxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarning dəroqəziپی bilən zemin kəydürüp tax-
linidu,

Həlk bolsa otning yekəloqusi bolidu, halas;

Həqkim əz kərindixini ayap rəhīm kilmaydu..

²⁰ Birsı ong tərəptə gəx kesip yəp, toymaydu,
Sol tərəptin yalmap yəpmu, kənaətlənməydu;

Hərkim əz bilikini yəydu;

²¹ Mənassəh Əfrəimni, Əfrəim bolsa mənassəhni yəydu;

Uning üstigə ikkisimu Yəhudaqə kərxı turidu.

Həmmisi xundək bolsimu,

Uning qəziپی yənla yanmaydu,

Sozoqan kəli yənla kəyturulmay turidu..

Pərwərdigarning Yəhudaqə boləqan qəziپی

10¹ Kəbiqlik kənunlirini tüzgüqilərgə,
² Azəblik pərman-həkümlərni yazoquqilaroqə way!

² Tul hotunlarni oljimiz kəlayli,
Yetim-yesirlarni bulap-talayli dəp,
Ular miskinlərgə adalətni bərməy,

9:12 Yəx. 5:25; 10:4

9:17 Yəx. 10:6

9:18 Yəx. 5:24; 24:6

9:19 «...həqkim əz kərindixini ayap rəhīm kilmaydu» — Yəroboam (II) Israiloqə padixah boləqandin keyinki 28 yıl iqidə, kəp kixilər təhtni talixip uruxti. jəmiy 6 Padixah təhtkə olturoqan, iqu urux-jedəllər kəp boləqanidi.

9:21 «mənassəh Əfrəimni, Əfrəim bolsa mənassəhni yəydu...» — Əfrəim wə Manassəh bolsa Israil padixahlıkdiki ikki əng qong kəbila. Yuqiriki izahəttə kərsitilginidək ularning arisida urux-jedəllər kəp idi. Undək ixlar Yəxaya dəginidək, «əz bilikini əzi yəydioqan» ixtur.

Halkimdiki ajiz-beqarilərdin hokukni bulap ketidu.

³ Həsab alidioqan künidə,
Yəni yirəktin kəlgən tuyuksiz balayı'apət künidə,
Nemə kilisilər?

Kimdin baxpanahlik izdəp yürisilər?
Baylik-xəhritinglarni nəgə amanət koyisilər?.

⁴ Ularoqə əsirlər arisida zongziyip oturuxtin,
Yəki əltürülənlər arisida yikilixtin baxkə heqnemə kəlmidi!
Həmmisi xundək bolsimu,
Uning oqəzipi yənila yanmaydu,
Sozoqan kəli yənila kəyturulmay turidu.

Pərwərdigarning Asuriyə padixahı Sənnaheribkə karita bir sözi

⁵ Kəlioqə oqəzipimning tokmiki tutkuzuloqan,
Əzümning dəroqəzipimning tayiki boləqan Asuriyəlikkə way!..

⁶ Mən uni hudəsiz bir «yat əl»gə,
Dəroqəzipim kəritiləqan həlkimgə zərbə berixkə əwətimən;
Uningoqə olja tutuwelixkə,
Oqəniymətni bulaxkə,
Həlkimni koqilardiki lay-patkəklarni dəsəsigəndək dəsəxkə buyruymən..

⁷ Birək Asuriyəlikning kəzdə tutkəni muxu əməs,
U xundək heq oyliqəqan əməs.
Uning oyliqəqini wəyran kəlix,
Kəp dələtlərnəni yökətitxin ibarəttur..

⁸ U: — «Məning sərdərlirimningmu həmmisi padixəhlaroqə barəwər əməsmu?»

⁹ Kalno xəhəri Kərkemix xəhərigə,
Hamat xəhəri Arpad xəhərigə,
Samariyə xəhəri Dəməxk xəhərigə ohxax əməsmu?.

¹⁰ Məbudliri Samariyəning wə Yerusalemninkidin uluq boləqini bilən,
Məning kolum muxu məbudkə təwə boləqan padixəhliklaroqə igə boluxkə yətküdək tursa,

¹¹ Samariyə wə uning məbudlirini kəndək kəloqan bolsam, Yerusalemlə wə uning məbudlirini
ohxaxla xundək kəlimədimən?» — dəydu.

10:3 «Həsab alidioqan künəni» — səzmusəz tərcimə kəlinəsa, «Huda yəkləp kəlidioqan künəni» dəgənlik bolidu.

10:5 «Kəlioqə oqəzipimning tokmiki tutkuzuloqan,...» — ibrəniy tilidə «(Ularınq) kəlidiki tokmək Məning oqəzipim boləqan,...».

10:5 Yəx. 36:1; Yər. 25:9; Əz. 21:14

10:6 «Uningoqə olja tutuwelixkə, oqəniymətni bulaxkə ...buyruymən» — Yəxayaning ikkinqi oqlining ismi (Məhər-Xalal-Hax-Baz)ning mənisini muxu ayəttin qəxiniwəlojili bolidu: «Oljoqə aldıra! Oqəniymətkə qəpsan bol!» . Bu səzlər yənə 2-ayəttə tēpiliidu; Huda Yəhədadikilərnəning gunəhlirini Asuriyə padixahı Sənnaherib arqilik ularning bəxiqə qəxüridu.

10:7 «Birək Asuriyəlikning kəzdə tutkəni muxu əməs, u xundək heq oyliqəqan əməs...» — dēmək, Hudanın məqsiti Asuriyə padixahı arqilik İsrail wə Yəhədanı jazalax idi. Birək Asuriyə padixahı muxu ixtin heq həwərsiz bolup, pəkət öz xəhsiy mənpəət-həquqlirini, baylik-xəhritini axurux koyida idi. Muxu ayət bizgə, Həmmigə Qədir həttə rəhimsiz wə hudəsiz xəhsilər, əllər wə imperiyələr arqilikləm Əz məqsət-muddialirini əməlgə axuridu, dəp oğitidu.

10:8 «Məning sərdərlirimningmu həmmisi padixəhlaroqə barəwər əməsmu?» — bəxkə birhil tərcimisi: «Məning sərdərlirimningmu həmmisi əwəwəl padixəhlar boləqan əməsmu?»

10:9 «Kalno xəhəri Kərkemix xəhərigə, Hamat xəhəri Arpad xəhərigə, Samariyə xəhəri Dəməxk xəhərigə ohxax əməsmu?» — dēmək, mən Kalno, Hamat wə Dəməxkni əsanla kəloqə kəltürdüm. Buningdin bəxkə xəhərlərnimu xuningoqə ohxaxla əsanla boyəundurimən. Hərbir jüp xəhərnəning ikkinqisi birinqisining jənub tərəpidə bolup, uni Asuriyəning padixahı keyinrək kəlioqə aləqan.

–Kalno — miladiyədin ilqiriki 738-yili; Kərkemix 717-yili;

–Hamat 738-yili; Arpad 740-yili;

–Samariyə 721-720-yili; Dəməxk 732-yili elinoqan.

«Yəxaya»

¹² Birak Rəb Zion teoqi wə Yerusalemda pütkül jaza ixini pütküzüp boloqandin keyin, U: — «Mən Asuriyə padixahining kenglidiki baxbaxtaklıqning aqiwitini uningə qüxürimən, Uning közliridiki kibirlik nəzərlirini jazalaymən» dəydu.

¹³ Qünki u: — «Bu ixlarni öz qolumning küqi bilən, Öz danalığım bilən mən kiloqanmən;

Qünki mən əkilliktürmən;

Mən əllərnin pasillirini yokattim,

Ularınq həzinilirini buliwaldim,

Təhtkə olturoqanlarni batur kəbi qüxürüp taxlidimmən;

¹⁴ Mən qolumni bir kux uwisioğa uzatkəndək əllərninq bayliklirioğa uzattim,

Birsi taxliwetilgən tuhumlarni tərgəndək mən pütkül dunyani yioqanmən;

Ularidin heqbirimu kanatlırini palaklatmidi,

Tumxukini aqmidi,

Yaki kuk-kuk kilip awaz qikarmidi» — dəydu.

¹⁵ Palta özini ixlətküqisigə lap atsa bolamdu?

Hərə həridigüqigə poqilik kılsa bolamdu?

Xundək ix ikən, huddi tayək özini kətürgüqisini oynitalisa bolidioqandək,

Huddi həsa yaoqəq əməs boləuqini kətürgəndək bolatti əməsmu?!.

¹⁶ Xunga samawi qoxunlarınq Sərdari boloqan Rəb Pərwərdigar xu Asuriyəlkning palwanlırari arisioğa oruklitix kesilini əwətidu,

Uning xan-xəripining astida lawuldap yalkunlaydioqan bir otni yaqıdu.

¹⁷ «Israilning Nuri»ning Əzi ot,

Uningdiki Mukəddəs Boləuqi yalkun bolidu,

U bir kün iqidə uning jioqanlırari wə tikənliirini kəydürüp, yutuwalidu.

¹⁸ Həm uning ormanzarlık wə baq-etizlırining xan-xəripini, jan wə tenini kəydürüp kıl kiliwetidu;

Ular bəəyni jüdəp ketiwatqan kesəl adəmdək bolup qalidu.

¹⁹ Buning bilən ormanzarlıktiki dərəhlərninq kəp qaloqini xunqə az boliduki,

Kiqik bala ularni sanap hatiriliyələydu.

²⁰ Xu küni xundək boliduki, Israilning qaldi həlki, yəni Yəqubning jəmətidin qeqip qaytqanlar əzlırini urəuqioğa ikkinqi tayanmaydu; bəlki ular həqikətən Pərwərdigar, yəni «Israildiki Mukəddəs Boləuqi»ə tayinidu.

²¹ Bərhək, bir «qaldi» kaytip kelidu,

Yəni Yəqubning «qaldisi» kudrətlik Təngrining yenioğa kaytip kelidu.

²² I Israil, həlking dengizdiki kumdək kəp boləqini bilən,

Pəqət bir qaldisi kaytidu;

Qünki həkəkəniylik bilən yürgüzülgən, bir həlakətning texip üstünglarəğa qüxüxi bekitilgəndur;.

10:15 «yaoqəq əməs boləuqi» — həsini ixlətkən adəmnı kərsitidu.

10:16 «Asuriyəlkning palwanlırari» — «palwan» ibraniy tilida «semiz» degən söz bilən ipadilnidu; «semizlarəğa orukluk əwətimən». Bu bəxarətninq əməlgə exixini 36-, 37-babtin kərəting.

10:16 Yəx. 24:6

10:19 «ormanzarlıktiki dərəhlər» — bəlkim Asuriyədiki dərəhlərnimu, adəmlərnimu kərsitidu.

10:20 «əzlırini urəuqi» — bu Asuriyəni yaki Asuriyə padixahi Sənnaheribni kərsitidu.

10:21 «Bərhək, bir qaldisi kaytip kelidu» — Yəxayaning birinqi oqlining ismi (Xear-Jaxub)dur. «Kaytip kelix» — xübhəsisziki, həm towa kiliş həm öz yurt-wətinigə kaytixnimu bildüridu. Muxu ayətlər həm Israildiki «ximaliy padixahlik»ni həm ahirki zamandiki Israilnimu kərsitixi mumkin.

10:22 Yər. 22:17, 32:12; Yəx. 10:23, 28:22; Həox. 1:10; Rim. 9:25, 26, 27, 28; Yər. 10:24; 30:11; Yəx. 27:8; Yər. 4:27; 5:10, 18; 10:24; Pənd. 11:4; Əz. 7:19; Zəf. 1:14-16, 18; Dan. 9:26-27; Nəh. 1:9

«Yəxaya»

²³ Qünki bir həlakətni — bekitilgən bir həlakətni samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar pütkül yər yüzidə əməlgə axuridu...

²⁴ Xunga samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Rəb Pərwərdigar mundək dəydu: —

« — I Zion teqida turojan həlkim,

Asuriyədin qorqma!

U seni tayək bilən uridiəjan,

Wə Misirliklərdək sanga qarap həsisini kətüridiəjan bolsimu,...

²⁵ Pəkət azəjinə wəkit ətuxi bilənla,

Silərgə karatqan muxu dərojəzipim tügəp,

Qəzipimni ularəja həlakət quxsun dəp karitimən.

²⁶ Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar bolsa, ularəja qəmqa bilən hujum qozəyaydu;

Ularınq həli «Orəbning qoram texi»da boləjan Midiyan qirojnıqlıkdək hələttə bolidu;

U həsisini dengizəja karitip,

Uni Misirliklərninq üstigə kətürgəndək kətüridu;...

²⁷ Andin xu künidə xundək boliduki,

Uning yūki mürəngdin,

Boyunturukı boynungdin elip taxlinidu;

Mayliring səwəbidin,

Boyunturuk sundurup yökətilidu.

Yəxayaning Asuriyəning jəng yüruxini aldin'ala eytip bayan kilixi

²⁸ Mana, ular Ayatka yetip, Migrondin ətkən,

Mihmaxta yük-təqlirini qoyup qoyidu;

²⁹ Ular bosuəja-dawandin ətkən,

Gebada qonup qalidu;

Ramahı titrəp ketidu;

Saulning yurti Gibeahdikilər bolsa qeqip kətkən;

³⁰ I Gallimning kizi, pəryadingni kətür!

Həy Laix, anglap qoy!

I biqarə Anatot!

³¹ Madmanahı bolsa qaqtı;

Gəbimdikilər bədər qaqtı;

10:23 «pütkül yər yüzidə» — yəki Pələstindiki (Qanaandiki) zeminni yəki pütkül yər yüzini kərsitidu.

10:23 Yəx. 28:22

10:24 «Wə Misirliklərdək sanga qarap həsisini kətüridiəjan bolsimu,...» — ibraniy tilida «U həsisini Misirdiki təbiqədə sanga qarap kətürgəndək bolsimu,...».

— «Misirliklərdək... həsisini kətüridiəjan» — İsrailning Misirdə boləjan tarihini kərsitixi mumkin.

— «Həsə kətürü» — bəlkim jəng kilixnı jakarlastur. Qədimki zamanda, İsrailar Misirdin qıqqan waktida, Misirning padixahı Pırovn ularni həlak kılmaqçı bolup, qoxunini əwətip qoşıləjan. Biraq ularning həmmisi ahirdə əzi həlak boləjan. Asuriyələr Misirlikləroja ohxaxla həlak bolidu, demək, «Mis.» 1-15-bablarnı kərtəng.

10:26 «Ularınq həli «Orəbning qoram texi»da boləjan Midiyan qirojnıqlıkdək hələttə bolidu» — «Hək.» 7-babni kərtəng. Midiyanlar İsrailəja hujum kılıp, Hudaning məjiziliri bilən məqlup boldi. Midiyanlarınq sərdari Orəb kaçqan bolsimu əltürüldi. Asuriyə padixahı Sənnahərib kaçqını bilən öz yurtida öz oşulliri təripidin əltürüldi (37-babni kərtəng).

— «Uni Misirliklərninq üstigə kətürgəndək kətüridu» — ibraniy tilida «U Misirdiki təbiqədə həsisini kətüridu» (4-ayəttiki ibarə ohxaxtur). Ləkin «həsini kətürgüqi» muxu yərdə Pərwərdigar bolidu; U «uni (həsisini) Misirliklərninq üstigə kətürgən»də, Misirliklər dengizdə qərək bolup həlak boldi («Mis.» 14-babni kərtəng).

10:26 Mis. 14

10:27 «mayliring səwəbidin» — İsrail padixahliri «müqəddəs may» bilən, yəni «məşih kilinixi» bilən padixah kılınəjan. Muxu «may» Huda İsrail padixahlirioja bərgən wədilirini bildürüxi mumkin.

— Baxka birhəl tərjimisi: «Səning səmirəp kətkining üqün, boyunturuk sundurulup yökətilidu».

³² Xu kün etməmiş qə ular Nob dəngidə tohtap qalidu;
Axu yərdə u Zion kızining teoqioqə,
Yəni Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu.

Asuriyə yökilidu, «Immanuel» tuoqulidu

³³ Mana, samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Rəb Pərwərdigar qong xahlarni xiddət bilən ke-siwetidu;
Xuning bilən egiz əskənlər kesip yikıtılidu;
Həli üstünlər pəsləxtürülidu.
³⁴ U təmir qorallar bilən ormanlıqning Baraksan yərlirini kesip qakaslıq kiliwetidu;
Liwan bolsa uluq birsi tərpidin yikıtılidu.

Dawami

11 ¹ Wə bir tal nota Yəssəning dərihining kətikidin ünüp qikidu;
Uning yiltizidin ünüp qikқан bir xah kəp mewa beridu.

² Wə Pərwərdigarning Rohi,
Yəni danalıqning wə yorutuxning Rohi,
Nəsihət wə küq-kudrətning Rohi,
Bilim wə Pərwərdigardin əyminixning Rohi uning üstigə qüxüp turidu;

³ Uning hursənliki bolsa Pərwərdigardin əyminix ibarət bolidu;
U kəzi bilən kərginigə asasən həküm qikarmaydu,
Yaki kuliki bilən angliqinioqə asasən kesim kilmaydu.

⁴ U namratlarəqə həkkanıylik bilən həküm qikıridu,
Yər yüzidiki miskin-məminlər üqün adalət bilən kesim kılıdu.
U jahanni aozidiki zakon tayıq bilən uridu,
Rəzilləni ləwliridin qikқан nəpəsi bilən əltüridu.

⁵ Uning bəlwəqi həkkanıylik,
Qatraklıki bolsa sadıqlıq bolidu.

10:32 «Xu kün etməmiş qə ular Nob dəngidə tohtap qalidu; axu yərdə u ... Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu» — muxu 28-32-ayətlərdə, Yəxaya Asuriyə qoxunining Yerusalemoqə karitidioqan yüruxini aldin ala bexarət berip bayan kılıdu.

— Ayat bolsa Yerusalemdin 50 kilometr, Migron 22 kilometr, Mihmax 11 kilometr yirakta; Mihmax dawanidin otup, Gebəoqə kelidu. Geba Yerusalemdin 10 kilometr, «Saulning yurti Gibeah» 5 kilometr, Gallim 4.5 kilometr, Laix 4 kilometr, Anatot 3 kilometr, Madmənah 1:5 kilometr, Gebim 800 metr, Nob teqi bolsa pəqət Yerusalemdiki sepildin 200 metr yiraklıqta.
— Qoxun «Gebada qonup qalidu» — əslidə Mihmaxta qonuxqa (bihatə bolux üqün) toqra kelətti, biraq ular əzliqigə tolimu ixəng kilip bihudluk bilən əloqə besip yürux kılıdu. Bu ixlarning həmmisi degəndikidək yüz bərdi.

10:34 «Liwan» — Liwandiki Kedar dərəhliri ottura xərk boyiqə əng egiz, həywətlik wə əng baraksan əsidu; muxu ayəttə «Liwan» Asuriyaning həywətlik küq-kudritini, xundakla ularning həkawurlikini kərsitidu. Bəxqə yərlərdə bolsa, u həman həkawur kixiləni bildiridu. «Uluq birsi tərpidin» — 37-bab, 36-ayətni kərug.

11:1 «Bir tal nota Yəssəning dərihining kətikidin ünüp qikidu» — Yəssə bolsa Dawut padixahning atisi. Ibraniylar Kutkuzoquqi-Məsihning Dawutning əwladidin bolidoqanlikini enik bilətti. Biraq muxu yərdə Kutkuzoquqi-Məsih həm Dawutning əwladı həm «Yəssəning Yiltizi»mu (11:10ni kərug) bayan kılınidu! Bu ix pəqət İnjildila qüxəndürülgən (məsilən, «Luka» 20:41-44).

— Muxu ayətlərdə yənə, Məsih «Yəssəning dərihining kətikidin» qikidu, deyilidu. Xunga Məsih Dawut padixahning handanlıki həywətlik məzgilidə əməs, bəli miskin məzgilidə tuoqulidu, dəgən bexarət berilidu.

11:1 Yəx. 4:2; Ros. 13:22,23

11:2 «Yorutux Rohi» — adəmgə qüxinix qəbiliyitini ata kılıdioqan Rohtur.

11:2 Yəx. 9:5

11:5 «Uning bəlwəqi həkkanıylik, qatraklıki bolsa sadıqlıq bolidu» — ibraniy tilidə «uning bərkərligə bəqlənoquqi» deyilgən. Ibraniy tilidə bərkələr adəmnin gongkur oy-pikiliri wə wijdanini bildiridu.

— «Qatraklık» — adəmnin qatrickəqə yəgəp kiyilidoqan iqi kiyim.

— «Qatraklıki bolsa sadıqlıq bolidu» — demək, iq kiyimlər bədəngə qaplaqxınidək, həkkanıylik wə sadıqlıq uningdin həq ayrılmaydu, uningəqə intayin yəkin bolidu.

⁶ Bərə bolsa qoza bilən billə turidu,
Yilpiz ooləq bilən billə,
Mozay, arslan wə bordaq kala bilən billə yatidu;
Ular ni yetiligüqi kiqik bir bala bolidu..

⁷ Kala eyik bilən billə ozuklinidu,
Ular niq baliliri billə yetixidu,
Xir bolsa kalidək saman yəydu.

⁸ Əmməydiqan bala kobra yilanning təkükigə yəqin oynaydu,
Əmqəktin ayriloqan bala qolini zəhərlik yilanning owisioqə tikiqdu;

⁹ Mening muqəddəs teoqimniq həmmə yeridə heq ziyankəxlik bolmaydu;
Heq buzəqunqilik bolmaydu;
Qünki huddi sular dengizni kaplioqandək,
Pütkül qəhan Pərwərdiqarni bilix-tonux bilən kaplinidu.

¹⁰ Xu künidə «Yəssəning Yiltizi» hərəkəysi əl-millətlər üqün tuoq süpitidə kətürölüp turidu;
Barliq əllər Uni izdəp kelip yioqilidu;
Wə U aramqahqə tallioqan jay xan-xərəpkə tolidu..

¹¹ Xu küni Rəb ikkinqi kətim Öz həlkiniq saqlanoqan qəldisini qəyturux üqün, yəni Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat wə dengizdiki yirək arallardin qəyturux üqün Öz qolini yənə uzartidu..

¹² U əllərnə qəqirix üqün bir tuoq kətüridu; xundək qilip U yər yüzining qət-qətliridin Israilniq oqeriblrini jəm qilip, Yəhədadin tərqiqlip kətkənlərnə yioqidu.

¹³ Xuning bilən Əfrəimioqə boləqan həsəthorluq yəqaydu,
Yəhədanə harlioqanlarmu üzüp taxlinidu;
Əfrəim Yəhədaqə həsət qilmaydu,
Yəhəda bolsa Əfrəimni horlimaydu..

¹⁴ Biraq ular qərb tərəptə Filistiylərnəq mürisigə uqup qüxidu;
Ular birliktə xərktiki həlqlərdin olja alidu;
Ular Edom wə Moab üstigə qollirini uzartidu;
Ammoniylarmu ularoqə beqinidu.

¹⁵ Pərwərdiqar Misirdiki dengizniq «tili»ni yəq qilidu;
U küqlük pizəqirin xamal bilən Əfrat dəryasiniq üstigə qolini beqirliqitip uquridu,
Uni adəm ayioqi kuruk qəlda mənqip ətküdək yəttə erik qilip uridu;

¹⁶ Xuning bilən Öz həlkiniq qəldisi üqün,
Misirdin qikqan künidə Israil üqün təyyarlioqan yoloqə ohxax,
Asuriyədə qəloqanlar üqün axu yərdin kelidioqan bir kətürölqən egiz yol bolidu..

11:6 Yəx. 65:25; Həox. 2:20

11:9 Yəx. 6:3; Wəh. 4:8; Qəl. 14:21, Zəb. 8:1, 9; Zəb. 72:19; Həb. 2:14

11:10 Rim. 15:12

11:11 «Rəb ikkinqi kətim Öz həlkiniq saqlanoqan qəldisini qəyturux üqün...» — «ikkinqi kətim» — birinqi kətimki bolsa bəkim Babiləda (miladiyədin ilqiriki 540-yili) bolidu. Biraq Yəxaya muxu yərdə ahirki zamanlarda bolidioqan bir «qəytix» toqrisidə səzləydu. Bəzi alimlar «birinqi kətimki» qəytixmu dunyaning hərəkəysi qəyliridə boluxi kərək, xunga Yəxaya ikki «qəng qəytix» toqruqluq bəxərat qilidu, dəp qəraydu. «Rəb ... qəldisini ... Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat wə dengizdiki yirək arallardin qəyturux üqün Öz qolini yənə uzartidu» — Asuriyə wə Misir axu dəwərdiki əng küqlük dələtlər idi; Patros wə Kux Misirniq qənuubi təripidə (həzirki Efiopiya), Elam wə Xinar xərək təripidə (Asuriyədin yirək), Hamat İraqniq ximal təripidə idi. Dengizdiki arallaroqə Ottura Dengizniq qərbə arqiliq ətkili bolidu. Dəməq, məyli küqlük, məyli əjiz dələtlər bolsun, ahirki zamanda Huda Öz həlkini hər tərəptin qəqirip yioqidu.

11:13 «Əfrəim» — Əfrəim Israilniq «ximaliy padixəhliki»oqə, Yəhəda «qənuubi padixəhliki»oqə wəkillik qilidu.

11:15 «Misirdiki dengizniq «tili... Əfrat dəryasi...» — muxu yərlərnəq qəyərədən ikenlikini bilix üqün xəritini kərəng.

11:16 Mis. 14:29

Israilning ahirki zamandiki bir nahxisi

12¹ — Wə xu küni sən: —

— I Pərwərdigar, mən Seni mədhıyiləymən;

Sən munga ɔzəzəpləngining bilən,

Ɔzəziping məndin yətkilip kətti,

Wə sən munga təsəlli bərding.

² Mana, Təngri mening nijatimdur;

Mən Uningoʻja tayinimən, qorqmaymən,

Yah Pərwərdigar mening küküm wə nahxamdur;

U yənə mening nijatim boldi, — dəysən.

³ — Xadliq bilən silər nijatliq qudukliridin su tartisilər.

⁴ Xu künidə silər: —

«Pərwərdigaroʻja rəhmət eytinglar,

Uning namini qaqirip nida qilinglar;

Uning əməllirini həklər arisida ayan qilinglar,

Uning namining zor abruy tapqanliqini jakarlanglar.

⁵ Pərwərdigaroʻja küylər eytinglar,

Qünki U uluq ixlarni kılojan;

Mana bu pütkül jahanoʻja ayan kilinsun!

⁶ Ziondikilər, təntənə kılip jar selinglar;

Qünki aranglarda turojan Israildiki Mükəddəs Boloquqi büyüktur!» — dəysilər.

Babilning wəyran kilinixi

13¹ Amozning ooqli Yəxaya kərgən, xundakla uningoʻja yükləngən Babil toqrisidiki wəhiy:

² Babil əksəngəklirining qowuqlardin ətüp kirixi üqün,

Qakas taoq üstidə tuoq kətürüinglar,

Ularini yukiri awazda qaqiringlar,

Kolunglarni pulanglitip ixarət qilinglar.

³ Mən bolsam, məhsus talliojanliriməja buyruk qüxürgənmən,

Əz palwanlirimni, yəni təkəbburluqtin yayrap kətkən adəmlirimni ɔzəzipimni bəja kəltürüxkə qaqirdim.

⁴ Anglanglar, büyük bir əlning adəmliridək top-top adəmlərnin taoqlarda yangratqan kıyqas-sürənlirini,

12:2 «Yah Pərwərdigar mening küküm wə nahxamdur...» — Mükəddəs Kitabning muxu təjmisidə biz Hudaning «Yahwəh» yaki «Jəhowəh» dəgən namini adəttə «Pərwərdigar» dəp təjrimə kılduk. «Yah» bolsa «Yahwəh» dəgən bu namining kıskartilojan xəklidir.

12:3 Yh. 7:37,38

12:4 Yh. 17:1,4,6,26

13:1 «yükləngən wəhiy» — ibranıy tilida «massa» dəgən bir səz bilənla ipadiliniđu. U «adəmni qorqunqka salidiojan wəhiy» həm «pəyoqəmbərning zimmisigə yükləngən bir wəzipə» dəgən ikki məninə əz iqiğə alojan boluxi mumkin.

—Muxu bəttiki bəxarətlər bəlkim «ahirki zamandiki Babil»ni kərsitixi mumkin. Birak 17-22-ayətlər qədimki dunyadiki Babilning Pars imperiyəsi təripidin wəyran kilinixida əsasən əməlgə axurulojan.

13:2 «Kakas taoq üstidə tuoq kətürüinglar...» — taoq kakas-kuruk bolsa, tuoq enik kərinidu. Tuoqning əzi jənggə qaqiridiojan ixarəttur.

13:3 «məhsus talliojanlirim» — dəgən səz ibranıy tilida «mükəddəsirim» dəgən səz bilən ipadiliniđu. «Mükəddəs» adəttə «pak, Hudaəja mənsup» dəgən mənidə. Birak muxu yərdə bəlkim «Huda Əzining məhsus məqsiti üqün (məyli əzliri bilsun, bilmisun) ayrim kılojanlar» dəgən mənidə. Ayətninğ ikkinqi qismida ohxaxla, muxu dunyadiki təkəbbur adəmlərnə Huda Əz məqsitini bəja kəltürüx üqün, jümlidin ularning bir-birini yəqitix, xundakla pütkül rəzil dunyani həlak kılixə üqün ixlitidiojanliqini bildiridu (11-ayətnimu kəring).

«Yəxaya»

Həmmə əl-yurtlar və padixahliklər jənggə yiqilip dolqunlatqan qaynam-taxkinlikni!
Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar qoxunlarni jənggə yiqidu.

⁵ Ular, yəni Pərwərdigar və Əz oʻzəzipining qoralliri,
Yirak yurttin, hətta asmanlarning kəridinmu pütkül jahanni həlak kilixkə kəlgən..

⁶ Pəryad qekip hıwlanglar!
Qünki Pərwərdigarning küni yekınlaxti;
U Həmmigə qadirdin kelidıqan həlakəttək kelidu..

⁷ Buningdin hər bir qol boxixip ketidu,
Həmmə adəmnıng yüriki erip ketidu.

⁸ Ular wəhimigə qūxidu;
Azab-oqubət wə qayqu-həsərət ularni kaplaydu,
Tolıqı kutkan ayaldək ular tolojinip ketidu,
Ular bir-birigə wəhimə iqidə tikilip qarixidu;
Yüzliri bolsa yalkundək kızirip ketidu..

⁹ Mana Pərwədigarning küni kelidu,
Xu kün jimi yər-jahanni wəyran kilixkə,
Rəhımsiz bolup, oʻzəp wə kəhr bilən tolojandur;
U gunahkarlarni jahandin yokitidu.

¹⁰ Qünki asmandiki yultuzlar həm yultuz türkümliri nurini bərməydu;
Qıyax bolsa qikipla qarangoqulixidu,
Aymu heq yorumaydu..

¹¹ Mən dunyani rəzilıki üqün,
Qəbihlərni gunahlıri üqün jazalaymən;
Hakawurlarning təkəbburlukini tıgəl yokitimən;
Zorawanlarning kibirlirini pəs qilimən.

¹² Mən insanlarni sap altundin az qilimən,
Adəmnı hətta Ofirdiki altundin az qilimən..

¹³ Xunga samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwədigarning oʻzəzipida,
Uning qayniqan kəhrlik künidə,
Mən Huda asmanlarni təwritimən,
Yər bolsa əz ornidin yetkilidu;

¹⁴ Xunga owlanqan bir jərəndək,
Heqkim yiqımaydıqan bir padidək,
Hərbirsi əz əl-jamaitini izdəp kətməkqi bolidu,
Hərbiri əz yurt-makanioqə qaqmaqqi bolidu;

¹⁵ Keqip tutuloqanlarning həmmisi sanjip oltürülıdu;
Əsirgə qüxkənlərnu qiliqlinidu.

¹⁶ Ularning balilirimu kəz aldida parə-parə qilinidu;
Ularning əyliri bulang-talang qilinidu,
Ayallirimu ayaoq asti qilinidu.

¹⁷ Mana, Mən ularoqə qarxi turuxkə Medialiklarni qozojaymən,

13:5 «yirak yurttin... kəlgən» — demək, Pələstindin yirak kəlgən. Muxu «dunyadiki əng ahirki urux», Pələstində və Pələstin atrapidiki taqlar üstidə yüz beridoqanlıqı kərünidu.

—Huda qorallirini «asmanning kəridinmu» qakiridu — bu jənglərgə pərixtilərnu katnixidıqan ohxaydu.

13:6 Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəh. 6:12-13

13:8 «yüzliri... yalkundək kızirip ketidu» — bəlkim xərməndə bolqanlıqıdin bolqan.

13:10 Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Luka 21:25

13:12 «Ofirdiki altun» — Ofir rayonidiki altun intayin az uqraydıqan, süpətlık altun dəp qarilatti.

Ular kümüxlərgə heq qarımaydu,
Altundin bolsa ular zoq almaydu..

¹⁸ Ularining okyaliri yigitlərni etmə-təxük kıliwetidu,
Ular baliyatquning mewisigə heq rəhim kılmaydu,
Kəzliri balılarni heq ayımaydu..

¹⁹ Padixahliklarning gəhəri,
Kaldiylərnin pəhirlinidıoqan güzəlliki bolıoqan Babil bolsa,
Hudaning Sodom wə Gomorra xəhərlirini ərüwətkinigə ohxax bolidu..

²⁰ U yərdə heqkim hərgiz turmaydu,
Dəwrdin-dəwrgiqə u adəmzatsiz qalidu.
Ərəblər bolsa xu yərdə qedir tikməydu,
Malqılar padilirini xu yərdə yatqızmaydu..

²¹ Bırak qəl-bayawandiki janiwarlar xu yərdə qonidu,
Ularining harab əylirigə hıwlaydıoqan məhluklar tolidu,
Hıwquxlar xu yərdə makanlıxidu,
«Əqkə jin»lar səkrəp oynaklıxidu..

²² Yəwayi itlar kəl'ə-qoroqlarlarda,
Qılberilər uning həxəmətlilik ordilirida hıwlıxidu,
Bərək, uning waqti toxuxka az kaldı,
Uning künliri uzunoqa barmaydu.

Babilning yikilixi bilən Israil Hudaning rəhimini kəridu. Babilning padixahining təhtisaraqa qüxüxi

14¹ Qünki Pərwərdigar Yaqupka rəhimdillik kərsitidu,
Yənə Israilni tallaydu;

U ularni öz yurt-zeminida makanlaxturidu.
Xuning bilən yat adəmlər ular bilən birlixip,
Yaqup jəmətigə koxulidu..² Hərqaysi əl-millətlər ularni elip öz yurtıoqa apiridu;
Israil jəməti bolsa Pərwərdigarning zeminida ularoqa kıl wə dedək süpitidə igidarqılıq kılidu;
Ular əzlrini tutqun kılolanlarni tutidu;
Əzlrini əzgənlərnin üstidin idarə kılidu.

³ Wə xundak boliduki,
Pərwərdigar silərgə azabtin, sarasimidin wə əsir bolup məjburlanoqan muxəkkətlilik kulluqtin
aramilik bərgən künidə,.

13:17 «Mana, Mən ularoqa qarxi turuxka Medialiklarni kəzoqaymən...» — bexarətnin temisi Babilliklaroqa yenip kelidu.
Yükiriki ayətlər (2-16), xübhəsizki, pəkət Babilnilə əməs, bəlki ahırkı zamandiki «Pərwərdigarning küni»diki pütün
dunyani kərsitidu.

–Medialiklar «...kümüxlər ... altunlar»oqa kizikmaydu — demək, ularni hıjım kılıxtin tohtitix üqün pul berix kar kılmaydu.

13:18 «baliyatquning mewisi» — kərsəktiki tərəlməni yəki kiqik bowakni kərsitidu.

13:19 «Sodom wə Gomorra» — qədimki zamandiki ikki rəzil xəhər. Huda ularni ot bilən wəyran kılolan. «Yar.» 19-babni
kəring.

13:19 Yar. 19:25; Yəx. 1:9; Yər. 49:18; 50:40

13:20 Yər. 50:39

13:21 «hıwlaydıoqan məhluklar» — yəki «hıwqux-müxükyapılaklar». «əqkə jinlar» — muxu jinlar bəlkim əqkə xəklidə
boluxi mümkün.

14:1 «Pərwərdigar Yaqupka rəhimdillik kərsitidu, Yənə Israilni tallaydu ...» — okurmənlər Təwrattiki «Yaritilix» degən
kışimni okıoqan bolsa esidə bar boliduki, Huda həzriti Yaqupning ismini «Israil»oqa əzgətkən. Yəhudi yə həkı (Israilar)
Yaqupning əwladlıridin ibarət. Xunga «Yəxaya» kitabida, «Yaqup» yəki «Israil» adətə Yəhudiylar, yəni Israil həkini
kərsitidu. Əgər təkist həzriti Yaqup (Israil)ning əzini kərsətkən bolsa, izahət berimiz.

14:3 Qan. 28:48

⁴ Silər Babil padixahi toqrisida mundaq maqal-təmsilni eytisilar: —

«Kara, bu jazanihor kandaq halak boldi,
Talan-taraj kilip altun toploquqi kandaq yokaldi!

⁵ Pərwərdigar rəzillərnin ھasisini,
Hakimlarning zakon tayikini,

⁶ Yəni həlq-millətlərnin aqqiqi bilən üzlüksiz uroqanni,
Əllərgə oqəzəp kilip tizginsiz ziyankəxlik kilqanni sunduruwətti.

⁷ Pütkül yər yūzi aram tepip tinqlinidu;
Ular nahxa eytip təntənə kilidu.

⁸ Karioqaylar bolsa ھalingdin xadlinidu,
Liwandiki kedirlarmu: — «Sən gərüngdə yatquzuloqandin keyin,
Həqbir kəsküqi bizni qorqatmaydu!» — dəydu..

⁹ Sən qüxüxüng bilən təhtisaraðikilər seni qarxi elixqa sarasimə bolup ketidu;
Sən üqün əlüklərnin rohliri,

Jahandiki jimiki «əqkə jinlar» qozqilidu;
Əllərnin ھəmmə padixahliri təhtliridin turoquzulidu;

¹⁰ Ularning ھəmmisi sanga qarap mundaq dəydu: —
«Sening ھalingmu bizlərnin kidaq boxap kəttimu?
Bizgə ohxax bolup qaldingmusən?!».

¹¹ Sening xanu-əyaywiting qiltariliringning awazliri bilən billə təhtisaraðqa qüxürülüp tügidi;
Astringda qiwın kurti mizildap ketidu,
Üstüngni sazanglar kaplap ketidu.

¹² I Qolpan, Səhər balisi,
Sən kandaq kilip asmandin yikilip qüxkənsən!
I tehi ətkəndilə əllərnin yərgə yikitquqi,
Sən yər yūzigə taxliwətilding!.

¹³ Sən əslidə kənglüngdə: — «Mən asmanlara qikimən,
Təhtimni Hudaning yultuzliridin üstün kilimən;
Mən jamaətnin teojida,
Yəni ximal tərəplərdimü olturimən;..

¹⁴ Mən bulutlarning egiz jayliridin yukirioqa ərləymən;
Həmmidin Aliy bilən təng bolimən!» — deding..

¹⁵ Həlbuki sən təhtisaraðqa,
Qongqur ھangning təglirigə qüxürüldung».

¹⁶ Seni kərgənlər sanga yekindin sinqilap qarap: —

14:8 «karioqaylar» wə «kedirlar» — xühisizki, hərhil padixahlar yaki padixahliklarni kəristidu. Kedir dərihi bolsa yooqan, intayin qirayliq dərəh bolup, uluq padixahlarni yaki padixahliklarni bildüridu.

14:10 «Ularning ھəmmisi əlüklərnin rohliri sanga qarap mundaq dəydu: — «Sening ھalingmu bizlərnin kidaq boxap kəttimu?» — Hudaqə etikað kilmiqan, təhtisaraðda yatkan əlüklərnin rohlirining əhwalı muxu yərdə ayan kilinidu. Ular bu ələmdikilərgə həqkəndə yərdəmə bərləməydu; qünki ularning həli əllikaqan «boxap kətkən» bolidu.

14:12 «I Qolpan, Səhər balisi, sən kandaq kilip asmandin yikilip qüxkənsən!» — muxu ayətlərdiki bexarətlərdə, kərugən mənziərə Babil padixahidin dəjjal wə dəjjalning kəynidiki küq-yələngüki bolqan Xəytanoqa yətkilidu. Dəjjal bəlkim kəlgüsida Babilning padixahimü bolidu. Xəytanning əslidə qirayliq, küqlük, parlaq bir pərixta, yənə «Qolpan» bolqanliqi kərünidu. Muxu ayətlərdimü yultuzlar wə pərixtilərnin bir-biri bilən munasiwətlilik bolqanliqi kərünidu. «Sən yər yūzigə taxliwətilding!» — ibrəniy tilida «sən yər yūzigə kesiwətilding».

14:13 «jamaətnin teojida»... «ximal tərəplərdə» — bəlkim pərixtilərnin samawi jamaitini yaki Israilning jamaitini bildüridu — demək, Xəytan Hudaqə mənəsup bolqan jamaətnin tegixilik ibaditini əzigə qaritiwəlixqa kizikidu.

14:13 Zəb. 48:2

14:14 «yultuzlar... bulutlar...» — 13- wə 14-ayəttiki «yultuzlar» wə «bulutlar» bəlkim pərixtilər, asmandiki samawi qoxunlarni kərsitidu.

«Yəxaya»

«Jahanni zilziliga kelturgan, padixahliklarni titratkan adəm muxumidu?

¹⁷ Yər yüzini qəl-bayawan kılıp,

Uningdiki xəhərlərni oqlatқан,

Tutқан əsirlərni öz yurtioğa heq koyup bərmigən muxumidu?» — deyixidu.

¹⁸ Mana əllərnin xəhləri birimu kalmay «xan-xərap»tə, qarangojuluktiki öz əyidə yetixidu.

¹⁹ Birək sən kəmsitilən qirigən bir xah kəbi,

Əltürülgənlərnin dəwisi astida,

Kiliq bilən sanjiloğan, hangning təhtigə qüxidioğanlaroğa ohxax,

Ayaq astida dəssəp-qəyləngən əlüktək,

Əz gərüngdin məhrum bolup taxliwetilding.

²⁰ Sən axu padixahlar bilən birgə dəpnə kılınmaysən,

Qünki öz yurtungni wəyran kıləansən,

Əz həlkingni əltürüwətkənsən;

Rəzillik kıləuqılarnin nəsli hərgiz yənə tiləğa elinmaydu.

²¹ Ata-bowilirinin kəbihlikliri tüpəylidin,

Uning oqullirini kətl kılaxқа təyyar kilinglar;

Xundak kıləanda, ular ornidin turup yər-jahanni ixəjal kılmaydu,

Yər yüzini xəhərgə toxkuzuwetəlməydu.

²² Qünki Mən ularoğa karxi qikimən,

— dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləğan Pərwərdigar,

— Mən Babildin uning namini wə uning kəlduklirini, nəsil-pərzəntlirini üzüp taxlaymən, —

dəydu Pərwərdigar.

²³ — Wə uni həwəxuxning makaniəğa, sazlıqlaroğa aylandurimən;

Həlakət süpürgisi bilən uni süpürüp taxlaymən,

— dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləğan Pərwərdigar.

²⁴ Samawi qoxunlarning Sərdari boləğan Pərwərdigar mundaq kəsəm iqkənki,

— Mən kandaq oylişam, xundak bolidu;

Kandaq məksətni kənglümgə püksəm, xu tiklinidu,

²⁵ Məksitim Əz zeminimda Asuriyəlikni kiyma-qiyma kılıxtin ibarət;

Əz təqlirimda uni dəssəp-qəyləymən;

U saləğan boyunturuk həlqimning boynidin,

U artқан yük mürisidin elip taxlinidu.

²⁶ Mana bu pütkül yər yüzi təqlirlik iradə kılinoğan məksəttur,

Mana bu barlık əllərnin üstigə uzartiloğan qoldur.

²⁷ Pərwərdigar mundaq məksətni pükkənəkən,

Kim uni tosalisun?

Uning qəli uzartiloğanikən, kim uni yanduralisun?

^{14:18} «qarangojuluktiki öz əyi» — həm yər yüzidiki mazari həm təhtisarada yatқан jaynimu kərsitidu.

^{14:19} «hangning təhtigə...» — ibraniy tilida «hangning taxlirioğa».

^{14:20} Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28; 109:13

^{14:21} «ular ornidin turup yər-jahanni ixəjal kılmaydu, yər yüzini xəhərgə toxkuzuwetəlməydu» — muxu səzlər tunji «Babil» xəhləri, yəni «Babil münari» jaylaxқан xəhər bilən münasiwətlik. Ularning məksiti ezlirining namini qong kərsitip, öz xəhlirini pütkül yəz-zeminni baxquridioğan kılıxtin ibarət idi («Yar.» 11-babni kəring).

^{14:21} Mis. 20:5; Mat. 23:25

^{14:22} Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28

^{14:23} «həwəxux» — baxkəqə təjmisini boluxi mumkin; u qoqum hilwət jaylarda turidioğan bir janiwar.

^{14:23} Yəx. 34:11; Zəf. 2:14

^{14:25} «Əz zeminimda ... Əz təqlirimda...» — Hudaning «Əz zemini», «Əz təqliri» bolsa Israilning zemini Pələstindur.

^{14:27} 2Tar. 20:6; Ayup 9:12; Pənd. 21:30; Dan. 4:32

«Yəxaya»

Filistiya toqıruluk bir söz

²⁸ Ahaz padixah əlgən yilida mundaq wəhiy yükləndi: —

²⁹ I Filistiya, həmminglar,

«Bizni uroqan tayak sundi» dəp xadlanmanglar;
Çünki yilanning yiltizidin zəhərlik bir yılan qıqıdu,
Uning nəslı bolsa dəhxətlik uqar yılan bolıdu..

³⁰ Xuning bilən yoksullarning tunji baliliri ozuklinidu,
Məminlər bolsa tinq-amanlıkta yatıdu;
Bırak Mən yiltizingni aqarqılık bilən yokitimən
Kaloqan kismingmu u tərəptin öltürülıdu..

³¹ Xunga i kowuk, nalə kətürgin,

I xəhər, pəryad qəkkın!

I Filistiya, sən bolsang erip kətkənsən!

Çünki ximal tərəptin is-tütəklik bir tüwrük örləydu;
Uning yiojiloqan qoxunlirida heqkim səpsiz qalmaydu..

³² Əmdi bu əlning əlqilirigə kandaq jawab berix kerək? —

«Zionni tikligüqi Pərwərdigardur;

Uning həlki iqidiki ezilgüqilər uningdin baxpanah tapıdu» — degin!».

Moab toqıruluk bir bexarət

15¹ Moab toqırısida yükləngən wəhiy;

Hələkətlik bir kəqtila, Moabtiki Ar xəhəri wəyran kılınidu;

Hələkətlik bir kəqtila, Moabtiki Kir xəhəri yok kılınidu;..

² Yioqə-zarlar kətürük üçün,

Mana u buthanisioqə, Dibonoqə, xundaqla barlık egizliklirigə qıqti;

Moab Nebo wə Mədəba xəhərliri üçün pəryad kətürıdu;

Həmmə baxlar taqır kərünüdu,

Jimiki saqallar kesilip qüxürüldi..

³ Koqılarda ular bəz kiyıdu;

Əgziliridə, məydanlirida, hər bir adəm kəz yaxlirini yaoqdurup pəryad kətürıdu.

14:28 2Pad. 16:20

14:29 «yilanning yiltizidin zəhərlik bir yılan qıqıdu, uning nəslı bolsa dəhxətlik uqar yılan bolıdu» — Ahaz əlgəndə, Filistiyələrin bəx xəhər ittipakdixi Asuriyagə qarxi Yəhuda bilən bir ittipakni bərpə kilməkqi bolıdu. Xunga ular Yəhudaning yengi padixahi Həzəkiyaqə əlqiləni əwətkən. Bexarət xu qaoqda berilgən (32-ayətni kərüng). Yəxaya pəyoqəmbər muxu bexarəttə, ittipaklixini rət kılıx, pəkət Pərwərdigarqıla tayınix kerək, deməkqi (yənə 32-ayətni kərüng).

«Tayak», yəni «yılan» bəlkim Ahazning özi boluxı mumkin. Filistiya İsrailning zeminidin bir kismini ixoqal kıləyanıdı. Ahaz padixah bəlkim ular bilən axu zemin üstidin uruxqan boluxı mumkin (Təwrattiki «2Tar.» 28-babni kərüng). Uning oqlı Həzəkiya bolsa Filistiyaqə takabil turup İsrailning zeminini kayturuwalıdu (Təwrattiki «2Pad.» 18-babni kərüng). Xunga Həzəkiya bəlkim bexarəttiki «zəhərlik yılan» boluxı mumkin. «Dəhxətlik uqar yılan» bolsa, əng hətərlik yılan bolup, kəlgüsida İsrailni barlık düxmənliridin toluk kütquzıdıqan Məsihni kərsitıdu.

14:30 «Kaloqan kismingmu u tərəptin öltürülıdu» — demək, ohxaxla aqarqılıqtın öltürülıdu.

14:31 «is-tütəklik bir tüwrük örləydu» — bəlkim düxmən qoxunliri purkiritıdıqan qang-tozanglarni kərsitixi mumkin. Muxu ayətning ibraniy tilidikisini qüxinix təs.

14:32 «bu əlning əlqiliri» — Filistiyələrin əlqiliri bolsa kerək.

15:1 Yər. 48:1; Əz. 25:9; Am. 2:1

15:2 «Mana u buthanisioqə, Dibonoqə... qıqti» — baxkə birhil təjrimisi: — «Mana u Bajit, Dibon degən jaylarəqə, ... qıqti». Muxu ayəttə Yəxaya Moabiyələrin buthanilirida wə butkə qokunıdıqan «egizlik»liridə dua kılıxlirining bıkə bolıdıqanlıqini kərsitıdu. «həmmə baxlar taqır kərünüdu, jimiki saqallar kesilip qüxürüldi» — qaq qüxürük wə saqal yulux kattik həsrət, puxayman kılıxni yaki matəm tutuxnimu bildürətti.

15:2 Yər. 48:37; Əz. 7:18

«Yəxaya»

⁴ Həxbonoşa, Elealah xəhərlirigə yioşa olixidu,
Awazliri Yahəz xəhərigimu yetip baridu.
Xunga Moabning əskərlirimu nida qilidu;
Uning wujud-baqrini titrək basidu.

⁵ Mening kəlbimmu Moab üqün yioşa-zar kətüridu;
Ularning kaqkunliri Zoaroşa həm Əglat-Xeli-Xijaoşa bədər kaqidu;
Mana ular toplixip, yioşliqan peti Luhitka qikidiqan dawan yoli bilən yukirioşa mangidu,
Həronaimoşa qüxidiqan yolda turup həlakəttin nalə-zar kətüridu.

⁶ Qünki Nimrimdiki sular qurup ketidu,
Ot-qəplər solixip,
Gül-giyah tügəp ketidu;
Həq yap-yexillik qalmaydu..

⁷ Xunga ular baylikliri, tapqan-tərginini yioşip «Tərək wadisi»din etməkqi bolidu;

⁸ Ularning kətürgən yioşisi Moabning qegrasioşa,
Ahu-zarliri əglaimoşa,
Pioqanliri Bəər-elimioşa yetidu.

⁹ Dimonning suliri qanoşa tolup ketidu,
Qünki Dimonning üstigə tehimu kəp balayi'apətni toplaymən;
Qünki Moabning kaqkunliri həm zeminida qaloqanliriningmu üstigə bir xirni əwətimən..

Dawami

16¹ «Əmdi oşəllə-parək kəzisini Sela rayondin elip,
Qəl-bayawandin ešup zeminlarning həkümranioşa,
Yəni Zion kizining teoşioşa əwətkin!».

² Uwisidin quwulup patiparək bolup kətkən kuxlardək,
Moab kizliri Arnon dəryasining keqikliridə əlakzadə yüridu..

Moab bəglirining bir-birigə səzlixı

³ «Parasət bilən həküm kilinglar!»

⁴ «I Zion kızı, sayingizni qüxürüp qüxtiki yoruklukni tün qarangoşusidək kiling,
Xu qeriblarnı yoxurup koyoyaysız;
Qoşlanoşanlarnı axkarilap qoymioşaysız!
Mening Moabdiki musapirlirimni əzingiz bilən billə turoşuoyaysız,
Ular üqün wəyran qiloşuqining əldida baxpanah boloyaysız!»..

15:6 «Ularning kaqkunliri Zoaroşa həm əglat-xeli-xijaoşa bədər kaqidu 5-ayət ...qünki Nimrimdiki sular qurup ketidu...» — biliximizqə 5- wə 6-ayəttiki xəhərlər (Zoar, Nimrim katarliklər) Moabning jənuəbiy təripidə. Ar, kir, Nebo, Mədəba bolsa ximaliy təripidə. Kərioşanda bolidiqan hujum ximal tərəptin kəlgəqkə, ular jənuəbiy tərəpkə kaqidu. Asuriyə Moaboşa ikki ketim hujum kildi, miladiyədin ilğiriki 715- wə -711-yilida.

15:9 «Dimon» — bəlkim «Dibon» (1-ayət) bilən ohxax boluxi mümkün, yərliklər Dibonni bəlkim «Dimon» dəp atixi mümkün. «xir» — kəlgüsida Moabka təjawuz qilidiqan (1) Asuriyə padixahını yəki (2) Babil padixahını kərsitidu.

16:1 «oşəllə-parək kəzisi» — Moabdikilər Dawut padixahning waktidin baxlap Israilioşa bəkinip kəlgən, xundakla ularning himayisigə igə bolup kəlgən. Ular bəkinioşanliqini bildürüş üqün hər yili qozılarnı əwətkən. Keyin ular bəkinixni rət qiloşan (Təwrəttiki «2pad.» 3-babni kərüng). Xunga bəxarətning mənisı, ularoşa: — «Silər Yəhudaşa yənə bəkinixinglar kərək; «koza»ni əwətxinglar bilən Israilning baxpanahliqioşa igə bolisılar» dəgən bir nəsihət, yəki bolmisa öz-özlirogə dəgən bir səzmu boluxi mümkün. Əməliyəttə (5- həm 6-ayətkə kərioşanda) ular ahirda təkəbburluktin xundək qilmioşan. —«Sela» bolsa qoyliri kəp bir rayon idi.

16:2 «Moab kizliri Arnon dəryasining keqikliridə əlakzadə yüridu» — Arnon dəryası Moab bilən Israilning ortək qegrisi idi. Moab kizliri baxpanah ızdəp Israilioşa etməkqi. Həritini kərüng.

16:4 «I Zion kızı, ... qoşlanoşanlarnı axkarilap qoymioşaysız!» — bu səzlər qoşum Moab bəglirining Ziondin baxpanahliq sorixini kərsitidu.

Hudaning Moab bəglirigə bərgən wədisi

⁵ «Ətünüxünglər tooqra, qünki əzgüqi yökilidu,

Həlakət yök bolidu,

Əzgüqilərninğ həmmisi zemindin yökilidu.

Əzgərməs mehir-xəpəkət bilən bir təht tiklinidu;

«Dawutning qediri» iqidiki xu təht üstidə birsi olturidu.

U bolsa, həqikətən adalət yürüzididoğan, xundakla adalətni izdəydidioğan,

Həkkəniyliqni ilgiri sürididoğan bolidu...

⁶ — Biz Moabning həkawurluqi tooqrisida angliduk (u intayin həkawur!),

Yəni uning həkawurluqi, təkəbburluqi, noqilik kiliidoğanliqi tooqrisida angliduk;

Birək uning qong gəpliri bikar bolidu!

⁷ Xunga Moab Moab üqün zar yioqlaydu;

Ularınğ həmmisi zar-zar yioqlaydu;

Kayoyu-həsərkə qəmüp Kir-Hərəsətninğ «kixmix poxkalliri» üqün zar-zar yioqlanglar!

⁸ Həxbon rayonidiki etizlar,

Sibməhdiki üzüm tallirimu yigləp ketidu;

Əllərninğ əmirliri uning sərhil əsümlüklirini buzup qəyləydu;

Ular əslidə Yaazərgiqə yetip, qəl-dalaları kəzganidi;

Pələkliri sozulup, «Əlük Dengiz»ning nerisioqa yətti...

⁹ Xunga Mən Yaazərninğ zar-yioqisi bilən billə Sibməhning üzüm teli üqün yioqlaymən;

I Həxbon, Elealah, Əz kəz yaxlirim bilən silərnə suqjirimən!

Qünki yazlık mewiliringgə, həsulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu...

¹⁰ Huxallik mewilik baqlardın məhrum kilinip,

Xadlikmu yök kilinidu;

Üzümzarlıqlarda nə nahxa awazlıri anglanmaydu,

— «...Mening Moabdiki musapirlirimni əzingiz bilən billə turuquzojaysiz, ... baxpanah bolojaysiz!» — muxu sözlər (yənə 3- və 4- ayətninğ birinçi yerimi) bəlkim Moabning əqlilirininğ (Yəxaya pəyojəmbər bəxariti bilən əldin'ala eytkən) sözliridur. Ular qoşılanoğanlar üqün İsraildin baxpanahlık soraydu.

— 4-ayətninğ ikkinçi yerimi və 5-ayət bəlkim Hudaning (Yəxaya pəyojəmbər arqilik) bərgən jawabi. Demək, İsrail Kutquzoquqi-Məsih arqilik Moab üqün baxpanah bolidu (birək Moab təkəbburluqdin Hudaning iltipatini rət kiliidu — təwəndiki 5-14-ayətlərnə kərtinğ).

16:5 «Ətünüxünglər tooqra, qünki əzgüqi yökilidu, həlakət yök bolidu, əzgüqilərninğ həmmisi zemindin yökilidu» — bu sözlər, xübhışizki, Hudaning Moab bəglirigə bərgən wədisidur. «Ətünüxünglər tooqra» değan söz ibraniy tekistidə yök. Birək bizningqə «qünki» değan söz muxularning mənisini iqiğə alidu. Huda Moabning əzidin baxpanahlıqnı ətünüxinə kərxi əlidiidoğanliqini Yəxaya pəyojəmbər arqilik bildiridu. Əpsuski, ular təkəbburluqtin rət kiliidu. (6-14-ayətlərnə kərtinğ).

— «Dawutning qediri» — kəlgüsi İsrailoğa və ələmgə bolidoğan Məsih-Padixah qoqum Dawutning jəmətidin bolidu. «Dawutning qediri» əslidə Yerusalemda tikilip muhim bir ibadət ornini («2Sam.» 6:18), yaki Dawutning öz əyini kərsətsə kərək.

16:5 Yəx. 9:6; **Dan.** 7:14, 27; **Mik.** 4:7; **Luka** 1:33

16:6 Yər. 48:29, 30

16:7 «Kir-Hərəsət» — 12-ayəttə «Kir-Hərəsə»mu dəp atilidu. «kixmix poxkalliri» — «Hox.» 3:1ni kərtinğ. Baxka birhil tərjimisi: — «ulliri».

16:8 «Yəazər» — Moabning ximaliy qəgrasining nerisidirək, xərk təripi «qəl-dalalar», oqərb təripi «(Əlük) Dengiz». Demək, Moab hilwət jay bolojini bilən heli yirəqləroğa təsiri boləğan bir məmlikətkə aylanoğan.

16:8 Yər. 48:32, 33

16:9 «Xunga Mən Yaazərninğ zar-yioqisi bilən billə Sibməhning üzüm teli üqün yioqlaymən» — 10-ayəttiki səzligüqi Huda boləğanikən («Mən ..tohtitiman...»), 9-ayəttiki səzligüqimu xübhışizki Hudaning Əzidur. Bu adamni həyrən kəlduridu. Huda Yaazərdikilərnə jazalaydu; xuning bilən ular Sibməhdiki yökəp kətkən üzümzarlar üqün yioqlaydu. Huda ularni jazalaxi bilən tənğ Əzimu kayoyuridu. «Həsulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu» — adəttə həsul ələqanda huxalliktin warkırxalar bolidu, əlwəttə. Birək muxu yərdə, duxminining qəlibisidin keyinki təntənə warkırxalar kərsitilidu.

— Baxka birhil tərjimisi: «... Həsulungoğa boləğan təntənə sadasi yangraxtin tohtidi».

16:9 Yər. 48:32

Nə təntənə qilinmaydu;

Dəssigüqilər üzüm kəlkəklirini qəyliməydu.

Qünki Mən üzüm kəlkəkliridiki huxal warkiraxlarni tohtattim..

¹¹ Xunga iq-başırlirim Moab üqün qaloqan qiltardək aşırip mungluk yangraydu,

Iqim Kir-Hərəsdikilər üqünmu xundək;

¹² Xundək boliduki, Moab özini upritip dua kılqılı özining «yükiri orni»oqa qikip kəlgəndə,

Yaki dua kılqılı «mukəddəs öyi»gə kirgəndə,

U muwəppəkıyətək erixəlməydu..

¹³ Mana muxu səzlərnı Pərwərdigar Moab toqruluk burun eytkən.

¹⁴ Birək hazır Pərwərdigar xundək dəydu: —

«Üq yil iqidə mədikar hesablıqandək,

Moabning kəpligən qoxun-aħalisi bolqını bilən,

Uning pəhirləngən xəhriti yəksan bolidu;

Ularınq kəldükliri bolsa intayın az wə həlsiz bolidu»..

Dəməxk wə Əfrayim toqruluk bir bexarət

17¹ Dəməxk toqruluk yükləngən wəhiy: —

Mana, Dəməxk xəhər bolup turuwərməy, nəhayiti bir dəwə harabılıqqa aylandurulidu.

² Aroərdiki xəhərlər adəmzatsız bolup,

Qoy padiliriqə qəldurulidu,

Ular tinq-aman yatidu,

Uların qorqutkudək heqbir adəmmu kərünməydu.

³ Əfrayimda bolsa, qoroqanlıq xəhərlər yökilidu,

Dəməxkning xahənə həküqi,

Suriyəning kəldükliri yökilidu;

Ular «İsrailning xəhriti»dək yök bolidu.

— dəydu samawi qoxunlarınq Sərdari bolqan Pərwərdigar..

⁴ Xu küni xundək boliduki, Yəqubning xəhriti suslixip,

Tenidiki semiz ətlər sizip ketidu.

⁵ Ularınq həli bolsa ormiqi buqday oroqandin keyin,

Yəni biliki bilən yiqip oroqandin keyin,

Həttə Rəfayim jilqisida adəmlər baxaqlarnı tərgəndin keyinki hələtkə ohxax, qəloqını yök dəyərlik bolidu;

⁶ Həlbuki, yənə azraq tərgüdək baxaq,

Zəytun dərihi silkingəndin keyin,

16:10 «Dəssigüqilər» — üzüm xarabi qikirix üqün üzümlərnı kəlkəkkə qoyup dəssəydiqan adəmlər.

16:12 *Kan. 32:37, 38, 39*

16:14 «mədikar hesablıqandək...» — mədikar ixligən wəqitni intayın toqrılıq bilən hesablaydu, əlwəttə — demək, muxu «üq yil», kəmmu əməs, artuqmu əməs dəl üq yilni bildüridu.

17:3 «Ular «İsrailning xəhriti»dək yök bolidu» — səzmusez təjımə kılqanda, «Ular İsrailning xəhritidək bolidu». Oylaymızki, muxu sız kinayilik gəp bolup: — «xəhriti yök» dēgənlık (4-ayətnı kərüng). Bəzi alimlar, kəlgüsıdə İsrailning xəhriti əsligə kəltürülıdu, xunga Dəməxkningmu xəhriti bolıdu, dəp qaraydu.

17:5 «Ularınq həli bolsa ormiqi buqday oroqandin keyin, yəni biliki bilən yiqip oroqandin keyin, ... qəloqını yök dəyərlik bolıdu» — demək, ormiqi əgər bilikını ıxlitıp orsa, nəhayiti az baxaqlar kəlip qalıdu; Rəfayim (Rəfayiyılarnıq) jilqısı Yerusalemnıq jənub tərəpidə, u yərgə kəmbəqəllər berıp ormiqılar qəldurqan buqdaynı tərətti; əlwəttə tərgəndin keyin qəloqan buqday «yök dəyərlik» bolıdu; Hudanıq jazası bilən Əfrayimning adəmliri, xəhriti, həmmısı ohxaxla «yök dəyərlik» bolıdu.

—Muxu balayı'apatlər Asuriyə imperiyəsining birnəqqə kətimlik təjawuzliri bilən ularıq bexioqa kəldi. Ahirida Asuriyə Əfrayimdiki kəp aħalını sürgün kıldı (miladiyədin ilqiriki 722-yili).

Əng uqida ikki-üq tal mewa,

Kəp mewiligən xahlirida tət-bəx tal mewa qaldurulidu,

— dəydu Israilning Hudasi boləjan Pərwədigar.

⁷ — Xu küni insan bolsa Yaratquqisioja nəzirini tikidu,

Kəzi Israildiki Muxəddəs Boləquqida bolidu.

⁸ Ular əz kurbangahlirioja, yəni əz kəli bilən yasiojanlirioja,

Yaki barmakliri bilən xəkilləndürgənligə heq karimaydu,

Nə «Axərah»larəja nə «kün tüwrükliri»gə heq ümid baqlimaydu.

⁹ Xu künidə uning qorojanlik xəhərliri,

Əslidiki Israillarning aldidə qatqallikğa wə takir taoqlarəja aylandurulojan harabə xəhərlərdək,

Həmmisi wəyran bolup ketidu.

¹⁰ Qünki nijating boləjan Hudani untup qalding,

Küqüng boləjan «Koram Tax Boləquq»ni əslimiding;

Xunga sən «sərhil» əsümlüklərnə tikip qoyojining bilən,

Wə yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkining bilən.

¹¹ Ularnə tikkən künilə yaxartqining bilən,

Tikkən ətisilə ularnə qeqəklətkining bilən,

Həsulioja erixkən künidə, u pəqət bir patman dawaliəusiz kayəju-qəsəət bolidu, halas!

¹² Həy! Kəp həklərləning quqan-sürənliri!

Ular dengiz-okyanlarnə uroqutup dolqunlardək xawqunlarnə kətüridu,

Ah, əllərləning kaynam-taxqinliri!

Dolqunlanəjan küqlük sulardək ular kaynam-taxqinlarnə kətüridu.

¹³ Əllər uluq sularning kaynam-taxqinliridək dolqunlinip ketidu;

Birəq U ularning dəkksini berixi bilənla, ular yirəqğa bədər qeqip ketidu.

Ular taoqdiki ot-qəplərləning topa-topanliri xamaldə yirəqlarəja uqurowetiləndək,

Karə kuyun aldidə qang-tozanglar kuyun boləjandək həydiwetilidul.

¹⁴ Kəqta — wəhimə!

Tang səhərdə — yəq birəq!

Manə bizni bulap kətkənlərləning nesiwisi,

Bizdin olja-qəniymət eliwəlanlarning əkiwitidur!

Yəxayaning Efiopiyidin kəlgən əqlilərgə bərgən bəxariti

18¹⁻² Ah, Efiopiyə dəryalirining boyliRIDIKI qanatlarınə wizildiojan awazliri bilən kaplanəjan yər-zemin! —

17:8 «Ular əz kurbangahlirioja... nə «Axərah»larəja nə «kün tüwrükliri»gə heq ümid baqlimaydu» — muxu ayəttiki kurbangahlar wə «kün tüwrükliri», xübhisiZKI, butlarəja qəkunuxta ixlitidiojan nəsilər. «Axərahlar» dəgən butlar bəlkim butpərasilikğa bəqixlanəjan dərahliklər idi. Dərahlar bəlkim «ayal məbud» xəklidə uyulojan yaki nəxiqləngən bolsa kerək. Adəmlərləning hiyalirida, muxu məbud «zeminni münbətlik qilərmix» wə «ayallarnə tuəqumqan qilərmix». Bularəja qəkunux adətlirining hərhil jinsiy əhləksizlik bilən munasiwiti bar idi.

— Xu səzlərgə qarəjoanda az bir kəsim Əfrəimdikilər Hudaəjilə ümid-ixəngə baqlaydu. Bəxarətning bir qətimlik əməlgə axuruluxini «2Tar.» 30-31-bəbtin, 34:9-ayəttinmü kərgili bolidu.

17:9 «Əslidiki Israillarning aldidə qatqallikğa wə takir taoqlarəja aylandurulojan harabə xəhərlərdək...» — muxu konə «harabə xəhərlər», Yəxua pəyojəmbərləning yəqəqilidə, Israillar Hudaəja tayinip zeminni ixəqal qiləjandə wəyran qiləjojanidi. Xu harabə konə xəhərlər ularəja Hudaəja tayinix kerəklikini əslitixi kerək idi.

17:10 «Xunga sən «sərhil» əsümlüklərnə tikip qoyojining bilən, wə yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkining bilən,...» — muxu ayəttiki «əsümlüklər» hurapiylik bilən tikilən, adəmnə bay qilidiojan yaki rawaj tapkuzidiojan «sehriy əsümlüklər»mix.

17:11 «Həsulioja erixkən künidə, u pəqət bir patman dawaliəusiz kayəju-qəsəət bolidu, halas!» — pütkül ayətning bəxkə birnaqə hil təjimiSi boluxi mumkin.

17:13 Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5; 83:13-15; Həx. 13:3

Sən qomux kemilər üstidə əlqilərnı dengızdın ötküzüp əwətisən;

— I yəl tapan həwərqilər,

Egiz boyluk həm silik terilik bir əlgə,

Yırak-yekınlarəyə qorkunq bolıdıoğan bir millətkə,

Zemini dəryalar təripidin bəlungən,

Küqlük, təjawuzqı bir əlgə qaytıp beringlar!.

³ Jahanda turuwatqanlarıning həmmisi,

Jimiki yər yüzidikilər!

Taoqlarda bir tuoq kətürülgəndila,

Kөрünger!

Kanay qelinqandila,

Anglanglar!.

⁴ Qünki Pərwərdigar manga mundaq dedi: —

Mən tinqlikta turimən,

Nur üstidə yalildap turoğan issiktək,

Issik həsul məzgilidiki xəbnəmlik buluttək,

Əz turaloqumda kəzitimən;

⁵ Qünki həsul elix aldida,

Üzüm qeqəkligəndin keyin,

Qeqəklər üzüm boləanda,

U putioquqı piqaklar bilən bihlarnı kesip,

Həm xahlirini kesip taxlaydu..

⁶ Ular yiojxturulup taoqdiki aloqur kuxlarəyə,

Yər yüzidiki həywanlarəyə qaldurulıdu.

Aloqur kuxlar ulardın ozuklinip yaznı ötküzidu,

Yər yüzidiki həywanlar ular bilən kixnı ötküzidu..

⁷ Xu künidə samawı qoxunlarıning Sərdari boləğan Pərwərdigarəyə bir sowəyat elip kelinidu;

Yəni egiz boyluk həm silik terilik bir milləttin,

Yırak-yekınlarəyə qorkunq bolıdıoğan bir əldin,

Zemini dəryalar təripidin bəlungən,

18:1-2 «Ah, Efiopiya dəryalirining boyıridiki kanatlarıning wızıldioğan awazlırı bilən qaplanəğan yər-zemin!» — miladiyədin ilğiriki 715-yılı, Efiopiyaning padixahı Pianki Misirni ixəjal qılıp yengı bir sulalını (Misirdiki 25-sulalə) bərpa qıləandın keyin, Asuriyə imperiyəsığə qarxi bir ittipaqnı xəkilləndürüx ümididə, ottura xərktiki barlık dələtlərgə əlqilərnı əwətti. Muxu babta Yəxaya əlqilərnıng əldioğa kelip, ularnı qayturməqkı bolup, yukiriki həwərnı yətküzidu. «I yəl tapan həwərqilər, egiz boyluk həm silik terilik bir əlgə, ...zemini dəryalar təripidin bəlungən, küqlük, təjawuzqı bir əlgə qaytıp beringlar!» — Yəxaya pəyojəmbər əlqilərnı öz dəlitiğə (Efiopiyiliklər egiz boyluk, silik terilik, xəddiyy bir həlk idi) qaytixnı dəwət qılıdu. U ular arqılık yənə, kəlgüsüdə pütkül dunya Pərwərdigarəyə boysunıdu, dəp jakarliməqkı. Xuning bilən təng, u Yerusalemdikilərgə muxu ittipaqnıng paydisizlikini, Pərwərdigarəyə tayanmısa həmmə ixlirining kuruk bolıdıoğanlıqını dəwətidu, əlwəttə.

18:3 ... «tuəq» ... «kanay» — bularnıng nemini bildürıdıoğanlıqını bilix üqün, 11-bab həm 27-babnı körung. «Tuəq» həm kutulux bəlgisi həm dunyadiکی əng ahırkı urux bilən munasiwətlik. kanay Hudaning öz qəwmını əzığə qakirixkə ixlitilidu.

18:4 «Mən tinqlikta turimən, nur üstidə yalildap turoğan issiktək, issik həsul məzgilidiki xəbnəmlik buluttək, Əz turaloqumda kəzitimən» — issik həm xəbnəm gəhdidə kərünmıgını bilən, ularnıng həsuləyə boləğan təsiri nəhayiti küqlüktür. Hudamu ohxaxla daim «tinq» həm kərünməydu; u həqnemini demigəndək yəki kilmioğəndək turidu. Bu dunyadiکی nuroqun iqlar hudasız qılinoğəndək boləğini bilən (dəmək, Hudaning küq-qudriti xu iqlarəyə kərək əməstək turoğini bilən), Huda həman Əz həlkı bilən billə bolıdu, həmmə ixlarnıng arqısida turidu həm bəlgiləngən wəqıttə qolını sozıdu (5- həm 6-ayətnı körung).

18:5 «Həsul elix aldida, ... qeqəklər üzüm boləanda, U putioquqı piqaklar bilən bihlarnı kesip, həm xahlirini kesip taxlaydu» — demək, muxu dunyadiکی həkümdarlar «Həsul, yəni dunyadiکی barlık əl-yurtlar bizningki» degənda, Huda tuyuksız həmmisini ularnıng kolidin elip taxlap ularnı yərgə qaritip qoyıdu.

18:6 «... Aloqur kuxlar ulardın ozuklinip yaznı ötküzidu, yər yüzidiki həywanlar ular bilən kixnı ötküzidu» — bu ix wəqitlik əməs, bəlkı Hudaning muxu dunyadiکی həkümdarlardın həküknı tartiwelip, ularnıng urux-jedəllirini ahırlaxturup, dunyadiکی həywanlarəyə tüğiməs aramlik berıdıoğanlıqını bildürıdu.

Küqlük, tajawuzqi bir milləttin berilidu;
Samawi koxunlarning Sərdari Pərwərdigarning nami boloqan jayqoq,
Yəni Zion teoqioq elip kelinidu..

Misir jazalinip, tərbiyə berilip saqaytilidu wə Hudaqoq ibadət qilidu

19¹ Misir tooqruluk yükləngən wəhiy: —
Mana, Pərwərdigar tez uqidioqan bulut üstigə minip,
Misiroqə yetip kelidu;
Misirdiki butlar uning aldida təwrinip ketidu,
Misirning yüriki bolsa iqidin erip ketidu.
² — «Wə Mən Misirliklarni bir-birigə qarxi kutritimən;
Ularning həmmisi öz qerindaxlirioqə qarxi turixidu,
Əz koxniliri bilənmu soqixidu;
Xəhər bilən xəhər,
Padixahlik bilən padixahlik bir-birigə qarxi urixidu;
³ Wə Misirning rohi öz iqidin yoqap ketidu;
Mən ularni məslihətsiz qaldurimən;
Xunga ular butlarni wə ərwahlarıni,
Ərwahlarıni qaqiroquqlarni həm palqılarni izdəp məslihət soraydu;
⁴ Mən Misirliklarni rəhimsiz bir həkümranning qolioqə tapxurimən;
Əxəddiy bir padixah ularning üstidin həkümranlik qilidu» — dəp jakarlaydu samawi
koxunlarning Sərdari boloqan Rəb Pərwərdigar;
⁵ Həm sular «dengiz»din yoqaydu,
Dəryasi qaojirap pütünləy kurup ketidu;
⁶ Dəryalarni sesikqilik qaplaydu,
Misirning estəng-kanalliri qaojirap tügəydu;
Koxuxlar həm yekənlər solixidu;
⁷ Nil dəryasi boyidiki yərlər,
Nil dəryasining kuyulux aozidiki yərlər giyahsiz qalidu,
Nil dəryasi boyidiki ziraətlərnin həmmisi kurup, tozup, yoqilidu.
⁸ Belikqılar bolsa zar qaqxaydu;
Nil dəryasioqə qarmaq taxlioquqlarning həmmisi nalə kətüridu;
Sularning üstigə tor yayoquqlarning bexi sanggilap ketidu.
⁹ Ziojqıqlar həm libas toquoquqlar hijalətkilikdə qalidu,
¹⁰ jəmiyətnin «tüwrük»liri parə-parə bolup,
Mədikarlarning kənglimu yerim bolidu.
¹¹ Tolimu əhmək Zoan xəhərinin əməldarliri!
Pirəwnning əng dana məslihətkiliridin əhmikanə məslihətlər qıqıdu!
Silər qandakmu Pirəwnge: —
«Mən bolsam danalarning əwladi,

18:7 «Xu künidə ... Pərwərdigaroqə bir sowqat elip kelinidu... Pərwədigarning nami boloqan jayqoq, yəni Zion teoqioqə elip kelinidu» — demək, Efiopiyəliklər Hudani tonuydu həm Hudaqoq qiloqan ibaditi qobul qilinidu. Xübhətsizki, ular muxu yərdə əzila əməs, balki dunyadiki barlik millətlərgə wəkil bolup, Pərwərdigaroqə beqinidu.

19:4 «mən Misirliklarni rəhimsiz bir həkümranning qolioqə tapxurimən...» — muxu bexarətni bəlkim awwal Efiopiyəlik Pianki (miladiyədin ilqiriki 715-yili), Asuriyəlik Sargon (20-babni kərüng), Asuriyəlik Sənnahərib wə yəni keyinki Pars padixahliri Kambisis (miladiyədin ilqiriki 525-yili), andin Ataksərkis (III) «Okus» qatarlıqlar (miladiyədin ilqiriki 343-yili) tərpidin əməlgə axuruloqan idi.

19:5 «sular «dengiz»din yoqaydu» — muxu yərdə «dengiz» Nil dəryasini kərsitidu.

«Yəxaya»

Kədimki padixahlarning nəslidurmən!» — dəwatqansilər tehi?.

¹² Misir, sening danixmənliring hazır keni?

Ular danixmən bolsa, samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarning Misir toqqruluk nemiləni kəngligə pükkənlikini sanga ayan kilsun!

¹³ Zoan xəhiringining əməldarliri nadanlasti,

Məmfis xəhiringining əməldarliri aldinip kətti;

Misir kəbililirining «burjək tax»liri bolsa ularni ezikturup qoydi.

¹⁴ Pərwərdigar ularning arisioğa bir qaymukturuquqi rohni arilaxturuwətti;

Xunga birsi məst bolup öz kusakıda teyilip ələng-sələng bolqandək,

Ular Misirdikiləni hər bir ixida ələng-sələng kiliwətti.

¹⁵ Xuning bilən Misiroğa,

Bax, kuyruk, palma xehi yaki qomuxlar kılaliqudək heqkandək amal qalmaydu...

¹⁶ Xu küni Misirdikilər kiz-ayallarğa ohxap qalidu,

Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar kolini ularning üstigə tənglix bilən titrəp kəkıdu,

¹⁷ Həmdə Yəhuda zemini bolsa Misiroğa wəhimə bolup qalidu;

Qünki samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Rəb Pərwərdigarning bekitkən iradisi tūpəylidin,

Yəni Uning əzlrigə kəritilqan iradisi tūpəylidin,

Kimgə Yəhudaning gepi kılinsila xu qeqüydu.

¹⁸ Xu küni Kanaanning tili sezləydiqan,

Wə samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarğa bekinip sadiklik kəsimi kılidiqan Misirning bəx xəhiri bolidu;

Ulardin biri «Həlak xəhiri» dəp atilidu...

¹⁹ Xu küni Misirning zemini otturısında Pərwərdigarğa atalqan bir kurbangah,

Həm qegrasida Pərwərdigarğa atalqan bir tüwrük bolidu.

²⁰ Bular bolsa samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarğa həm bəlgə həm xahit bolidu;

Qünki əzgüqilər tūpəylidin ular Pərwərdigarğa nalə kətürgən bolidu;

U ularni ərkinlikkə qikiridiqan bir kutkuzoquqi həm kooqdiqoquqini əwətidu.

²¹ Pərwərdigar Misirliklarğa tonutulup ayan kılınidu;

Xu küni Misir Pərwədigarni tonuydu;

Ular uningğa kurbanlik axlik hədiyələri bilən ibadət kılidu;

Ular Pərwərdigarğa kəsəm iqudu wə uningğa əməl kılidu.

²² Pərwərdigar Misirni uridu;

U ularni uridu həm sakaytidu;

19:11 «Pirəwn» — Misir padixahlirining dəwr-dəwrgiqə ixlətkən unwani. «Mən bolsam... kədimki padixahlarning nəslidurmən!» — Misirning ərpadatlıri boyiqə, padixahning məsləhətkilirining həmmisi yukiri təbəkilik yaki padixah jəmətidin boluxi kəkək idi.

19:13 «Məmfis» — yaki «Nof». «Misir kəbililirining «burjək tax»liri» — bəlkim Misir jəmiyitidiki mətiwərlərdur.

19:15 «Bax, kuyruk, palma xehi, qomux» — bəlkim Misir jəmiyitidiki hər hil təbəkikidiki adəmləni bildüridu.

19:15 Yəx. 9:13

19:18 «Kanaanning tili» — «Kanaan» Pələstin, yəni Israilning zemini, hazırki «İsrailiyə»ni kərsətidu. Xunga ular ibranıy tilini sezləxidu.

19:18 Kən. 10:20; Yər. 12:16

19:20 «Bular .. Pərwərdigarğa həm bəlgə həm xahit bolidu; qünki əzgüqilər tūpəylidin ular Pərwərdigarğa nalə kətürgən bolidu; u ularni ərkinlikkə qikiridiqan bir kutkuzoquqi həm kooqdiqoquqini əwətidu...» — (18-22-ayətlər) — Muxu ayətlərdiki bəxarət bəlkim ahırki zamanda əməlgə axurulidu. Bəzi alimlar bəxarətlər miladiyədin ilğiriki 4-1-əsirlərdə «kismən əməlgə axuruloğan» dəp kəraydu. Xu zamanlarda Misir nuroqun Yəhudi musapirlarni kəbul kılıp, ularğa Misirning qegrisioğa yekın jayda yengi bir ibadəthanini kuruxka yol qoydi wə hətta uni kuruxka yardım bərdi. Miladiyədin keyin Misirdiki məshiy jəmətlərmu nəhayiti kəp bolqan.

19:21 Mal. 1:11

Xuning bilən ular Pərwərdigarning yenioqə qaytidu,
U ularning dua-tilawitini qəbul kılıp ularni saqaytidu.

²³ Xu küni Misirdin Asuriyegə mangidioqan, egiz kətürülgən tüz yol eqilidu;

Asuriyəliklər Misiroqə kiridu,

Misirliklər Asuriyegə kiridu;

Misir Asuriyə bilən billə Hudaning hizmət-ibaditidə bolidu..

²⁴ Xu küni Israil Misir wə Asuriyə bilən bir bolup,

Üqisi, yər yüzidikilərgə bəht yətküzgüqilər bolidu.

²⁵ Samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar ularoqə bəht ata kılıp: —

«Həlkim boləqan Misiroqə,

Əz qolumning ijadi boləqan Asuriyegə

Wə Əz mirasim boləqan Israiloqə bəht yar bolsun!» — dəydu..

Misir toqruluk yənə bir bexarət

20¹ Asuriyəning sərdari boləqan «Tartan» Axdod xəhriqə kelip muhasirə kıləqan yili
Asuriyə padixahı Sargon uni əwətkən (u Axdodkə qarxi jəng kılıp uni ixəqal kıldı): —

² — Xu qaəda Pərwərdigar Amozning oqlı Yəxaya arkilik səz kıləqanidi.

U uningə: —

«Qatırkingdin bəz iq tambilingni seliwət, putungdiki xəxingni seliwət» — dēgənidi;

U xundak kıldı; yalingaq wə yalang ayaq mengip yürdi..

³ Wə Pərwərdigar ahirida mundak dedi: —

«Mening kulum Yəxaya Misir wə Efiopiyə toqruluk həwər beridioqan bexarət həm karamət süpitidə bolux üqün yalingaq həm yalang ayaq üq yil mengip yürgəndək, ⁴ Ohxaxla Misirlik əsirlər wə Efiopiyəlik sürgünlər yax bolsun, kəri bolsun, yalingaq həm yalang ayaq, kasisi oquq həlda Asuriyə padixahı tərəpidin Misirni xərməndiliklə kəldurup, yalap epketilidu.. ⁵ Ular bol-sa qorkuxup, əz tayanqisi boləqan Efiopiyədin wə pəhri boləqan Misirdin ümidsizlinip ketidu.

⁶ Xuning bilən bu dengiz boyidikilər: —

«Mana bu Asuriyə padixahining wəswəsidin qorkup baxpanahlik izdəp barəqan tayanqimizə, bizlər əmdi qandakmu kutulalaymiz?» — deyixidu»..

19:23 «Xu küni Misirdin Asuriyegə mangidioqan, egiz kətürülgən tüz yol eqilidu...» — muxu yol həlihəm məwjut. Biraq Israil həm Misir wə Suriyalər otturisdiki munasiwət yaxı bolmioqəqə, yol uzundin buyan etiklik hələttə turmaqta.

19:25 «Həlkim boləqan Misiroqə, Əz qolumning ijadi boləqan Asuriyegə wə Əz mirasim boləqan Israiloqə bəht yar bolsun!» — pikrimizqə muxu bexarətni (1-25-ayətlərnin) ahırkı qismi («xu küni Misirdikilər qız-ayallaroqə ohxap kalidu...» yəni 16-ayəttin baxlap) tehi əməlgə axurulmioqan. Yəxayaning dəwridikilər üqün, bu bexarət ularning Misiroqə qoxuluxkə bolmaydioqanlikini bildürgən; bundak kılıx Pərwərdigarəqə ixənmaslikkə barəwər. Bexarəttə, ular Misiroqə əməs, bəlkı Misir əzliqə bəkındı bolidu, deyilidu. Ahirda Huda Misirlikləri Israilar qorkidioqan Asuriyəliklər bilən billə Əzığə, xundakla Israiloqə bəkınduridu.

20:1 «Asuriyəning sərdari boləqan «Tartan» Axdod xəhriqə kelip muhasirə kıləqan yili» — miladiyədin ilqiriki 715-yili Filistiyələrnin bir paytəhti boləqan Axdod Misirning kutritixi bilən Asuriyə imperiyəsidiکی asarətləri buzup isyan kətürdi. İkki yil iqidə ular yənə məqlup boldı. Misir toqtımay ularni kutritip, qorallıq yərdəm berixni wədə kılıp, əqliləri Moabkə, Edom həm Yəhudaqə əwətti, Asuriyə imperiyəsığə qarxi bir ittıpaqni otturioqə qikarmaqı boldı. Biraq miladiyədin ilqiriki 711-yili Asuriyə imperiyəsi Axdod xəhriqini ixəqal kıldı. Misir ularəqə həq yərdəm kılmidı. Huda Yəxaya arkilik Israiloqə hudası, tayanqisiz Misirəqə tayinixning toqrə əməslikini həm mundak kılıxning bihədə ix ikənlikini kərsitidu.

20:2 «Xu qaəda Pərwərdigar Amozning oqlı Yəxaya arkilik səz kıləqanidi.» — muxu 20-babtiki bexarət nəhayiti kışkə wəqit iqidə əməlgə axuruloqan. Bexarətnin əməlgə axurulixini kərgən kixilər yukiriki 19-babtiki ahırkı zamanlarni kərsitidioqan (Asuriyə wə Misir toqruluk) bexarətnin ahirida muqərrər əməlgə axurulidıqanlikidin həq guman kılmasliki kərək. «Pərwərdigar ... uningə: — «Qatırkingdin bəz iq tambilingni seliwət...» dēgənidi. U xundak kıldı;

yalingaq wə yalang ayaq mengip yürdi» — buningdin kəruxkə boliduki, Yəxaya adəttə bəz kiyim kiyip yüridioqan boluxı mumkin. Yəxayaning həqiqətan «kipyalıngaq» yaki pəkət «kalta ixtanlik» ikənlikigə bir nema deyix təs.

20:4 «Misirlik əsirlər wə efiopiyəlik sürgünlər yax bolsun, kəri bolsun... kasisi oquq həlda Asuriyə padixahı tərəpidin ... yalap epketilidu» — xu bexarət bəlkim 701-yili, yəni Asuriyə bilən Misir soxuxkan əltəkəh dēgan yərdə boləqan jəngdə əməlgə axuruloqan. Asuriyə Misirdiki həm Efiopiyədəki nuroqun əsirləri epkətkən.

20:6 «bu dengiz boyidikiləri — Filistiyəliklər həm Yəhudaqlıkləri kərsitidu.

«Yəxaya»

Babil toqʻrisida yənə bir bexarət

21¹ «Dengizning qel-bayawini» toqʻrisida yükləngən bir wəhiy: —
«Jənub tərəptə qoyuntazlar ətüp ketiwatkəndək,
Dəhxətlik zemindin bir nemilər keliwatidu!»..

Yəxayaning səz kilixi

² — Azablik bir wəhiy-kөрүнүx manga ayan kilindi;

Hain hainlik kiliwatidu,

Bulangqi bulangqilik kiliwatidu.

«I Elam, ornungdin tur, qik!

Media, muhasirə kilip qorxiwall!»

Uning səwəbidin kətürilgən həmmə nalə-pəryadlarni tügitiwəttim..

³ — Xunga iq-baoqrim aqrıq-azab bilən toldi,

Toloqiki tutkan ayalning azablıridək,

Kөrgenlirimdin toloqinip kəttim,

Angliqinimdin parakəndə boldum..

⁴ Xunga kənglüm parakəndə bolup hasirap kəttim,

Meni dəhxət qorqunq basti;

U mən zok alidiqan keqini sarasimə bolidiqan keqigə aylandurdi..

⁵ Ular dastihan wə giləm-kөrpilərnimu salidu;

Ular yeyixidu, iqixidu;

«Həy esilzadilər, ornunglardin turup qalkanni maylanglar!».

21:1 «Dengizning qel-bayawini» — Babilni kөrsitidu (9-ayətni kөрүng). «Dengiz» bolsa, muxu yөrdə Babil xəhiri jaylaxkan, nahayiti kəng Əfrat daryasini kөsitidu. Əmdi nemixkə «dengizning qel-bayawini» deyilidu? Yəxaya bəlkim Babilni kinayilik gəp bilən mazək kilidu; Babil katta, bүйүk xəhər boləjini bilən, həqiqət həjətidin yaki mөnggүlүk rohiy baylıqlar həjətidin eytkənda nahayiti bir qel-bayawan, halas.

21:2 «Hain hainlik kiliwatidu... bulangqilik kiliwatidu» — xübhisizki, Babilning üzlüksiz kiliwatkan qilmixlirini kөrsitidu. «I Elam, ornungdin tur, qik! Media, muhasirə kilip qorxiwall» — ikki imkaniyət bar. Muxu bexarət yaki miladiyədin ilğiriki 689-yili Asuriyə imperatori Sənnaheribning Babiləja besip kirip wəyran qiloqlanlikini yaki miladiyədin ilğiriki 539-yili Parslar wə Medialar Kөrəx imperatorining baxqılıkida besip kirgənlikini kөrsitidu.

—Əgər birinçi xərli toqra bolsa, u qaoqda «Elam ornungdin tur, qik! Media, muhasirə kilip qorxiwall» degən sözləni Babil padixahı Merodak-Baladan öz ittıpaqdaxlıri Elam wə Mediaəja eytkan, bu sözlər «Asuriyəgə hujum kıl!» degən mənida boləjan bolidu. U qaoqda Asuriyəning imperatori Sənnaherib mөşlup boləjan. Keyin u qaytidin hujim kilip Babilni ixəqal kildi. Xu qaoqda u Babilni pütünlay wəyran kilip, ularning həmmə butlirininimu qekip parə-parə kildi.

—İkkinçi xərli toqra bolsa, muxu sözlər Kөrəx özining qoxunliriəja degən gəp bolidu (Babiləja hujum kıl!). Bizningqə bolsa bexarət Kөrəxningki muxu hujumini kөrsitidu; biraq ikki kətimlik ixəqal kilixning həmmisida ohxaxla Yəxayaning kөrsətkən kөrsətmisi, yəni «Babiləja ixənəmanglar həm tayanmanglar!» degini təkittilinu. «Uning səwəbidin kətürilgən həmmə nalə-pəryadlarni tügitiwəttim» — bu əlwəttə Hudaning səzi boluxi kerək. Demək, Babilning hainliki, tajawuzqilik kilip olja əloqlanliki, adilsizliki, rəhimsizliki qatarlıqlar tūpəylidin halayik kattik nalə-pəryadlarni kətürgənidi; Huda ularning nalə-pəryadliriəja Hhatimə beridu; qünki U Babilning özini tūgəxtürgənidi.

21:3 «Xunga iq-baoqrim aqrıq-azab bilən toldi, ... angliqinimdin parakəndə boldum» — bu sözlər əlwəttə pəyoqəmbərnəng öziningki boluxi kerək.

—Baxkə birhil tərjimisi «Mən əzabtın toloqinip qariyalmidim; parakəndiqliktin həqnəmini angliyalmidim».

—Bir həjəttin Yəxaya pəyoqəmbər muxu kөрүнүxtə məlum bir xəhərnəng Huda tərpidin jazalinixini kөridu, xundakla bək əzablinidu. Biraq baxkə bir həjəttin wə baxkə bir dərjida, Babil xəhiri pütükl dunyaəja wəkil bolsa, u Hudaning kıyamət künüdə gunahning özini kəndək dəhxətlik jazalinixini kөridu, xundakla intayin əzablinidu. Xübhisizki, muxu bexarəttin eliximiz kərək boləjan sawək dəl muxudur.

21:4 «Mən zok alidiqan keqə» — buni qünixinx təs; bəlkim Huda Yəxayaəja xu kөрүнүxni kөrgüzgən keqida u ayali bilən billə muhəbbətləxməqı boldimkin.

21:4 Ayup 7:3

21:5 «Ular dastihan wə giləm-kөrpilərnimu salidu» — baxkə birhil tərjimisi «Dastihan selinglar, bir kəzətki qoyunglar». «qalkən maylanglar!» — birhil urux təyyarlıki. Qalkən maylansa qiliq-nayzilər uningdin təyilip kətətti. Xunga Yəxaya muxu ayəttə bəlkim, Babilliklər ziyaəttə olturoqinida, dүxmənnəng qoxunliri yoloqa qikip yürүx kiliwatkanlikini kөrsitidu; xunga ziyaətnəng ornoqja, urux təyyarlıki qiliqxkə toqra kələtti, dəp bexarət beridu. Keyinki (6-10) ayətlərnimu kөрүng. Babilliklərnəng ziyaətkə katnixixkə intayin amraqlikining dangki qikkəndi.

—Miladiyədin ilğiriki 539-yili, Babil ordisdikilər katta ziyaəttə bihud olturoqan bir keqida, Babil xəhiri Medialıqlar

«Yəxaya»

⁶ Qünki Rəb manga: —

«Barəjın, kərgənlirini əyni boyiqə eytidiojan bir kəzətgini təhləp qoyojın» — degənidi..

⁷ — «U jəng hərwilirini, jüp-jüp atlık əskərlərni,

Jəng hərwilirini exəklər bilən,

Jəng hərwilirini təgilər bilən kərgəndə,

U dikqət bilən, nəhayiti dikqət bilən kəzətsun!».

⁸ U jawabən xirdək towlidi: —

«Rəb, mən kəzət munarida üzüksiz kün boyi turimən, hər keqidə kəzəttə turimən;»

⁹ — Wə mana, u jəng hərwiliri jüp-jüp atlık əskərlər bilən keliwatidu!»

Wə yənə jawab berip xundək degən: —

Babil bolsa yikildi, yikilip qüxti,

Wə U ularning ilahlirining hər bir oyma məbudlirini yərgə taxlap parə-parə kiliwətti!»...

Huda yənə Özige sadıq boləjanlarəqə təsəlli beridu

¹⁰ — I Mening tepilgən danlirim,

Mening haminimdiki buədaylirim,

Israilning Hudasi, samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigardin angliəjanni silərgə eytip bərdim!.

Edom toəqrulək bir bexarət

¹¹ «Dumah» toəqrulək yükləngən wəhiy;

Birsi Seirdin kelip məndin: —

«I kəzətgı, keqining qanqiliki ətti? I kəzətgı, keqining qanqiliki ətti?» — dəp soraydu..

¹² Kəzətgı jawabən mundaq dəydu: —

«Səhər kelidu, keqimu kelidu;

Yənə sorioəing bolsa, yənə kelip sora;

Yolungdin kaytip manga yekın kəl!».

təripidin ixəjal kilindi (Təwrattiki «Daniyal» 5-babni kəring).-

21:6 «əyni boyiqə eytidiojan bir kəzətgı» — demək, ixənqlik adəm. Babilliklər bihudlixip olturojanlık tūpəylidin, Huda bəlkim Yəxayaəqə kinayə kılıp, ular üçün bir kəzətgini bəlgiləp qoyux kerək, deməqki. Bu «hiyalıy kəzətgı»ning həwərləri 7-9-ayətlərdə hatirilinidu.

21:7 «U jəng hərwilirini, jüp-jüp atlık əskərlərni,... kərgəndə,...» — baxqə birhil tərijimisi: — «Bir qoxun atlık əskər jüp-jüp atlar bilən,... kərgəndə,...». «jəng hərwilirini təgilər bilən kərgəndə,...» — Pars imperatori Kərəx jəng kıləjanda təgilərni dūxmən qoxunliri iqigə həydiwetip, kəlayiməkanlık qikiratti. U birinji bolup axundək taktikini ixlətkən.

21:8 «Rəb, mən kəzət munarida üzüksiz kün boyi turimən, Hər keqidə kəzəttə turimən» — bu səzgə kəriəjanda, Babilning wəyran kılınıxini ümid kılıdiojanlar uzunraq wəqit kütüxi kerək bolidu. «Rəb» degənnin baxqə hil tərijimisi: «I hojam,...»

21:8 Həb. 2:1

21:9 «— Wə mana, u jəng hərwiliri jüp-jüp atlık əskərlər bilən keliwatidu!» — yūqiriqə izahətni kəring. Bəlkim muxu yərdə dūxmən qoxuni əqlibə bilən kaytip berip, Babilning məqlup bolup yokitəjanlık toəqrisidə həwər yətküzidu. «... U ularning ilahlirining hər bir oyma məbudlirini ... parə-parə kiliwətti!» — «U» bəlkim Hudaning Əzi.

21:9 Yər. 25:12; 51:8; Wəh. 14:8; 18:2

21:10 «I Mening tepilgən danlirim, Mening haminimdiki buədaylirim,...» — muxu ikki ibarə Israilning Hudaəqə sadıq boləjan, xundəklə pəs orunda turidiojan «qəldisi»ni kərsitidu. Hudaning jaza-təbiiyliri iqidə japa tartix bilən ular tawlinip, «səp buəday»dək boləjan.

21:11 «Dumah» — bolsa ibraniy tilidə «süküt» degən mənədə. Umu Edomning kikiq bir yezisi. Biraq muxu yərdə Yəxaya yənə «Edom» degən isimni səz oyuni kılıp tətərisisə «Dumah» dəp atiojan. Demək, kəlgüsində Edom kəp issik-soəqaklar bilən nəhayiti «süküt»lük bir jay bolup qalıdu. «Seir» — Edomning yənə bir ismi. «I kəzətgı, keqining qanqiliki ətti? I kəzətgı, keqining qanqiliki ətti?» — kəzətgı (yaki jəsəqki)ning wəzipiliri birinqidin dūxmənnin hujumliridin həwər berip həmma adəmnı oyoəitix; ikkinqidin taktaklık kılıp keqining qaysi wəqit boləjanlıkını halayikqə ukturux idi. Kəzətgı muxu yərdə xühşisəzi, Yəxaya pəyoəəmbərnin əzidur. Uningmu muxu ikki wəzipisi bar idi — halayikni Hudaning jazasidin agahlandıurux həm xu jazaəqə qanqə uzun bolup kətkənlik həm uning qanqilik dawamlıxidiojanlık toəqrulək həwər yətküzüx idi. Muxu yərdə bəlkim Edomdin qıqkan bir əlji kelip Yəxayadin Edomni kəpə turəjan, qərangəp «keqə»dək boləjan balayı-əpətlər qəjan tūgəydu? — dəp soraydu.

21:12 «Kəzətgı jawabən mundaq dəydu: ...» — jawabning üç qismi bar: —

Ərəbiyə toqıruluk bir bexarət

¹³ Ərəbiyəning keqisi toqıruluk yükləngən wəhiy: —

«I Dedanliklarning karwanliri, silər Ərəbiyədiki janggaldə qonup kəlisilər;

¹⁴ Ussap kətkənlərgə su apirip beringlar!

I Temadikilər, nanliringlarni elip qaqqanlarni kütüwelinglar!.

¹⁵ Qünki ular kiliqlərdin,

Qilaptin elinoqan kiliqtin,

Kerilgən okyadin,

Uruxning azabidin qaqudu.

¹⁶ Qünki Rəb munga xundək degən: —

Bir yil iqidə mədikar həsəbliqandək,

Andin Kedarning bar xəripi yökilidu,»

¹⁷ Okyaqılarning kəldükliri,

Yəni Kedarning palwan-batur bolqan oqulliri az qalidu;

Qünki Pərwərdigar, Israilning Hudasi xundək söz kılqan»..

Yerusalem toqıruluk bir bexarət

22¹ Alamət kərünüx berilgən jiloqə toqırısida yükləngən wəhiy: —

Silər həmninglar əgzilərnin üstigə qıqıwaləqininglar zadi nemə kıləqininglar?.

² Silər huxallık dəbdəbisini kətürیدیqan,

Warang-qurungəqə toloqan yurt,

Xadlinidəqan xəhər;

Silərdin öltürülənlər kiliq bilən qepiloqan əməs,

–(1) «səhər kelidu». Demək, muxu qarangoşuluk tığəydu — biraq qaqan tığəydiyənlikini deməydu.

–(2) «keqimu kelidu» — Edomoqə, dunyaqə nur kelidu (məsilən 7:18, 18:2ni kərüng). Biraq yənə bir keqə kelidu, u tehimu qarangoşu bolup, bəlkim kiyamət künliridə bolidu (məsilən, 10:5, 13:10ni kərüng). Yəxaya muxu toqıruluk əgəhlənduridu.

–(3) «sorioşing bolsa, ... munga yekın kəl!» Edom (jümlidin bəlkim baxqə Yəhudi y əməslər) muxu ixlarni enikliməqə boləqan bolsa, ərkinlik bilən Hudaning yenioqə kəlixkə, Hudadin biwasitə yaqı pəyoqəmbərliridin soraxqə təklip kılınidu. Pəkət öz yolliridin towa kılıp yenip kəlsila, Huda ularni qəbul kılıdu.

21:13 «Ərəbiyəning keqisi toqıruluk» — ibraniy tilida «Ərəbiyə toqıruluk» həm «keqidə» degən ikki mənilik boləqan bir səzdür. İkinci mənisi «keqidə» boləqan bolup, bəlkim «Ərəblərnin qarangoşuluk waqtı»ni kərsitidu. Əməliyətə (Ərəblərnin tarihi anqə hatirilənmişən boləqəqə) dəl kaysi yilni kərsətkənlikini həzirqə enik dəp bərləməmiş. Miladiyədin ilğiriki 715-yili Sargon II Temadiki qəbililər wə pütkül «Ərəbiyə yerim arili»qə qarxi urux kıləqan. Miladiyədin ilğiriki 703-yili Ərəblər Babilidiki Merodək-Baladan bilən ittəpək tüzgən wə Asuriyəlik Sənnəherib təripidin məşlup kılınip, kəttik ziyan tartqan. Bəxarət bu qəqlərnin birini kərsətsə kerək. «...janggaldə qonup kəlisilər» — demək, qong yoldin yirək, məlum bir düxmənning qorqunqidin pinhan jayda qonux kerək. Dedanliklər bolsa Ərəblərnin bir qəbilisi. Tema ularning bir karwansaray xəhəri. Dedan, Tema wə 16-ayəttiki Kedarning qəyərlikini bilix üqün həritilərnin kərüng.

21:14 «... Su apirip beringlar! I Temadikilər, nanliringlarni elip qaqqanlarni kütüwelinglar!» — Huda Yəxaya arqılıq Ərəblərgə əz kərindaxlırioqə yardım berix kerəklikini ukturidu. Demək, Ərəblər pat yekında kəp awariqlikkə yolukıdu (15-ayətni kərüng).

21:16 «Bir yil iqidə mədikar həsəbliqandək,...» — 16-bab, 14-ayəttiki izahətni kərüng. Mədikar ixləgən waqitni intayin toqırılıq bilən həsəblaydu, əlwəttə.

21:17 «Okyaqılarning kəldükliri, yəni Kedarning palwan-batur boləqan oqulliri az qalidu» — Kedar bolsa Ərəbistandiki qəllükning ximal təripidə yaxioqan bir qəbila.

–Muxu bəxarətnin kəng mənisi, xübhışizki, Hudaqə ixənmişənlər əz-ara bir-birigə yardım berixkən bolsimu, hudasiz boləqanlıq üqün bu yardım mənggü dawamlaxmaydu. Ahioqəqə üzlüksiz kəlidəqan, qeqi yök mədətni bolsa pəkət Pərwərdigardınla tapqılı bolidu.

22:1 «Alamət kərünüx berilgən jiloqə» — intayin sirlik bir ibarə. Xübhışizki, u Yerusaleməqə qaritilidu (10-ayətni wə təwəndikilərnimu kərüng). Yerusalem Zion təojining üstidə bolsimu, taqqlar bilən oraloqan bolup, jiloqəqə jaylaxqan dəp həsəbliqlili bolidu. Biraq bu ibarə nemini bildüridu? Yəxaya wə baxqə pəyoqəmbərlər əlwəttə Yerusaleməda nuroqun «qəyibənə əlamətlər» yaqı «alamət kərünüxlər»ni kərgən. Xunga məzkur ibarə nuroqun «qəyibənə əlamətlər» wə bəxarətlərnin temisi boləqan, Huda səyqən Yerusalem»ni kərsitidu; yənə kəlip, «jiloqə» təwən bolup, «har bolux» yaqı «kikiq peillik»ni bildüridu; Huda bəxarətlər wəhiy kilsa, ularni pəkət kikiq peilləroqla yətküzidu. Biraq –2-14-ayətlər boyiqə, Yerusalemdikilər Hudaning əgəhlirioqə kikiq peil bolmay, əksiqə ərən kilməy təkbəburlixip kətkən.

Yaxı jənglərdə əlgən əməs;

³ Əmirliklarning həmmisi birakla qeqixti;

Ular okyasiz əsir boldi;

Yirakka kaqkan bolsimu,

Silərdin tepiwelinənlarning həmmisi birlikdə əsir boldi.

⁴ Xunga mən: —

«Nəziringlarni meningdin elinglar;

Meni qattiq yığılaxqa qoyunglar;

Halkimning bulinip ketixi toʻjruluk manga tāselli berixkə aldirap özünqlarni upratmanglar»

- dedim.

⁵ Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Rəb Pərwərdigardin «Alamət kərünux berilgən

jilqat»ning bexilqat bir kün qūxidu,

U bolsa awariqilik bolidigan,

Ayaq asti kılınıp petikdilidiyan,

Adəmlər qaymukturulidiyan,

Sepil sokulup qekilidiyan,

Taolara qarap yalwurup qirkiraydigan bir kuni bolidu.

⁶Elam jəng hər wiliri wə adəmliri bilən, atlıq əskərliri bilən okdanni kətürüp kəlidu,

Kir bolsa qalkanni eqip təyyar qilidu.

⁷ Wə xundak boliduki,

Əng güzəl jiləjiliring jəng hərwiliri bilən tolup ketidu,

Atlıq əskərlər dərważang aldıda səp tartip turidu.

⁸ Ular Yəhudaning üstidiki qalkanni elip taxlaydu;

Birak sən Zion xu künidə «Orman sarayı»diki korallaroja ümid baqlıoansən;

⁹ Silər Dawutning xəhirining bəşülgən jaylirining kəp ikənlikini kərüp,

Pəstiki kəlgək sulirini bir vərəgə yığıp su ambiri kildinglar;

¹⁰ Yerusalemdiki öyləni sanap, ulardin bəzilərini buzup sepilni mustəhkəmləx üçün ixləttinglar,

¹¹ Xundakla kona kəlqəktiki sularni ikki sepil otturisiŋa yŋŋip ambar kildinglar;

Birak muxularni Yaratkuqioja heq karimidinglar,

Burundin burun bularni Xəkilləndürüp Bekitküqigə heq ümid baqlimidinglar!

¹² Xu küni samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Rəb Pərwərdigar silərnı yioqlap matəm tutuxqa,

Qaqni qüxürüp paynəkbax boluxka,

Bəz kiyim kiyixkə murajjət qildi.

¹³ Birak bularning ornida, mana huxallik wə xadlik,

22:4 «Həlkimning bulinip...» – ibraniylilə «həlkimning kizining bulinip...». «Həlkimning bulinip ketixi toqurluk, mənə səllil bərixə əldirəp özünqlərləni upratmanglar» – bu səzərlə bəlkim pəyğəmbərləning əziningkidur; birək, xühışsəli, Huda ular arkilək Özünəng kənglini bildürəwatid.

22:4 Yər. 8:23

22:6 «Elam» — Babilning qoʻnisi, bexarattiki vaqitlarda ular bilan ittifaqda boʻlgan («Kir»ning nado ikonlikini bilmaymiz). Bu bexarot balkim Yaxayaqqa kelgusida Babil ittifaqdaxliri bilan Yerusalemoqa kattik hujum kilidioxanlikini ukturidu.

22:8 «Orman sarayı» — «Orman sarayı»ni Sulayman padixah kurojan, xu yərdə kəp sawut-korallar saklanojanidi («1Pad.» 7-babni wə 10:14-17-ayətni kəring).

22:11 «...sularni ikki sepil oʻtturisoq yoyib ambar qildinglar; biraq ... burundin burun ularni Xəkilləndürüp Bekitküzigə heq düm baqlimindinglar» – 8-12-aylarga qariyadan, Yerusalemdikilər düxmən qoxonining muhasiriga takabil turux tadbirləri (məsələn, sawutlarnı, kaclaklarnı tayarxlar, sepilni mustəhkəmlə, yengi su ambirləri xurux qatariklär) ni kollarəonlikini tavrıklaxmaktə idi, bəlkim bunun üqün məhsus bir künni ayriqora boluxi mumkin (12-ayətni kərting – «xu küni...»). Yəxaya pəyqəmbər ularni «tədbirlər»gə tayanmay, «muxallarni Yaratquxi» Hudaqla tayinix kərək dəp dəwət kilsimu, yarı kət'iy anglımaydu.

22:12 «yoʻqlap matəm tutux..., qaqni qūxūrūp paynəkbax bolux..., bez kiyim kiyix...» — bularning həmmisi towa qilixning ipadiliri idi.

«Yəxaya»

Kalilarni soyux, qoylarni booqz lax,
Gəxlərnı yeyix, xarablarnı iqix,
«yəyli, iqəyli, qünki ətə dunyadin ketimiz» — deyixlər boldi!.

¹⁴ Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Rəb Pərwərdigar tərıpidin kulıqımoqə ayan kılindiki,
«Bərħək, muxu gunah silər əlmıgüqə kəqürülməydu» — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari
boloqan Rəb Pərwərdigar..

Ordıdiki oqojidar Xəbnaoqə bərgən agahlandıurux

¹⁵ Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Rəb Pərwərdigar mana xundak dəydu: —
«Baroqin, muxu oqojidar,
Ordını baxqurıdıoqan muxu Xəbnaning yenioqə kirgin, uningə: —.

¹⁶ Sanga muxu yərdə nemə bar?

Yaki muxu yərdə kiming bar?

Bırsı egızlıkkə əzi üqün bir gər kəzoqandək,
Əzi qoram taxtin bir qonaloquni yonuoqandək,
Əzüng üqün bir gər kolıdımgu?

¹⁷ Mana həy palwan, Pərwərdigar seni əz qanggıloqə elıp, qing sıkımdap,

¹⁸ Andin pomdaqtək seni bıpayan, yırak bir zeminoqə taxlıwetıdu.

Sən axu yərdə əlısən,

Həm axu yərdə həywətlik jəng hərwilıringmu qalıdu,

I oqojangning jəmətigə xərməndilik kəltürgüqi!.

¹⁹ Mən seni mənsıpingdin elıwetımən,

Xuning bılən seni ornungdin qüxüriwetımən.

Bexarətning dawami — Eliakim, ixənqlik adəm

²⁰ Xu künimu xundak bolıduki,

Mən Hılkiyaning oqlı Əz qulum boloqan Eliakimni qakırımən;

²¹ Sening tonungni kiydürımən,

Sening potang bılən uning belini qing kılımən;

Həkümranlıqıngni uning qolıoqə tapxurımən;

Xuning bılən u Yerusalemdikilərgə wə Yəhuda jəmətigə ata bolıdu.

²² Dawut jəmətining aqquqını mən uning mürisidə koyımən;

U aqsa, heqkim etəlməydu,

Ətsə, heqkim aqalmaydu..

²³ Mən uni muqim bir jayoqə kozuk kılıp bekitımən;

U bolsa atisining jəməti üqün xəraplik hokuk-təht bolıdu;

²⁴ Həlk uning üstigə atisining jəmətining barlık xəhrətlirini yükləydu;

Yəni barlık uruk-nəsillirini,

Barlık kikiq qaqa-quqılarnı,

Pıyalə-jamlardın tartıp barlık küp-idıxləroqıqə asıdu.

²⁵ Xu künidə — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar: — muqim jayoqə

22:13 Yəx. 56:12; 1Kor. 15:32

22:14 «muxu gunah silər əlmıgüqə kəqürülməydu» — ıbranıy tilidə «silər əlmıgüqə muxu gunah üqün kafarət kılınmaydu».

22:15 «... muxu oqojidar, ordını baxqurıdıoqan muxu Xəbnaning yenioqə kirgin...» — muxu ayəttiki «oqojidar» (yaki «həziniqi») «ayalqə rod» bılən kalgən bolup, bəlkim Xəbnaning heli bir huxamatqi, kətürmiqi ikənlikini kərsitixi mumkin.

22:18 «oqojang» — İsrail padıxahı Həzəkıyani kərsitıdu. «2Pad.» 18-babnı kəring.

22:20 2Pad. 18:18,26,37

22:22 Wəh. 3:7

bekitilgən qozuq bolsa, egilip ketidu wə kesip taxlinidu;
Uning üstigə esiloqan yüklər üzüp taxlinidu»,
— Qünki Pərwərdigar xundak degənidi..

Turning aқиwiti — wəyranqılıqı tüpəylidin oқuloqan mərsiyə

23¹ Tur toqıruluk yükləngən wəhiy: —
— I Tarxixniki kemilər, aq-zar kətürünglar!

Qünki u harab kılindi,

Xu yərdə ey yok, portmu yok,

Seprus arilidin bu həwər kemidikilərgə ayan kılınidu...

² Zidondiki sodigərlər dengizdin ötüp silərnı təminləp kəldi, i araldikilər,
əmdı xük bolunglar!

³ Xişordiki bipayan sular üstidin yetkigən danlar,

Yəni Nil dəryasining həsuli Turning daramiti boləjanidi;

U əllərnin baziri boləjanidi!

⁴ I Zidon, hijalət bol,

Qünki dengiz — yəni Turoja qoroqan boləjan dengiz dəyduki: —

«Məndə heq toloqak bolmıdı, heq tuoqmıdim,

Yigitlərnı yaki qızlarnı heq bəkmioqandəkmən!».

⁵ Muxu həwər Misiroja yətkəndə,

Uarmu bu həwər huddi turoja kəlgəndək kəttik azablinidu.

⁶ — Silər dengizdin ötüp Tarxixka kətinglar!

I dengiz boyidikilər, aq-zar kətürünglar!

⁷ Silərnin qədim əyyamdin bar boləjan,

Xad-huramliqka toloqan xəhiringlar muxumu?!

Mana ularning putliri əzlrini musapir kılıxka yıraklarəja kətürüp barıdu!

⁸ Tajlarnı iltipət kıləuqi boləjan,

Sodigərliri əmirlər boləjan,

Dəllalliri jahanda abruyluklar hesablanəjan turning bu təəjdırini kim bəkitkən?

22:25 «Mukim jayoqa bekitilgən qozuq bolsa,...» — bəzi xərşqilər muxu səzlər Eliakimni kərsitidu, dəp qaraydu — demək, «u ixənqlik adəm boləjini bilən, bəribir yikilip ketidu; pəkət Hudaqıla tayanəjili bolıdu».

—Biraq muxu ix ohxaxla «xu künıdə» bolıdu, deyilidu. Pikrimizqə Yəxaya yənə Xəbnanımı kərsitidu; u əslidə «mukim jayoqa bekitilgən» bir qozuq, yəni ordidiki ixlarnı baxqoroquqi idi. U bir kün iqidə hoqukıdin qalduruluq, Eliakim, yəni Huda eytkən «Məning kulum», uning ornini basıdu.

23:1 «Tur toqıruluk yükləngən wəhiy: — I Tarxixniki kemilər, aq-zar kətürünglar! ...» — Tur bolsa (həritini kəring) dengiz boyidiki qədimki zamandiki bir «singapor»əja ohxaydıqan bir xəhər idi. Tur xəhiri ikkigə bəlünidu. Biri, kiqik aral, uning üstigə intayin mustəhəkəm bir kəl'ə selinoqan. İkkinqisi udukdiki dengiz boyidiki intayin puhta sepillik xəhər. Tur asasən dengiz arqılık soda kılattı; uning kemiliri wə uningəja bəkındi boləjan «üq Tarxix»niki (2:16diki izahatni kəring) kemilər ottura dengizdiki sodini pütünlay degüdək əz ilkigə eliwaloqan bolup, intayin beyip kətkən. Tawarlarnı ottura dengizdiki əllərdin import kılıp, Pələstingə satqan; Pələstindiki məhsulatlarınımı setiwelip dengiz arqılık eksport kıləjan. Beyioqandin keyin, Tur intayin təkəbburlixip kətkənidi. Dengiz boyioja jaylaxkanliqi üqün uni ixəqal kılıx mumkin əməs idi.

—«Seprus arilidin...» — yaki «Kittiylərnin zeminidin...».

23:1 Yər. 47:4; Əz. 26; 27; 28; Zək. 9:3, 4

23:2 «Zidon» — bolsa turoja yəqin rayon bolup, Tur bilən munasiwiti ziq boləjan. Həritilərnı kəring. «i araldikilər,...» — Turdiki aralda turoqanlar.

23:4 «Məndə heq toloqak bolmıdı, heq tuoqmıdim, yigitlərnı yaki qızlarnı heq bəkmioqandəkmən!» — demək, Turning yaxliri yəqap kətti. Ularınin «anisi», yəni dengiz: «balılarnı heq tuoqmioqandəkmən» — dəydu. Ularınin yəqitilixi səwəbi tehi kərsitilimidi.

23:6 «Silər dengizdin ötüp Tarxixka kətinglar!» — demək, Turdikilər qeqıxi kərek.

23:7 «...putliri ularni əzlrini musapir kılıxka yıraklarəja kətürıdu» — kəmə bilən əməs, ularning əsirgə qüxüp piyadə mangoqanliqini təkitleydu.

⁹ — Bularni bekittüqi samawi qoxunlarning Sərdari Pərwərdigardur!
Məksiti bolsa xan-xəhəttin kelip qıqқан jimi təkəbburluқni rəswa kiliх,
Jaһandiki jimiki yüz-abruyluқlarni pəsləxtürüxtin ibarət!

¹⁰ Tarxixning kizi, Nil dəryasidəк өз zəminingda ərkin-azadə yayra!

Qünki Turdin kəlgən tizgin һazir yok..

¹¹ Qünki Pərwərdigar qolini dengiz üstigə uzitip,

Dələtlərni təwritidu.

U Qanaan tootruluk əmr kıloјan,

Uningdiki kəl'ə-qoroјanlarni yokuтulsun dəp pərman qüхürgən..

¹² Wə: —

«I baskunqiliққа uqrioјan Zidon kizi,

Sən ikkinqi һeq təntənə kilmaysən,

Ornungdin turup, Seprus ariloја өtүp kətkin,

Həтта xu yərdə sən һeq aram tapmaysən» — dedi..

¹³ Karanglar, Babil-kaldiylərninг zəminini!

Bu yərning һəłki bolup baқmioјandəк kılıdu;

Asuriyə uni qel-bayawan janiwarliri üqün makan kıloјan;

Potəylərni yasap, ularning saray-ordilirini wəyran kılıp, harabilikkə aylanduruwətkən..

¹⁴ Tarxixniki kemilər, aһ-zar kətüringlar!

Qünki qoroјininglar harab kılındi..

¹⁵ Wə xu küni boliduki,

Padixahning күnlərni һesablioјinidəк,

Tur yətmix yil untulidu.

Yətmix yil өtkəndin keyin,

Turning əһwali paһixə ayalning nahxisidəк bolidu;.

¹⁶ Qiltarni elip, xəһərni aylinip yür,

I untuloјan paһixə ayal!

Өzünggə yənə һəқning diққitini tartay desəng,

Yekimlik bir pədə qelip, kəprəк nahxilarni eyt!

23:10 «Tarxixning kizi, Nil dəryasidəк өз zəminingda ərkin-azadə yayra! Qünki Turdin kəlgən tizgin һazir yok» — bu kinayilik, һəјwiј gəp. Tarxix turoја beқindi bolојandin keyin, u һazir «ərkin» bolidu. Biraқ uning iқtisadiy yəlanqükimu yok bolidu.

23:11 «U Qanaan tootruluk əmr kıloјan...» — Tur xəһiri əslidə Qanaan zəminida, dəp һesablioјili bolidu.

23:12 «I baskunqiliққа uqrioјan Zidon kizi...» — Zidon Asuriyə təripidin basturulidu, uning kizliri, xübhisizki, baskunqiliққа uqraydu. Təwəndiki 13-ayəttiki izahatni kəring.

23:13 «Karanglar, Babil-kaldiylərninг zəminini! Bu yərning һəłki bolup baқmioјandəк kılıdu; Asuriyə uni qel-bayawan janiwarliri üqün makan kıloјan...» — miladiyədin ilğiriki 745-yili Asuriyə padixahı Tiglat-Pileşər «Pütkül dunyaoya iğə bolmaqı bolup», kəng kələmdə jəng kiliхқа baxlıdı. U 738-yili əzining һərbiy kоmandanini Turni idarə kiliхқа orunlasturoјan. Tur isyan kətürüp, Asuriyəning keyinki padixahı Xalmanəzərninг muһasirisigə qarxi jəng kildi, ahirda Asuriyaliklər Turni taxlap kətti. Miladiyədin ilğiriki 8-əsirning ahirida u yənə Asuriyə bilən urux kildi. Xu qaoјda Tur Misir bilən ittipaқ tüzüх məksitidə səһbət өtküzgən. Miladiyədin ilğiriki 701-yili Asuriyə padixahı Sənnahərib kəttik һujum kılıp, Turning «yəlanqük» Zidon wə ətrapniki rayonlarda kəp wəyranlıq kıloјan, Turning sodisini asasən üzüp qoјoјan. —Muxu ayətlərdə xu ix tootruluk aғaһlandurux berilsə kərək. Ayətlərdə: Asuriyaliklər Babil-kaldiyəni wəyran kılојanliқioја, qiraylık binalarni «qel-bayawan janiwarliri üqün makan kılојanliқioја karanglar, muxu ixlardin sawaқ elinglar deyilidu. Bu bəlkim «Silərgimu muxuningoја ohxax ixlar yüz beridu» dəğənliktin bəxarət bolsa kərək.

—Muxu aғaһlanduruxning ahirki nətiјisi miladiyədin ilğiriki 332-yili «büyük Iskəndər» təripidin qikiriloјan. Iskəndər pütün sepilik xəһərni, jümlidin araldiki qoroјanlarnimu yər bilən yəksan kiliwətkən.

23:14 «Tarxix» — 2-bab, 16-ayəttiki izahatni kəring.

23:15 «Tur yətmix yil untulidu» — «yətmix yil» muxu məzgil bəlkim Asuriyə padixahı Sənnahəribning miladiyədin ilğiriki 701-yilidiki wəyranlıqıdin baxlinidu, miladiyədin ilğiriki 630-yilidiki Asuriyəning küq-qudritining zawal tepixi, xundəқla Turning sodisinin yənə bazar tepixi bilən ahirlixidu.

—Yəxaya axu qaoјdiki turni kəri paһixə ayaloја, һeridlarni qaqirix üqün qiltar qelip nahxa eytkənoја ohxitidu. Paһixə ayaloја ohxax, u pulni dəp һərkəndəк ixni kiliхқа təyyar idi.

¹⁷ Əmdi xundak boliduki,
Yətmix yilning etüxi bilən,
Pərwərdigar Turni yoklaydu;
Xuning bilən u yənə özini ijarigə berip,
Yər yüzidiki həmmə padixahliklar bilən yənə buzukqilik kilidu;
¹⁸ Xuning bilən uning malliri wə özini setip, tapқан puli bolsa Pərwərdigaroğa atilip muqəddəs bolidu;
U həzinigə selinmaydu yaki toplanmaydu,
Qünki uning muxu sodisi bolsa Pərwərdigarning aldida turoqanlar üqün ayrim kilinidu;
U ularoğa qanoquqə yəp-iqixkə, xundakla ularning esil kiyim-keqəkliri üqün ixlitilidu..

Ahirki zamanlar Dunyaning gunah arkilik bulojinixi

24¹ Mana, Pərwərdigar yər yüzini bərbat, wəyran kılıp,
Uni astin-üstün kiliwetip,

Uningda turuwatqanlarni tərəp-tərəpkə tarkitidu;

² Xu waqıtta xundak boliduki,
Həklər kandaq bolsa, kahin xundak bolidu;
Kul kandaq bolsa, hojayini xundak bolidu;
Dedək kandaq bolsa, ayal hojayini xundak bolidu;
Setiwaloquqi kandaq bolsa, setiwətküqi xundak bolidu;
Ətnə aloquqi kandaq bolsa, ətnə bərgüqi xundak bolidu;
Əsüm aloquqi kandaq bolsa, əsüm bərgüqi xundak bolidu..

³ Yər yüzü pütünləy bərbat kılınidu,
Pütünləy bulang-talang kılınidu;
Qünki Pərwərdigar muxu sözni kildi.

⁴ Yər yüzü matəm tutidu, u zəiplixidu,
Jaħan həlsizlinip zəiplixidu,
Yər yüzidiki bəg-tərilərmu həlidin ketidu.

⁵ Yər-zemin əzidə turuwatqanlar tərripidin bulojinidu;
Qünki ular kərsətmə-kanundin qətligən;
Təbiətning kanuniyət-tərtipini əzgərtiwətkən,
Mənggülik əhdinimu yokqa qiqiriwətkən..

23:18 «Xuning bilən uning malliri wə özini setip, tapқан puli bolsa Pərwərdigaroğa atilip muqəddəs bolidu... u ularoğa qanoquqə yəp-iqixkə, xundakla ularning esil kiyim-keqəkliri üqün ixlitilidu» — muxu ahirki ayət Tur üqün ümid kərsitidu, ular kəlgüsüdə mal-mülükkə əməs, bəlkı Pərwərdigaroğa bekinidi bolidu. Bexarətnıng əməlgə axuruluxı ahirki zamanda boluxı mumkin. Bırak İsrail Babildin qaytkınida (miladiyədin ilğiriki 540-yılı), yengi muqəddəs ibadəthana quruloğanda, Tur uning üqün halis material təminlənlikni bəlkim bexarətnıng bir «kışmən» əməlgə axuruluxidur (Təwrattiki «Əzra» 3-bab).

24:2 «kahin» — muqəddəs ibadəthanida həklərgə wəkil boləjan kurbanlık kıləuqi. «Setiwəloquqi kandaq bolsa, setiwətküqi xundak bolidu... əsüm aloquqi kandaq bolsa, əsüm bərgüqi xundak bolidu» — demək, jəmiyətning hər bir təbikişikiliri ohxalə Hudaning oşəzipigə uqraydu.

24:2 Əz. 7:12, 13

24:5 «Qünki ular kərsətmə-kanundin qətligən; təbiətnıng kanuniyət-tərtipini əzgərtiwətkən...» — kaysi kərsətmə-kanunlarni buzoğan? Pəqət Musa pəyoğəmbərgə berilginilə əməs, yənə Nuh pəyoğəmbərgə kərsitilən kanun wə əhdini kərsətsə kerək. «Yar.» 9-babni kəruğın. Nuh pəyoğəmbərgə həm Musa pəyoğəmbərgə tapxuruləjan muxu ikki əhdigə asasan kətililik kə'tiy man'i kılinoğan. Uning üstigə Nuhkə tapxuruləjan əhdə boyiqə, Huda həwa rayini həm yər yüzidiki təbiətnıng kanuniyətlirini bekitkən; bırak insanlarning kilmixliri həwa rayini buzup taxlıəjan, xundakla bğünmu buzmaқта, xuningdək insanlar nuroqun təbiət kanuniyətlirini əzgərtməki boləjan wə bolidu. Məsilən, ailidiki ər-hotunluk jinsiy munasiwətləni buzup, bəqqiwazlikni normal ix dəp bilix katarliklar.

«Yəxaya»

⁶ Xunga lənət yər yüzini yutuwalidu,
Uningda turuwatқанlar «gunahı bar» dəp Һesablinidu,
Xunga yər yüzidikilər yutuwelinidu,
Insanlar az qalidu..

Balayi'apət təpsilatlırı

⁷ Yengi xarab tügəy dəp qaldı,
Üzüm tallırı bolsa solixip ketidu;
Kəypłiktin kəngli hux adəmlərmu uҺ tartixidu;
⁸ Daplarınıg xoh sadalırı tohtaydu,
Kəngül eqıwatқанlarınıg warang-qurunglırimu tügəydu,
Qılarnıg xadlıq munglırimu tohtaydu..
⁹ Xarab ıqkənlərnıngmu nahxısı yökaydu;
Haraq ıqkənlərgə haraq aqqıq tuyulidu..
¹⁰ Tərtipsız, mənisiz xəҺər buzulidu;
Həqkim kirmisun dəp həmmə öylər etilidu;
¹¹ Koqılarda xarab üqün nalə-pəryad kətürülidu;
Bar xad-huramlıq tütəkkə aylinidu;
Yər-zemindiki xadlıq yökaydu..
¹² XəҺərdə pəkət wəyanqılıqla qalidu,
Dərwaza bolsa qeqıləjan,
Həmmisi — harab bolidu!.

İnsanning «qaldısı»

¹³ Qünkü həlk-millətlərnıng arisida,
Yər-jahannıg otturısida xundak boliduki,
Zəytun dəriҺini kaqqəndin keyin kəp qaləjan zəytunlardək,
Üzüm Һosulını yioqiwaləqəndin keyin tərgüdək birnəqqıla üzüm qaləqəndək, bir qaldısı
kaldurulidu..
¹⁴ Qaldılar bolsa awazlırını yukiri kətüridu;
Pərwərdigarnıg Һəywisigə qarap təntənə qilidu;
Ular dengiz tərəptin sürən salidu..

24:6 Yəx. 9:18; 10:16

24:8 Yər. 7:34; 16:9; 25:10; Əz. 26:13; Һox. 2:13

24:9 Yəx. 16:1

24:10 «Tərtipsız, mənisiz xəҺər» — Yəxaya qaysi xəҺər ikənlikini deməydu.

–13-babta Babil xəҺiri pütün Һudasiz dunyani kərsətkəndək (məsilən, 13-bab, 5- wə 9-ayətni kəring) muxu ayətlər ohxaxla pütkül Һudasiz dunyani bildüridu. Xübhısizki, Yəxaya okürmənlərgə yənə, Babil (Babilon) xəҺirining birinqi kətim kurułəqanlıqını kərsətməqı (Təwrat, «Yar.» 11-babni kəring). XəҺərlər bolsa insaniyətnıg bar küq-küdriti, kabiliyiti wə əkil-parasitining jəwҺiri bolidu. Birək muxular ihlassiz, Һudaoja tayanmoqan Һalda kilinoqan bolsa, həmmisi kuruk gəp bolidu, halas. Xuning bilən muxu namsiz xəҺər Һudasiz dunyani bildüridu.

–XəҺər mənisiz, uningki turmuxi mənisiz, Һudasiz yaxax mənisiz.

–Baxka pəyoqəmbərlərnıng səzlırigə asasen (məsilən, Daniyal) kəlgüsida pütkül dunya bir xəҺər, bir mustəbit Һökümdar astida bolidu. Muxu xəҺər bəlkim «yengi bir Babil» boluxi kərək. 1985-yılı iraktiki Sadam Һüsayn kədımki Babil xəҺirini kaytidin kuruxni niyət kıləqını bilən u uzun ətəy jənidin ayrıldı. «Həqkim kirmisun dəp həmmə öylər etilidu» — baxka birhil tərijimisi «həmmə öynıg ixiki tosulup kəlip, həqkim kirəlməydu».

24:11 «Koqılarda xarab üqün nalə-pəryad kətürülidu; bar xad-huramlıq tütəkkə aylinidu...» — oqəlitə ix xuki, xarab həklərgə həq təsəlli bərləmisimu, ular yənə uni izdəydu. Mana bu insannıg təbiitidur!

24:12 «Dərwaza bolsa qeqıləjan, həmmisi — harab bolidu» — dərwaza həqkəndək mudapiə roli qalmaydu.

24:13 «Yər-jahannıg otturısida» — İsrailni kərsitidu.

24:13 Yəx. 17:6

24:14 «Qaldılar bolsa awazlırını yukiri kətüridu» — yukiridiki 6-ayəttə «insanlar az qalidu» deyilidu. Muxu ayəttiki

¹⁵ Xunga Pərwərdigarni xərktimu,
Israilning Hudasi Pərwərdigarining namini qərəbtiki yirək arallardimu uluqlanglar;
¹⁶ Jahanning qət-qətliridin biz nahxilarni angliduk: —
«Həkkəniy Boluquqioja xan-xərəp bolsun!»

Birək mən xundak dedim: —
«Ah, mening yadangoşulukum! Mening yadangoşulukum! Həlimoja way!
Qünki hainlar hainlik kiliwatidu;
Bərhək, hainlar nomussizlarqə hainlik kiliwatidu!»

¹⁷ 1 yər yüzidə turuwatқан insanlar!
Wəhimə, ora wə tuzak bexingə qūxidu;

¹⁸ Wə xundak boliduki,
Wəhimə sadasidin kaqқанlar orioja qūxidu,
Oridin qıqқан bolsa tuzakқа tutulidu.
Qünki asmandiki derizilər eqilidu,
Yər ulliri təwrəp ketidu...

¹⁹ Yər mutlək dəzlinip ketidu,
Yər pütünləy parə-parə bolup ketidu,
Yər dəhxətlik təwrinidu.

²⁰ Yər məst adəmdək iləng-siləng mangidu;
Huddi lapastək irəngxip qalidu.
Qünki uningdiki asiylık gunahı əzini qattık basidu,
U yikilip, ikkinqi turalmaydu..

²¹ Xu künidə xundak boliduki,
Pərwərdigar yukirida turojan qoxunlarni yukirida,
Wə yər yüzidiki padixahlarni yər yüzidə jazalaydu..

²² Ular orəkkə yioqlidiojan bir top əsirlərdək yioqiwelinidu,
Gundihanioja solap koyulidu.
Nuroqun künlərdin keyin ular jazalinidu..

²³ Ay uyatlıkta kalidu;
Künmu hijil bolup kərünməydu;
Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar Zion teoqida, yəni Yerusalemda

---

«qaldılar» bolsa dəl xu kixilərnı kərsitidu. Ular balayı'apət iqidə towa kılıp Hudanı izdigənlərdur. Bu Hudaqə sadık boləjan «qaldı hək» «Yəxaya» wə Təwrəttiki kəp baxқа kitablarda tiləja elinidu.

24:16 «Birək mən xundak dedim: — «Ah, mening yadangoşulukum! Mening yadangoşulukum! Həlimoja way! ... Bərhək, hainlar nomussizlarqə hainlik kiliwatidu!» — bu səzlər pəyojəmbərning Hudaning ahir zamanlar teoqrisida uningəja ayan kıləjan wəhiylirigə boləjan inkasini — həm huxallık həm huxallık iqidə boləjan kayəusini, yəni dunyaning gunahkarlarning aqiwitigə qarap kayəuəjanlıkını bildüridu. «...hainlar hainlik kiliwatidu ... hainlar nomussizlarqə hainlik kiliwatidu!» — muxu təkrarlaw, bəlkim, ahirda hər adəm Huda təripidin kütqəzulmiojan bolsa, nəhayiti qattık gunahқа qəməp ketidu, dəgənni bildüridu. Ularəja gunah bekitilgəndək kılıdu (İnjil, «Wəh.» 11:22ni kərüng). Yəxaya gunahning jazasını kərüpla yənə nəhayiti azablinidu.

24:17 Yər. 48:43

24:18 «Wəhimə.. ora.. tuzak..» — bu üç söznəng ahangı ibrəniy tilida nəhayiti ohxixip ketidiojan səzlər.

24:18 Yər. 48:44; Am. 5:19

24:20 Ayup 27:18; Yəx. 1:8; 19:14

24:21 «...yukirida turojan qoxunlar» — bəlkim Xəytanning jinlərdin tərkib tapқан, təwən asmanlarda yüridiojan qoxunlirini kərsitidu.

24:22 «Nuroqun künlərdin keyin ular jazalinidu» — ibrəniy tilida «nuroqun künlərdin keyin ular yoklinidu». Huda məlum həlkni «yoklisa», bu yoklawning nətijisi ularni (a) bərikətləx üqün yəki (ə) jazalax üqün bolidu.

—Bu sirlik bəxəratni İnjil «Wəhiy» kismidin kəprək qūxinimiz. Kütqəzuquqi-Məsih bu dunyaəja kaytip kəlgəndə, bar jin-xəytanlar (üstündiki qoxunlar...)ni haqəja taxlaydu. Ular yənə bir ming yildin keyin yər yüzidikilərnı sinax üqün wəkitlik koyuwetilidu. «Wəhiy» 19-20-bablarnı kərüng.

səltənətini yürgüzidu;
Uning xan-xəripi Öz aqsakalliri aldida parlaydu!.

Hudani mədhıyləydiqan, ahırkı zamandiki nahxa

25¹ Pərwərdigar, Sən mening Hudayim;
Mən Seni üstün dəp mədhıyləymən,
Mən Sening namingni mubarəkləymən,
Qünki Sən karamət ixlarni,
Sadıqlıq və həqiqət iqidə qədimdin buyan kəlbınggə pükkənliringni bəja kəltürgənsən.

² Qünki Sən xəhərnı harabilik,
Kəl'ə-qorənlıq yurtıni harab,
Yatlarning ordısını xəhər bolalmas kıləqənsən,
U ikkinqi hərgiz qurulmaydu..

³ Xunga həliki küqlük həlk Seni uluqlaydu,
Əxəddiy əllərnıng həliki xəhəri Səndin kərkiđu;

⁴⁻⁵ Qünki Sən miskinlərgə qorəqan,
Yəksullarning dərđi-həjitigə qorəqan,
Borənoja dalda,
İssikqa sayə boləqənsən;
Qünki əxəddiyələrnıng zərbə dölquni taməja uruləqan borəndək,
Kəqjirək yərnı başqan issik həwadək boldi.
Bırək issik həwa bulut sayısı bilən tosuləqəndək,
Sən yatlarning quqan-sürənlirini pəsəytisən;
Əxəddiyələrnıng əqlibə nahxısı pəs kılınidu.

⁶ Wə muxu taqda samawı koxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar barlıq kəwmlar üqün ziyapət kılidu —
Maylıq yeməklilər,
Süzdürülgən kona xarablar,
Yiliki tok maylıq yeməklilər,
Süzdürülgən, yaxşı saqlənoqan kona xarablardın boləqan ziyapət bolidu;

⁷ Wə U muxu taqda həmmə kəwmlarnı yapıdıqan qümpərdini,
Barlıq əllərnı yapıdıqan yapquqni yəkıtidu;
⁸ U əlümni mənggügə yutup yəkıtidu!
Rəb Pərwərdigar hərбір yüzdi ki yaxlarnı sürtiwetidu;
Pütkül yər-zemin aldida Öz həlkıning xərməndilikini elip taxlaydu;
Qünki Pərwərdigar xundək eytkən..

⁹ Wə xu künidə deyiliduki: —
«Mana, Hundayimiz muxu, biz Uningəja təlmürüp kəlgən,
U bizni kütqüzidu;
Mana, muxu Pərwərdigardur, biz Uningəja təlmürüp kəlgən,
Biz xadlinip Uning nıjat-kutulduruxidin hursən bolimiz».

¹⁰ Qünki muxu taqqa Pərwərdigarning kəli kənup turidu;

24:23 Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15

25:2 Yəx. 21:9; 23:13; Wəh. 14:8; 18:2

25:6 «Yiliki tok maylıq yeməklilər» — Yəhudiylar üqün, xundəkla barlıq qədimki həlkələr üqün maylıq və yililik yeməklilər əng esil tamək idi.

25:8 1Kor. 15:54

«Yəxaya»

Wə saman azgalda tezək bilən qəyləngəndək, Moab Uning putliri astida qəylinidu;

¹¹ Moab axu tezəklik azgaldin üzüp qiqix üqün qolini keridu,
Biraq uning qoli qewər boləqini bilən, Rəb uning təkəbburlukini pəs kilidu...

¹² U sepilliringning egiz mudapiəlik qorəqlirini oqulitip,
Yər bilən yəksan qilip,
Topa-qangoqa aylanduridu.

Ikki xəhər — yeni Yerusalemlə «dunyaning xəhiri»

26¹ Xu künidə Yəhudaning zeminida munu nahxa eytilidu: —
«Mustəhkəm bir xəhirimiz bar;

U nijatlikni uningə sepil wə tirəklər qilip bekitip koyidu...

² Wapadarlikta qing turoqan həkkanıy əlning kirixi üqün,
Dərwazilarnı eqip beringlar!

³ Kim əzining əkidə, oy-hiyali Sanga baqlıoqan bolsa,
Sən uni mutlək hatirjəmlıktə saqlaysən;
Qünki u Sanga ixənq-etıqad baqlıoqandur.

⁴ Mənggügə Pərwərdigarə təyininglar;
Qünki Yəh Pərwərdigar həkikətən əbədl'əbədlık bir qorəm taxtur...

⁵ Qünki U yuqırıda turoqlarnı pəskə qüxüridu;
Axu aliy xəhərni, U pəs qilidu;

Uni yərgə qüxürüp,
Topa-qangoqa aylanduridu...

⁶ U put bilən qəylinidu;
U məminlərnıng putliri,
Miskinlərnıng kədəmliri bilən qəylinidu!

⁷ Həkkaniyning yoli bolsa tüzdur;
İ Əng Tüz Yolluk Boluquqi,
Sən həkkaniy adəm üqün uning yolini ong kılısən.

⁸ İ Pərwərdigar, biz dərhəkiqət Sening həkümliringning yolida mengip, Seni kütüp kəldük;
Jenimizning təxnalıqi xudurki, naming wə xəhriting axsun!

⁹ Wujudum bilən keqilərdə Sanga təxna boldummən;
Bərək, tang səhərlərdimu rəhim bilən iq-iqimdin Seni izdidim;
Qünki həkümliring yər yüzidə kəringən bolsa,
Yər yüzidikilər həkkaniylikni əginidu...

¹⁰ Rəzil adəmgə rəhim kərsitilsimu,

25:10 «Muxu taoqqa Pərwərdigarning qoli qonup turidu» — demək, Huda xundək qilip, bəht wə aram ata qilip, Özini tonutidu.

25:11 «Rəb uning təkəbburlukini pəs qilidu» — ıbraniy tilida «U uning təkəbburlukini pəs qilidu».

25:11 Yəx. 16:6

26:1 «U nijatlikni uningə sepil wə tirəklər qilip bekitip koyidu» — «U» — Rəb Pərwərdigarnı kərsitidu, əlwəttə.

26:1 Zab. 46:4-5; 125:1; Pənd. 18:10

26:4 «Yəh» — bolsa «Yəhwəh»ning kışkartıloqan xəkli (1:1-izahatni kəring).

26:5 «yuqırıda turoqlar» — bəlkim 25-bab, 11-ayəttiki «yuqırıda turoqan qoxunlar»oqa ohxax, jin-xəytanlarnı kərsitixi mumkin. «Axu aliy xəhər» — bəlkim dunyadiki hudasizlikka wəkillik qilidıoqan Babil, yəni yuqırıqi bablardiki «mənisiz xəhər» boluxi mumkin.

26:9 «Həkümliring yər yüzidə kəringən bolsa» — bu sözning ikki hil mənisı bar: — birinqisi «adil qanunliring dunyada (həlkıngning yaxşı qıləqlanlıqi arqılık) ayan qılınsa...».

—İkkinqi mənisı «tərbıylilik jaza həkümliring dunyada pəyda bolsa...». İkkıla mənisı, bolupmu ikkinqi mənisı toqra bolsa kərək (10-ayətni kəring).

«Yəxaya»

U yənila həkkaniylikni əgənməydu;
Həтта durusluq turojan zemindimu u yənila adilsizlik kiliweridu,
Pərwərdigarning xanu-xəwkitini kərməydu..

¹¹ I Pərwərdigar, kəlung kətürüldi,

Birəx ular kərməydu.

Həlbuki, Əz həlkinggə boləjan otluq muhəbbitingni ular kəridu həm hijil bolidu;
Küxəndiliring üqün təyyarlanəjan ot ularni bərhək yutuwetidu.

¹² I Pərwərdigar, Sən bizgə hatirjəmlək nesip kilisən;

Qünki bizning əməllirimizning həmmisini əzüng wujuka qikəroqansən..

¹³ Dərwəxə, i Pərwərdigar Hudayimiz, ilgiri Səndin bəxkə «rəblər» üstimizdin həkümranlik
kiləjan;

Əmdilikdə pəkət Səngə tayinipla namingni əsləp tiləja alimiz..

¹⁴ Ular bolsa əldi, kəytidin yaximaydu;

Ərwəh bolup kətti, kəyta tirilməydu;

Qünki Sən ularni jazalap yəkəttə,

Ular ni adəmləning esidimu kılqə kəldurmiding..

¹⁵ Sən əlni uləjaytkənsən, i Pərwərdigar;

Əlni uləjaytkənsən,

Əzünggə xan-xəwəp kəltürgənsən;

Zeminning qəgralirini hərtəwəpkə uzartkənsən..

Israil kəndəx yol bilən azad kılinojan?

¹⁶ I Pərwərdigar, ular dərd-ələm iqidə kələjanda, Seni izdidi;

Tərbiyilik jazalixing ularning bəxiəja qüxkəndə,

Ular aħ urup, piqirləp bir duani kildi: —

¹⁷ «Boxinix əldida turojan, toləjiki tutup, əwriktin warkiriojan bir həmilidar ayaldək,
Biz Səning əldingdə xundək bolduk, i Pərwərdigar..

¹⁸ Biz ikki kət bolup,

Tələjəkkə qüxtuk,

Birəx pəkət yəlla qikərduk;

Yər yüzidikilər üqün həq niyat-kutkuzuxni yətküzmiduk;

Dunyadiki adəmlər həq tuəqulmidi»..

26:10 «Həтта durusluq turojan zemindimu u rəzil adəm yənila adilsizlik kiliweridu» — adillikni bəja kəltürəx biadil muhit
astida təs, əlwəttə. Ətraptikilər adil bolsa, əzining adil bolmiki asanrak bolidu. Birəx rəzilələr yənila biadillik kildidu.

26:12 «Qünki bizning əməllirimizning həmmisini əzüng wujuka qikəroqansən» — yəki «qünki həmmə əməllirimizni
əməliyləxtürgüqi əzüngdursən».

26:13 «Əmdilikdə pəkət Səngə tayinipla namingni əsləp tiləja alimiz» — Hudaning «kəldisi»i, yəni Hudəja sadik boləjanlar,
«pəkət Səning məhir-xəpkiting arkiliklə sadik bolduk» degəndək etirap kildidu.

26:14 «Ular bolsa əldi» — muxu yərdə «ular» 13-ayəttiki «baxkə rəblər», yər yüzidiki padixəhlar yəki Israil qokənojan
butlarning kəynidə turojan jin-xəytanlar bolsa kərak.

26:15 «Sən əlni... zeminning ... hərtəwəpkə uzartkənsən» — bəxkə birhil tərjimisi: — «Sən... əslidə ularni (əlni, yəni Israilni)
jəhənnəng əng qetigə sürgün kələjansən».

26:17 Yh. 16:21

26:18 «Dunyadiki adəmlər həq tuəqulmidi» — bəxkə birhil tərjimisi «dunyada turojanlar həq yikilmidi» (dəmək, uruxta
bizdə həq əjəlibə bolmidi). Birəx bizningqə yuqiriki tərjimisi toəjra. Xuning bilən muxu ayət Hudaning Israil toəjrucluk
boləjan qongkur məksiti üstidə tohtilidu, dəp kəraymiz. U Israil arkilik dunyadikilərgə niyat-kutkuzux həwərinə yətküzüp,
ularni yəngi həyatka, yəni mənəggüclik həyatka erixtürüp, kəytidin tuəqdurmaqci. Ləkin Israil Hudaning xu məksitigə qoral
boluxkə layikətsiz bolup kəldi . Xunga Huda Əzi (19-20-ayətlər wə təwəndiki bablarəja əsasən) xu ixni kildidu, dəydu.

Hudaning Israilning duasioja boloqan jawabi

¹⁹ «Sanga təwə əlgən adəmlər yaxaydu;
Mening jəsitimning tirilixi bilən təng ularmu tirilidu.
I topa-qangda yatqanlar, oyojinip nahxa yangritinglar!
Xəbniming tang səhərning xəbnimidəktur;
Yər-zemin əzidə əlgənlərni tuqup beridu..

²⁰ I həlkim, kelinglar,
Əyünglaroşa kirip, kəyninglardin ixiklərni etip qoyunglar;
Mening dəroəzipim etküqə, əzüngni bir dəmlək yoxuruwal..

²¹ Qünki qara,
Pərwərdigar Əz jayidin qikip,
Yər yüzidikilərnin günahini əzligə qayturməqçi;
Yər bolsa üstigə təkülgən qanlarni axkarilaydu,
Əzidə əltürülgənlərni həman yepiwərməydu.

Xəytanning jazalinixi Israilar yiqilip Hudaqə mewa beridu

27¹ Xu künidə Pərwərdigar Əzining dəhxətlik, bəyüq wə küqlük xəmxiri bilən uqquq yılan lewiatanni,

Yəni toloqanoquqi yılan lewiatanni jazalaydu;
U yənə dengizda turoqan əjdihəni əltüridu..

² Xu küni sap xarab beridioqan bir üzümzar bolidu!
U toqruqluk nahxa eytinglar!.

³ Əzüm Pərwərdigar uni saklaymən;
Mən hər dəqiqə uni suoqirimən;
Birsi uningoşa ziyan yətküzmisun dəp keqə-kündüz saklaymən.

⁴ Ojəzəp Məndə qəlmidi;
Ah, Manga qarxi jəng kilidioqan tikənlər yəki jioqanlar bolsaidi!
Undək bolsa Mən ularoşa qarxi yürux kilattim,
Ular ni yioqixturup kəydürüwetəttim!.

⁵ Bolmisa u Meni baxpanahlik kilipt tutsun;
U Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun,

26:19 «Sanga təwə əlgən adəmlər» — bu səzni anglawatqan «kəldi»larning əzi səyqən mərhumlarıni kərsitixi mumkin.
«Mening jəsitimning tirilixi bilən təng ular tirilidu» — bəzidə ibraniy tilida birlik san kəplük sannı bildüridu; birək muxu ayət Qutkuzoquqi-Məsihiñning tirilixi bilən bəxkərlərmu tirilidu, dəqən bəxarətlik mənədə boluximu mumkin (İnjil, «Mat.» 27:52ni, «Rim.», 6:3-11ni kərüng).

26:20 2Kor. 4:17

27:1 «Pərwərdigar ... Xəmxiri bilən uqquq yılan lewiatanni, yəni toloqanoquqi yılan lewiatanni jazalaydu; u yənə dengizda turoqan əjdihəni əltüridu» — lewiatan qongquq dengiz astida yaxaydioqan kərkunqluk əjdihəqə ohxap ketidioqan həywan. Bəzi alimlər uni timsah dəydu, birək biz uningoşa ixənməymiz (Təwratteki «Ayup» lewiatan toqrisidiki 41-bəbtiki izahətlirimiz wə «kəxumqə səzimiz»ni kərüng).
—«Jəzəlx» dəqən səzdin, birhil yaman rohiñning küqiniñ lewiatanning kəynidə turuxi bilən, lewiatanni rəzilikniñ bir wəkili bolidu dəp qüxinimiz. İnjil «Wəhiy» 12-, 13- həm 20-bəbkə asasen qüxinimizki, lewiatan Xəytanning əzi həm əziniñ ahirki zaməndiki wəkili boləqan dəjjalni bildüridu. «uqquq yılan» — lewiatan Xəytanning asməndiki ipadisi, «toqanoquqi yılan» yər yüzidikili ipadisi, «əjdihə» dengizdiki ipadisidur.

27:1 Wəh. 12:9

27:2 «sap xarab beridioqan bir üzümzar» — yəki «bəq yekimlik bir üzümzar».

27:4 «Ojəzəp Məndə qəlmidi» — bəkim Israiləqə karitəqən ojəzəpnı kərsitidu. «Ah, Manga qarxi jəng kilidioqan tikənlər yəki jioqanlar bolsaidi!... ularni yioqixturup kəydürüwetəttim!» — Hudaning Əz üzümzari boləqan Israiləqə (5-bəbni yənə kərüng) xunqə hursənlik wə kizəqinliki barki, U «ularəqə boləqan kəqədx muhəbbitimi kərsitix pürsiti bolsun üqün, bir tal tikənla pəyda bolsaidi!» dəp tiligəndək kilidu.

Dərhəqiqət, u Mən bilən birlikdə hatirjəmləməyə bolsun!.

⁶ Kəlgüsi künlərdə, Yəqub yiltiz tartidu;

İsrail bihlinip, qeqəkləydu,

Ular pütkül yər yüzini mewa-qewa bilən kaplaydu...

Pərwərdigarning Öz həlqigə boləjan muamilisi

⁷ Pərwərdigar İsrailni urojanlarni urojanqilik İsrailni urup baqqanmu?

U kırojanlardək İsrail kırılip baqqanmu?.

⁸ Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin təwən jazalap ularni paliwətkənsən;

Xərk xamili qıqқан künidə U Uning zərblik xamili bilən ularni qoqlıwətkən...

⁹ Əmdi xu yol bilən Yəqubning kəbihliki kəqürüm kılınıduki, —

Uning gunahıning elip taxlanəjanlıqıning pixқан mewisi xu boliduki: —

U kurbangahtiki həmmə taxlarni kukum-talkan kılıdu,

«Axərah»larni wə «kün tüwrükliri»ni zadila turoqumaydu...

¹⁰ Qünki mustəhkəmləngən xəhər şerib bolup qalidu,

Adəməzsiz makan həm taxliwətilgən bayawandək bolidu;

Xu yərdə mozay ozuklinidu,

Xu yərdə yetip, uning xahlirini yəydu...

¹¹ Uning xahliri solixix bilən üzülidu;

Ayallar kelip ularni otun kılıp kəydüriwətidu.

Qünki bu bir yorutulmıoqan həlk;

Xunga ularni Yaratquci ularoqə rəhim kılmaydu;

Ular ni Xəkilləndürgüci ularoqə xəpkət kərsətməydu.

¹² Wə xu küni xundək boliduki,

Pərwərdigar Əfrat dəryasining ekimliridin tartip Misir wadisioqə hər yərni silkiydu,

Wə silər bir-birlər terip yioqiwelinisilər,

I İsrail baliliri!...

¹³ Wə xu küni xundək boliduki,

27:5 «Bolmisa u Meni baxpanahlıq kılıp tutsun; u Mən bilən birlikdə hatirjəmləməyə bolsun!...» — Huda hətta Əzigə qarxi turojan bir tikəngimu towa kılıx, hatirjəmləməyə kelix pirsitini yatküzidu! Buni ikki kətim deyix, buni təkiltəxtin ibarət.

27:6 «Ular İsrail pütkül yər yüzini mewa-qewa bilən kaplaydu» — muxu sez Babil xəhərinə «yər yüzini xəhərlər bilən kaplayli» (14:21) dəgən məksiti bilən pütünlay ohxımaydu.

—Xu qəqdə bolsa Hudaning Öz üzümzari boləjan İsraildin kütəkn ümidi (5-babta hatiriləngəndək) kəp həhətlərdin əməlgə axurılıdu.

27:6 Zəb. 72:16

27:7 «Pərwərdigar İsrailni urojanlarni urojanqilik İsrailni urup baqqanmu? U kırojanlardək İsrail kırılip baqqanmu?»

— ibranıy tilidə intayin kışkırtılıp ipadiliniu: «U İsrailni urojanlarni urojan dərijidə uni urup baqqanmu? U (Huda) kırojanlardək, u (İsrail) kırılip baqqanmu?».

—Baxқа birhil təjmisisi: «Pərwərdigar İsrailni baxqılar urojan dərijidə urup baqqanmu? Yaki İsrail əllər tərpidin kırıloqandək Pərwərdigar tərpidin kırılip baqqanmu?».

27:8 «Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin təwən jazalap ularni paliwətkənsən; xərk xamili qıqқан künidə U Uning zərblik xamili bilən ularni qoqlıwətkən» — demək, 7-ayəttə deyilgində, Huda İsrailni tərbiiyləp jazalıoqanda «əlqəmdin təwən» jazalıoqan; xərk xamili zərblik boləjini bilən daimlik əməs, pəkət turup-turup soqup turidu. Baxқа birnaqqə hil təjmisiliri uqrixi mumkin.

27:8 Yər. 30:11; 46:28

27:9 «Yəqubning kəbihliki kəqürüm kılınıdu» — ibranıy tilidə «Yəqubning kəbihliki yepilidu» yaki «Yəqubning kəbihliki kafarət kılınıdu».

«kurbangahtiki həmmə taxlar...» — muxu ayəttiki «kurbangah» bəlkim butlaroqə qoqunuxta

ixlitilidoqan nərsə. «Axərah» — «Axərah» butliri wə huxbuygaqlar bolsa, 17-bab, 8-ayəttiki izahatni kərüng.

27:10 «mustəhkəmləngən xəhər» — muxu «mustəhkəmləngən xəhər» bolsa, əwwal Babilni kərsətsə kərək; biraq 10:24-ayəttiki izahatda dəginimizdə, Babilning əzi kəlgüsü «pütkül hudəsiz dunya»ni bildüridu.

27:12 «Əfrat dəryasining ekimliridin tartip Misir wadisioqə» — muxu ibarə İsrailning barlıq zəminini kərsitix üqün pat-pat ixlitilidu. Həritilərnə kərüng.

27:12 Yəx. 17:5

Büyük kanay qelinidu;
Xuning bilən Asuriyə zeminida tügixəy dəp qalojanlar,
Wə Misir zeminida musapir bolojanlar kelidu;
Ular Yerusalemda muqəddəs taqı üstidə Pərwərdigarə qibatət qilidu..

Əfraim, yəni «ximaliy padixahlik» toqırluk bir bexarət Birdinbir ul nemə?

28¹ Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluk bilən taqiwaləjan güllük tajiə way!
Munbət jiləjining bexiə taqiwaləjan,

Yəni ularning solixip qalojan «pəhri» bolojan güligə way!
I xarabning əsiri bolojanlar!.

² Mana, Rəb bir küq wə küdrət igisini hazirlidi;
U bolsa, möldürlük judun həm wəyran qiloquqi borandək,
Dəhxət bilən taxqan kəlkün suliridək,
Əxəddiylərqə tajni yərgə uridu.

³ Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluk bilən taqiwaləjan güllük taji ayaq astida qaylinidu;

⁴ Wə munbət jiləjining bexida taqiwaləjan,
Uların «pəhri» bolojan solixip qalojan güli bolsa,
Baldur pixqan ənjürdək bolidu;
Uni kərgən kixi kərüpla,
Qoliə elip kap etip yutuwalidu.

⁵ Xu künidə, samawi qoxunlarning Sərdari bolojan Pərwərdigar Əz həlkining kəldisi üçün xərəplik bir taj,
Xundakla kərkəm bir qəmbirək bolidu.

⁶ U yənə həküm qikirixkə olturojanlarə toqıra həküm qikəroquqi Roh,
Wə dərwazida jəngni qekindürgüqigə küq bolidu..

Yerusalemdiki əmirlərlənin əhwali Kim Hudaning səzini quxinələydu?

⁷ Birək bularmu xarab arkilik hatalaxti,
Haraq bilən ezikp kətti: —
Həm kahin həm pəyoqəmbər harək arkilik ezikp kətti;
Ular xarab tərpidin yutuwelinojan;

27:13 «Xu küni xundək boliduki, büyük kanay qelinidu» — Hudaning həlkini qakiridiojan, ahirki zamandiki muxu «büyük kanay» Muqəddəs Kitabta baxka kəp yərlərdə tiləyə elinidu. Yəxaya əzi 18-babta u toqırsida tohtilidu.

—Muxu yərdə, Hudaning mehir-xəpkitining barlik insanlar üçün ortakliqi, Yəhudi əməslər (Asuriyə zeminida tügixəy dəp qalojanlar... Misir zeminida musapir bolojanlar) Hudaə tayanəjan Yəhudiylar bilən billə Uning padixahlikə mirashor bolidiojanliqi enik kərünidu.

28:1 «Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluk bilən taqiwaləjan güllük tajiə way!...» — Əfraimning bəgləri harək iqxəkə bək amraq idi. Uların ərəp-aditigə əsasən, əbrulək adəmlər olturuxlarda gül taj taqaytti. Yəxaya pəyoqəmbər, ularning «pəhri» bolojan güli, yəni ularning «xan-xəripi» solixip ketip yəkəy dəp kəldi, dəydu. Aq adəmə kərüpla yəwalidiojan bir tal ənjürdək ular yəkəp ketixi mumkin. Həzir bolsa, təkəbburluk kildiojan yəki əyx-ixrət kildiojan wəqit əməs, bəlkə towa kılıp pəryad kətürüx kərək, dēgenliktur.

—«Munbət jiləyə» — ximaliy padixahlik (Israil)ning paytəhti bolojan Samariyə jaylaxqan jiləjini kərsətsə kərək.

28:6 «U yənə həküm qikirixkə olturojanlarə toqıra həküm qikəroquqi Roh, wə dərwazida jəngni qekindürgüqigə küq bolidu» — mətəwərlər həlk üçün həküm qikirix, sot kiliq üçün xəhər dərwazilirida olturatti.

—Baxka birhil tərjimisi: — «Düxmənni dərwazisioqə qekindürgüqigə küq bolidu» — demək, hujum kildiojanlarə küq bolidu.

«Yəxaya»

Ular hərəkət tۈpəylidin ələng-sələng bolup ezikiۖ kətti;
Ular aldin kərۈxtin adaxti,
Həۖkۈm kilixta ezikiۖti;...

⁸ Qۈnki həmmə dastihan box orun ۖalmay ۖusuk və nijasət bilən toldi..

Əmirilər Yəxayani mazaۖ ۖilidi

⁹ «U ۖimۖə bilim əۖətməۖqidi?

U zadi ۖimni muۖu həwərnə qۈxinidiۖan ۖilməۖqidi?».

Yəxaya ۖawab beridi

¹⁰ Əۖizlanduruluۖanlaraۖa əməsmu?! Əmۖəktin ayriliۖan bowaۖlaraۖa əməsmu?!

Qۈnki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdur,

ۖurmuۖur, ۖurmuۖurdur,

Bu yərdə azraۖ,

Xu yərdə azraۖ bolidi....

¹¹ Qۈnki duduۖlaydiۖan ləwlər wə yat bir til bilən U muۖu həlۖkə səz ۖilidi...

¹² U ularaۖa: —

«Mana, aram muۖu yərdə,

Həli yoۖlarni aram aldurunglar;

Yəngilinix muۖudur» — dəgən,

Biraۖ ular həۖnəmini anglaxni halimiۖan..

¹³ Xunga Pərwərdigarning səzi ularaۖa: —

«Wəzmuwəz, wəzmuwəzdur,

ۖurmuۖur, ۖurmuۖurdur.

Muۖu yərgə azraۖ,

28:7 «kahin» — muۖəddəs ibadəthanida həlۖlərgə wəkil bolup ۖurbanlik ۖiloۖuۖi.

28:7 Yəx. 5:11

28:8 «Həmmə dastihan box orun ۖalmay ۖusuk və nijasət bilən toldi» — mumۖinۖiliki barki, Yəxaya orda bilən boləۖan munasiwiۖi bilən Yerusalemdiki ərbablarning olturuxiۖa ۖatnixaۖaydu. Təwəndiki ayətlərgə ۖariۖanda, olturuxning səwəbi, Misir bilən Asuriyəgə ۖarxi turux ittipaۖi toۖqrisidiki ۖelixim tۈzgənlikni təbrikləxtin ibarət idi. Yəxaya hərdaim mundaۖ ittipaۖni tۈzməslikni təxəbbus ۖilip, ularning mazaۖlıriۖa uqriۖan.

28:9 «U ۖimۖə bilim əۖətməۖqidi? U zadi ۖimni muۖu həwərnə qۈxinidiۖan ۖilməۖqidi?» — muۖu səzlər, bəlkim, ziyarəttə olturuۖanlar Yəxayani mazaۖ ۖilidiۖan səz boluxi mumkin. Xübhisiۖki, ular «Pəۖət Hudaۖıla tayiniximiz ۖerək» dəgən həwərnə intayin addiy, səbiy balining ۖəzۖarixi, halas, dəp ۖaraytti.

28:10 «Əۖizlanduruluۖanlaraۖa əməsmu?! Əmۖəktin ayriliۖan bowaۖlaraۖa əməsmu?!» — muۖu səzlər, bəlkim, Yəxayaning ۖawabining baxlinixi. Yəxaya ularning «muۖu ۖəzۖarixing bəۖ addiy ikən» dəgən mazaۖ ۖəplirini əzliirə ۖayturup: «Pəۖət addiy adəmlər, səbiy balidəۖ ۖiqiۖ peil ۖixilərlə muۖularni qۈxinəۖaydu, xundaۖla Hudaning səzini ۖəbəl ۖiləydu. Təۖəbbur, əzini əۖillik ۖaۖlaydiۖanlar hərgiz qۈxinəlməydu», dəydu.

— «Qۈnki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdur, ۖurmuۖur, ۖurmuۖurdur, bu yərdə azraۖ, xu yərdə azraۖ bolidi....» — muۖu səzning üۖ muۖim nuۖtisi bar: —

— (1) Yəxaya muۖu yərdə kitabidiki bəxarətlərnə toluk qۈxinixə tolumu muۖim bir aۖquۖni beridi. Bəxarətlər bir-birləp, birsi bu həۖikətni təۖitlisə, birsi u həۖikətni təۖitləydu, həmmə bəxarət arۖilik bizgə ۖandaۖ ۖilip Hudaۖa pۈtünləy, ətraplik ixiniۖ tayinixni əۖitidi.

— (2) «wəzmuwəz, ... ۖurmuۖur...» ibraniy tilida «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» dəgəndəۖ ۖiqiۖ balining tələppuzida eytilidi. Xuning bilən u Hudaning səzini ۖəbəl ۖiliۖ üqün ۖiqiۖ balioۖa ohxax ۖiqiۖ peillik boluxi ۖerək dəp təۖitləydu.

— (3) bala səzliğəndəۖ «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» dəgən səzlər yənə ۖelip yat bir tildəۖ bolup, 11-ayətni tonuxturidi. Təwəndiki izahatnimu ۖəriۖ.

28:11 «Qۈnki duduۖlaydiۖan ləwlər wə yat bir til bilən U muۖu həlۖkə səz ۖilidi» — deməۖ, Yerusalemlə wə Yəhədalıۖlar yat bir dələt təripidin basturuluۖ, yat yurtۖa yətkilidi. Ular Hudaning addiy səzliirni «balilarqə ۖəp» dəp mazaۖ ۖilip rət ۖilidi, nətiۖidə muۖundaۖ awazlar ularda yamrap ۖetidi.

28:11 1Kor. 14:21

28:12 «Mana, aram muۖu yərdə, həli yoۖlarni aram aldurunglar; yəngilinix muۖudur» — bu səzlər Yəxaya yətküzgən həwərnə ۖəwhiridir. Hudaۖa tayinix — aramlikۖur! «Duduۖlaydiۖan ləwlər wə yat bir til bilən U Pərwərdigar muۖu həlۖkə səz ۖilidi... biraۖ ular həۖnəmini anglaxni halimiۖan» — məzۖur bəxarət (11-13) toۖruluۖmu «1Kor.» 14:21-22 wə uñiۖa bəۖlik «ۖoxumqə səz»nimu ۖəriۖ.

Xu yərgə azraq bolidu;
Xuning bilən ular aldioğa ketiwetip,
Putlixip, ongda qüxidu,
Sundurulup, Tuzakğa qüxüp tutulup qalidu...

¹⁴ — Xunga həy silər mazak qiloquqilar, Yerusalemda turoğan muxu həlkni idarə qiloquqilar,
Pərwərdigarning sözini anglap qoyunglar!

¹⁵ Qünki silər: — «Biz ölüm bilən əhdə tüzduk,
Təhtisara bilən billə bir kelixim bekittuk;
Qamqa taxkindək ötüp kətkəndə,
U bizgə təgməydu;
Qünki yaloğanqilikni baxpanahimiz kilduk,
Yaloğan sözlər astida məkünüwalduk» — dedinglar..

¹⁶ Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Mana, Zionda ul bolux üqün bir Tax,
Sinaktin ötküzülgən bir tax,
Qimmətlik bir burjək texi,
İxənqlik həm muqim ul texini saloquqi Mən bolimən.
Uningoğa ixinip tayanogan kixi heq hədukmaydu, aldirimaydu..

¹⁷ Wə Mən adalətni əlqəm tanisi qilimən,
Həkkaniyilikni bolsa tik əlqigüq yip qilimən;
Məldür baxpanahı bologan yaloğanqilikni süpürüp taxlaydu,
Wə kəlkün məküwalogan jayini texip əpketidu..

¹⁸ Xuning bilən ölüm bilən tüzgən əhdənglar bikar qiliwetilidu;
Silərning təhtisara bilən bekitkən keliximinglar aqmaydu;
Qamqa taxkindək ötüp kətkəndə,
Silər uning bilən qəyliwetilisilər.

¹⁹ U ötüp ketixi bilanla silərni tutidu;
Həm səhər-səhərlərdə,
Həm keqə-kündüzlərdimu u ötüp turidu,
Bu həwərnı pəkət anglap qüxinixning əzila wəhimigə qüxüx bolidu.

²⁰ Qünki kariwat sozulup yetixkə kişiklik qilidu,
Yotqan bolsa adəm tügölüp yatsimu tarlık qilidu..

²¹ Qünki Pərwərdigar Öz ixini,
Yəni Özining qəyriy əmilini yürgüzüx üqün,

28:13 «Xuning bilən ular aldioğa ketiwetip, putlixip, ongda qüxidu, ...tuzakğa qüxüp tutulup qalidu» — əzi tallioğan yoli bilən aloğa baskini bilən, nətijisi həlakəttur, halas.

28:13 2Kor. 2:16

28:15 «Biz ölüm bilən əhdə tüzduk, təhtisara bilən billə bir kelixim bekittuk... yaloğan sözlər astida məkünüwalduk» — hərkəndəki kixi muxundaq sözlərnı aozı bilən deməydu, əlwəttə. Biraq Yəxaya pəyoqəmbər muxu sözlərnı ularning aozioğa selip, ularning tüzgən əhdisinin həkikiy əhmiyitini ayan qilidu.

— Xu qəqdiki əhdə bolsa Misir bilən bologanıdi, biraq Yəxaya bexarəttə xuni biwasitə deməydu. Buning səwəbi bəlkim Misirdiki bu əhdə kəlgüsində adəmnı tehimu aldaydioğan, ahirki zamandiki bir əhdini kərsitidu. Muxu əhdini İsrail Xəytanning wəkili dəjjal bilən tüzidu. «Dan.» 9:27, İnjil «Wəh.» 11:2, 13:5ni kəring.

28:15 Dan. 9:27, Wəh. 11:2, 13:5, 16, 17; 2Tes. 2:3-4

28:16 «Sinaktin ötküzülgən bir tax» — səzmusez təjrimə qiloğanda, «Sinək texi». Bu ibarə baxqılarnı sinaydioğan həm əzi sinaktin ötkən bir tax, dəgən ikki məninı öz iqigə alsa kərək.

28:16 Zəb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 10:11; Əf. 2:20; 1Pet. 2:6, 7, 8

28:17 «adalətni əlqəm tanisi qilimən» — yaki «toqra həküm qilixni əlqəm tanisi qilimən» (26-ayətnimu kəring).

28:18 Dan. 9:27; Mat. 24:15

28:20 «Qünki kariwat sozulup yetixkə kişiklik qilidu, yotqan bolsa adəm tügölüp yatsimu tarlık qilidu» — bu kinayilik gəp. Ular Hudaning aramliqini rət qilidu, özining aram almaqçı bologan yoli bolsa əzigə heq aram bərməydu.

Əzigə yat boləjan ixni wujudkə qikirix üqün,
Pərazim teoşida turoşinidək ornidin turidu,
U Gibeon jiloşisida oşəzəplənginidək oşəzəplinidu;

²² Xunga mazək kילוquqilar bolmanglar;

Bolmisa, kixənlinglar qing bolidu;

Qünki mən samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Rəb Pərwərdigardin bir həlakət tooşrisida,
Yəni pütkül yər yüzigə kət'iylik bilən bekitkən bir həlakət tooşrisidiki həwərnə anglioqanmən.

Əkillik dehqanning terix-yioşixi tooşrisida bir təmsil

²³ — Qulək selinglar, awazimni anglanglar;

Tingxanglar, səzirimni anglanglar.

²⁴ Yər həydgüqi dehqan terix üqün yərnə kün boyi həydamdu?

U pütün kün yərnə aqdurup,

Qalmilarni ezəmdü?

²⁵ U yərning yüzini təxkiləgəndin keyin,

Karəkəz bədiyanni taxlap,

Zirini qeqip,

Buoşdayni taplarda selip,

Arpini terixkə bekitilgən jayoqa,

Kara buoşdayni etiz kirlirioqa terimamdu?

²⁶ Qünki uning Hudasi uni tooşra həküm kilişkə nəsihət kilidu,

U uningə oğitidu.

²⁷ Bərək, karəkəz bədiyan qixlik tirna bilən tepilməydu;

Tuluk zirə üstidə həydaməydu;

Bəlkə karəkəz bədiyan bolsa kəmqa bilən soqulidu,

Zirə bolsa təmür-tayaq bilən urulup dan ajritilidu.

²⁸ Un tartixkə danni eziz kerək, əmma dehqan uni mənnggügə tepewərməydu;

U hərwa qakliri yaki at tuyakliri bilən uni mənnggügə tepewərməydu;

²⁹ Muxu ixmu samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigardin kelidu;

U nəsihət berixtə karamət,

Danalikta uluqdur...

28:21 «Pərazim teoş» wə «Gibeon jiloşisi» — bu ikki jayda yüz bərgən ixlarni qüxinix üqün, Təwrattiki «2Sam.» 5:17-20, 22-ayət katarliklarni kərüng. Huda axu yərlərdə Dawut padixahning təhtini mustəhkəmləş üqün Filistiyələr üstidin ikki kətim qong oşəlibə kילוqanidi. Biraş Yəxaya qobul kילוqan wəhiygə əsasən, adəmnə jazalaxniki muxundək ixlarning əzi Hudaning muhəbbətlik təbiətiyə pütünləy oşəyriy, tüptin yat kelidioqan, Əzi nəprətlinidioqan ix ikənlikə ayan kilinidu.

28:21 2Sam. 5:17-20, 22

28:22 Yar. 22:17, 32:12; Yəx. 10:22; Hox. 1:10; Rim. 9:25, 26, 27, 28; Yər. 10:24; 30:11; Yəx. 24:1; 27:8; Yər. 4:23-28; 5:10, 18; 10:24; Əz. 7:19; Pənd. 11:4; Zəf. 1:14-16, 18; Dan. 9:26-27; Nah. 1:9

28:29 «Muxu ixmu samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigardin kelidu; u nəsihət berixtə karamət, danalikta uluqdur» — 23-29-ayətlərnə əslə tekstilridiki bəzi səzlər nəhayiti az uqrioqaqkə, baxkə birnəqqə hil tərjimiliri uqrxə mumkin. Biraş üq ix enik turidu: —

—(1) Yər həydaş həm danni soqup ajritixmu kərünixtə yərgə yaki danoja qarita «kattik qolluk muamilə» kilişkə ohxaydu; muxu ixlər bəlkim Hudaning bizgə ixlitidioqan tərbiyə tədbirlirini bildüruxi mumkin.

—(2) Həmmimiz əkillik dehqandin oşəinayliki, u məqsətlik həlda həmmə ixni kilidu. U hərgiz yər həydaş yaki dan soqup ajritixtin ibarət ikki ixni zoqlinix üqün kilməydu; u ahirki nixanoja qarap, hərəkəysi uruklarning həsulini kəzləydu. Hudamu ohxaxla həmmimizgə ohximəydioqan tərbiyilik usul kōllinip, bizdin həsul qikərməqə. Uning bəzidə muamilisi «qopal» yaki kattik kərünixmu, u bəribir hərəkəndə danning ünüp qikixioja kerək boləjan xaraitni obdan bilidu, hər birimizdin ayrim-ayrim həlda həsul qikərix usulini bilidu.

—(3) Məlum bir həsul üqün həydaş-terix yaki dan ajritix usuli muwəpik boləşini bilən, əkillik dehqan muxu usulni qəktin axurəwətməy ixlitidu. Huda ohxaxla həmmimizni kikiş peil, muhəbbətlik kixilərdin kiliş üqün dəl kəndək həm qanqilik dərijidiki muamilini ixlitix kərəklikini bilidu.

28:29 Yər. 32:19

Yerusalemğa qüxidioqan «tərbiiyilik jazalax»

29¹ Ariəlgə, Dawut öz makani kıləqan Ariəlgə way!
Yənə bir yil yillaroğa qoxulsun,

Həyt-bayramlar yənə aylinip kəlsun;

² Biraq Mən dərd-ələmni Ariəlgə kəltürimən;

Dad-pəryadlar kətürülüp anglinidu;

U Manga həqiqətən bir «Ariəl» bolidu.

³ Qünki Mən seni qapsap qedirlar tiktürüp,

Seni kəmal kılıp muhasirə istihkamlirini salimən,

Potəyliri bilən seni qorxiwalimən...

⁴ Xuning bilən pəs kılınisən,

Sən yər tegidin səzləydioqan,

Gəpliring pəstin, yəni topa-qangdin kelidioqan,

Awazing ərwahlarni qaqıroquqiningkidək yər tegidin qıqıdu,

Səzliring topa-qangdin xiwirlap qıqkandək bolidu;

⁵ Xu qaoqda düxmənlingning topi huddi yumxək topa-qanglardək,

Yawuzlarning topi xamal uqurup taxlaydioqan topandək tozup ketidu.

Bu ix birdinla, tuyuksiz bolidu!

⁶ Əmdı samawı qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar sening yeningoğa kelidu;

Güldürməmə, yər təwrəx, küqlük xawkun, kuyuntaz, boran wə yutuwaləquqi ot yalkunlar bilən səndin hesab alidu..

⁷ Xundək kılıp Ariəlgə qarxi jəng kılıdioqan,

Yəni uningə wə kəl'ə-qoroqanlık mudariəlgə jəng kiliwatқан барлық әлләрning nuroqunlioqan qoxunliri keqisi kərgən qüxtiki kərüniuxtək yəqap ketidu.

⁸ Aq qəloqan birsı qüx kərgəndə,

Qüxidə bir nemə yəydu;

Biraq oyoqansa, mana qorsıki kuruk turidu;

Qangkiqan birsı qüx kərgəndə,

Qüxidə su iqudu;

Biraq oyoqansa, mana u həlidin ketidu,

U yənıla ussuzlukқа təxnə bolidu;

Mana Zion teoqioğa qarxi jəng kiliwatқан әлләрning nuroqunlioqan qoxunliri dəl xundək bolidu..

29:1 «Ariəl» — Yerusalemni kərsitidu, u «Hudaning kurbanlık supisininə bexi» dəgənlik, yəni kurbangahқа ot salidioqan orun. Muxu isim, Hudaqə ibadət kılıdioqan jay həm Hudaning otiqə uqraydioqan jay ikənlikini bildüridu. Bəlkim xu bəbtiki mənisi xuki, Yerusalem Pərwərdigarə ibadət kılıdioqan orun əməs, bəlkı itaətsizlik tüpəylidin uning otluq oqəzipigə uqraydioqan orun bolup qaldı, dəgənlik. **«Yənə bir yil yillaroğa qoxulsun»** — mənisi bəlkim, «bir yildin keyin» — demək (2-8-ayətkə əsasən), Asuriyə bir yildin keyin Yerusalemni muhasirəgə alidu. Undək bolsa, bəxarət miladiyədin ilgiri 702-yili berilgən.

—Toluk ayətning baxқа birhil təjrimisi: — «Yıllar kəprək ətsun, həyt-bayramlar yənıla ətküzilsun» qatarlık. Ikki hil təjrimisi ohxaxla, wakitmu yaki həyt-bayramlardiki diniy paaliyətlərmu siləni kütquzmaydu, dəgən mənini bildüridu.

29:3 «Mən seni qapsap qedirlar tiktürüp... potəyliri bilən seni qorxiwalimən» — bəxarət Asuriyəning hujumini kərsətkən əməs, bəlkı «barlık əllərnə nuroqunlioqan qoxunliri»ning bir hujumini kərsitidu (7-ayət); xunga u Asuriyəning tajawuzidin keyin berilgən bolsa kərək. Uning üstigə, Huda «Ariəl»ni (hər kətim niyatini rət kilixi tüpəylidin) Babilin andin Rimliklərdin (miladiyədin keyinki 70-yıl) **kütquzəqan əməs**. Xunga bəxarət ahırki zamandiki kəp əl-yurtlarning (7-ayət) Yerusalemə, xundəkla İsrailə qılıdioqan hujumini kəzdə tutidu.

29:3 Yər. 6:3; Əz. 17:17

29:4 Yəx. 8:19

29:5 Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5-6; Yəx. 17:13; 30:13

29:6 «...səndin hesab alidu» — ibraniy tilidə «...seni yəqlaydu».

29:8 «... oyoqansa, mana u həlidin ketidu, u yənıla ussuzlukқа təxnə bolidu; mana Zion teoqioğa qarxi jəng kiliwatқан әлләрning nuroqunlioqan qoxunliri dəl xundək bolidu» — demək, bu qüxni kərgən kixi baxқа әлләрning qoxunlirini kərsitidu. Qüxidə kərgən «tamak-su» barlık әллər yutuwalmaqı boləqan Yerusalemni kərsitidu. Әллər «Yerusalem bizningki» dəp

Rohiy qariorulul, rohiy oqoplət, Pərwərdigarning dora-dərmani

⁹ Əmdi arisaldi boliwerip,

Qaymukup ketinglar!

Özünglarni qarioru kilip, qarioru bolunglar!

Ular məst boldi, biraq xarabtin əməs!

Ular ilənglixip qaldı, biraq hərəktin əməs!.

¹⁰ Qünki Pərwərdigar silərgə oqoplət uyqusi basquqi bir rohi ni təküp,

Közünglarni etiwətti;

U pəyoqəmbərlər wə bax-közünglar boləjan aldin kərgüqilərnimu qümkiwətti...

¹¹ Muxu kərgən pütkül wəhiy bolsa, silər üqün peqətlıwetilgən bir yəgimə kitabdək bolup qaldı;

Hək kitabni sawatlık birsigə berip: —

«Okup berixingizni etünimən» — desə, u: —

«Okuyalmaymən, qünki peqiti bar ikən» — dəydu.

¹² Kitab sawatsiz birsigə berilip: —

«Okup berixingizni etünimən» — deyilsə, u: —

«Mən sawatsiz» — dəydu.

¹³ Wə Rəb mundaq dəydu: —

«Muxu həlkə aqzi bilən Manga yekınlaxkanda,

Tili bilən Meni hərmətligəndə,

Biraq kəlbı bolsa Məndin yirək turoqəqka,

Məndin boləjan qorquxı bolsa, pəkət insan balisining pətiwaliridinla bolidu, halas;»

¹⁴ Xunga mana, Mən muxu həlkə arisida yənə bir karamət kərsitimən;

Karamət bir ixni karamət bilən kılımən;

Xuning bilən ularning danixmənlirining danalıqi yokilidu;

Ularning aqillirining aqilliri yoxurunuwəlojan bolidu»...

---

ham hiyal kilip, tuyuksiz həmmidin ayrilip, məqlup bolidu.

29:9 «Əmdi arisaldi boliwerip, qaymukup ketinglar!...» — bu ayət intayin muhim. Yəxaya Asuriyə yaki baxka besip kirgən tajawuzqılardın kutuluxni alliburun aldin'ala eytkən (36-37-bablarnı kəring). Əmdi muxu kutuluxlarnı kərgənlər yənıla Hudaqə ixanməy «tasadiپییliktin boləjan» yaki «Misir bilən boləjan ittıpaqtin boləjan» desə kəndək bolidu?

—Əgər ular xu qaqda «arisaldi» bolsa, həq qarəroqə tehi kəlmisə, ular həkəndək bir ıxtə bax katuridəjan bolidu. Yəxaya ularning xundək kəjlik kılıdöjanlıqını aldin bilgən (Hudaning agahını 6:10-ayəttə kəring). Xunga u kinayə kilip, ularni xundək kəlixkə dəwət kılıdu.

29:10 «Pərwərdigar silərgə oqoplət uyqusi basquqi bir rohi ni təküp... aldin kərgüqilərnimu qümkiwətti» — yukiriki ızahəttə eytkinimizdək, ular Pərwərdigarning karamətlirini yənıla etirap kılımöjəndin keyin, Huda ularni tehimu öz kəjlikdə bekıtip koyidu. Xundək kılıqini bilən U ularni tehi taxlıwətməgən; U ularəqə əng ahırkı bir pürsətni yarıtıp beridu. Bu pürsət 14-ayəttə aldin'ala eytilidu.

29:10 Rim. 11:8

29:12 «Kitab sawatsiz birsigə berilip... u: — «Mən sawatsiz» — dəydu» — sawatlık kixi bolsa «kitab peqətləngən» (peqətni buzuxkə özümni awarə kılmaymən) dəgən bəhanini kərsitidu. Sawatsiz kixi bolsa əlwəttə okuyalmaydu; biraq u sawatlık kixidinmu okup berixni sorımaydu. Demək, nuroqun adəmlər bu ikki hil kixilərgə ohxax Hudaning bərgən wəhiysigə pərwəym pələk dəp yüriweridu.

29:13 «Muxu həlkə aqzi bilən Manga yekınlaxkanda... kəlbı bolsa Məndin yirək turoqəqka, Məndin boləjan qorquxı bolsa, pəkət insan balisining pətiwaliridinla bolidu, halas.» — «Mat.» 15:7-9, «Mar.» 7:6-7ni kəring.

29:13 Mat. 15:8; Mar. 7:6

29:14 «Xunga mana, Mən muxu həlkə arisida yənə bir karamət kərsitimən; karamət bir ixni karamət bilən kılımən» — Huda ularəqə səwr-təkət bilən yənə bir pürsət bərməkqi. Bu pürsətning nemə ikənliki enik tiləqə elinməojan. Biraq bu yərdə deyilgən səzlərgə qarəojanda bu karamətning «Asuriyədin kutulux» dəgən məjizidin birnəqqə həssə yukiriliki, əjayibliki, karamətliki wə tilsimatliki bar boluxi mumkin. Biz yənə xundək dəp qarəymizki, Yəxaya pəyoqəmbər muxu ixni kitabining qəlojan kismida bizgə eytip beridu; okurmənlərnin əzi uni okup qünxınələydu. «Xuning bilən ularning danixmənlirining danalıqi yokilidu; ularning aqillirining aqilliri yoxurunuwəlojan bolidu» — Hudaning ıxligən muxu karamətnin nətijisi dunyadiki «danixmənlıknı» ni öz-özidin hijil kılıdu. «1Kor.» 1:19ni kəring.

—«Aqıllarning aqilliri» yoxuruniwalidu» — demək, ularning əqli həq əşkətmaydu həm baxqılar aldidə kərünəxkə hijil bolidu.

29:14 Yər. 49:7; Ob. 8; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19

Qong özgirixlər

¹⁵ Özining pükkən niyətlirini Pərwərdigardin yoxurux üqün astin yərgə kiriwaləqan, Öz ixlirini qarangəqulukta qilidioqan,

Wə «Bizni kim kəridu» wə «Kim bizni bilgən» degənlərgə way!.

¹⁶ Ah, silərninq tətürlükünglar!

Sapalqini seqiz layəqə ohxatqili bolamdu?

Xundakla ix əzini Ixlügüqigə: «U meni ixlimigən»,

Yaki xəkilləndürülgən əzini Xəkilləndürgüqigə: «Uning əkli yok» desə bolamdu?!

¹⁷ Qünki kışka wəqit iqidila, Liwan mewilik baqəqə aylandurulmamdu?

Mewilik baqəqə orman hesablanmamdu?.

¹⁸ Xu künidə gaslar xu yəgimə kitabning səzlirini anglaydioqan,

Kəriqular zulmət həm qarangəquluktin qikip kəzliəri kəridioqan bolidu;

¹⁹ Məminlər bolsa Pərwərdigardin təhimu hursən bolidu;

İnsanlar arisidiki miskinlər İsraildiki Muxəddəs Boləqəqidin xadlinidu.

²⁰ Rəhimsiz boləqəqə yokaydu,

Mazək qiloqəqə qəyib bolidu;

Qəbihlik pürsitini kütidioqanlarınq həmmissi həlak qilinidu;

²¹ Mana muxundək adəmlər adəmnı bir səz üqünla jinayətqi qilidu,

Dərwəzida turup rəzillikkə tənbiş bərgüqi üqün tuzək təyyarlap qoyidu,

Həkkəniy adəmninq dəwasını səwəbsiz bikar qiliwetidu...

²² Xunga İbrahim üqün bədəl tələp kütqəzəqan Pərwərdigar Yəqəpninq jəməti toqırulək mundaq dəydu: —

«Həzir bolsa Yəqəp hijillikkə qəlməydu,

Həzir bolsa u tit-tit bolup qirayi tatirip kətməydu;»

²³ Qünki Yəqəp qolumning ixlīgən əmili boləqan, əz arisida turəqan əwladlirini kərgən wəqtda,

Ular namimni mukəddəs dəp uluqlaydioqan,

Yəqəpninq Muxəddəs Boləqəqisini pak-muxəddəs dəp bilidioqan,

İsrailning Hudəsidin kərkidioqan bolidu...

²⁴ Rohi ezip kətkənlər yərutulidioqan,

Qəxqəp yürgənlər nəsihət-bilim qəbul qilidioqan bolidu.

29:15 Zəb. 94:7

29:16 Yəx. 45:9

29:17 «Liwan mewilik baqəqə aylandurulmamdu? Mewilik baqəqə orman hesablanmamdu?» — Liwan kona zamanlardin tartip ormanlırı bilən dangqi qışkan rayon bolup kəlgən. Muxu orman bilən uning «mewilik baqəqə»lirining rolliri alməxturuloqan bolsa, undakta yukiri orunda turəqanlar yaki təkəbburlar pəs (birək yənıla yaxhi wə mewə beridioqan) orunoqə bəkitilidu wə kəmtərlər bolsa yukiri orunoqə qoyulidu, deməkqi. Qəndakla bolmisun, nuroqun kixilərninq orunlirida almıxix yüz beridu.

29:18 Mat. 11:5

29:21 «Ular dərwəzida turup rəzillikkə tənbiş bərgüqi üqün tuzək təyyarlap qoyidu» — xəhər dərwəzisi sot qilidioqan jay idi.

29:21 Am. 5:10

29:22 Xunga İbrahim üqün bədəl tələp kütqəzəqan Pərwərdigar Yəqəpninq jəməti toqırulək mundaq dəydu: — «Həzir bolsa Yəqəp hijillikkə qəlməydu, həzir bolsa u tit-tit bolup qirayi tatirip kətməydu» — demək: —

—(1) «Yəqəp əz pərzəntlırı (jəməti) toqrisida hijil bolmaydu». Yəqəp həyat wəqtda əzining on ikki oqlining kilmixliridin nahəyiti hijil bolup yürətti («Yə.» 34-babni kərüq). Andin Yəqəp keyinki dəwərdə pərzəntlirining qiloqanlirini kərgən bolsa, təhimu hijil boləqan bolattı! Birək «həzir bolsa» (kəlgüsida) adil, həkkəniy, sap dillik «yengidin tuəquloqan», yengi bir pərzənti, yengi bir İsrail wujudqə kelidu; Yəqəp (tirilgən wəqtda) ulardin həq hijil bolmaydu, əlwəttə.

—(2) «Uning qirayi tatirip kətməydu» — Əz oqullirining bir-birigə həsəthor boləqanlıqi tūpəylidin Yəqəp kəp jəpə tartqan. U Yūsūpnı «əltürülgən» dəp uzun yillər matəm tutqan, andin əng yaxhi kəridioqan Binyəminni «yokəp kətti» dəp ənsirəp ələy dəp qəloqan. Birək əz pərzəntlırı toqrisida ənsirəxninq həjiti yok — qünki «həzir bolsa» hərbiəri Hudəning bəxpənahida amən-esən mənggü turidu, xundakla bir-biri bilən inək tūxiidu.

29:23 «Yəqəp qolumning ixlīgən əmili boləqan, əz arisida turəqan əwladlirini kərgən wəqtda...» — muxu 22-24-ayəttə həm Yəqəpninq əzini (İsrailni) həm uning əwladlirini (İsrailarnı) kərsitidu. Yəqəpninq əzi ularni kəriş üqün əlümədin tirilixi kərek, əlwəttə.

Misir bilən ittipaklixix — Hudaəja tayanmasliktur

30¹ «Asiy oqullarning əhwalioja way!» — dəydu Pərwərdigar,
— «Ular pılanlarni tüzməkqi, biraq Məndin almaydu;

Ular mudapiə tosuqini bərpa kilidu,
Biraq u Mening Rohim əməs;
Xundak kılıp ular gunahı üstigə gunah qoxuwalidu.

² Ular Məndin heq sorimayla Misiroja yol aldi;
Pirəwnning kaniti astidin panah izdəp,
Misirning sayisigə ixinip tayinidu yənə!

³ Qünki Pirəwnning kaniti bolsa siləрни yərgə taxlap lət kilidu.
Misirning sayisigə ixinip tayinix silərgə bax kətimqilik bolidu.

⁴ Pirəwnning əmirli ri Zoan xəhiridə bolsimu,
Uning əqliliri Hənas xəhirigə hərdaim kelip tursimu,.

⁵ Awam həmmisi əzigə paydisi bolmaydiojan,
Heq yardimi wə paydisi təgməy diojan,
Bəlki lət kılıp yərgə taxlaydiojan,
Həttə rəswa kilidiojan bir həlktin nomus kilidiojan bolidu..

Yük artilip Misiroja mengixka təyyarlanəjan biqarə ulaəqlar!

⁶ Nəgəwdiki ulaəqlar toəqrısıda yükləngən wəhiy: —
Ular jəpalik, dərd-ələmlik zemindin etidu;
Xu yərdin qixi xirlar wə ərkək xirlar,
Qar yılan wə wəhxiy uqar yılanmu qikidu;
Ular bayliklirini exəklərnin dūmbisigə,
Gəhərlirini tēgə ləkkiliriəja yükləp,
Əzli rigə heq payda yətkūzməy diojan bir həlqnin yenioja kətürəp baridu..

⁷ Misir!? Ularning yardimi bikar həm kuruəktur!
Xunga Mən uni: «Həqnemini kılıp bərməy diojan Rahəb» dəp atiojanmən..

Ixənməslikning aқиwiti

⁸ — Əmdi bu səznin kəlgəsi zamanlar üqün,
Guwahlik süpitidə əbədil'əbadgə turuwerixi üqün,
Həzir berip buni həm tax tahtioja həm yəgimə kitabka yezip qəyoəjin..

30:4 «Pirəwnning əmirli ri Zoan xəhiridə bolsimu, uning əqliliri Hənas xəhirigə hərdaim kelip tursimu,...» — xu qəqlarda Misir yengi bir padixah, yəni Pirəwn Xabakoning kol astida küqlük, ittipaklaşxan bir dələtkə ayılanəjanidi. Zoan wə Hənasninq Misirning ikki tərpidə boluxi dələtnin küqlük birlikini təkitleydu.

30:5 Yər. 2:36

30:6 «Nəgəwdiki ulaəqlar toəqrısıda yükləngən wəhiy» — Nəgəw bolsa Yəhədaning jənubi kismi bolup, pütünləy dəlxətlik qəl-bayawan. Misiroja mangidiojan bir yol Nəgəwdin etidu. «...yükləngən wəhiy» — muxu bəxarətnin temisi bilən Yəxaya qəkəqə kilidu. «Wəhiy»ning ibrəniy tilida «yük» degən yənə bir mənisi bar. Xuning bilən temini yənə «Nəgəwdiki ulaəqlarning yüki» — deyixə bolidu. Ulaəqlar əqlilərnin əzini həm nuroəun mal-mülük, hədiyələri kətürəp Misiroja baridiojan jəpalik yolda mēgip hērip ketidu. Ləkin Misir bilən bolidiojan «ittipak» həqnemigə ərzimigəqə, ularning yoli bikəroja ketidu. Yəxaya biqarə ulaəqləroja həsdəxlik bildürgini bilən əqlilərgə həqəandəx həsdəxlik bildürməydu! «Ular jəpalik, dərd-ələmlik zemindin etidu...» — kizik yeri xuki, Misiroja adəttə mangidiojan yol Nəgəwdin əməs, bəlki Filistiyədin etidu. Nəgəwdin mangidiojan yol nəhayiti jəpaliktur. Nemixka muxu yol bilən mangidikin? Həkülmanlar məksət-pılanlirini Filistiyədin yəki əz həlkidin məhpiy saxlax üqün bolsa kərək. Kizik ix xuki, Israil Musa pəyoəmbər arklilik Misirdin kətquzulup qikip, dəl xu yol bilən Kənaanəja (Pələstingə) kəlgən. Yəxaya kinayilik bilən ulardin, silər Misirdin kətquzuləjanidin keyin yənə axu yərgə «kəlgən izinglar bilən kəytip» yərdəmə sorəxka rast bəramsilər? — dəp soriməqqi.

30:7 «Mən uni: «Həqnemini kılıp bərməy diojan Rahəb» dəp atiojanmən» — «Rahəb» Misirning bəxka bir ismi, mənisi «həkawurluq», «həli üstünlük».

30:8 «...Həzir berip buni həm tax tahtioja həm yəgimə kitabka yezip qəyoəjin» — «buni» bizning qəriximizqə, yuki riki

⁹ Qünki bular bolsa asiy bir həlk,

Nəəhli oqullar,

Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisini anglaxni halimaydigan oqullardur..

¹⁰ Ular aldin kərgüqilərgə: — «Wəhiyni kərmənglar!»,

Wə pəyğəmbərlərgə: «Bizgə toojra bexarətləрни kərsətmənglar;

Bizgə adəmnı azadə kılıdigan, yalojan bexarətləрни kərsitinglar».

¹¹ Sənlər durus yoldin qikix,

Toojra) tərکیدin ayrilix!

Israildiki Mukəddəs Boləuquini aldimizdin yok kiliX! — dəydu..

¹² — Əmdı Israildiki Mukəddəs Boləuqi mundaX dəydu: —

«Qünki silər muxu həwərnı qətkə kəkip,

Zulumni yələnqük kiliP, burmilanojan yoloja tayanəqininglar tüpəylidin,

¹³ Xunga muxu kəbiHlik silərgə egiz tamning bir yerikidəX bolidu,

Tam pultiyip qalojanda, u birakla uni qeqiwetidu».

¹⁴ Huddi sapal qinə heq ayimay qeqiwetilgəndəX U uni qeqiwetidu;

Uningdin həttə oqaktin qooq alojudəX,

Baktin su uskudəX birər parqisimu qalmaydu»...

¹⁵ Xunga Rəb Pərwərdigar, Israildiki Mukəddəs Boləuqi mundaX dəydu: —

«Yenimoja towa bilən kaytip kelip aram tapisilər, kütquzulisilər;

Hatirjəmliktə həm aman-esənliktə küq alisilər!»,

— Birak silər rət kıləqansilər..

¹⁶ Silər: — «Yak, biz atlarəja minip kaqimiz» — dedinglar,

Xunga silər rast kaqisilər!

Wə «Biz qapqur ulaqlarəja minip ketimiz» — dedinglar;

— Xunga silərni koqqliquqilarmu qapqur bolidu.

¹⁷ Minginglar birining wəhimisidin kaqisilər;

Bəxining wəhimisidə həmminglar kaqisilər;

Keqip, taoj üstidiki yeganə bayraq hadisidəX,

Dəng üstidiki tuəjdəX kəlisilər...

6-7-ayəttiki bexarətnı kərsitidu. Bəzi alimlar «buni» 8-14-ayətlərnıng məzmuni dəp qaraydu.

30:9 «Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisi» — «Təwrat» bolsa «tərbiyə», «nasihət», «yolyoruk» degən mənida.

30:10 «aldin kərgüqilər» — adəttə Hudaning səzini ojayibənə kərunüxlər arkilik bilip quxinidigan həm ularni baxqilarəja quxəndürüp beridigan pəyğəmbərlərdur.

30:11 «Sənlər durus yoldin qikix, toojra tərکیدin ayrilix! Israildiki Mukəddəs Boləuquini aldimizdin yok kiliX!» — muxu səzlər ularning deməqki boləjan əsasliX səzləri, yaki əlikaqan degən səzlərnıng tüp mənisidur.

30:13 Yəx. 29:5

30:14 «Huddi sapal qinə heq ayimay qeqiwetilgəndəX u uni tamni qeqiwetidu» — tam qakquqini Hudaning Əzi dəp qaraymiz. Tamda pəyda boləjan yerik bolsa Israilning kəbiHlikidur (13-ayətnimu kərug). Adəmnıng gunəhi əzini iqidin (yerik tamni wayran kıləjandəX) wayran kılıdu; uning üstigə, Hudaning jazalixi uningoja quxüx bilən u tehimu tügixidu.

30:14 Yəx. 19:11

30:15 «Yenimoja towa bilən kaytip kelip aram tapisilər, kütquzulisilər; hatirjəmliktə həm aman-esənliktə küq alisilər!» — muxu səz Yəxaya pəyğəmbərnıng bexarətlirining jəwHiri.

30:17 «Minginglar birining wəhimisidin kaqisilər; bəxining wəhimisidə həmminglar kaqisilər» — Musa pəyğəmbər Təwratteki «Law.» 26:8-ayəttə Hudaning mundaX wədisini hatiriligən: «(Manga tayanəjan bolsanglar) bəxinglar yüz (adəmnı, yüzüinglar bir tūmənni koqqliwetisilər». Əmdiki əHwal buning əksiqə. «Taoj üstidiki bayraq... dəng üstidiki... tuəj» — (1) demək, qəlojan adəmlər nəhayiti az. (2) muxu ikki nərsə (bayraq wə tuəj) adəttə urux kıləjanda ixlitilidu; uruxteki bir tərəp məəjuP bolsa muxu nərsilər taxlinip qalıdu; əqəlibə kılə ular elip ketilidu; xunga ular muxu yərdə məəjulubiyətnimu bildüridu.

30:17 Yəx. 17:6; 24:6,13

«Yəxaya»

Hudaning kütken ümidi Uning ahirki pılanliri — parlaq keləqək

¹⁸ Wə xunga silərgə mehir-xəpkət kərsitimən dəp, Pərwərdigar kütidu;

Xunga U silərgə rəhim kilimən dəp ornidin kəzojilidu;
Qünki Pərwərdigar həküm-həqikət qıkarəuqi Hudadır;
Uni kütkenlərnin həmmisi bəhtliktur!..

¹⁹ Qünki halayık yənla Zionda, yəni Yerusalemda turidu;
Xu qaqda silər yənə heq yioqlimaysilər;
Kətürğən naləngdə U Əzini sanga intayin xəpkətlik kərsitidu;
U naləngni anglisila, jawab beridu.

²⁰ Rəb silərgə nan üqün müxküllükni,
Su üqün azab-oqubətni bərsimu,
Xu qaqda sening Ustazing yənə yoxuruniwərməydu,
Bəlki kəzüng Ustazingni kəridu;..

²¹ Silər ong tərəpkə burulsanglar,
Yaki sol tərəpkə burulsanglar,
Kuliking kəyningdin: —
«Yol mana muxu, uningda mēnginglar!» degən bir awazni angloysən.

²² Xu qaqda silər oyuloqan məbudliringlarəja berilgən kümüx həlgə,
Kuyma məbudliringlarəja berilgən altun həlgimu daq təgküzsilər;
Silər ularni adət latisini taxliəqandək taxliwetip: —
«Neri tur» — dəysilər.

²³ U sən teriydiəqan urukung üqün yamojur əwətidu;
Yərdin qikidiəqan axlik-məhsulat həm küq-kuwwətlik həm mol bolidu;
Xu küni malliring kəng-azadə yaylaqlarda yaylaydu;

²⁴ Yər həydidəqan kala wə exəklər bolsa,
Gürjək wə ara bilən soruəqan, tuzlanəqan hələp yəydu.

²⁵ Qong kirojinqilik boləqan küni,
Yəni munarlar ərülgən küni,
Hər bir uluq taqda wə hər bir egiz dēngdə bolsa,
Ənhərlər wə eriklər bolidu..

²⁶ Pərwərdigar Əz həlkining jarəhitini tangidiəqan,
Ularınq kamqa yarisini sakaytqan xu künidə,
Ay xolisı kuyax nuridək bolidu,
Kuyax nuri bolsa yəttə həssə küqlük bolidu,
Yəni yəttə kündiki nuroja barawər bolidu..

30:18 «Wə xunga silərgə mehir-xəpkət kərsitimən dəp, Pərwərdigar kütidu; xunga U silərgə rəhim kilimən dəp ornidin kəzojilidu... Uni kütkenlərnin həmmisi bəhtliktur!» — muxu ayət bəlkim kitabning adəmnı əng həyran kəlduridiəqan yərliridin biridur. Nemixka İsrailning kajliki, Hudaning kattik jazalixi təswirləngəndin keyin ayət «xunga» bilən baxlinidu? Hudaning İsrailni kattik jazaliojini bilən u əng ahirda ularəja nəhayiti kəp rəhimdillik kərsətməqci. Yukirikijazalar bəlkim İsrailning «kəldisi»ni Hudaning nijatini kəbul kılıxka təyyarlaydu. «Xunga» Huda buni səwr-təqət bilən kütidu.

30:18 Zəb. 2:12; 34:8; Pənd. 16:20; Yər. 17:7

30:20 «sening Ustazing» — muxu yərdə bu sēz yaki (kəplük xəklidə) «ustazliring» yaki (birlik xəklidə) «ustazing» mənisdə ixlitilgən. Aldi-kəyndiki sēzlərgə kəriəqanda, «ustaz» bolsa kərək. «Əzini yoxuroqan» «Ustazing»ning kim ikənlikini qūxinix üqün muxu ayətni 8-bab, 17-ayət bilən selixturung.

30:25 «Qong kirojinqilik boləqan küni, yəni munarlar ərülgən küni...» — kaysi kirojinqilikning boləqanliki, kaysi munarlarınq ərülgənliki muxu yərdə deyilmidi. Qandakla bolmisun, muxu ixlar jismaniy həm rohıy dūxmənələrnin yökıtilixini bildüridu; muxu ixlar ahirki zamanlarda yüz bərxıi mumkin. «ənhər» — kıkık erik,

30:26 «Əz həlkining jarəhiti» — yaki «Əz həlkining sunəqan yerini».

«Yəxaya»

Asuriyə hücum qılmaydu — Ularning üstigə quxidioqan jaza

²⁷ Mana, Pərwərdigarning nami yiraktin kelidu,

Uning kəhri yalkunlinip,
Koyuk is-tütəkliri kətürülidu;

Ləwliri şəzəpkə tolup,

Tili yutuwalocuqi yanqin ottək bolidu.

²⁸ Uning nəpəsi huddi texip boyunoqə yetidioqan kəlkündək bolidu,
Xuning bilən U əllərnı bımənilikni yokatquqi şəlwir bilən taskaydu,
Xundakla həlk-millətlərnıng aşızoqə ularnı azduridioqan yügən salidu...

²⁹ Muxəddəs bir həyt ötküzülgən keqidikidək, kənglünglardin nahxa uroqup qıqıdu,
İsrailoqə uyultax boləqan Pərwərdigarning teoqoqə nəy nawası bilən qıqqan birsining
huxallıqıdək, kənglünglar huxal bolidu.

³⁰ Pərwərdigar həywətlik awazını yangritidu;

U kaynioqan kəhri, yutuwalocuqi yalkunluk ot, güldürməmiliq yamoqur, boran-xawkun,
məldürlər bilən Öz bilikini sozup kərsitidu.

³¹ Qünki Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu,

— Baxqılarnı urux tayıqı boləqan Asuriyə yanjilidu!

³² Wə Pərwərdigar təyyarlıqan kaltək bilən hər kətim uni uroqanda,

Buningəqə daplar həm qıltarlar təngkəx kılınidu;

U qolını oynıtıp zərb kılıp uning bilən kürəx kılıdu.

³³ Qünki Tofət kədimdin tartıp təyyar turoqanıdı;

Bərhək, padixah üqün təyyarlanəqan;

Pərwərdigar uni qongkur həm kəng kıləqan;

Otunliri kəp yalkunluk bir gülhan bar,

Pərwərdigarning nəpəsi bolsa günggürt ekimidək uni tutaxturidu...

Misir bilən ittipaklxmanglar! Huda Əzi Asuriyəni yikıtidu

31¹ — Yardəm izdəp Misiroqə barəqanlarning həlioqə way!
Ular atlarəqə tayınip,

Kəp boləqanlıqıdin jəng hərwilirioqə,

İntayin küqlük boləqanlıqıdin atlık əskərlərgə ixinip kətti!

Birək İsraildiki Muxəddəs Boloquqioqə qarımaydu,

30:28 «Uning nəpəsi huddi texip boyunoqə yetidioqan kəlkündək bolidu» — yukiriki 8-bab, 8-ayət bilən selixturut. Asuriyə İsrailoqə kəndək kıləqan bolsa, Pərwərdigarmu ularəqə (asuriylərgə) xundək kılıdu. «bımənilik bımənilikni yokatquqi şəlwir» — «bımənilik» bəlkim butlarəqə ixinip-tayınixni kərsitidu. «U Pərwərdigar .... xundakla həlk-millətlərnıng aşızoqə ularnı azduridioqan yügən salidu» — Asuriyə padixahı Sənnahərib tutuwaləqan əsirlerining aşızoqə yügən selip, ularnı axundək rəhimsiz yol bilən elip mangatti. Muxu yərdə Asuriyədin baxqə əllərnıng tiləqə elinixi, bəxarətnıng həm xu qaoqdiki Asuriyəni həm ahırkı zamandiki «ahırkı urux»ni kərsitidioqanlıqını quxəndürsə kerək. Undək bolsa Asuriyə padixahı yənə ahırkı zamandiki dəjjaloqə wəkillik kılıdu yaki «bəxarətlik rəsim» bolidu.

30:28 Yəx. 8:8

30:31 «Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu, — baxqılarnı urux tayıqı boləqan Asuriyə yanjilidu!» — Asuriyəning Hudaning tayıqı ıkanlık 10:5-ayəttə kərsitilgən. — «Baxqılarnı urux tayıqı (boləqan Asuriyə) yanjilidu!» dēgənnıng baxqə birhıl təjımisi: — «U (Pərwərdigar) uni (Asuriyəni) tayak bilən uridu».

30:33 «Tofət» — Yerusəlem sirtidiki, əhlət kəydüridioqan bir jiloqə. U yənə «Ge-Hinnom» — «Həlakət jiləjisi» dəp atilip dozəknıng küqlük bir simwoli bolidu (arəbqə «jəhənnəm» dēgən səz dəl bu «Ge-Hinnom»din kəlgən). «Bərhək, padixah üqün təyyarlanəqan; Pərwərdigar uni qongkur həm kəng kıləqan, otunliri kəp yalkunluk bir gülhan bar...» — demək, Asuriyə padixahı Yəhudaqə qarxi yürtük kıləqanda, əzi üqün təyyarlanəqan «jəsətni kəydürük» gulhanioqə qarap mengiwatatti.

Pərvərdigarni izdimaydu..

² Birak Umu danadur!

U külpət elip kelidu,

Degənlirini qayturuwalmaydu;

U buzuklarning jəmətigə,

Xundakla kəbihlik kıləuqılarəyə yərdəmdə boləjanlarəyə karxi ornidin qəzəjilidu..

³ Misirliklar Təngri əməs, adəmlər halas;

Ularınəg atlırə bolsa rəhtin əməs, əttin halas;

Pərvərdigar bolsa qəlini uzartidu,

Yərdəm bərgüqi bolsa putlixidu;

Yərdəm bərilgüqi bolsa yikilidu;

Ular həmmisi birakla yəkilidu.

⁴ Qünki Pərvərdigar manga mundaq degən: —

«Owni tutuwələjan xir yəki arslanni bir tərəp kıləxkə top-top padəqılar qəkiriləjənda,

Xir yəki arslan ularning əwəzlırədin həq kərkəmay,

Xəwqunlırədin həq həduqəmay,

Bəlkə owni əstəjə bəsiwəlip qar-qur taləjəninədək,

Saməwi qəxunlarınəg Sərdari boləjan Pərvərdigarmu əhəxəla Zion təjə wə egizlikliri üqün qəxüjə jəng kılədu..

⁵ Üstəda pərwəz kılədiəjan kuxlārdək saməwi qəxunlarınəg Sərdari boləjan Pərvərdigar Əz

kəniti əstəjə Yərusəlemni əlidu;

Kəniti əstəjə elip, Zionni kətkuzidu;

Uning «ətüjə kətəxi» bilən Zion nəjətləkkə ərixidu..

Hudaning towa kıləxkə qəkirəxi

⁶ Silər dəhəxtlik əsiylə kıləjan İgənglarning yəniəjə towa kıləp qəytinglar,

I İsrail baliliri!

⁷ Qünki xu künidə insanlar hərbiəri əzi üqün əz kəli bilən yəsəjan küməx butlarni wə əltun butlarni: — «Gunahtur!» dəp təxliwətidu..

⁸ «Xu qəjəda Əsuriyə kıləp bilən yikilidu,

Birak baturning kıləp bilən əməs;

31:1 Zəb. 20:7; 33:16-17; Pənd. 21:31; Yər. 17:5

31:2 «Birak Umu danadur!» — «Umu» degən səz kinayilik, həjwiy gəp: «Sən İsrail bək əkillik, xundak əməsmu? Ləkin Umu (Hudamu) danaləjəju!» degəndək. İsrailning həq danaləki yəq idi.

31:4 «top-top padəqılar» — bu ibarə Misirni kərsətsə, nəhəyiti kinayilik gəp bolidu; qünki Misirliklar qəy wə padəqılarəyə əq idi («Yər.» 46:34ni kərujə). Bəlkim muxu təmsilning əwəlkə yerimi, Huda İsrailni (xirdək, Əsuriyə ərkilik) jəzaliməqəqi bolsa, Misirliklarni yərdəm bərixə qəkirəx bılədiləktur. İkkinəqi yerimi bolsa, Huda əhirdə Əzi (kuxtək Əz kəniti əstəjə elip — 31-ayət) İsrailni Əsuriyədin kətkuzidu, degən mənədə.

«xəwqunlırədin həq həduqəmay,...» — yəki «ularning əldidə yəlni bəxətməydiəjan,...». «U Pərvərdigar Zion təjə ... üqün qəxüjə jəng kılədu» — Pərvərdigar kimə karxi qikəp jəng kılədu? Yükrəki ayətkə kəriəjənda, u əwəw xirdək (Əsuriyə ərkilik) Əz əljəsi kıləməqəqi boləjan Yərusəlemni kəliəjə elix üqün kūrəx kıləp, əndin «owəjə yərdəməqi süpitidə» «uni xirdin kətkuziməz» degən Misir bilən jəng kılədu. Həqbolmıjənda, Yərusəlem Hudaning (Əsuriyəliklər ərkilik boləjan) tərbiyə jəzasidin əzini kətkuzəlməydu. Birak

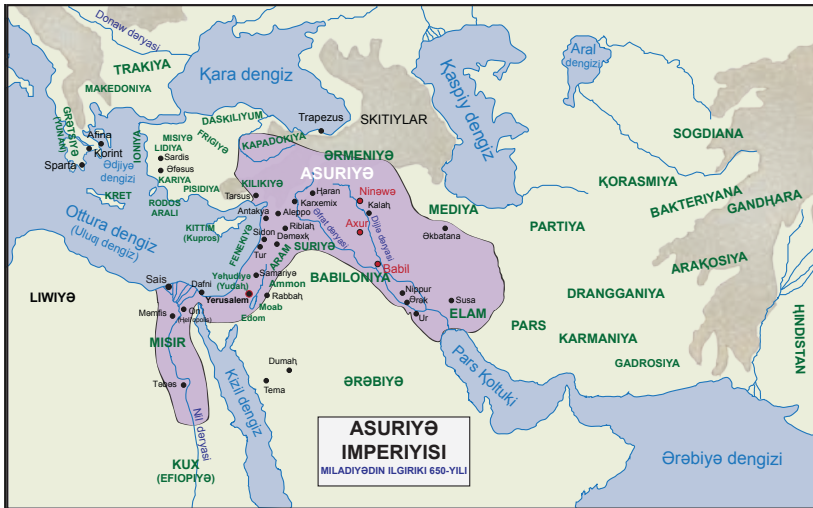
5-ayətə, Huda əhirdə ularni Əsuriyəning bəsijə kirixidin kətkuzidu, dəydu.

31:5 «Uning Pərvərdigarning «ətüjə kətəxi» bilən Zion nəjətləkkə ərixidu» — Huda Musa pəyəjəmbər dəwridə İsrailni Misirdin kətkuzəjənda, İsrailarning əyliridin «ətüjə kətəxi» bilən ularni jəzaliməy, ularni kətkuzəjəjan. Təpsilatlırə üqün «Mis.» 12:23 wə «Zəb.» 78:49ni kərujə — U Əzi əwətkən «həlak kıləuqı pərixətə» İsrailarning əylirigə yətiy kəlgəndə Əzi ularning əylirəning ixiəning əldəjə «ətüjə turux»i bilən həlak kıləuqı pərixətinəg yəlini təsəp, muhəpizət kıləp ularni sək kəldurəjan. «Ətüjə kətəxi» degən səz İsrailni muxu ix təcruulək əskərtkən bolsa kərək. «Mis.» 12:13, 23-ayət wə izəhətlirini kərujə.

31:5 Kən. 32:11

31:7 Yəx. 2:20

Bir kiliq uni yutuwalidu, biraq kiliq adəttiki adəmnıngki bolmaydu;
 U jenini elip kiliqtın qaqmıqı bolıdu,
 Arısidiki yigitliri alwanıa selinidu..
⁹ Wəhımidin unıng «ul texi» yókaydu;
 Uning sərdarliri jəng tuıjıdın alakzadilixidu) — dəp jakarlaydu Zionda oti kəyiwatqan,
 Yerusalemda humdeni yalkunlawatqan Pərwərdigar..

Yengi padıxaq wə unıng yengi jəmiyiti

32¹ Mana, həkkanıylik bilən həkümranlıq kılıuqı bir padıxaq qıkıdu;
 Əmirlər bolsa toıqra həküm qıkırıp idarə kılidu..
² Həm xamalıa dalda bolıudək,
 Bıranıa panah bolıudək,
 Kaıjirak jayıa erik-sulardək,
 Qangqap kətkən zeminoıa qıram taxning sayısıdək bolıan bir adəm qıkıdu..
³ Xuning bilən kərgüqılərnıng kəzliri həq torlaxmaydu,
 Anglaydıoıanlarning kuliki enik tingxaydu..
⁴ Bəngbaxning kəngli bilimni tonup yetidu,
 Kəkəqning tili tez həm enik səzləydu.
⁵ Pəsəndilər əmdi pəzilətlık dəp atalmaydu,
 Pıksıq iplaslər əmdi mərd dəp atalmaydu,
⁶ Qünki pəsəndə adəm pəslikni səzləydu,
 Uning kəngli buzukqılık təyyarlaydu,

31:8 «Asuriya kiliq bilən yikilidu, biraq baturning kiliqi bilən əməs; ... kiliq adəttiki adəmnıngki bolmaydu» — demək, kiliq insan tərıpidin əməs, bəlki Huda tərıpidin ıxtililidu (36-, 37-babni kərüng).

31:9 «Wəhımidin unıng «ul texi» yókaydu...» — «ul texi» ularning padıxaqı boluxı kerək.

31:9 2Pad. 19:36,37

32:1 Zəb. 45:4-7; Zək. 9:9

32:2 «qangqap kətkən zemin» — yaki «qarqap kətkən zemin».

32:3 Yəx. 29:18; 30:21

İplasilik kilişkə,
Pərwərdigarəşə daş kəltürüxkə,
Aqlarning kərsikini aq qalduruxkə,
Qangqioşanlarning iqimlikini yəqitiwetixkə niyətlinidu.
⁷ Bərhək, iplas adəmninğ tədbirliri kəbihtur;
U kəstlərnə pəmləp olturidu,
Məminlərnə yaloşan gəp bilən,
Yoksulning dəwasida gəp kiliş uni wəşran kilişni pəmləp olturidu..
⁸ Pəzilətlik adəmninğ kilişan niyətliri bərhək pəzilətliktur;
U pəziləttə mukim turidu.

Mənggülik bəhtni yaki balayi'apətni — hazır tallax kerək!

⁹ Ornunglardin turup, i hatirjəm ayallar, awazimni anglanglar!
İ əndixisiz kizlar, səzlimgə kulək selinglar!
¹⁰ Bir yil ətə-ətməyla, i bişjəm ayallar,
Parakəndə kilinisilər!
Qünki üzüm həsulı bikarəşə ketidu,
Mewə yəşix yok bolidu.
¹¹ İ hatirjəm ayallar, titrənglar!
İ əndixisiz kizlar, patiparak bolunglar!
Kiyiminglarni seliwetinglar, əzünglarni yalang kilinglar, qatrikinglarəşə bəz başlanglar!
¹² Güzəl etiz-başlar üqün,
Mewilik üzüm talliri üqün məydənglarəşə urup həsrət qekinglar!
¹³ Üstidə tikən-yantəkler əsidişan əz həlkimning zemini üqün,
Xad-huram əylər, warang-qurung kiliş oynayıdışan bu xəhər üqün qayşurunglar!
¹⁴ Qünki orda taxlinidu,
Adəmlər bilən lik tolaşan xəhər adəməzsiz bolidu,
İstihkam wə kəzət munarlıri uzun zamanəşiqə pəkətlə yawayi exəklər zək alidişan,
Koy padiliri ozuklinidişan boz yərlər bolidu.
¹⁵ Taki Roh bizgə yukiridin təkülgüqə,
Dalalar mewilik baş-etişlar boləşuqə,
Mewilik baş-etişlar ormanşar dəp həşablanəşuqə xu peti bolidu..
¹⁶ Xu qəşdə adalət dalani,
Həkəşaniylik mewilik baş-etişlarni makan kilişu.
¹⁷ Həkəşaniyliktin qikidişini hatirjəmlilik bolidu,
Hatirjəmlikning nətişisi bolsa mənggügə bolidişan aram-tinqlik wə aman-esənlik bolidu.
¹⁸ Xuning bilən mening həlkim hatirjəm makanlarda,
İxənqlik turaləşularda wə tinq araməşlarda turidu..

32:7 «Yoksulning dəwasida gəp kiliş uni wəşran kilişni pəmləp olturidu» — baxkə birhil təşjimisi: — «lilla-adil dəwə kilişan yoksulni yəşitix üqün pəmləp olturidu».

32:11 «Kiyiminglarni seliwetinglar, əzünglarni yalang kilinglar, qatrikinglarəşə bəz başlanglar!» — bular bolsa əşirgə qüşüp kəlaşanlarning məşburiy kilidişan ixliri.

32:15 «Roh bizgə yukiridin təkülgüqə.....» — muxu yərdə «Roh» Hudaning Rohini bildiridu. Tekistə «kimning rohi» ikənlik deyilməşan əşwəldə «Roh» dəğən səz ayrim kərüşlə, undəkta xüşhisizki Hudaning Rohini kərşitidu. «Dalalar mewilik baş-etişlar boləşuqə, mewilik baş-etişlar ormanşar dəp həşablanəşuqə...» — demək, yər yüzidiki boz yərlər munbət bolidu wə hazır munbət yərlərnu təhimu xundək bolidu.

32:15 Yəx. 29:17; Yo. 2:28, 29; Yəş. 7:37, 38; Ros. 2:17, 18

32:18 Yər. 33:16

Jaza qūxūrūlgəndin keyinki bəht-bərikət

¹⁹ Orman kesilip yiktiloqanda məldür yaqşimu,
Xəhər pütünləy yər bilən yəksan kiliwetilsimu,

²⁰ Su boyida uruk terioquqilar,
Kala wə exəklərni kəng dalaqə qoyuwetidioqlar bəhtliktur!.

Nijat Zionqə kelidu

33 ¹ I əzüng bulang-talang kilinmioqan, baxkılarni bulang-talang kılquqı,

Baxkılar sanga asiylik kilmioqan,

Əzüng asiylik kılquqı,

Sening həlingoqə way!

Sən bulang-talangni boldi kılixing bilən,

Əzüng bulang-talang kılınisən;

Sən asiylikni boldi kılixing bilən,

Əzüng asiylikqə uqraysən;

² I Pərwərdigar, bizgə mehır-xəpkət kərsətkəysən;

Biz Seni ümid bilən kütüp kəldük;

Ətünimizki, Sən hər səhər İsrailoqə küqlük bilək-kol,

Kıyinqilik pəytliridə nijatimiz bolqaysən.

³ Top-top adəmlərnin oqowəqə-qukanliridin həklər bədər qaqudu;

Sən Huda kəddingni tik kılixing bilən əllər pıtırıp ketidu;

⁴ Qekətkə liqinkiliri ot-kəklərni yioqıp yəwaləqandək,

Silərgə bəkitip berilgən olja yioqıwelinidu;

Qekətkilər uyan-buyan yügürgəndək adəmlər olja üstidə uyan-buyan yügürüxidu..

⁵ Pərwərdigar üstün turidu,

Bərhək, Uning turaləqusi yukirididur;

U Zionqə adalət wə həkkaniylik toldurdi;

⁶ U bolsa künliringlarning tinq-amanliqi, nijatlik, danalik wə bilimning baylikliri bolidu;

Pərwərdigardin qorkux Uning üqün gəhərdur..

32:20 «Orman kesilip yiktiloqanda məldür yaqşimu, xəhər pütünləy yər bilən yəksan kiliwetilsimu, su boyida uruk terioquqilar, kala wə exəklərni kəng dalaqə qoyuwetidioqlar bəhtliktur!» — (19-20) demisəkmü, bu nəhayiti sirlik bir sözdür. Bəlkim bizni ahırkı zamanlardiki ikki əhwal toqşısında əslitidu. «Orman yikilidu» — təkəbburlar pəs kılınidu (10-bab, 18- wə 33-34-ayətni kəring). «Xəhər» bəlkim yukiriki (24-babtiki) «tərtipsiz xəhər» bolup, Huda tərəpidin wayran kılınidu. Birək kiçik peillik turmuxni tallioqlar, məsilən öz kala-exəklirigə yahxi muamilə kıləqlar bəht-bərikət tapidu.

33:1 «I əzüng bulang-talang kilinmioqan, baxkılarni bulang-talang kılquqı, baxkılar sanga asiylik kilmioqan, əzüng asiylik kılquqı, sening həlingoqə way!...» — muxu ayət Asuriyə padixahı Sənnəheribni kərsitidu. İsrail padixahı Həzəkiya əlqilərnı əwətip Sənnəherib bilən «sülh» əhdisini tüzdürgən («2Pad.», 18:13-18-ayətni kəring); ilgiriki Ahaz padixahningmu Asuriyə bilən tüzgən «tinqlik» əhdisi bar idi («2Pad.» 16-babni kəring). Sənnəherib miladiyədin ilgiriki 701-yili, ikki əhdini buzup İsrail (Yəhuda)ning pütün zəminini bəsiwəlip, paytəhti Yerusalemoqə təhdit saldı. Uning xundək «asiylik» ixliri hələ kəp idi.

—Bəlkim, muxu bəxarəttiki «asiylik kılquqı», «əhdini buzudioqlar» dəgən sözlər ahırkı zamandiki dəjəlnimu kərsitixi mumkin.

33:3 «Top-top adəmlərnin oqowəqə-qukanliridin həklər bədər qaqudu; sən ... kəddingni tik kılixing bilən əllər pıtırıp ketidu» — bu, bəlkim, Pərwərdigarning İsrailning 2-ayəttiki duasioqə bərgən jawabi boluxi mumkin.

—«Top-top adəmlərnin oqowəqə-qukanliri...» bəlkim Efiopiya padixahı Tirhəkahning qoxunlirining jəng yürüxini kərsitidu («2Pad.» 19:9-ayətni kəring). Sənnəherib «Tirhəkah kelidu» dəgən həwərnı anglap qekindi.

—Ahırkı zamanlarda muxu wəkəgə ohxaydioqlar yənə bir wəkə bolidu («Dan.» 11:44-ayətni kəring).

33:4 «Silərgə bəkitip berilgən olja yioqıwelinidu» — bizningqə «silər» İsrailarnı kərsitidu (6-ayətni kəring). Asuriyəliklər oljini ularoqə taxlap qaqudu (36-, 37-babni kəring). Baxqə tərijimanlar «silər» dəgən İsraildin baxqə əllərnı kərsitidu, dəp xərhəliydü.

33:6 «Pərwərdigardin qorkux uning üqün gəhərdur» — baxqə birhəl tərijimi: — «Pərwərdigardin qorkux Uning adəmlərgə beridioqlar gəhəri».

«Yəxaya»

Israildiki hazırkı əhwal

⁷ Mana, ularning palwanliri sirtta turup nalə-pəryad kətüridu;
Sülh-əhdə түzgən əlqilər kəttik yioqlixidu;

⁸ Yollar adəmsiz kəldi;
Ətkünqi yolqılar yök boldi;
U əhdini buzup taxlidi;
Xəhərlərnə kəzigə ilmaydu,
Adəmlərnə həq ətiwarlimaydu..

⁹ Zemin matəm tutidu, zəiplixidu;
Liwan hijaləttin solixidu;
Xaron qəl-bayawanəyə aylandı;
Baxan wə Karməl bolsa kərip taxlandı..

Huda ornidin turup qutqızidu

¹⁰ Mana hazır ornumdin turimən,
— dəydu Pərwərdigar,
— Həzır Əzümni üstün kərsitimən,
Həzır kəddimni kətürimən.

¹¹ — Silərnəng boyunglarda kuruq ot-qəpla bar,
Pahal tuqışisilə;
Əz nəpəsliringlar ot bolup əzünglərnə yutuwetidu;

¹² Əllər bolsa hək kəydürülgəndək kəydürilidu;
Oruloqan jioqan-tikənlərdək otta kəydürüwetilidu.

¹³ — I yirəktikilər, Məning kəloqanlirimni anglanglar;
Yəkindikilər, Məning küq-kudritimni tonup yetinglar..

¹⁴ Ziondiki gunəhkarlar kərkədu;
Wəhəmə ipləslərnə besiwəlidu.
Ular: «Arimizdiki kim mənggölük yutkur Ot bilən billə turidu?
Kim əbədil'əbəd yəlkunlar bilən bir makanda bolidu?» — dəydu.

Soaloqə jawab

¹⁵ — «Həkkəniylik yolida mənqidioqan,
Durus-lilla gəp kəlidioqan,
Zəlimliktin kəlgən hərəm paydioqə nəprətlinidioqan,
Pərilərnə sunoquqılərnə kəlini puləngxitip rət kəlidioqan,
Kənnəng gəpi bəlsilə kəlikini yopurup angliməydioqan,

33:7 «Mana, ularning palwanliri ... nalə-pəryad kətüridu; sülh-əhdə түzgən əlqilər kəttik yioqlixidu» — bizningqə bu ayət əyni qəoqdiki əhwalni kərsitidu. 8-ayəttiki izahətni kərüng. «palwanlar ...nalə-pəryad kətüridu... əlqilər yioqlixidu» — 1-ayəttiki izahəttə deyilgəndək, Asuriyə padixahi Sənnəherib «sülh-əhdə»gə əsiylik kəlip, İsrailni ixəqəl kəloqan; əhwal 7-9-ayətlərdə təswirləngəndək boləqan. Xu qəoqə Həzəkəiyə bilən u Sənnəheribkə əwətkən əlqilər axu sülh-əhdəning bir tiyngimü ərzimigənlikini kərüp, kəttik puxaymən kəloqan bolsa kərək.

33:8 «U əhdini buzup taxlidi» — «u» bəlkim əsiylik kəloquqi (Asuriyəlik) Sənnəheribni wə xuning bilən birgə ahirki zaməndiki dəjjəlnimü kəzdə tutuxi məmkin.

33:9 «Liwan... Xaron... Baxan... Karməl...» — qiraylıq ormanzarlıq rayon. Xaron mənəbət yaylaq. Baxan dəl-dərəhləri kəp, qarwıqlıqıtn bəyioqan rayon. Karməl yərliri intayin mənəbət, mēwə-qewə, kəktatlar kəp qikədioqan, kəp yaylaqləri bar rayon idi. Həritilərnə kərüng.

33:13 «I yirəktikilər, Məning kəloqanlirimni anglanglar; yəkindikilər, Məning küq-kudritimni tonup yetinglar» — muxu bəxarət 10-ayəttin bəxlap ahirki zamanlarəyə ətkən boluxi məmkin.

Pəslək-rəzillikkə qaraxni rət kılıp, kəzini qaquridioğan;—

¹⁶ U yukirini makan kılıdu;

Koram taxlar uning qoroqini bolup,

Yukiri uning baxpanahı bolıdu;

Öz riski uningoya berilidu,

Uning süyi kapalətlık bolıdu».

¹⁷ — «Kəzliring Padixahni güzəllikidə kəridu;

Kəzliring uzunoğa sozulıoğan zeminoğa nəzər salıdu..

¹⁸ Kənglüng wəhımə toqrısidə qongkur oyoğa patıdu;

Royhatqi bəg kəni?

Oljini əlqəyidioğan taraziqi bəg kəni?

Istihkam-munarlarını sanıoquqi bəg kəni?.

¹⁹ Qaytidin əxəddiy həlkni kərməysən,

— Sən angkırılmaıyidioğan, boıqızıda səzləyidioğan,

Duduklap gəp kılıdioğan, gəpini qüxinəlməyidioğan bir həlkni ikkinqi kərməysən..

²⁰ İbadət heytlirimiz etküzülııdıoğan xəhər Zionğa qara;

Sening közüng Yerusalemining tinq-aman makan bolıoğanlıqını,

Kozuklırı hərgiz yulunmaydıoğan,

Tanılırı hərgiz üzülməyidioğan,

İkkinqi yetkəlməyidioğan qedir bolıoğanlıqını kəridu;—

²¹ Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə kərinıdu,

— U Əzi dəryalar, kəng ətənglər ekip turıdıoğan bir jay bolıdu;

Palaklar bilən həydəlgən heqkəndək kəmə u jayda katnimaydu,

Wə yaki heq həywətlık kəmə u jaydin ətəydu;

²² Qünki Pərwərdigar bizning nijatkar-hakimimiz,

Pərwərdigar bizgə qanun Bərgüqidur,

Pərwərdigar — bizning Padixahimiz,

U bizni kütqızıdu!

²³ Sening tana-arıoqamqiliring boxıoğan bolsımu,

İsrail yəlkən hadisining turumini mustəhkəm kılalmısimu,

33:15 «Həkkəniylık yolıda mangıdıoğan, durus-lilla gəp kılıdıoğan...» — bu səzlər 14-ayəttiki «Arimzidiki kim mənggülıük yutkur ot bilən billə turıdu? Kim əbədil'əbəd yalqunlar bilən bir makanda bolıdu?» değən soaloğa bolıoğan jawabning bexıdu. «parılarnı sunıoquqlarnı kəlini pulangıxtıp rət kılıdıoğan» — baxka birhil tərjımisi: «parılar tutkuzup kəyulmisun dəp kəlliri titrap ketıdıoğan». «Pəslək-rəzillikkə qaraxni rət kılıp, kəzini qaqurıdıoğan» — mənisi bəlkim: «rəzillikni kəzıtixni kət'iy rət kılıdıoğan».

33:15 Zəb. 15:1-2; 24:3-4

33:17 «Kəzliring Padixahni güzəllikidə kəridu» — muxu yərdə padixahning kim ikənlikı tehi dəp berilımdı. U yukiriki 9-bab, 6-ayət, 11-bab, 1-9-ayət wə 32-bab, 1-ayəttə tilıoğan padixahka ohxax adam boluxı kərək. «kəzliring Padixahni güzəllikidə kəridu» — «güzəllikidə» değənlik, padixahning bəlkim baxka əhwalıdu kərinüxi mumkin. «uzunoğa sozulıoğan zemin» — bəlkim kəng-azadilik, heq wəhımə kərinməyidioğan zemin değən mənıdə.

33:18 «Royhatqi bəg kəni? Oljini əlqəyidioğan taraziqi bəg kəni? Istihkam-munarlarını sanıoquqi bəg kəni?» — muxu bəglər, xübhısizki, İsrailni aıaoğ astı kılıoğan düxmənning ixıoalıyətqi koxunlırining bəgliri; birağ ularning rollrı anqə enik əməs. Birinqisi, bəlkim, əsirlərnıng tızimlikini tıayyarlıoğan; ikkinqisi oljini hatiriliwalıoğan; uıinqisi xəhərdiki paqakıax kərək bolıoğan istihkamıarnı hatiriliwalıoğan.

33:19 «Sən angkırılmaıyidioğan, boıqızıda səzləyidioğan, ... gəpini qüxinəlməyidioğan bir həlkni ikkinqi kərməysən» — bu ayət, xübhısizki, zeminining yatlar tərıpidin ixıoal kılıoğanlıqını yaki ular tərıpidin həlkning sürgün kılinoğanlıqını, xundakla qətəl tilıda səzləyidioğan muhit ıqıdə etküzgən turmuxni kərsıtıdu.

33:20 Zəb. 46:5; 125:1, 2

33:21 «Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə kərinıdu, — U Əzi dəryalar, kəng ətənglər ekip turıdıoğan bir jay bolıdu; palaklar bilən həydəlgən heqkəndək kəmə u jayda katnimaydu, wə yaki heq həywətlık kəmə u jaydin ətəydu» — bu sırlık gəpnıng mənisi, pərizimızqə: «Pərwərdigar zeminimizni bərikətlık kılıoğandın keyin heqkəndək nərsini baxka əllərdin kırıgüzıxning həjiti yok, xungıaxka biz kəmə elip kəlgən heqkəndək məhsulatlarıoğa mohtaj əməsmiz; Pərwərdigar Əzi bizgə həmmını təminlıgüqidur» değəndək boluxı mumkin.

«Yəxaya»

Yəlkənni yeyip qıqıralmisimu,
U qaoqda zor bir olja üləxtürüldü;
Həttə aqsak-tokurlarmu oljini alidu..

²⁴ Xu qaoqda xu yərdə turoquqi: «Mən kesəl» deməydu;
Xu jayni makan kıləjan həlkning gunəhliri kəqürüm kılınıdu..

Pərwərdigarning küni Edomning jazalinixliri

34¹ Yekın kelinglar, i əllər, anglanglar!
I kəwm-həklər, kulak selinglar!

Yər-zemin wə uningdiki barlıq məwjudatlar,
Jimi aləm wə uning iqidin qıkkən həmmə məwjudatlar,
Tingxanglar!

² Qünki Pərwərdigarning barlıq əllərgə karita şəziyi bar,
Uning dəroşəziyi ularning barlıq qoxunlirioja karxi turidu;
U ularni həlakətkə pütüp qoyəjan,
Ular ni kirojinqilikka tapxuruwətkən;

³ Ulardin öltürülgənlər sirtka taxliwətilidu,
Jəsətliridin sesikqilik puraydu,
Taqlar ularning kəni bilən eritilidu;

⁴ Asmanlardiki jimiki jisim-qoxunlar qirip yök bolidu,
Asmanlar yəgimə kitabdək türüldü;
Üzüm telining yopurmaqliri hazan bolup, solixip qüxkəndək,
Yıgləp kətkən ənjür xehidin qüxkəndək,
Ular ni jimiki jisim-qoxunliri yikilidu;

⁵ Qünki xəmxirim asmanlarda kən bilən suşuruldi;
Karanglar, xəmxirim Mening həlakət lənitimə uqriojan həlkəkə,
Yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;

⁶ Pərwərdigarning bir xəmxiri bar;
U kənoja boyaldi;
U yəqlik nəsilərnin yəoji bilən,
Əqkə-qozilarning kəni bilən,
Qoqkar bərikinin yəoji bilən ozuklanduruləjan;
Qünki Pərwərdigarning Bozrah xəhridə bir kurbanliqi,

33:23 «Səning tana-aroşamqiliring boxiojan bolsimu, Israil yəlkən hadisining turumini mustəhkəm kılalmisimu, ... u qaoqda zor bir olja üləxtürüldü; həttə aqsak-tokurlarmu oljini alidu» — yənə bir sirlik gəp! Pərizimizqə, bu bir ohxitix bolup, Israilni bir qong kəmiğə ohxatqən; kəmə bolsa bək konirap kətkən, mangalmaydiojan həloja kəlip kəlojan bolsa kərək. Həlbuki, bu Hudaning təkdim kılmaqqi boləjan bərikitigə həqkəndək təsaləqu bolmiojan; olja həman kəloja elinidu, həttə «aqsak-tokur» wə əjiz adəmlərmu bəht-bərikətkə erixidu.

–Bəzi alimlar kəmə toşirisidiki səzləni Israilning duxmənlirigə karitəlojan, dəp karaydu.

33:24 «Xu jayni makan kıləjan həlkning gunəhliri kəqürüm kılınıdu» — səzmusəz tərjimə kıləjanda: — «Xu jayni makan kıləjan həlk gunəhdin kətürüwətilidu»

34:4 Wəh. 6:13, 14

34:5 «... Xəmxirim asmanlarda kən bilən suşuruldi; karanglar, xəmxirim Mening həlakət lənitimə uqriojan həlkəkə, yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;» — bu ayətkə kəriojanda, Hudaning ahirki zamandiki jazalaxliri asmanda baxlinip, keyin yər yüzigə qüxidu. 1-8-ayətlərgə kəriojanda, xu qaoqda nuroşun əl-yurtlar Edomda yiojilip Israiləja hujum kılmaqqi bolidu; birək Huda ularni yokitidu. Edom dēgən yurtning əzi Israiləja kəp yil kıləjan rəhimsiz ziyankəxlili tūpəylidin Hudaning lənitigə uqraydu.

Edomda zor bir qiroqinçilik bar...

⁷ Muxu qiroqinçiliklar bilən yawayi kalilar,
Torpaklar wə küqlük buqıarmu yikilidu.
Ularning zemini qanoqa qəmülidu,
Topa-qangliri yaq bilən maylixip ketidu..

⁸ Qünki Pərwərdigarning kisas alidiqan bir küni,
Zion dəwasidiki hesab alidiqan yili bar..

⁹ Edomdiki ekinlar qarimayoqa,
Uning topiliri günggürtkə aylandurulidu;
Zemini bolsa köyüwatqan qarimay bolidu.

¹⁰ Uning oti keqə-kündüz eqürülməydu;
Is-tütəkliri mənggügə ərləydu;
U dəwərdin-dəwərgiqə harabiliktə turidu;
Heqkim ikkinqi u yərgə ayaq basmaydu..

¹¹ Qəl hıwquxi wə qirkirioquqi hıwquxlar uni igiliwalidu;
Qong hıwqux wə qaoqa-kuzoqunlar xu yərdə uwilaydu;
Huda uningə «tərtipsizlik-bimənilikni əlqəydiqan tana»ni,
Wə «kup-kuruklukni əlqəydiqan tik əlqigüq»ni tartidu..

¹² Birsı kelip Edomning esilzadilirini padixahlıqini idarə qilixqa qakırsa,
Ulardin heqkim bolmaydu;
Uning əmiriliri yok kiliwetilgən bolidu..

¹³ Ordilirida tikənlər,
Kəl'ə-qoroqanlirida qakqak-jioqanlar əsüp qikidu;
U qilbərilərnıng makani,
«Hıwquxlarning ordisi» bolidu.

¹⁴ Xu yərdə qəl-bayawandiki janiwarlar, yawayi itlar jəm bolidu;
Hərbir «eqkə jin» əz kərindixioqa towlaydu;
Tün məhlukliri xu yərdə makanlixidu,
Uni əzigə aramgaq kılıp turidu..

¹⁵ «Ok yılan» xu yərdə uwilaydu,
Uning sayisidə tuhumlaydu,
Balilirini yioqıp bakidu.

34:6 «U Pərwərdigarning xəmxiri yaqlıq nərsilərnıng yeqi bilən, eqkə-qozılarning keni bilən, qoqkar bərikining yeqi bilən ozuklandıruləqan» — muxular (eqkə-qozılarning keni... bərek yeqi katarliklar)ning həmmisi kurbanliklarning muhim beləkliri bolidu. «Pərwərdigarning Bozrah xəhiridə bir kurbanlik... bar» — Bozrah xəhiri Edomning paytəhti (həzir «Petra» deyilidu). Həritilərnı kərtıng.

34:6 Yəx. 63:1, 2

34:7 «küqlük buqılar» — ibranıy tilidə «küqlüklər» deyilidu. «Yawayi kalilar», «torpaklar», «küqlük buqılar» muxu yərdə «küqlük, hoqukluk bağlar»nımu kərsətsə kərək.

34:8 «Zion dəwası» — muxu «dəwa»ning uzun yillik tarihi bar. Kəp kixilər «Nemixka Huda Israiləqa alahidə muamilə kilidu?» dəp kaxxap, Yəhudiyləroqa ziyənkəxlik kılıp kəlgən. Yəhudiylarning əzliri Hudəqa kəp kətim asiylık kıləqini bilən kandaqla bolmisun, Hudaning İbrahimoqa bərgən wədisigə asasen U ulərnı «Əz həlkim» dəp karaydu. Bu Hudaning tallixidur; baxqılar Uning bilən İsraıl toqruluk dəwalaxmaqı bolsa əzi yaman aqıwətni kəridu. Gitler gəwdilik bir misalidur.

34:10 Wəh. 14:11; 19:3

34:11 «Qəl hıwquxi ... qirkirioquqi hıwquxlar ...qong hıwqux..» — muxu ayəttiki kux-haywanlarning nemə ikənlikini toq-toqra deyix təs.

34:11 Yəx. 13:21,22; Zəf. 2:14; Wəh. 18:2

34:12 «Birsı kelip Edomning esilzadilirini padixahlıqini idarə qilixqa qakırsa, ulardin heqkim bolmaydu...» — buning baxqa tərjimiliri bar, biraq asasiy mənisı: — «Edomdiki padixahlıqni baxkurux üqün adəm yok»tur. Edomda heqkim, hətta əng yukiri təbikidikilərmu qalmaydu.

34:14 «Tün məhlukliri xu yərdə makanlixidu» — yaki: «Tün (keqə) alwastisi xu yərdə makanlixidu».

Qorultaz-tapquxlar hər biri öz jüpi bilən xu yərdə toplanidu;

¹⁶ Pərwərdigarning yəgimə kitabidin izdəp okup bakqin;

Ulardin heq biri qüxüp qalmaydu;

Heqkaysisining öz jorisi kəm bolmaydu;

Qünki Özining aqzi ularoşa buyruoqan;

Uning Öz Rohi ularni toplioqan..

¹⁷ Qünki Pərwərdigar Əzi ular üçün qək taxlap,

Əz kəli bilən zeminoşa tana tartip ularoşa təksim kilip bərgən;

Ular uningoşa mənggügə igidarlik kilidu,

Dəwrdin-dəwrgiqə xu yərnəi makan kilidu.

Hudaning qəl-bayawanni gülləndürüxi, xundaqla Əz məmin-bəndiliri üçün aqşan yoli

35¹ — Dala həm kaqjirap kətkən jaylar ular üçün huxal bolidu;

Qəl-bayawan xadlinip zəpirandək qeqəkləydu;

² U bərk urup qeqəkləydu,

Xadliqqa xadliq qoxulup təntənə kilidu;

Liwanning xan-xəripəi,

Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür uningoşa berilidu;

Ular Pərwərdigarning xan-xəripini,

Hudayimizning güzəlliki wə həyvitini kəridu..

³ Ajiz qollarni küqləndürümlər,

Egilip mənidiolan tizlarni qingitinglər..

⁴ Yüriki aqşanlaroşa: — «Qing turunglar! Qorqmanglar!

Mana, Hudayinglaroşa qarap bekinglər;

Kisas kelidu — Hudaning hesab elix küni kelidu!

U Əzi kelidu, silərnəi kutqüzidu!» — dəng!

⁵ Andin qarioning kəzi eqilidu,

Gasning kulakliri oquq kilinidu..

⁶ Andin aqsak-tokurlar keyiktək oynaklap səkrəydu;

Gaqining tili nahxa eytidu;

Qünki dalada sular,

34:15 «Ok yilan» — buningmu kaysi həywan ikənliki enik əməs.

34:16 «Pərwərdigarning yəgimə kitabı» — yukirida Yəxaya Hudaning pərmanı bilən əzi yazoqan materiyyallarni yiqip Təwrat-kanunliri bilən saqlitip qoyoqan (8-babni kərüng). Keyin u yənə «yəgimə kitab»ni tiloşa aldi (29-babni kərüng). «Pərwərdigarning yəgimə kitabı» bəlkim Yəxayaning əzi yazoqan materiyyalliri wə Musa, Yəxua, Samuil, Dawut katarlik pəyoqəmbərlər hatiriliwaloqan barlik materiyyallarni kərsitidu. Muxu materiyyallar «Mukəddəs Kitab»ning baxlinixliri boluxi kerək; «Pərwərdigarning kitabı»da heqnərsə kəm əməs, bizgə kerək bololan həmmə təpsilatlar bar, uningda hətta kux-həywanlarning həwirimu bar, dəgənliktur. Hudaning kux-həywanlaroşa təpsiliy halda miras kəloqan təksimati hatiriləngən yərdə, Özining məmin bəndiliri üçün beoxilimakqi bololan miraslar Mukəddəs Kitabta tehimu enik hatiriləklilik bolmamdu? «Mukəddəs Kitab»tin izdəp okup beking!»

— «Əzining aqzi ularoşa buyruoqan» — Hudaning aqzi buyruoqan, əlwəttə.

35:1 «Dala ... ular üçün huxal bolidu» — Yəxaya dəsleptə «ular»ning kim ikənlikini deməydu. Bilix üçün bəxarətni ahiriyoqə (9-ayətkiqə) okux kerək! (bu səzlər «Rim.» 8:19-22 bilən munasiwətlilik).

35:2 «Liwanning xan-xəripəi, Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür...» — Liwan, Karməl wə Xaronlarning aləhdilikliri yukirida, 33-bab, 9-ayəttiki izahəttə təswirlinidu. «ular Pərwərdigarning xan-xəripini... kəridu» — «ular» — 1-ayəttiki izahətkə karəng.

35:3 İbr. 12:12

35:5 Mat. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Yh. 9:6

Qel-bayawanlarda dərya-ekınlar uroqup taxidu;

⁷ Pizojirin qel-jəzirə kəlkəkkə,
Qangkiqan yərlər bulaklarəya aylinidu;
Qilbərıləning makani — ular yatqan jay,
Kəmux wə yekənlər əsüp, qimənlikkə aylinidu.

⁸ Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol,
Tüptüz bir yol bolidu;
U «pak-mukəddəslikning yoli» dəp atilidu;
Napaklar uningdin etüxkə bolmaydu,
Xu yol məhsus xular üqün bekitilip yasalojanki, —
Həttə nadanlarmu uningda ezip kətməydu;

⁹ Xu yərdə xir bolmaydu,
Uning üstigə heq yirtkuq haywan qikmaydu;
(Ular xu yərdə heq tepilmaydu)
— Nijat arkilik hərlükkə qikqanlar xu yərdə mangidu!.

¹⁰ Pərwərdigarning bədəl tələp kütquzojanliri kaytip kelidu,
Küylərni eytip Zionəya yetip kelidu;
Ularınə baxlirioja mənggülik xad-huramlik kənidu;
Ular huxallik wə xadlikkə qəmgən bolidu;
Kayəju-həsərət həm uş-nadamətlər bədər kaqidu...

Krizis — Asuriyə padixahining besip kirixi

36¹ Həzəkiyaning on tətinqi yili xundak boldiki, Asuriyə padixahı Sənnaherib Yəhudaning barlik kəl'ə-qorojanlik xəhərlirigə hujum kilip qikip, ularni ixəjal kildi...² Andin Asuriyə padixahı «Rab-Xakəh» degən sərdarni qong bir kəxun bilan Lakix xəhəridin Yerusalemoja əwətti. U Kir yuoquqlarning etizining boyidiki yolda, yukiri kəlkəkning norining bexioja kelip turdi...

³ Xuning bilən Hilkiyaning oqli, ordini baxkuridojan Eliakim, ordining diwanbegi boləjan Xəbna wə Asafning oqli, orda mirzibegi boləjan Yoahlar uning yenioja kəldi ⁴⁻⁵ wə Rab-Xakəh ularəja mundak dedi: —

Silər Həzəkiyaoja: — «Uluş padixah, yəni Asuriyə padixahı sanga mundak dedi, dənglar: —
«Sening muxu ixəngən tayanqing zadi nemiti?»

Sən: (u pəkət gəpla, halas!) —

35:6 Mat. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Yh. 5:8, 9; 7:38, 39; Ros. 3:2; 8:7; 14:8

35:8 «Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol, tüptüz bir yol bolidu» — yolning nəgə baridojanlikini deməydu; bilix üqün 10-ayətkiə oxuş kerək.

35:9 «Nijat arkilik hərlükkə qikqanlar» — bolsa ibraniy tilida birlə sez («gaal») bilən ipadilinidu. Muxu sözni toluq qüxinix üqün 41:14-ayətning izahatini kəring.

35:10 «Pərwərdigarning bədəl tələp kütquzojanliri kaytip kelidu... kayəju-həsərət həm uş-nadamətlər bədər kaqidu» — bəxarəttiki wəkələr İsrailning Musa pəyojəmbər arkilik kütquzulojanlikəya ohxaydu; xundakla bu ixlarni yengi bir «Misirdin qikix» degili bolidu. Okurmənlərgə Təwrəttiki «Misirdin qikix» degən kisiəni okusa, xu qaoqdiki wəkələri muxular bilən təpsiliy halda selixturux nahayiti əhmiyyətlik bolidu.

—Muxu «qikip-kütquzux» bolsa «Misirdin qikix»tin naqqə həssə uluş, naqqə həssə xəraplik bolidu. Keyin kərimizki, Huda kütquzojan həlk pəkət Misirdin əməs, bəlkı pütkül dunyadin qikip kütquzulidu. Ular kərkunqluk dəxt-bayawandin etüxinə orında, əzlini kərxı alidojan, qimənbaşka aylandurulojan zemindin etidu; yol həmmə adəm üqün tüz, onguxluk, rawan həm hətərsiz bolidu.

35:10 Wəh. 21:4

36:1 2Pad. 18:13; 2Tar. 32:1

36:2 «Rab-Xakəh» — bəlkim Asuriyəning padixahining bax məslihətgisiəning adəttiki unwani boluxi mumkin. «Kir yuoquqlarning etizining boyidiki yolda, yukiri kəlkəkning norining bexi» — muxu jay əslidə dəl Yəxaya Aqaz padixah bilən kərxitup, Asuriyəning təjawuzi toqruluk aqahlandırojan jay (7-babni kəring).

«Urux kilix tədbir-məslihitimiz həm küqimiz bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip manga qarxi ektə köpisən? ⁶ Mana, sən yeriki bar axu komux hasa, yəni Misiroqa tayinisən! Birsı uningoa yələnsə, uning koloqa sanjip kiridu; mana Misir padixahi Pirəwngə tayanoqanlarning həmmisi xundak bolidu!.

⁷ Əgər sən manga: «Biz Hudayimiz boləqan Pərwərdigarəqa tayinimiz» — desəng, Həzəkiya əzi Yəhudadikilərgə wə Yerusalemdikilərgə: «Silər pəkət Yerusalemdiki muxu ibadətəgah aldidila Pərwərdigarəqa ibadət kilixinglar kerək» dəp, xu Pərwərdigarəqa ataloqan «yukiri jaylar»ni həm kurbangahlarni yok kiliwəttioqu? Ular axu Pərwərdigarning yukiri jayliri əməsmidi?.

⁸ Əmdi hojam Asuriyə padixahi bilən bir tohtamoqa kəl: — «Əgər səndə atka minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikarəqa berəyl!». ⁹ Səndə undaklar bolmisa, hojamning əməldarlırining əng kiqiki boləqan bir ləxkər bəxini kəndəkmə qekindürələysilər?! Sən jəng hərwiliri wə atlarını elix üqün Misiroqa tayinisən tehil!

¹⁰ Mən əmdi muxu zeminni həlak kilix üqün Pərwərdigarsiz kəldimmu? Pərwərdigar dərwəkə manga: «Muxu zeminni həlak kilixkə qikkin!» — dedi!»»

¹¹ Eliakim, Xəbna wə Yoah Rab-Xakəhgə: —

«Pekirlirioqa aramiy tilida səzlisilə; biz buni qüxinimiz. Bizgə ibranıy tilida səzlimisilə, gəpliri sepilda turoqanlarning kulikioqa kirmisun!» — dedi..

¹² Birak Rab-Xakəh: —

«Hojam meni muxu gəpni hojənglarəqa wə silərgila eytixkə əwətkənmu? Muxu gəpni silər bilən birliktə sepilda olturoqanlarəqa deyixkə əwətkən əməsmu? Qünki ular silər bilən birliktə əz pəkini yegüqi həm əz süydükini iqtüqi bolidu!» — dedi..

¹³ Andin Rab-Xakəh ibranıy tilida yukiri awaz bilən: — «Uluq padixah, yəni Asuriyə padixahining səzliniri anglap koyunglar!» — dəp warkiridi.

¹⁴ «Padixah mundaq dəydu: —

«Həzəkiya siləni alda qoymisun! Qünki u siləni kutkuzalmaydu.

¹⁵ Uning siləni: — «Pərwərdigar bizni jəzmən kutkuzidu; muxu xəhər Asuriyə padixahining koloqa qüxüp kətməydu» dəp Pərwərdigarəqa tayənduruxioqa yol koymənglar!» ¹⁶ Həzəkiyaəqa kulak salmənglar; qünki Asuriyə padixahi mundaq dəydu: —

«Mən bilən sülhəlixip, mən tərəpkə ətünglar; xundak kilsənglar hərbiənglar əzünglarning üzüm baringidin həm əzünglarning ənjür dərihidin mēwə yəysilər, hərbiənglar əz su kəlkikənglardin su iqisilər; ¹⁷ ta mən kəlip siləni buqdaylik həm xarəblik bir zeminoqa, neni bar həm üzümzarlıri bar bir zeminoqa, — zəminənglarəqa ohxax bir zeminoqa apirip koyəquqə yəp-iqiwerənglar!..

36:4-5 «Sən: u pəkət gəpla, halas! — «Urux kilix tədbir-məslihitimiz həm küqimiz bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip manga qarxi ektə köpisən?» — muxu gəpige kərioqanda, Asuriyədikilərnəng Yəxayanəng «Pəkət Pərwərdigarəqa tayiniximiz kerək» dēgən bəxəətliəridin həwiri bar idi.

36:6 Əz. 29:6, 7

36:7 «Həzəkiya ...: «Silər pəkət Yerusalemdiki muxu ibadətəgah aldidila Pərwərdigarəqa ibadət kilixinglar kerək» dəp, xu Pərwərdigarəqa ataloqan «yukiri jaylar»ni həm kurbangahlarni yok kiliwəttioqu? Ular axu Pərwərdigarning yukiri jayliri əməsmidi?» — Musa pəyoqəmbərgə wəhiy kilinoqan kanunoqa asəsən, Israillər pəkət Yerusalemdiki ibadəthanidiki kurbangahtilə kurbənlilik kilixkə bolətti. Əslidə Həzəkiya muxu pərmanəqa asəsən: (1) butpərəsəlik kilidioqan kurbangahlarni həm (2) hətə yol bilən «Pərwərdigarəqa atəp» kəruəloqan, ibadət kilixkə bəojixlanəqan «yukiri jaylar»ni yokətkən. Rab-Xakəh xu gəp bilən uni angliəquqi Israilləni kəymuktərməqəqi idi, əlwəttə.

36:8 «Əgər səndə atka minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikarəqa berəyl!» — bu kinayilik gəp, əlwəttə. Adəttiki qəqlarda Yəhədadə atlar nəhayiti az idi. Urux wəktidə təhimu əzlap kətətti. Atlik əskərlər əməs, hətə addiy əskərlərmu nəhayiti az idi.

36:11 «Pekirlirioqa aramiy tilida səzlisilə» — həzirkə Suriyəniəng kəna ismi «Aram» idi. Kəna zamanda «Suriyə tili» «aramiy tili» dəyilətti. Asuriyəmu aramiy tilini ixlitətti.

36:12 «... Ular silər bilən birliktə əz pəkini yegüqi həm əz süydükini iqtüqi bolidu!» — xəhər muhasirigə qüxüp, aqarqilik wə ussuzlukta kəloqanda adəmlər dərwəkə muxundak kilixi mummkin.

36:12 2Pad. 18:27

36:17 «mən kəlip siləni buqdaylik həm xarəblik bir zeminoqa, — zəminənglarəqa ohxax bir zeminoqa apirip koyəquqə

¹⁸ Həzəkianing silərgə: — «Pərwərdigar bizni kütqüzidu» dəp ixəndürüxigə yol qoymanglar! Əl-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zeminini Asuriyə padixahining kolidin kütqüzəjanmu?

¹⁹ Hamat wə Arpad dəgən yurtlarning ilah-butliri keni? Səfarwaim xəhərining ilah-butliri keni? Ular Samariyəni mening kolumdin kütqüzəjanmu?! ²⁰ Muxu əl-yurtlarning ilah-butliridin öz zeminini kütqüzəjan zadi kim bar? Xundak ikən, Pərwərdigar Yerusalemini mening kolumdin kütqüzalamdu?».

²¹ Angliqıqlar süküt kılıp uningəja jawabən heqkandək bir söz kilmidi; qünki padixahning buyruki xuki: —

«Uningəja jawab bərmənglar».

²² Andin Hilkianing ooqli, ordini baxkuridiojan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə Asafning ooqli, orda mirzibegi Yoahlar kiyim-keqəklirini yirtixip, Həzəkianing yenioja kelip, Rab-Xakəhning gəplirini uningəja ukturdi.

Həzəkianing dua kılıxi — Pərwərdigarning jawabi

2Pad. 19

37¹ Xundak boldiki, Həzəkia buni angliqanda, kiyim-keqəklirini yirtip, özini bəz bilən kaplap Pərwərdigarning öyigə kirdi..² U Hilkianing ooqli, ordini baxkuridiojan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə kahinlarning əksakallirini bəz yepinqaklijan peti Amozning ooqli Yəxaya pəyojəmbərgə əwətti. ³ Ular uningəja: —

«Həzəkia mundaq dəydu: —

«Balilar tuşulay dəp qalojanda anining tuşkudək həli qalmiojandək, muxu kün külpət qüxidiojan, rəsua wə mazaq kılınıdiojan bir kündür. ⁴ Öz hojisi boləjan Asuriyə padixahi tirik Hudani mazaq kılıxka əwətkən Rab-Xakəhning gəplirini Pərwərdigar Hodaying nəzirigə elip tingxisa, bularni anglijan Pərwərdigar Hodaying xu gəplər üqün uning dəkkisini bərməkin? Xunga kəp qalojan kəldilar üqün awazingni kətürüp, bir duayingni bərsəng» — dedi.

⁵ Xu gəplər bilən Həzəkianing hizmətkarlırı Yəxayaning aldioja kəldi. ⁶ Yəxaya ularəja: —

«Hojayininglarəja: — «Pərwərdigar mundaq dedi: —

«Asuriyə padixahining qaparmənlirining sən anglijan axu manga kupurluq kılıquqi gəpliridin kərkmə; ⁷ Mana, Mən uningəja bir rohnı kirgüzimən; xuning bilən u iojwani anglap, öz yurtioja kaytidu. U öz zeminida turojanda uni kiliq bilən əltürgüzimən» — dənglar» — dedi.

⁸ Rab-Xakəh kəlgən yoli bilən kaytip mangəjanda, Asuriyə padixahining Lakix xəhiridin qekingənlikini anglap, uning yenioja kəldi; Asuriyə padixahi Libnah xəhərigə karxi jəng kiliwatkanidi. ⁹ Andin padixah: «Efiopiya padixahi Tirhakah sizgə karxi jəng kilməqki bolup yoloja qikti» dəgən həwərnı anglidi. Xu həwərnı angliqanda u yənə Həzəkiaəja əqlilərnı mundaq hət bilən əwətti: —

¹⁰ «Silər Yəhuda padixahi Həzəkiaəja mundaq dənglar: —

«Sən tayınıdiojan Hodayingning sanga: «Yerusalemin Asuriyə padixahining kəlioja tapxurul-

---

yəp-iqiweringlar!» — muxu gəplər qıraylık boləjini bilən mənisi eniki: — «Mening əsilirim, kullirim bolisilə!» dəgənlik. Yukirida eytkinimizdək, Asuriyə padixahi uqioja qikkən hiyligər aldamqi idi.

37:1 «Pərwərdigarning öyi» — Uning (Sulayman padixah kurojan) ibadəthanisi.

37:6 «Hojayininglarəja: — «Pərwərdigar mundaq dedi: — «Asuriyə padixahining qaparmənlirining sən anglijan axu manga kupurluq kılıquqi gəpliridin kərkmə...» — Yəxayaning muxu jawab səzilirini (6-7-ayətlərnı) diqqət bilən okusingiz, u Həzəkianing təlipi boyiqə dua kilməy, bəli biwasitə həwərqilərgə jawab bərdi. Qünki u alliburun həlkə wə Həzəkia Asuriyə toqurluq nurojun bəxarətlərnı kılıjan. Huda muxu pəyt-əhwal toqurluq İsrailəja ukturojanidi (məsilən, 10-bab, 5-21-ayətlərnı, 14-bab, 24-25-ayətlərnı kərug). Biraq Həzəkia wə ordisidiklər muxularnı wə uningdin baxka kərgən karamət məjizilərnı (keyinki 38-babnımu kərug) pütünləy untup qalojandək kılıtti.

37:9 «Efiopiya padixahi Tirhakah sizgə karxi jəng kilməqki bolup yoloja qikti» — bu ix əməliyə əməs, həmdə xu qaojda mumkin bolmiojanidi. Biraq Huda Əzi əwətküzgən «aldamqi roh»ning təsiri bilən uni ixəndürgən.

maydu» deginigə aldanma; ¹¹ Mana, sən Asuriyə padixahlirining həmmə əl-yurtlarni nemə kıləjanlirini, ularni ilah-butlirioğa atap həlak kıləjanlıqini angliqənsən; əmdi özünq qandakmu kütquzulisen? ¹² Ata-bowilirim həlak kıləjan əllərnə bolsa, ularning ilah-butliri kütquzəjanmu? Gozan, Həran, Rəzəf xəhəridikilərniqu? Telassarda turojan Edənlərniqu? ¹³ Hamat padixahı, Arpad padixahı, Səfarwaim, Həna həm İwwah xəhərlirining padixahliri kəni?»..

¹⁴ Həzəkəiya hətni əkəlgüqilərninq kəlidin elip okup qıkti. Andin u Pərwərdigarning əyigə kirip, Pərwərdigarning aldiəğa hətni yeyip koydi. ¹⁵ Həzəkəiya Pərwərdigaroğa dua kılıp mundaq dedi: — ¹⁶ «I kerublar otturisida turojan, samawi koxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar, İsrailning Hudasi: —

Sən Özüngdursən, jahəndiki barlıq əl-yurtlarning üstidiki Huda pəkət Özüngdursən; asman-zeminni Yaratkuqisen. ¹⁷ I Pərwərdigar, kulikinqni təwən kılıp angliqəysən; kəzünqni aqkəysən, i Pərwərdigar, kərgəysən; Sənnahəribning adəm əwətip mənggü həyat Hudani həkərətəlp eytkən həmmə gəplirini angliqəysən! ¹⁸ I Pərwərdigar, Asuriyə padixahliri həkəkətən həmmə yurtlarni wə xularəğa bəkəndi boləjan yurtlarnimu harabə kılıp. ¹⁹ Ularning ilah-butlirini otka taxliwətkən; qünki ularning ilahliri ilah əməs, bəlki insan kəli bilən yasələjanlar, yəəjaq wə tax, halas; xunga Asuriyəliklər ularni həlak kildi. ²⁰ Əmdi, i Pərwərdigar Hudayimiz, jahəndiki barlıq əl-yurtlarəğa Səning, pəkət Səningla Pərwərdigar ikənlikinqni bildürüx üqün, bizni uning kəlidin kütquzəjəysən!».

²¹ Xuning bilən Amozning oqlı Yəxaya Həzəkəiyəyə səz əwətip mundaq dedi: —

— İsrailning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: —

«Sən Manga Sənnahərib toqruluk dua kılıxing bilən,

²² Pərwərdigarning uningəyə qarita dəgən səzi xudurki: —

«Pak kiz, yəni Zionning kizi seni kəmsitidu,

Seni mazək kılıp külidu;

Yerusalemining kizi kəyninggə karap bəxini qaykəydu;

²³ Sən kimni mazək kılıp kupurluk kilding?

Sən kimgə karxi awazingni kətürüp,

Nəziringni üstün kilding?

İsraildiki Məkəddəs Boləquqioğa karxi!».

²⁴ Kulliring arkilik sən Rəbni mazək kılıp: —

«Mən nurojunliəjan jəng hərwilirim bilən taə qəkkilirioğa,

Liwan taə baəjirlirioğa yetip kəldimki,

Uning egiz kədir dərəhlirini, esil kəriəjəylirini kəsiwetimən;

Mən uning əng yukiri egizlikəyə yamixip qikip,

Uning əng bük-barəkəsan ormanzarlikəyə kirip yetimən.»

37:11 «ularni ilah-butlirioğa atap həlak kıləjanlıq angliqənsən» — «ilah-butlirioğa atap həlak kılıx» dəgən səz, ibraniy tilida pəkət bir səz bilənla, yəni ««həram» kılıx» yəki ««hərəm» kılıx» bilənla ipadiliniidu.

37:13 «Gozan, Həran, Rəzəf xəhəri.. Telassar... Hamat... Arpad ..., Səfarwaim, Həna həm İwwah...» — (12-13-ayətlərdə kərsətilgən) muxu xəhərlərninq bəzilirining nədə ikənlikini hərətidin kərgili bolidu, bəziliri bizgə bəgünqə kədar nəməlum.

37:16 «I kerublar otturisida turojan... Pərwərdigar» — məkəddəs ibadəthanidiki əng iqrıri əy, yəni «əng məkəddəs jəy» dəgən əyda, Hudaning «rəhim kərsətidəjan orun-təhti» («kəfarət təhti») («rəhimgəh») bar idi. Muxu orunda Huda İsrailning aləhida kurbənlilikirining kənlirini kəbul kılətti. Orunning ikki tərəpininq hər biridə altundin yasələjan, təhtkə kəritiləjan bərdin «kerub» bar idi. Musaning dəwərdin Əzəkiyal pəyğəmbər dəwrigəyə Hudaning parlak xan-xəripə sirlik həlalda «kəfarət təhti»ning üstida, yəni «kerublar otturisida» turətti.

—Kerublar bolsa intayin küqlük bərhil pərixtilər bolup, Hudaning qikərojan həkəm-jəzalirini bəjiridu. «Kerublar otturisida turojan» dəgini, «Sən bizgə yəkinləxkən həm bizgə rəhim kərsətməkqi boləjan Hudəsən» dəgənliktur.

37:18 «xularəğa bəkəndi boləjan yurtlar...» — ibraniy tilida səzməsəz tərjimə kıləqanda «bəkəndi» dəgən səz yok, Bəxla bərhil tərjimisi «xularəğa ayt». Biz xərhləx üqün «bəkəndi» kəxtuk.

37:23 «kupurluk» — kim əzini Hudaning ornida kəyup, «həmmə ixni kıləlaymən» dəsə, kupurluk kıləjan bolidu, xundakla həman bir künü yikilidiu.

37:24 «Uning əng bük-barəkəsan ormanzarlikə» — bu ayətətti «bük-barəkəsan» dəgən səz ibraniy tilida «Kərməl» dəgən

²⁵ Özüm kuduk kolap su iqtim;
Putumning uqidila mən Misirning barlik derya-östənglirini kurutuwəttim — deding.

²⁶ — Sən xuni anglap bəkmioqanmiding?

Uzundin buyan Mən xuni bekitkənmənki,
Qədimdin tartip xəkilləndürgənmənki,
Həzir uni əməlgə axurdumki,

Mana, sən kəl'ə-qorəjanlik xəhərləni harabilərgə aylandurdung;

²⁷ Xuning bilən u yərdə turuwatқанlar küqsizlinip,

Yərgə karitip qoyuldi, xərməndə kılındi;

Ular etizdiki ottək, yumran kək qəplərdək,

Əgzidiki ot-qəplər əsməy kurup kətkəndək boldi..

²⁸ Biraq sening olturəjaningni, ornungdin turəjaningni, qikip-kirginingni wə Manga qarxi qaljirlixip kətkiningni bilimə;

²⁹ Manga qarxi qaljirlixip kətkənlikingning, həkawurlixip kətkənlikingning kulikimoja yətkini tūpəylidin,

Mən karmikimni burningdin etküzimən,

Yüginimni aozingəja salimən,

Əzüng kəlgen yol bilən seni kayturimən..

³⁰ I Həzəkiya, xu ix sanga alamət bexarət boliduki, —

Muxu yili əzlükidin əskən,

İkkinqi yili xulardin qıqқанlarmu rizқinglar bolidu;

Üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər;

Ulardin qıqқан mewiləni yəysilər..

³¹ Yəhuda jəmətidiki kutulojan kəldisi bolsa yənə təwəngə qarap yiltiz tartidu,

Yukirəja qarap mēwə beridu;

³² Qünki Yerusalemnin bir kəldisi,

Zion təqədin qeqip kutulojanlar qıkidu;

Samawi koxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarning otluq muhəbbiti muxuni ada kılıdu.

³³ Xunga Pərwərdigar Asuriyə padixahı toqruluk mundaқ dəydu: —

U nə muxu xəhərgə yetip kəlməydu,

---

söz bilən ipadilidü. Karməl bolsa İsrailning əng münbət wə qıraylık jayı idi. Xuning bilən padixahning «uning «Karməl» ormanzarlıqəja kirimən» değini «uning (Liwaning) əng qıraylık jayıəja (heq tosaləjusiz) barimən» degəndək po atıdıəjan mənini ipadıləytti; qünki Liwanda «Karməl» değan jay yəq.

37:25 «...putumning uqidila mən Misirning barlik derya-östənglirini kurutuwəttim» — yukirəki 24-ayəttə padixah əzining təş ixləni kıləyadıəjanlıqını, məsələn, Liwan rayonidiki əng yukiri təşləəja qıləyadıəjanlıqını (kəqmə mənisi, bəlkim əlijəjanap, küqlük padixahlardin üstünlukkə erixidəjanlıqını kərsitidu), əng esil nərsilərgə erixidəjanlıqını təşwirləydu. Muxu 25-ayəttiki «putum... kurutuwəttim» değini, dehqanning puti bilənla topini ittirip erikni tosup, suni kurutuwətkinidək, «Mən halisamla nəhayiti asanla hərқandaқ ixni kıləlaymən, hətta Nil dəryasinimu kurutuwetələymən» değan mənənləni bildürməqci.

37:27 «əgzidiki ot-qəplər...» — bu ibarining başqa hil təjəmilirini uqritix mumkin.

37:29 «Mən karmikimni burningdin etküzimən, yüginimni aozingəja salimən...» — Asuriyə padixahliri muxundaқ rəhəmsiz yol bilən əsirləni yalap mangətti.

37:30 «I Həzəkiya, xu ix sanga alamət bexarət boliduki, — muxu yili əzlükidin əskən, ikkinqi yili xulardin qıqқанlarmu rizқinglar bolidu; üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər; ulardin qıqқан mewiləni yəysilər» — «Üzüm kəqətlirini tikisilər... mewisini yəysilər» değan wadə, tinqlik məzgılning uzun bolıdıəjanlıqını kərsitidu (üzüm tallirini estürükkə uzun wəkit kətidu, əlwəttə).

—Kixiləning Asuriyə koxunlirining tuyuksiz qekinixini «tasadipiylıqın» deməsliki üqün, bu ikkinqi məjizə berildi.

Xundəktimu, Təwrəttiki «Padixahlar» değan kısımoja qarəjənda, həqlər yənəla ikki məjizini təzla untup Hudaəja wəpasizlik kılıwərdi.

«Yəxaya»

Nə uningoa bir tal okmu atmaydu;
Nə kalkanni ketürüp aldioja kəlməydu,
Nə uningoa qarita qaxalarnimu yasimaydu.

³⁴ U qaysi yol bilən kəlgən bolsa,

Xu yol bilən qaytidu wə muxu xəhərgə kəlməydu, — dəydu Pərwərdigar.

³⁵ — Qünki Özüm üqün wə Mening kulum Dawut üqün bu xəhərnı ətrapidikı sepildək qoşdap kütquzimən».

³⁶ Xuning bilən Pərwərdigarning Pərixtsi qikip, Asuriyəliklərnıng bargahıda bir yüz səksən bəx ming əskərnı urdı. Mana, kixilər ətigəndə ornidin turojanda, ularning həmmisining əlgənlikini kərdi!... ³⁷ Xunga Asuriyə padixahı Sənnaherib qekinip, yoloja qikip, Ninəwə xəhərigə qaytip turdi. ³⁸ Xundak boldiki, u öz buti Nisrokning buthanisida uningoa qokunuwatqanda, ooqulliri Adrammələk həm Xarezər uni qiliqlap əltürüwətti; andin ular Ararat degən yurtka qeqip kətti. Uning ooqli Esarhaddon uning ornida padixah boldi.

«Yəxaya»ning ikkinqi kısmı

Həzəkiyaning eoqır kesilgə gıriptar boluxı wə duası

38¹ Xu künlərdə Həzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi. Amozning ooqli Yəxaya pəyoqəmbər uning kəxioja berip, uningoa: —

Pərwərdigar mundaq dəydu: —

— Əyüng toqruluk wəsiyət kiləqin; qünki əjəl kəldi, yaxımayşən, — dedi.

² Həzəkiya yüzini tam tərəpkə kilip Pərwərdigaroja dua kilip:

³ — I Pərwərdigar, Sening aldingda həqikət wə pak dil bilən mengip yürgənlikimni, nəziring aldingda durus boləqan ixlarnı qıləqanlikimni əsləp qoyəqaysən, — dedi.

Wə Həzəkiya yioqlap ekıp kətti.

⁴ Andin Pərwərdigarning səzi Yəxayaoja yetip mundaq deyildi: —

⁵ Berip Həzəkiyaoja mundaq deqin: —

Pərwərdigar, atəng Dawutning Hudasi mundaq dəydu: —

«Duayingni anglidim, kəz yaxlıringni kərdüm; mana, künliringgə yənə on bəx yil qoximən;»

⁶ Xuning bilən Mən seni wə bu xəhərnı Asuriyə padixahıning qolidin kütquzimən; Mən sepil bolup bu xəhərnı qoşdaymən.

⁷ Xuning bilən Pərwərdigarning Əzi eytkən ixini jəzmən qilidiojanlikini sanga ispatlax üqün Pərwərdigardin mundaq bəxarətlik əlamət boliduki, ⁸ Mana, Mən kuyaxning Ahaz padixah kurojan pələmpəy üstigə qüxkən sayisini on kədəm kəynigə yandurimən».

Xuning bilən kuyaxning qüxkən sayisi on baskuq kəynigə yandi.

37:35 2Pad. 20:6

37:36 «Pərwərdigarning Pərixtsi» — Təwrat dəwridə intayin əlahidə xəhs idi. Bəzi ixlarda U Hudaning ornida kərtinətti (məsilən, «Yar.» 18-babni kəring).

37:36 2Pad. 19:35

37:38 «U öz buti Nisrokning buthanisida uningoa qokunuwatqanda, ooqulliri Adrammələk həm Xarezər uni qiliqlap əltürüwətti» — muxu wəka, Sənnaherib İsraildin qekinixitn 20 yil keyin (miladiyədin ilqiriki 681-yili) boldi.

38:1 «Xu künlərdə Həzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi» — bu səzlər bilən «Yəxaya» degən kitabning «ikkinqi kısmı» baxlinidu. Kirix sezimizni kəring.

38:5 «atəng Dawut» — Həzəkiya Dawut pəyoqəmbərnıng on üqinqi əwladı idi.

38:8 «...Xuning bilən kuyaxning qüxkən sayisi on baskuq kəynigə yandi» — Merodaq-Baladan (39:1) Asuriyə padixahı Sənnaherib tərpidin miladiyədin ilqiriki 702-yili qulitildi. Muxu ixmu xu yilda boləqan boluxı kərək.

—Demək, muxu ikki wəka (Həzəkiyaning kesəldin səkaytilixi wə uning ixənqisini riqəbtəndürüxkə berilgən karamət mejiyə) Asuriyəning padixahı tawajuzqılıq kilixtin ilqiri, bəlkim miladiyədin ilqiriki 703- yaki 702-yili yüz bargən (39-babtiki izahatlarıni kəring).

38:8 2Pad. 20:7-9

Həzəkiyaning öz kesili toqʻruluq hatiriliri

⁹ Yəhuda padixahi Həzəkiya kesəl bolup, andin kesilidin əsligə kəlgəndin keyin mundak hatirilərnı yazdı:

¹⁰ — «Mən: «Əmrümnıng otturısında təhtisaranıng dərʻwaziliriqə beriwatımən, Qalqan yillirimdin məhrum boldum» — dedim.

¹¹ Mən: — «Tiriklərnıng zeminida turup Hodayim Yahni, Yahni kərəlməydiqan, Xundakla «həmmə nərsə yok bolqan» jayda turoqanlar bilən billə turup, insannimu kərəlməydiqan boldum» — dedim.

¹² Mening turaloqum qarwiqıning qediridək özümdin yetkilip kətti; Mən bapkar öz toqʻuqinini türüwətkinidək həyatimni türüwəttim; U meni toqʻux dəstigahidin kesiwətti;

Tang bilən kəq arilikida Sən Huda jenimni alisən;

¹³ Tang atqʻuqə mən kütüp, özümni tinqlandurup yürimən, Birəq U xiroqə ohxax həmmə səngəklirimni sunduroqandək qilidu; Tang bilən kəq arilikida Sən Huda jenimni alisən.

¹⁴ Mən qarlıqəq yaki turnidək wiqirlap yürimən; Pahtəktək aq-uh urimən;

Kəzlim yukiriqə qarax bilən ajizlixip ketidu;

I rəb, meni zulum basti! Jenimoqə kepil bolqin!.

¹⁵ Nemə desəm bolar? Qünki U manga səz qildi wə Əzi muxu ixni qildi!

Jenim tartqan azab tıpəylidin mən bar yillirimda kədəmlirimni sanap besip awaylap mangimən.

¹⁶ I Rəb, adəmlər muxundək sawaqlar bilən yaxixi kərək;

Rohim muxu sawaqlardin həyatini tapidu;

Sən meni əslimgə kəltürüp, meni həyat qilding!

¹⁷ Mana, özümning bəht-tinqlikim üqün azab üstigə azab tarttim;

Manga bolqan səygüng tıpəylidin jenimni həlakət həngidin qıqardıngsən;

Sən həmmə gunahlırimni kəyninggə qərüwəttıngsən.

¹⁸ Qünki təhtisara Sanga rəhmət eytalmaydu;

Əlüm Seni mədhıyiliyəlməydu;

Həngəqə qüxiwatqanlar Sening həqıqət-wapalıkingəqə ümid baqlıyalmaydu.

¹⁹ Özüm bügün qilqinimdək Sanga rəhmət eytidıqanlar tiriklər, tiriklərdur;

Ata boləuqı oqʻulliriqə həqıqət-wapalıkingni bildüridu.

²⁰ Pərwərdigar meni qutkuzuxkə niyət baqlıqandur;

Biz bolsaq, qalqan əmrimizdə hər küni Pərwərdigarning əyidə saz qelip mədhıyə nahxlırimni eytimiz!..

²¹ (Yəxaya bolsa: — «Ənjür poxkili təyyarlap, yarisıqə qaplanglar, u əsligə kelidu», degənidi.

²² wə Həzəkiya: — «Mening Pərwərdigarning əyigə qikidiqanlikimni ispatlaydiqan qandək bexarətlık əlamət berilidu?» dəp sorioqanidi).

38:11 «Yahni, Yahni kərəlməydiqan» — «Yah» degən «Yahwəh» degənnıng kışkə xəkli, demək Pərwərdigarning namining birhil kışkartılıp eytilixi. «Yahni, Yahni kərəlməydiqan, xundakla «həmmə nərsə yok bolqan» jayda turoqanlar bilən billə turup, insannimu kərəlməydiqan boldum» — dedim» — Həzəkiya: — «Təhtisara bolqanda, Hudani yaki adəmnı kərməsliki mumkin» deməqı əməs; təkitleydiqan ix tirik turup kərux pırsitidin məhrum boluxtur. Təhtisaranıng əhwalining qandək ikənlikidin biz 14-babta əzraq məlumat əlalaymız.

38:14 Yəx. 59:11

38:20 «Biz bolsaq, qalqan əmrimizdə hər küni Pərwərdigarning əyidə saz qelip mədhıyə nahxlırimni eytimiz!» — Hudani mədhıyiləydiqan bu yaxixi səzlərnı qilqini bilən, Həzəkiya öz kəzi bilən kərgən ikki karamət ixni (əzining saqaytilixi wə 7-ayəttiki meijizini) esidə qing saqlıqan əməs. Yukiriki bablarda degəndək, Asuriyə qoxunliri besip kirgəndə, u Hudaning 6-ayəttə hatiriləngən wədisini untup, həduqup kətti. Təwəndiki 39-babtiki wəqədimu u «Kədəmlirimni sanap mangimən» degən əz wədisini untuydu.

38:21 2Pad. 20:7

Babil padixahidin kəlgən əlqilər Qong bir hatalıq

39¹ Xu pəyttə Baladanning oqlı Babil padixahı Merodaq-Baladan Həzəkiyaning kesəl bolup yetip qalojanlikini həm əsligə kəlgənlikini anglioaqqa, Həzəkiyaqa hətlərnı hədiyə bilən əwətti..

² Həzəkiya əlqilərnı huxallıq bilən kütüp, uning həzinə-ambarlırida saklanoqan nərsilərnı kərsətti; yəni kümüxnı, altunni, dora-dərmanlarnı, sərhil maylarnı, sawut-qorallarnı saklaydioqan əyning həmmisini wə baylıqlirining barlıqını kərsətti; uning ordisi wə yaki püt-kül padixahlıqı iqidiki nərsilərdin Həzəkiya ularoqa kərsətmigən birimu qalmıdı.³ Andin Yəxaya pəyoqəmbər Həzəkiyaning aldioqa berip, uningdin: —

«Muxu kixilər nemə dedi? Ular seni yoqlaxqa nədin kəlgən?» — dəp sorıdı.

Həzəkiya: — «Ular yirək bir yurttin, yəni Babildin kəlgən», dedi.

⁴ Yəxaya yənə: — «Ular ordangda nemini kərđi?» dəp sorıdı.

Həzəkiya: — «Ordangda bar nərsilərnı ular kərđi; baylıqlirimning arisidin ularoqa kərsətmigən birimu qalmıdı» — dedi.

⁵ Yəxaya Həzəkiyaqa mundaq dedi: —

Samawi koxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarning səzini anglap qəyojin: —

⁶ — Mana xundaq künlər keliduki, ordangda bar nərsilər wə bəgüngə qədər ata-bowiliring topla, saklap qəyoqan həmmə nərsə Babiloqa elip ketilidu; heqnərsə qalmaydu — dəydu Pərwərdigar, ⁷ — həmdə Babilliklar oqullirini, yəni əzüngdin boləqan əwladlirini elip ketidu; xuning bilən ular Babil padixahining ordisida aqwat bolidu..

⁸ Xuning bilən Həzəkiya öz-əzigə: «Əz künlirimdə bolsa aman-tinlik, Hudaning həkikət-wəpalıqı bolidikənoqu» dəp, Yəxayaqa: — «Siz eytkən Pərwərdigarning muxu səzi yaxxi ikən» — dedi..

39:1 «Xu pəyttə Baladanning oqlı Babil padixahı Merodaq-Baladan Həzəkiyaning kesəl bolup yetip qalojanlikini ... anglioaqqa, Həzəkiyaqa hətlərnı hədiyə bilən əwətti» — Merodaq-Baladan Asuriyə padixahı Sannaherib tərripidin miladiyədin ilgiriki 702-yılı oqulitildi. Muxu ixmu xu yilda boləqan boluxi kərək.

—Demək, 38-, 39-babta təswirləngən ixlar 36- wə 37-babta təswirləngən ixlardin ilgiri yüz bərgən. Əmdi nemixka ulardin keyin hatiriləngən?

—Bilimizki, «Yəxaya» (degən kitab)ning 40-66-bablıridiki həwər-bexarətlər, omumiy jəhəttin eytkanda, keyinki «Babil imperiyəsəgə əsir bolup qüxkənlər»gə, yəni sürgün boləqan İsrailəroqa, yəni ularning «qaldisi» boləqan əwladlırioqa karitilidu. Undaqa 39-bab muxu əhwalni tonuxturux rolını oynaydu.

39:7 «...həmdə Babilliklar oqullirini, yəni əzüngdin boləqan əwladlirini elip ketidu; xuning bilən ular Babil padixahining ordisida aqwat bolidu» — kərinüxtə addiy kərugən muxu wəqə üqün nemixka muxu qattik jazalıq səz (6-7-ayətlər) qikidu? Pikrimizqə, üq səwəbi bar: —

—(1) Həzəkiya Hudaqa: «qədəmlirimni sanap mangimən» degən wədini bərgənidi, lekin bu qətim Hudadin heq sorimay xundaq kəloqan;

—(2) əlqilərnıng kəlgənlikidin u bəlkim: «həzir mən «jəhənoqa dangki qikqan adəmmən», «kikiq dəlitimizning jəhənda ornı bar» dəp təkabburlixip kətkən boluxi mumkin.

—(3) Nuxulardın sirt, bilimizqə Merodaq-Baladan Asuriyə imperiyəsəgə qarxi bir ittıpaqni bərpə kılmaqı. U «təköllup kərsitdioqan» muxu pürsəttin paydılınıp, Həzəkiyani ittıpaqqa katnixixka təklip kəloqan. Əzini əlümdin kutkuzoqanlikini, kuyaxning nurining «kəynigə yənoqanlikı»dək intayin karamət mejjizini kərgən, Hudaning «Mən silərnı Asuriyədin kutkuzimən» degən wədini angliəqan Həzəkiya qandakmu hudasiz bir əl-yurt bilən ittıpaqlaxmaqı boləqandu?

—«Aqwat» — piqiwetiləngən adəm, 56-bab, 4-ayəttiki izahatni kərug.

39:8 «...«Siz eytkən Pərwərdigarning muxu səzi yaxxi ikən» — muxu ayəttə, Həzəkiyaning öz-əzigə degənli ri baxkıləroqa, hətta öz jəmətiqə boləqan birhıl biəqəm, kəyümsiz pozitsiyəni bildüridu. Yəxaya degən bəxarət əməliyəttə yüz yildin keyin əməlgə axuruloqan; waqitning sozuluxi bolsa bəlkim Yəhədaning keyinki bir padixahı (Yosiya)ning qattik towa kılıxi tıppıylidin boldi.

«Yəxaya»

Israiloʻja berilgan tāsəlli; Dunyaʻoʻja elip kelingan ümid-təsəlli

40¹ Həlkimgə tāsəlli beringlar, tāsəlli beringlar, dəpla yüridu Hudayinglar;
² Yerusalemining kəlbigə səz kəlip uningəja jakarlanglarki,
Uning jəbir-jəpalik wakti ahirlaxti,
Uning kəbihlik kəqürüm kəlinidi;
Qünki u Pərwərdigarning kəlidin barlik gunahlırining orniəja ikki həssiləp mehir-xəpkəitini
aldi..

³ Anglanglar, dalada birsining towliəjan awazini!
«Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar,
Qəl-bayawanda Hudayimiz üqün bir yolni kətürüp tüptüz kilinglar!..»

⁴ Barlik jiləjilər kətürüliidu,
Barlik taq-dənglər pəs kəlinidu;
Əgri-təqaylar tüzlinidu,
Ongəjul-dongəjul yərlər təkxinidu.

⁵ Pərwərdigarning xan-xəripi kərünidu,
Wə barlik tən igiliri uni täng kəridu;
Qünki Pərwərdigarning Əz aqzi xundək səz kəlojan!..»

⁶ — Anglanglar, bir awaz «jakarla» dəydu;
Jakarlioquqi bolsa mundaq sorap: — «Mən nemini jakarlaymən?» — dedi.
jawab bolsa: — «Barlik tən igiliri ot-qəptur, halas;
Wə ularning barlik wəpaliki daladiki gülgə ohxax;»

⁷ Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu,
Qünki Pərwərdigarning Rohi üstigə püwləydu;
Bərhək, barlik həlkmu ot-qəptur!.

⁸ Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu;

40:2 «Yerusalemining kəlbigə səz kəlip uningəja jakarlanglarki,.....» — məzkur həwəni kimning jakarlaxi kərəkliki eytlmidi. Bəlkim muxu səz Hudaning barlik pəyəməbərliyəgə kəritilidu. Kirix səzimizdə deyilginidək, kitabning kəlojan kəsimliri (40-66-bablar) Yəxayaning əmrinin keyinki bir dəwrdiki Israillar, yəni palandi bolidiəjan bir dəwrgə yəki dəwrlərgə kəritilidu; sürgün kəlojuqi Babil imperiyəsi boləjini bilən, kərüp turimizki, «Yəxaya»ning birinqi kəsimdikidək, ikkinqi kəsimdiki bəzi bəxərlətmu ahirki zamanlarni kərsitidu. «Barlik gunahlırining orniəja ikki həssiləp mehir-xəpkəitini aldi» — ibraniy tilida «gunahlıri üqün ikkə həssiləp aldi» deyilidu. Xərhəqlərnəng «ikki həssiləp» dəgən muxu ibarə üstidə bir-birigə ohxap ketidiəjan üq hil kəzkarixi bar: —

—(1) Israil gunahlıri üqün ikki həssə jaza aldi. Israil Hudaning «tunji oqlı» bolup, baxkə əl-millətlə bilən selixturoqanda, ikki həssə bərikət alidu. U «tunji oqlı» bolup, yənə baxkə əl-millətlə bilən selixturoqanda qəbul kəlojan wəhiy-həwirimu kəp. Xunga bularni baxkə əllərgə yətküzüx məs'uliyitimu kəp; gunahı bar bolsa baxkə əl-millətlə bilən selixturoqanda «ikki həssə» artuq jazalinixi kərək. Birək bu bəxərlətkə kəriəjənda, ularning jazalinix məzgili ahirlaxti.

—(2) «ikki həssiləp»ning mənisi «dəl gunahıəja mas kəlidəjan jaza» dəgənliktur.

—(3) Huda Israiloʻja zor mehir-xəpkət kərsitip, yəni gunahining orniəja «ikki həssiləp» mehir-xəpkətni yətküzidu. Bizning pikrimiz əyni xundək (61-bab, 7-ayətni kərüng). Undəkta «ikki həssiləp» bolsa həm kəqürüm kəlinix həm Hudaning Rohini, yengı hayətni qəbul kəlixitin ibarəttur (məsilən, 43-bab, 25-ayəttin 44-bab, 5-ayətkiqə, həm 61-bab, 7-ayətnimu kərüng). Mundaq zor mehir-xəpkətning kəlip-qikix silirləri 53-babta axkarilinidu.

—Muxu üq hil kəzkaraxning kəysisining toluq boluxidin kət'iyənəzər, omumiyy mənisi xuki, Huda ularni kəqürüm kəlməqqi həm ularəja mehirəbanlikini kərsətməqqi.

40:3 «Anglanglar, dalada birsining towliəjan awazini! «Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar, qəl-bayawanda Hudayimiz üqün bir yolni kətürüp tüptüz kilinglar!» — muxu namsiz zatning əwazi eytəjan yol yuqiriki 35-babtiki yol əməs; axu yol Zionəja kəytəkanlar üqün təyyarlanəjan. Muxu yolni bolsa, Hudaning Əzining kəlixini kərxı elix üqün (səyümlük bir padixəh kərxı elinəjəndək) adəmlər təyyarlıxi kərək.

—Namsiz zatning əwazning bir ipadisinı kərüx üqün Injil, «Luğa» 3-bab 1-6-ayətni, «Yh.» 1:23ni kərüng. Xu yərlərdə «namsiz zat»ning dəl qümüldürgüqi Yəhya pəyəməbərnəng əzi ikənliki kərsitilidu.

40:3 Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luğa 3:4; Yh. 1:23

40:5 Yh. 1:14

40:6 Ayup 14:2; Zəb. 90:5, 6; 102:11; 103:15-16; Yəq. 1:10; 1Pet. 1:24

40:7 «Bərhək, barlik həlkmu ot-qəptur» — muxu yərdə «həlk» Israil həlkini kərsitidu.

«Yəxaya»

Birak Hudayimizning kalam-sözi mænggügə turidu!..

⁹ — I Zionoğa hux həwər elip kəlgüqi, yukiri bir taşka qıkkın;

Yerusalemğa hux həwərni elip kəlgüqi,

Awazingni küqəp kətürgin!

Uni kətürgin, qorqmioqin!

Yəhudaning xəhərlirigə: — «Mana, Hudayinglarğa qaranglar» degin!

¹⁰ Mana, Rəb Pərwərdigar küq-kudritidə keliwatidu,

Uning biliki Əzi üqün həkuk yürgüzidu;

Mana, Uning aloqan mukapati Əzi bilən billə,

Uning Əzining in'ami Əzigə həmrəh bolidu..

¹¹ Qoyqidək U Əz padisini bəkidu;

U qozilarni bilək-kolioğa yiqidu, ularni quqaklap mangidu,

Emitküqilarni U mulayimlik bilən yetəkləydu..

Israilning təngdaxsiz Hudasi

¹² Kim dərya-okyanlarning sulirini oqumida əlqəp bəlgiləgən,

Asmanlarni qeriqlap bekittən,

Jahanning topa-qanglirini miskallap saloqan,

Taşlarni tarazida tarazilap,

Dənglarni jingda tartip ornatkan?

¹³ Kim Pərwərdigarning Rohioğa yolyoruk bərgən?

Kim Uningoğa məslihətqi bolup ətətkən?.

¹⁴ U kim bilən məslihətləxkən,

Kim Uni əkillik kəlip tərbiyəligən?

Uningoğa həküm-həkiqət qikirix yolida kim yetəkləgən,

Yaki Uningoğa bilim ətətkən,

Yaki Uningoğa yorutulux yolini kim kərsətkən?

¹⁵ Mana, Uning aldida əl-yurtlar Uningoğa nisbətən qeləktə qaloqan bir tamqa sudək,

Tarazida qaloqan topa-qangdək hesablinidu;

Mana, U arallarni zərriqə nərsidək kolioğa alidu;

¹⁶ Pütkül Liwan bolsa qurbangah otioğa,

Uning haywanliri bolsa bir kəydürmə qurbanlikğa yətməydu..

¹⁷ Əl-yurtlar uning aldida heqnərsə əməstur;

Uningoğa nisbətən ular yokning arilikida,

Kuruk-mənisiz dəp hesablinidu..

40:8 «Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu; birak Hudayimizning kalam-sözi mænggügə turidu!» — xərhimiz boyiqə, 3-5-ayəttiki awaz qümüldürgüqi Yəhya pəyojəmbərningki, 6-ayəttiki birinqi namsiz zatning awazi Hudaningki; ikkinqi namsiz zatning səl ümidsizlən hələttə soal soriqan awazi yənila Yəhya pəyojəmbərningki. Baxkilar ikkinqi awazni Yəxayaningki yaki namsiz bir pəyojəmbərningki, dəp qaraydu. Ikkinqi awazning degən gəpliri 7-ayətni əz iqigə alidu. Huda uningoğa 8-ayəttə «ümidsizlənə» degən mənida jawab beridu həm 9-ayəttə sözini dawamlaxturup, Israiloğa zor ümid yətküzidu.

40:8 1Pet. 1:25

40:10 «Pərwərdigarning biliki» — toluq mənisə keyinki bablarda, bolupmu 53:1də axkarilinidu. U bolsa «Pərwərdigarning həqqaniy küli»ning baxka bir namidur.

40:10 Yəx. 62:11

40:11 Yəx. 49:10; Əz. 34:23, 24; Mik. 7:14; Yh. 10:11

40:13 Rim. 11:34; 1Kor. 2:16

40:16 «Pütkül Liwan bolsa qurbangah otioğa, uning haywanliri bolsa bir kəydürmə qurbanlikğa yətməydu» — Liwan ormanlik kəp rayon. Demək, Hudağa həqiqiy layik ibadət kəlix üqün Liwandiki barlik dərəhlər qurbangahka kerək bolidioqan otka yetiməydu; uningdiki barlik kala-qoylarmu qurbanlik boluxka yetiməydu.

40:17 Dan. 4:32

¹⁸ Əmdi silər Təngrini kimgə ohxatmaqçisilər?

Uni nemigə ohxitip selixturusilər?

¹⁹ Bir butqımu?! Uni hünərwn kəlipka kuyup yasaydu;

Zərgər uningə altun həl beridu,

Uningə kümüş zənjirlərni soqup yasaydu.

²⁰ Yoxsullarning beqixliqəudək undək hədiyliri bolmisa, qiriməydioqan bir dərəhni tallaydu;

U lingxip kəlmioqəudək bir butni oyup yasaxka usta bir hünərwn izdəp qakiridu.

²¹ Silər bilməmsilər? Silər anglap bəkmioqanmusilər? Silərgə əzəldin eytilmioqanmidu? Yər-zemin apiridə boləndin tartip qüxənməywətamşilər?

²² U yər-zeminning qəmbirikining üstidə olturidu,

Uningda turuwatqanlar uning aldidə qakqikirlərdək turidu;

U asmanlarni pərdidək tartidu,

Uların huddi məkan kildioqan qədirdək yayidu;

²³ U əmirlərni yoxka qikiridu;

Jahəndiki sotqi-bəqlərni artuqqa kilidu..

²⁴ Ular tikildimu? Ular terildimu? Ularning oqoli yiltiz tarttimu?

— Birək U üstigila püwləp, ular solixip ketidu,

Kuyun ularni topandək elip taxlaydu.

²⁵ Əmdi Meni kimgə ohxatmaqçisilər?

Manga kim təngdəx bolalisun?» — dəydu Muxəddəs Boləuqi.

²⁶ Kəzliringlarni yukirioqə kətürüp, qaranglar!

Muxu məwjudatlarni kim yaratqəndu?

Uların kim türkümlər-türkümlər qoxunlar kilip tərтіplik əpqikidu?

U həmmisini nami bilən bir-birləp qakiridu;

Uning küqining uluqluqi, kudritining zorluqi bilən,

Ulardin birimu kəm qəlməydu.

²⁷ — Nemixka xuni dəwerisən, i Yəqup?

Nemixka mundaq səzləwerisən, i İsraıl: —

«Məning yolum Pərwərdigardin yoxurundur,

Hudəyim məning dəwayimoqə erən kilməy ətəweridu!»?

²⁸ Silər bilmigənmusilər? Anglap bəkmioqanmusilər?

Pərwərdigar — Əbədil'əbədlik Huda,

Jahənninq kərilirini Yaratquqidur!

U ya həlsizlanməydu, ya qarqiməydu;

Uning oy-bilimininq tegigə hərgiz yətkili bolməydu..

²⁹ U həlidin kətkənlərgə kudrət beridu;

Məqdursizlarəqə U bərdəxlikni həssiləp əwutidu.

³⁰ Hətta yigitlər həlidin ketip qarqap kətsimu,

Baturlar bolsa putlixip yikilsimu,

³¹ Birək Pərwərdigarəqə təlmürüp kütənlərininq küqi yengilinidu;

Ular bürkütlərdək qanat kərip ərəydu;

Ular yügürüp, qarqiməydu;

Yolda mēgip, həlidin kətməydu!

40:18 Yəx. 46:5; Ros. 17:29

40:22 «qakqikir» — kiqik bir hil qəkətkə.

40:22 Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 44:24

40:23 Ayup 12:21; Zəb. 107:40

40:28 Zəb. 147:5

«Yəxaya»

Hudaning əl-millətlərgə bərgən təklipi

41¹ — «I arallar, süküt kilip Mening aldimoğa kelinglar;
Həklərmu küqini yengilisun!
Ular yeqin kəlsun, söz kılsun;
Tooqra həküm kilix üqün əzara yeqinlixayli!»

Əllərnin məsilisi — butpərəslaktur Huda Əzini ispatlax üqün bərgən bir bexarət

² «Kim xərkəti birsini oyoqitip,
Uni həkəkəniylik bilən Əz hizmitigə qakirdi?
U əllərnin uning kəlioğa tapxuridu,
Uni padixahlar üstidin həkümranlik kılduridu;
Uların uning kiliqoğa tapxurup topa-qangoğa aylunduridu,
Uların uning okyasi aldida xamal uquroğan pahal-topandək kılıdu..

³ U ularni kooqliwetip,
Putini yərgə təgküzmay degüdək mangidu, aman-esənlik iqidə ətəweridu;

⁴ Əlmisaktin tartip dəwrlərnin «Barlikka kəl» dəp qakirip,
Bularni bekitip ada kılğan kim?

Mən Pərwərdigar Awwal Boləquqidurmən,
Ahiri boləqanlar bilənmü billə Boləquqidurmən;
Mən degən «U»durmən...

⁵ Arallar xu ixlərnin kərüp qorkixidu;
Jahənnin qət-qetidikilər titrəp ketidu;
Ular bir-birigə yeqinlixip, aldioğa kelidu;

⁶ Ulərnin hərbiəri öz koxnisiqə yardəm kılıp,
Əz kərindixioğa: «Yürəklik bol!» — dəydu.

⁷ Xuning bilən nəkkaxqi zərgərnin riqəbətəndüridu,
Metalni yapılaqlap bolka oynatkuqi səndələn bazəqan bilən sokkuqini riqəbətəndürüp:
«Kəpxərligini yahxi!» dəydu;
Xuning bilən uni lingxip kəlmisun dəp butninq putini mihlar bilən bekitidu..

Hudaning Israiloğa ilham berixi

⁸ Biraq sən, i kulum Israil,
I Əzüm tallioğan Yəqup,

41:2 «...uni həkəkəniylik bilən Əz hizmitigə qakirdi?» — səzmusez təjrimə kıləqanda: — «Həkkəniylikning Əzi, (yəni Huda) bu kixini öz puti aldioğa qakirdi?».

41:3 «U ularni kooqliwetip, putini yərgə təgküzmay degüdək mangidu, aman-esənlik iqidə ətəweridu» — Yəxaya pəyoğəmbər bexarət kıləqan muxu namsiz təjawuzqining ismi keyinrək qikidu. MuXu yərdə kərimizki, (1) U kılıdioğan uruxlar bək onguxluk bolidu; (2) Uning hərbiy yürux süriti intayin tez bolidu; (3) Uning kılıdioğan uruxliri baxka əllərnin hədukturup patiparak kiliwetidu.

—Baxka birhil təjrimisi: «U aman-esənlik iqidə, mengip bəkmioğan yol bilən kelidu».

41:4 «Barlikka kəl» — yəki «Yenimoğa kəl». «Əlmisaktin tartip dəwrlərnin «Barlikka kəl» dəp qakirip, bularni bekitip ada kılğan kim?» — buning mənisin bəlkim xuki, Huda aldin'ala (pəyoğəmbər arqilik) eytkən ixlər yüz bərginidə, əllər bexarətlərnin tooqra qikidioğanlikini kəridu. Xundək kılıp, ular Hudaning ularni gunahlırini taxlap, Əzigə yeqin kelip kəqürümigə erixixigə qakirdioğanlikini kərüp yetidu. «ahiri boləqanlar» — dunyada əng ahiri hətat boləqan insanlarnin kərsətsə kərək. «Mən degən «U»durmən» — muXu yərdə «U» Hudaning əzini kərsitidu, əlwəttə.

41:4 Yəx. 43:10; 44:6; 48:12; Wəh. 1:17; 22:13

41:7 «Xuning bilən nəkkaxqi zərgərnin riqəbətəndüridu, metalni yapılaqlap bolka oynatkuqi səndələn bazəqan bilən sokkuqini riqəbətəndürüp...» — əllər Huda bexarət kıləqan təjawuzqining keliديوanlikini bilip qorkidu (5-ayət). Biraq bexarətnin əməlgə axkanlikini kəruxi bilən, butpərəslilikni taxlap Hudaning aldioğa kəlixining ornida, ular yənillə əzlirini kooqdaX üqün (tumar süpitidə) butlarni yasatmaqı bolidu.

Ibrahim Mening dostumning əwladi: —.

⁹ Mən jahanning kəridin elip kəlgən,
Yərning əng qətliridin qakiriojnim sən ikənsən;
Mən sanga «Sən mening kulumdursən,
Mən seni talliojan,
Seni hərgiz qətkə qakmaymən» — degənidim..

¹⁰ — Korkma; qünki Mən sən bilən billidurmən;
Uyan-buyan karap hədukmanglar;
Qünki Mən sening Hodayingdurmən;
Mən seni küqəytimən,
Bərək, Mən sanga yardəmdə bolimən!
Bərək, Mən Özümning həkkaniylikimni bildürgüqi ong kolum bilən seni yələymən.
¹¹ Mana, sanga karap qaljirlixip kətkənlərning həmmisi hijil bolup xərməndə bolidu;
Sanga xikayət kילוquqlar yok deyərlik bolidu, həlak bolidu..

¹² Sən ularni izdisəng, həq tapalmaysən;
Sən bilən dəwalaxquqlar —
Sanga karxi urux kילוquqlar yok deyərlik, həq bolup bəkmiojandək turidu.

¹³ Qünki Mən Pərwərdigar Hodaying ong kolungni tutup turup, sanga: —
«Korkma, Mən sanga yardəmdə bolimən!» dəymən.

¹⁴ Korkma, sən kurt boləjan Yəqub,
Israilning baliliri!
Mən sanga yardəmdə bolimən!» — dəydu Pərwərdigar, yəni sening Həmjəmət-Kutkuzoquqing,
Israildiki Muxəddəs Boləquqi..

¹⁵ Mana, Mən seni kəp həm ötkür qixlik yengi bir dan ayrioquqi tirna kilmən;
Sən taqlarni yanjip, ularni parə-parə kiliwetisən,
Dənglərnimu kəküm-talkənoqa aylanduruwetisən..

¹⁶ Sən ularni soruysən,
Xamal ularni uqurup ketidu,
Kuyun ularni tarkitiwetidu;
Wə sən Pərwərdigar bilən xadlinisən,
Israildiki Muxəddəs Boləquqini iptiharlinip mədhijələysən.

¹⁷ Bozəklər wə yoksullar su izdəydu, lekin su yok;
Ularning tili usuzluktin kaqjirap ketidu;
Mən Pərwərdigar ularni anglaymən;
Mən Israilning Hudası ularin waz kəqməymən..

41:8 Kən. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zəb. 135:4; Yəx. 43:1; 44:1; Yək. 2:23

41:9 «Mən jahanning kəridin elip kəlgən, yərning əng qətliridin qakiriojnim sən ikənsən» — okurmənlər xuni esigə kəltürsunki, Huda Ibrahimni yirək yurttin Kənaanoqa (Pələstingə) qakirojanidi; keyin Ibrahimning əwladiliri boləjan Israilni Musa pəyojəmbər arkilik Misirdin kutkuzəjanidi. «Seni hərgiz qətkə qakmaymən» — yənə birhil tərjimisi: — «Seni qətkə qakmiojanmən».

41:11 Mis. 23:22; Yəx. 60:12; Zək. 12:3

41:14 «Həmjəmət-Kutkuzoquqi» — ibraniy tilida «goel» degən muxu səzning əlahidə mənisi bar. Birsə kəmbəqə bolup, əzini kulluqkə setiwətkən bolsa yaki baxkə kiyin əhwaləqa uqrap mal-müllükini satkən bolsa, Musa pəyojəmbər qəbul kילוan muxəddəs kəunoqa əsasən, muxu kixining yəkin uruk-tuoqənliri, həmjəmətlirining uni hərlükkə qikipir kutkuzux həquki bar idi. Dəmək, «həmjəmət-kutkuzoquqi»ning («goel») setiwəloquqi adəmgə pul beriplə, əz kərindixini hər kilip kutkuzux həquki bar dəgənliktur. Həquqni ixlitix həmjəmətnəz əz ihtiyarlik bilən bolatti, əlwəttə. U ixlətməkqi bolsa, həqkim uni tosalmaytti.

—Yəxaya Hudanin kutkuzoquqi ikənlikini bayan kilix üqün dəl muxu səzni ixlitidu. Dəmək, Huda Israiləqa «həmjəmət»lik kilip, ularning «goel», yəni «Həmjəmət-Kutkuzoquqisi» bolidu. U Əz ihtiyarilik bilən ularni kutkuzidu.

41:15 Yəx. 17:13; 29:5

41:17 Mat. 5:6

- ¹⁸ Mən kəkəs egizliklərdə dəryalarni,
Jiloqlar iqidə bulaklarni aqimən;
Dalani kəlkəkkə aylandurimən,
Tatirang yərdin sularni urəqutup su bilən kəplap berimən..
¹⁹ Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun dərəhlirini estürüp berimən;
Qəl-bayawanda arqa, kəriqay wə boksus dərəhlirini birgə tikimən;
²⁰ Xundak kəlip ular bularni kərüp, bilip, oylinip: —
«Pərwərdigarning kəli muxularni kəloqan,
Israildiki Muxəddəs Boloquqi uni yaratkan!» dəp təng qüxinixidu.

Hudaning butpərəslərnə kütquzux toqrisidiki yənə bir səzi

- ²¹ — Muhakimilirlərnə otturiqə kəyunglar, dəydu Pərwərdigar;
— Kükülük səwəblirlərnə qikirlənglar, dəydu Yəkupning Padixahı.
²² — Butlirlənglar elip kirilsun,
Bizgə nemilərnə yüz beridioqanlikini eytsun;
Ilgiriki ixlarni, ularning üjür-büjürlirigiqə kəz aldimizda kərsətsun,
Xundakla bulardin qikidioqan nətijilərnə bizgə bildürüx üqün eytip bərsun;
— Yaki bolmisa, kəlgüsidiki ixlarni anglap biləyli;
²³ Silərnə ilahlik ikənlikənglarni biliximiz üqün,
Keyinki yüz beridioqan ixlarni bizgə bayan kilinglar;
Kəndakla bolmisun, Bizni hang-tang kəlip uni təng kəridioqan kəlix üqün,
Birər yahxi ix yaki yaman bir ixni kilinglar!.
²⁴ Mana, silər yökning arilikida,
Ixliginēnglarmu yök ixtur;
Silərnə tallioquqi bir lənitidur.

Bexarət təkrarlinidu; Huda barlik əl-yurtlarəqə «Mening kulumni tonunglar» dəp tonuxturidu

- ²⁵ Birsini ximal tərəptin kəzoqədim, u kəlidu;
U künqikixitin Mening namimni jakarlap kəlidu;
U birsi hək layni dəssigəndək, sapalqi lay qəyliğəndək əmədarlarning üstigə hujum kəlidu;.
²⁶ Bizgə ukturux üqün, kim mukəddəmdin buyan buni eytkən?
Yaki Bizni «U həqiqəttur» degüzüp bu ixtin burun uni aldin'ala eytkən?
Yək, həqkim eytmaydu;
Bərhək, həqkim bayan kilmaydu;
Sözənglarni anglialioquqi bərhək yökture!
²⁷ Mən dəsləptə Zionəqə: — «Muxu ixləqə kəz tikip turunglar! Kəz tikip turunglar!» dedim,
Yerusaleməqə hux həwərnə yətküzgüqini əwətip bərdim.

41:18 Zəb. 107:35; Yəx. 35:7; 44:3

41:19 «Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun dərəhlirini estürüp berimən; ... arqa, kəriqay wə boksus dərəhlirini birgə tikimən» — muxu dərəhlər (zəytun dərəhidin sirt) mēwə üqün əməs, sayə berix üqün berilidu; birkanqə hil dərəh birhil muhit astida təng əsüxi mumkin əməs.

—Kəriqanda bu bexarət ahirki zamanlarni kərsitidu; xu qəoqda Huda Israilni yengi bir «Misirdin qikix» (əməliyətə, «jahanning qət-qətliridin qikirix») yoli bilən kütquzidu.

41:23 «Birər yahxi ix yaki yaman bir ix kilinglar!» — muxu ibarə «Hərkəndək birər ixni kilinglar!» degənni bildüridu. Butlar yahxi bolsun, yaman bolsun həqkəndək ix kilmaydu, əlwəttə.

41:25 «Birsini ximal tərəptin kəzoqədim, u kəlidu; u künqikixitin Mening namimni jakarlap kəlidu» — təjawuzqi tehi namsiz, birək hazır u toqruqluk yənə bir pakit bar; u xərktin həmdə ximal tərəptinmu kəlidu. Bəqə birhil təjmisisi: «Mening namimni qəkirip nida kəlip kəlidu».

²⁸ Mən qarışam, xular arisida heqkim yok —
Məslihet bərgüdək heqkim yok,
Xulardin sorisam, jawab bərgüdək heqkimmu yok..

Dawami

²⁹ Qaranglar, ular həmmisi kuruk;
Ularınq yasioqanliri yok ixtur,
Quyuma məbudliri kuruk xamaldək mənisizdur.

42¹ Qaranglar, mana Mən yələydioqan Öz kulumoqal
Jenimning huxalliqi bolqan Mening tallioqinim;
Mən Öz Rohimni uning wujudioqə kondurimən,
Xuning bilən u əllərgə həküm-həqiqətəni yətküzüp beridu..

² U nə warkirap-jarkirimaydu, nə quqan kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu..

³ Taki u oqəlibə bilən toqra həkümlərni qikəroquqə,
Yanjiloqan qomuxni sundurmaydu,
Tütəp eqəy dəp qəloqan pilikni eqürməydu..

⁴ Həküm-həqiqətəni yər yüzidə tiklimigüqə,
U həlsizlanmaydu, kəngli yanmaydu;
Arallarmu uning pərman-qanunini təlmürüp kutidu..

⁵ Asmanlarni yaritip ularni kərgən,
Yər-zeminni həm uningdin qikqanlarni yayoqan,
Uningda turuwatqan həlkqə nəpəs,
Uning üstidə mengiwatqanlaroqə roh bərgüqi Təngri Pərwərdigar mundaq dəydu: —

⁶ Mənkə Pərwərdigar seni həqkanıylik bilən xuningoqə qəqiroqanmənkə,
— Sening qolungni tutimən,
Seni koqodap səqlaymən,
Həm seni həlkqə əhdə süpitidə,

41:28 «xular arisida heqkim yok» — «xular» xübhəsiszki, butpərəs əllərni kərsitidu.

42:1 «Öz kulum , yəni Pərwərdigarning kulis» — xübhəsiszki, Hudaning «yat əllər»gə beoqixlioqan, ularni butpərəslikdin kutkuzidioqan jawabidur. Muxu ayəttiki «Qaranglar, mana...» degənni, 41-bab 29-ayəttiki «Jawab bərgüdək heqkim yok» qatarliklar bilən selixturuximiz kərək. Qarioqanda, Huda tallioqan muxu mulayim, muhəbbətlik kixi əl-yurtlaroqə Hudaning səzini elip kəlidu. «U əllərgə həküm-həqiqətə yətküzüp beridu» — «həküm-həqiqət» (ibranıy tilida «mixpat») elip berix» degənlilik bolup, üq məninəni öz iqigə alidu: — (1) yukiriki 41-babtiki (Huda butlar bilən muhakimə qiloqan) «sot»tiki «həküm-həqiqət», yəni «Huda degən tirik həm birdur, butlar yoktin bolqan nərsə» degən həqiqətəni elip kəlixthin ibarət. Həqiqətsizlər həqiqətə erixidu; (2) Hudaning «həqkanıy kul»i Hudaning adil kənun-pərmanlirining həwirini yətküzüp, qüxəndürüp beridu; (3) hatalıqni tüzitix, uwal bolqanlaroqə adalətni yürgüzidu.

42:1 Yəx. 11:2; Mat. 3:17; 17:5; Yh. 3:34; Əf. 1:6

42:2 «U nə warkirap-jarkirimaydu, nə quqan kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu» — buning mənisəi, bəlkim «U dawrang salmaydu», «U öz-əzini elan kilmaydu».

42:3 «toqra həkümlər» — yəki «həküm-həqiqət» toqruluk 42:1diki izahətni kərug.

42:4 «U həlsizlanmaydu, kəngli yanmaydu...» — «həlsizlanmaydu» wə «kəngli yanmaydu» degən səzlər ibranıy tilida 3-ayəttiki «tütəp eqəy dəp qəloqan» həm «yanjiloqan» degənlər bilən yiltizdaxtur. «arallarmu uning pərman-qanunini təlmürüp kutidu» — həzir (Yəxaya kitabidiki muxu yərgiqə) «Pərwərdigarning kulis» toqruluk xundak həwirimiz bar: —

— (1) Huda uni pəwqul'addə yaxxi kəridu, uningdin zor huxallik alidu.

— (2) Hudaning Rohi uning üstigə kəlip turidu.

— (3) U talax-tartix kilmaydioqan, kəmtər, kikiq peillik adəm bolidu.

— (4) U intayin mulayim adəm bolup, hətta «ümid yok» bolqudək «yanjiloqan qomux» yəki «tütəp eqəy dəp qəloqan pilikokimu mehir-xəpqət kərsitidu.

— (5) U dunyaoqə kəlgəndə, Hudaning həqiqətlirini, toqra həkümlirini pütin dunyaoqə yətküzmiqə hərgiz yoldin yanmaydu.

— (6) Pütin dunya, hətta əng qət jaylardikilar uningə ümid baqlap, uning səz-həkümlirigə tənə bolidu.

əllərgə bir nur kılıp berimən;

⁷ Qariqıu közlərni eqixka,

Zindandin məhbuslarni,

Türmidə qarangoşuluk iqidə olturoqanlarni kutkuzuxka seni əwətimən..

⁸ Mən Pərwərdigardurmən; Mening namim xudur;

Xan-xəripimni baxka birsigə,

Manga təwə boləqan mədhıyini oyma məbudlarəqə bərməymən..

⁹ Mana, aldinki ixlər bolsa əməlgə axuruloqan;

Silərgə yengi ixlarni jakarlaymən;

Ular tehi yüz bərmigüqə,

Mən ularni silərgə bayan kəlimən..

¹⁰ — Pərwərdigarəqə yengi nahxa eytinglar,

I dengizdə yürənlər həm uning iqidiki həmmə məwjudatlar,

Arallar həm ularda turoqanlarmu,

Jahanning qət-qətliridin Uni mədhıylənglar!..

¹¹ Dala həm uningdiki xəhərlər,

Kedar kəbilisidikilər turoqan kəntlər awazini kətürsun,

Seladikilər yukiri awazda nahxa eytsun,

Taqlarning qokkıliridin təntənə kışun!..

¹² Ular Pərwərdigarni uluqlisun,

Uning mədhıyiləri arallardimu jakarlansun.

¹³ Pərwərdigar palwandək qikidu,

Batur ləxkərdək otluq muhəbbitini kəzoqaydu;

U warqiraydu, bərhək xirdək hərkirəydu;

Düxmənləri üstigə zor küq-kudritini kərsitidu.

¹⁴ — «Mən əbədil'əbəəd süküttə turup kəldim;

Jim turup əzümni besiwelip kəldim;

Birək hazır toloqiki tutqan ayaldək inqıqlap towlaymən;

Həm həsiraymən həm ingraymən!..

42:6 «Həm seni həlkə əhdə süpitədə, əllərgə bir nur kılıp berimən» — «həlkə» Təwratta adətə İsrailni kərsitidu, «əllər» «İsraildin baxka həlkələr»ni, «Yəhədiy əməslər»ni kərsitidu.

42:7 «Qariqıu közlərni eqixka, zindandin məhbuslarni, türmidə qarangoşuluk iqidə olturoqanlarni kutkuzuxka seni əwətimən» — bu ayətlərdin «Pərwərdigarning kuli» toqrisida xularnimu kərimizki: —

—(7) U Hudaning zor yarıdimigə igə bolidu;

—(8) undək qıləqanda uning əzi bir «əhdə» bolidu həm əzi «nur» bolidu.

—(9) Bu əhdining məzmuni bolsa (5-ayət Hudaning dünyadiki barliq həlkələrinin şemidə boləqanlıqini kərsətkəndək) həlkələrinin kəzlinini eqip ularni ərkinlikə qikixitın ibarət bolidu.

—(10) Huda uni (Məsihi)ni əhdə süpitədə jəhandiki barliq həlkə hədiyə qıləqandək «beridu».

42:8 Yəx. 48:11

42:9 «Mana, aldinki ixlər bolsa əməlgə axuruloqan; silərgə yengi ixlarni jakarlaymən...» — «aldinki ixlər» bəlkim 41-bab, 1-4-ayəttiki, «Tajawuzqı»ning ixlirini kərsitixi mumkin. «Yengi ixlər» bolsa Pərwərdigarning həkkanıy kuli» toqruqluktur. «Tajawuzqı» wə «Pərwərdigarning kuli»ni selixtursak, tajawuzqı wəyranlıq kılıdu, əl-yurtlar uningdin qorqup patiparaq bolup ketidu, butpərəslik təhimu küqiyidu; «Pərwərdigarning kuli» bolsa həklərgə rəhim kılıdu, adəmnı sakaytıdu, əl-yurtlarnı, yəni «yat əllər»ni Hudaqə karitip uning nuriqə yetəklaydu.

42:10 «dengizdə yürənlər» — ibraniy tilidə «dengizə qüxkənlər» — «Zəb.» 107:23ni kəring.

42:10 Zəb. 33:3

42:11 «Kedar kəbilisidikilər... Seladikilər...» — «Kedar kəbilisi» ərəblərinin bir kəbilisi idi. «Sela» bolsa Edomning bir xəhəri (Sela qoram tax üstigə selinoqan — mənisı «qoram tax»). Yukiriki 34-babta deyiləndək, Edom Hudaning səzigə qarxi turoqini bilən, Edomdin Hudaqə towa kılıp həkikiy ibadət kılıdioqanlar bolidu.

42:14 «Mən əbədil'əbəəd süküttə turup kəldim; jim turup əzümni besiwelip kəldim; birək hazır toloqiki tutqan ayaldək inqıqlap towlaymən; həm həsiraymən həm ingraymən!..» — «yengi ixlər» yəni Uning «həkkanıy kuli»ning dünyəqə kelixi, xundakla nuroqun adəmlərni gunəhlirinin əsarətliridin kutkuzuxni öz igigə alidu. Huda bu «yengi ixlər»ni əməlgə axurux üqün, həmilidar ayalning toloqiki tutqandək bolidu (10-17-ayətlər toluq bir bəlümdur).

¹⁵ Mən taqqlarni ҳам dēnglārnī qēldāritimēn,
Ularning hēmmē yexilliklirini qurutuwetimēn;
Dēryalarni arallaroqā aylanduruwetimēn;
Kēlqēklārnimū qāoqjiritimēn.

¹⁶ Qārioqlarni ēzi bilmigān bir yol bilēn apirip qōyimēn,
Ular ni ular bilmigān yollarda yetēklāymēn;
Ularning aldida qārangōqulukni nur,
Əgri-toqay yērlārnī tūptūz qilimēn.
Mēn muxu ixlarni qilmay qālmaymēn,
Ulardin hēq waz kēqmāymēn..

¹⁷ Oyma mēbudlaroqā tayanōqanlar,
Quyma mēbudlaroqā: «Silēr ilāhlirimizdur» dēgēnlēr bolsa,
Ular yoldin yandurulmay qālmaydu,
Qattik xērmēndē qilinidu..

¹⁸ — «Anglanglar, i gaslar!

Qārioqlar, kērūx ūqūn qāranglar!

¹⁹ Mening qulumdin baxqā yēnē kim qārioqu?
Mening əwātēkēn «əlqim»din baxqā yēnē kim gas?
Kim Mēn bilēn əhdilāxkēndēk xunqā qārioqudu?
Kim Pērwardigarning qulidēk xunqā qārioqudu?.

²⁰ Sēn nuroqun ixlarni kērgining bilēn,
Birāq nēziringgē hēq almaylēn;
Uning kulikī eqilōqini bilēn,
U anglimaydu»..

²¹ Pērwardigar Əz hēkqāniylikī ūqūn layik kērdiki,
Tēwrat-qānunini uluōq hām xān-xērēplik dēp kērsētti..

²² Birāq xular bolsa oljā elinoqān hām bulang-talang qilinoqān bir hēlktur;
Ularning hēmmisi ora-tuzakta tutuloqān,
Gündihanilarda qāmilip oqayib bolidu;
Ular oqāniymāt bolidu,

–Demisākmū, muxu «yengi iqlar» Hudaōqā nisbātēn pūtkūl alēmdin muhīmdēk turidu; qūnki U asman-zeminni bir sēz bilēnla yaratkan; birāq muxu ixlarni U tēxnalik bilēn uzun, yēni əbēdil’əbēd kūtūp kēlgēn hām ularni tuōqdurux ūqūn eoqir japa hām azab tartqāndēk qilidu. Muxu intayin sirlik ixtur! «hām hāsiraymēn hām ingraymēn» — ikki ixning tēng qilinidoqānlikini bildiridu.

42:16 «Qārioqlarni ēzi bilmigān bir yol bilēn apirip qōyimēn... Mēn muxu ixlarni qilmay qālmaymēn, Ulardin hēq waz kēqmāymēn» — 15- wā 16-ayētkē qārioqanda, «yengi iqlar» dunyaoqā kēlgēndē, bēzi kixlēr ūqūn azablik bolidu; yēr-zemin astin-üstün bolup ketidu; xuning bilēn tēng Huda baxqā birnāqqā «qārioqlar» (bālkim, gunahīni, jūmlidin butpārēslikni tonup yetididoqanlar) ūqūn mohtājilrini tēminlāyidoqān mēhsus xaraitlarni yaritip beridu.

42:17 Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 44:11; 45:16

42:19 «mēn bilēn əhdilāxkēndēk» — yāki «Mēn bilēn ināk qilinoqāndēk». «...Kim Mēn bilēn əhdilāxkēndēk xunqā qārioqudu? Kim Pērwardigarning qulidēk xunqā qārioqudu?» — bir soal tuōquliduki, muxu ayēttē deyilgēn «Mening qulum» yukiriki «huxallikim boloqān qulum»mu yāki baxqisimu? Tezla kērimizki, u əmās, bālkī Israilning ēzi bolidu (māsīlən, 22-ayētni kērūng). Huda 18-ayēttē, Əzi tēripidin sakāytilōqān (16-ayət), əsli butpārās «qārioqu» boloqān əl-yurtlarni («yat əllarni») ēzining «qārioqu» hēlkini, yēni Israilni nēzirigē elixqā qāqiridu. Demāk, Israil tēripidin kēmsitilip «qārioqu» dēp hēsablanoqānlar kērēlāyidoqān bolidu, birāq (pəyoqəmbərlər arqilik) Hudaning nurini qəbul qilōqān Israilar bolsa, asiylīk qilip qārioqu bolup qaldı.

42:20 Rim. 2:2-11

42:21 «Pērwardigar Əz hēkqāniylikī ūqūn layik kērdiki, Tēwrat-qānunini uluōq hām xān-xērēplik dēp kērsētti» — Huda Israiloqā Musa pəyoqəmbər arqilik mukāddās qānun-pərmanni bərgēn. Xunga ular butpārēslikkē toloqān dunyā arisida birdinbir Hudaōqā ibadət qilidoqān hēlk bolup, zor imtiyazoqā erixkanidi. Hudaning mākəsitī, ular arqilik «Mening qulum» hām «ūlgē» sūpitida, muxu nurini pūtkūl dunyaoqā yetkūzməkqi. Birāq Israilar Uning xu mākəsitini hēq ətiwarlimay, kēp jəhəttin Uningdin yūz ērigēn.

Həqkim kütquzmaydu;

Ular olja bolidu,

Həqkim: «Kayturup berix!» deməydu..

²³ Birək aranglarda kim buningoşa kulak salsun?

Kim bularni anglap kəlgüsi zamanlaroşa kəngül qoysun?.

²⁴ Əmdi kim Yakupni olja kıloşan?

Kim Israilni bulangqılaroşa tapxurup bərgən?

Buni kıloşini bolsa, biz gunah kılıp kəmsitkən Pərwərdigar əməsmu?

Qünki ular Uning yollirida mengixni halimaytti;

Yaki Uning kanunioşa itaət kılmaytti.

²⁵ Xunga U ular üstigə oşəzəp-kəhrini,

Uruxning zorawanlıqini təküp qüxürdi;

Bular uning ətrapioşa ot tutaxturdi;

Birək u tonup yətmidi;

Bular uni kəydürdi, birək u həq sawak almidi.

Dawami

43¹ Birək hazır i Yakup, seni Yaratquci Pərwərdigar,
I Israil, seni Xəkilləndürgüqi mundaq dəydu: —

«Korkma; qünki Mən sanga həmjəmət bolup seni kütquzoşan;

Seni Öz namim bilən atioşanmən;

Sən Meningkidursən!

² Sən sulardin etkinində, Mən sən bilən billə bolimən;

Dəryalardin etkinində, ular seni oşərk kılmaydu;

Sən otta mengip yürğiningdə, sən kəyməysən;

Yalkunlar üstüngdə ot almaydu...

³ Qünki Mən bolsam Hudaying Pərwərdigar, Israildiki Muşəddəs Boloşuqi, Kütquzoşuqingdurmən;

Seni kütuldurux üqün Misirni bədəl kılıp bərdim,

Ornungoşa Efiopiyə həm Sebani almaxturdum..

⁴ Sən nəzirimdə kimmətlik boloşaqqa,

Mən sanga izzət-hərmət kəltürgən həm seni səygən;

Xunga Mən yənə ornungoşa adəmləni,

Jeningoşa həkləni tutup berimən;

⁵ Korkma, qünki Mən sən bilən billədurmən;

Mən nəslingni xərktin,

Seni oşərbtin yioşip əpkelimən;

42:22 «Birək xular bolsa olja elinoşan həm bulang-talang kılinoşan bir həlktur... ular olja bolidu, həqkim: «Kayturup berix!» deməydu» — əgər Israil Hudaning səzigə kirgən bolsa, nuroşun əllər ularoşa bəkındi bolatti. Birək Uning səzigə kirmigəndin keyin, əşwali dəl uning əksi boldi.

42:23 «Birək aranglarda kim buningoşa kulak salsun? Kim ... kəngül qoysun?» — muxu gapkə qarışanda, hətta Hudaning təbiiyilik jazası bexioşa qüxkəndin keyinmu anglioşuqi kuliki, kəridioşan kəzliri barlar yənıla az bolsa kərək.

43:2 «sulardin... dəryalardin... otta mengip yürğiningdə...» — yukiriki 42-bab, 25-ayəttə Israiloşa təbiiyə berilgən ot tiloşa elindi. Birək muxu səzlərgə qarışanda, Huda ularoşa əxəddiy kattik təbiiyə (məsilən, ularni sulardin wə otlardin etküzüp) bərgini bilən, U həman ularni kütqüzidi.

43:2 Zəb. 66:12

43:3 «Seni kütuldurux üqün Misirni bədəl kılıp bərdim, ornungoşa Efiopiyə həm Sebani almaxturdum» — muxu səzlər bəlkim Hudaning Musa pəyoşəmbər arklilik Israilni Misirdin kütquzoşanlığını kərsitidu. Misir padixahı Pırəwn kattik qarxi qikixi bilən uning pütkül yurti (jümlidin Misirning janubiy təripidiki yurtlar Efiopiyə, Sebamu) zor ziyan tartqan.

43:5 Yəx. 44:2; Yər. 30:10; 46:27

⁶ Mən ximaloşa: — «Tapxur ularni!»

Wə jənuḇḇa: — «Ular ni tutuḇ ḵalma!

Oḵullirimni yiraḵtin, ḵizlirimni ḵəḵənniḡ qəṭ-qəṭliridin əḵkelip bər;

⁷ Mening namim bilən ataloḵan ḵərbirsini,

Mən Əz xan-xəripim üḡün yaratḵan ḵərbirsini əḵkelip bər!» — dəymən,

«Mən uni xəkilləndürdüm, Mən uni apiridə ḵildim!»».

«Sotta» — Huda wə butlar otturisida ḵəḵüm ḡiqiringlar!

⁸ U «ḵəzi bar» ḵərioḡu ḵəḵni,

Yəni «ḵuliki bar» gaslarni aldioḡa elip kəldi..

⁹ — «Barliḵ əllər yioḡilsun,

Həḵlər ḵəm bolsun!

Ulardin kimmu mundaḵ ixlarni jakarliyalisun?

Yəni kim muxundaḵ «ilḡiriki ixlər»ni aldin'ala bizḡə anglitip baḵḵan?

Bar bolsa, əzlini ispatlaxḵa ḡuwaḡḵilirini aldioḡa kəltürsun;

Bolmisa, ular bu ixlarni angliḡəndin ḵeyin: — «Bu bolsa ḵəḵikəṭ!» dəḡ etirap ḵilsun!.

¹⁰ Silər ḵəḵim Mening ḡuwaḡḵilirim,

Həm Mən tallioḡan ḵulum mən üḡün ḡuwaḡḵidur,

Xundaḵ ikən, silər Meni tonuḡ,

Manga ixinip,

Həm ḡuxinip yəṭḵəysilərki: —

«Mən dəḡən «U»durmən,

Məndin ilḡiri ḵəḡ ilah xəkillənmiḡən,

Həm Məndin ḵeyinmu ḵəḡ xəkillənmiḡdu;..

¹¹ Mən, Mən Pərwərdigardurmən;

Məndin baxḵa Ḳutḵuzoḡuḡi yoḵtur».

¹² — Aranglarda «yat ilah» bolmioḡan waḵitta,

Mən məḵsitimni jakarliḡan,

Mən ḵutḵuzoḡan həm xu ixlarning dangḵini ḡiḵəroḡanmən;

Xunga silər Mening Təḡri ikənlikimḡə ḡuwaḡḵisilər, — dəydu Pərwərdigar..

¹³ «Bərhəḵ, əzəldin buyan Mən dəḡən «U»durmən,

Mening ḵolumdin ḵəḡḵim ḵəḡḵimni ḵutḵuzalmaydu;

Mən ix ḵilsam, kim tosalisun?..

43:8 «... «ḵəzi bar» ḵərioḡu... «ḵuliki bar» gaslar» — xüḵşisizḵi İsrailni ḵərsitidu. Həyran ḵəlarliḵ ix xuki, Huda ularni Əziḡə ḡuwaḡliḵ ḵiliḵḵa aldioḡa kəltürḡən.

43:9 «Barliḵ əllər yioḡilsun, həḵlər ḵəm bolsun! Ulardin kimmu mundaḵ ixlarni jakarliyalisun?...» — muxu ayəttiki «(yat) əllər» həm «həḵlər» bolsa, xüḵşisizḵi, İsraildin sirt barliḵ həḵlərni, yəni «Yəḡudi y əməslər»ni ḵərsitidu. «Yəxaya» dəḡən kitabta «əllər» yəḵi «həḵ-millətlər» deyilsə, ḵərdəim muxu mənisini bildüridu.

—Muxu yərdə barliḵ əl-yurtlar (İsraildin sirt) butpərəslikḵə ḡəḵüḡ kətti. Huda ulardin: «Aranglardin: — «Bizning ḡoḵunoḡan butimiz Səning «İsrailni Misirdin ḵutḵuzup ḡiḵirix»ingəḡa ohxax uluḡ bir ixni ḵiḡəḡan?» dəḡüḡilər barmidu? — bar bolsa ḡuwaḡḵiliḵ ḵilsun» — dəḡəndəḵ soraydu. Əlwəṭṭə, Hudaning soaliḡəḡa jəwab bəḡüḡiḡi yoḵ.

43:10 «Silər həḵim Mening ḡuwaḡḵilirim, həm mən tallioḡan ḵulum Mən üḡün ḡuwaḡḵidur,...» — baxḵa birḵil təḡjimişi: «Silər həḵim Mening ḡuwaḡḵilirim, xundaḵla Mening tallioḡan ḵulumsilərki,...».

43:10 Yəx. 41:4; 44:8; 45:21; Həx. 13:4

43:12 «Xunga silər Mening Təḡri ikənlikimḡə ḡuwaḡḵisilər...» — demək, Huda: «Siləri Misirdin ḵutḵuzimən» — dəḡən; U xundaḵ ḵiḡəḡan; andin muxu ixlarni duniyoḡa ayan ḵiḡəḡan.

—Huda İsrailni muxu ixlirida Əziḡə ḡuwaḡḵi boluxḵa ḡəḵiḡəḡan bolsimu, bu ayəṭḵə ḵərioḡanda, ular Uningəḡa ḵəḡ ḡuwaḡliḵ bərmigən.

43:13 Yəx. 14:27

«Yəxaya»

Huda Israilni Babildin kutkuzidu

¹⁴ Həmjəmət-Kutkuzoqucinglar boləjan Pərwərdigar, Israildiki Mukəddəs Boləquci mundak dəydu: —

Siləрни dəp Mən Babilni jazalatkuzup,
Ularınəg həmmisini, jümlidin kaldiyləрни,

Qaққun süpitidə əzliri huxallik bilən pəhirləngən kemilərgə olturuxқа qüxüriwetimən..

¹⁵ Mən bolsam Pərwərdigar, silərgə Mukəddəs Boləquci, Israilni Yaratquci, silərnin Padixahinglardurmən.

¹⁶ Dengizdin yolni qıkarəquci,

Dawaləquəjan sulardın yol aқquci Pərwərdigar mundak dəydu: —

¹⁷ (U jəng hərwisini wə atni, kəxun-küqləрни qıkarəquqidur: —

Ular birəqlə yikilidu, turalmaydu;

Ular əqüp qələjan, qıraql pilikidək əqürülgən).

¹⁸ — Muxu ətkən ixləрни əslimənglar,

Qədimki ixlər toqrulukmu oylanmānglar;

¹⁹ Qünki mana Mən yengi bir ixni qilimən;

U həzirlə barlıqқа kelidu;

Silə uni kərməy qalamsilərlə?!

Mən həttə dalalardimu yol aqimən,

Qəl-bayawanda dəryaləрни barlıqқа kəltürimən!.

²⁰ Daladiki həywanlar, qılberilərlər həm huwқuxlar Meni uluqlaydu;

Qünki Mən Əz həlқim, yəni Əz talliqiniməqlə iqimlik təminləxkə,

Dalalarda suləрни,

Qəl-bayawanlarda dəryaləрни qikirip berimən.

²¹ Mən muxu həlқni Əzüm üqün xəkilləndürgənmən;

Ular Manga boləjan mədhıyiləрни eytip ayan qilidu..

Israilning mənisiz kurbənlıqliri

Hudaning Israiləqlə kərsətməqlə boləjan məhır-xəpқiti

²² Birəql, i Yəqup, sən namimni qəqirəjining bilən Əzümni izdimiding,

I Israil, əksiqə sən Məndin kənglünəg yenip hərsinding;.

43:14 «Ularınəg həmmisini, jümlidin kaldiyləрни, qaққun süpitidə əzliri huxallik bilən pəhirləngən kemilərgə olturuxқа qüxüriwetimən» — miladiyədin ilğiriki 539-yili Babil xəqliri Parslıqlar tərripidin ixəql qilinojan. Xu qaqləda ularning qaққunliri kemiliri bilən Əfrat dəryasi yoli arқilik qaқmaqlə boləjan boluxi mumkin.

43:17 «Dengizdin yolni qıkarəquci ... Pərwərdigar mundak dəydu: — u jəng hərwisini wə atni, kəxun-küqləрни qıkarəquqidur: — ular birəqlə yikilidu, turalmaydu...» — (16-17-ayətlər) Musa pəyoqləmbər yaxiojan dəwridə, Misirning kəxunliri Israiləqlə «dengizdə eqilojan yol»da kəqləp, dengizdin ətməqlə bolup, 16-17-ayətlərdə tiləqlə elinojan wəqlərlər bilən wəyran qilinojan. Xu yol bilən Huda Israilni kutkuzəjan. Təwrat, «Misirdin qikix», 14-babni kərlünəg.

43:19 Wəql. 21:5

43:21 «...Mən muxu həlқni Əzüm üqün xəkilləndürgənmən; ular Manga boləjan mədhıyiləрни eytip ayan qilidu» — muxu 14-21-ayətlərgə qərioqanda, Israil Babil imperiyasigə əsir bolup sürgün boləjandin keyin qaytidin azad qilinidu. Xu qaqləda Huda ularning yolini əjayib təyyarlap beridu wə həm yolda məqlətlə boləjanlirining həmmisini (Misirdin qikip azad boləjan wəqlətkə ohxax) məjizilərlər arқilik təminləp beridu.

—Israil Babildin (miladiyədin ilğiriki 539-yili) azad boləjan. Xu qaqləda Babilning qaққunliri (14-ayət) kemiliri bilən Əfrat dəryasi bilən qaқmaqlə boləjan boluxi mumkin. Birəql biliximizqə bu ixtin baxқа, xu qaqləda bəxarət qilinojan muxu karamət ixlər yüz bərmidi. Xuning üqün kəzqariximiz xuki, ahirki zamanda Israilning ikkinqi kətim Babildin (xundəqlə jəhənnəg barlıq qətləqliridin) qəqləxi mukərrər bolidu; xu qaqləda Huda ular üqün 14-21-ayətlərdə bəxarət qilinojan karamət ixləрни qilidu.

43:21 Luқа 1:74,75

43:22 «Birəql, i Yəqup, sən namimni qəqirəjining bilən Əzümni izdimiding» — dəqlən ibrəniy tilidə ikki bisliqlə səz. Birinqi mənisni təjrimə kıləjnimizdəklə «Namimni qəqirəjining bilən Əzümni izdimiding» («Əzümni» dəqlən səz nəhayiti təkətləngən).

«Yəxaya»

²³ Sən elip kəlgən «kəydürmə qurbanlik» qoyliringni Manga qiloqan əməs,
«Inak qurbanlik»liring bilən Meni hərmətligən əməssən;
Mən «axlik hədiyə»ni kiliq bilən seni «kulluk»qa qoymakqi əməsmən,
Huxbuy yekip seni hərsindurmakqi boləqan əməsmən!.

²⁴ Sən pulni həjləp Manga heq egir elip kəlmigənsən,
Sən «Inak qurbanlik»liringning yeqi bilən Meni razi kiliq qanaətləndürgən əməssən;
Əksiəq sən gunəhliring bilən Meni kullukqa qoymakqi boləqansən,
Itaətsizliking bilən Meni hərsindurdung..

²⁵ Mən, Mən Özüm üqünla sening asiqlikliringni eqüriwətküqimən,
Mən sening gunəhliringni esimə qəltürməymən..

²⁶ Əmdi etməxüing toqruluk Meni əslitip qoyqin,
Munazirə kiliqayli,
Əzüingni aqliqjudək geping bolsa dəwərgin!..

²⁷ Birinqi atang gunəh qiloqan;
Sening xərəhqiliring bolsa Manga asiqlik kildi..

²⁸ Xunga Mən ibadəthanamdiki yetəkligüqiləni napak kiliqimən,
Həmdə Yəqupni həlak lənitigə uqraxka,
Israilni rəsəwaqilikta qalduruxka bekittim..

Dawami

44¹ Birəq hazır, i Yəqup Mening kulum,
I Mening tallioqinim Israil, angla! —.

² Seni yasioqan, baliyatqudin tartipla seni xəkilləndürgən, sanga yadəmdə boləuqi Pərwədigar
mundək dəydu: —

«Korkma, i Mening kulum Yəqup,
I Mening tallioqinim «Yəxurun», korkma!.

³ Qünki Mən ussap kətkənning üstigə suni,

–İkkinqi mənisi, «Sən Mening namimni heq qakirmiding» — demək, heq dua qilmiding. Bizningə birinqisi toqra, ular
kəp dua qiloqini bilən qin dildin əməs idi. 23-24-ayətlərnimu kəring.

43:23 «Sən elip kəlgən «kəydürmə qurbanlik» qoyliringni Manga qiloqan əməs...» — yukiriki izahitimizdək, ikkinqi birhil
tərijimisi bar: — «Manga heqqandək qurbanliklar elip kəlmiding» degəndək asasiy mənida bolidu. Birəq «Yəxaya» 1-babka
asasen, ular kəptin-kəp qurbanliklar kiliq turatti. Ular xundək qiloqini bilən həmmisi bikar.

43:24 «Sən pulni həjləp Manga heq egir elip kəlmigənsən...» — xərhimizqə, muxu intayin kinayilik gəp. «Pul həjləp Manga
heq egir elip kəlmigənsən» — demək, elip kəlgən nərsiliring (kəp bolsimu) Manga huddi heqnemə elip kəlmigəndək
bilinidu; Mən ulardin intayin bizarmən, degənliktur. «Məni kullukqa qoymakqi boləqansən» — əgərdə birsi heq towa
qilmay, qin dildin dua qilmay turup (ətkən zamanlarda) qurbanlik qilsa, muxundək ix Hudaning aldidə «jadugərlik»kə
barawər. Demək, «Mən pəkət birə «diniy paaliyat»lik ix qilsamla, Huda qoqum məndin razi bolidu, dualirimni anglaydu»
degənlik Hudani özigə qul kiliq bilən barawərdur.

43:25 Əz. 36:22-38

43:26 «Munazirə kiliqayli, əzüingni aqliqjudək geping bolsa dəwərgin» — demək, əgər sən «Əzüm pak, sening
rəhəmdillikliringə kerək əməsmən» dəp karisang, undəkta əzüingni aqlaxka gəp kili!

43:26 Yəx. 1:18

43:27 «Birinqi atang...» — bəlkim Israilning əjdadi Yəquptur. «sening xərəhqiliring...» — Ularning «xərəhqiliri» bolsa
bəlkim təwəndiki «mukəddəs ibadəthanidiki yetəqilər», yəni kahinlar idi. Demək, ular baxtin-ahiroqə, hətta əzliri
təripidin «aliyjanab» dəp hesablanəqan rohaniylarimu gunəhka petip kətkənidi.

43:28 «Mən ibadəthanidiki yetəqiləni napak kiliqimən» — həlk üqün qurbanlik qiloquqi boləqan bu kahinlar əlökkə tagsila
bir həpta «napak» dəp hesablinip, qurbanlik kiliqxka saləhiyətəz bolatti. Xunga, muxu gəpning mənisi bəlkim: «Silər
kəp əlökkəgə uqraysilər (demək, bir balayi'apət qüxidu), xuning bilən Israil Meni bizar qilidəqan muxu qurbanliklarni
qilalmaydiqan bolidu». «... Yəqupni həlak lənitigə uqraxka, Israilni rəsəwaqilikta qalduruxka bekittim» — kəriqənda,
Israil üqün heqqandək ümid qəlmidi. Birəq 44-bab, 1-ayətni kəring!

44:1 Yəx. 41:8; 43:5; Yər. 30:10; 46:27

44:2 «Yəxurun» — Huda Israilə qəyoqan bir «ləkəm». Məni «Mening durus boləquqim».

Kaəjirak yərning üstigə kəlkünlərnı quyup berimən;

Nəsling üstigə Rohimni,

Pərzəntliring üstigə bərikitimni quyimən;

⁴ Ular yumran qəplər arisidin,

Erik-əstənglər boyidiki məjnun tallardək əsidu;

⁵ Birsı: «Mən Pərwərdigarə təwəmə» — dəydu,

Yənə birsı bolsa Yəqubning ismi bilən əzini ataydu;

Yənə baxkə birsı kəli bilən: «Mən Pərwərdigarə təwəmə» dəp yazıdu,

Xundakla İsrailning ismini əzining ismigə yandax kəxıdu.

⁶ İsrailning padixahı Pərwərdigar,

Yəni İsrailning həmjəmət-kutkəzəuqısı, samawı kəxunlarning Sərdarı boləjan Pərwərdigar mundək dəydu: —

«Mən bolsam Tunji həm Ahiridurmən;

Məndin baxkə heq ilah yəktur.

⁷ Kəni, kim Mening kədimki həlkimni tikləp bekitkinimdək bir ixni jakarlap, aldin'ala bayan kəlip, andin uni Mening aldimə tənək tikləp kəyalaydu?

Kəni, kim keyinki ixlarnı, kəlgüsıdə bolıdıəjan ixlarnı aldin'ala bayan kəlalisun!

⁸ Kərkənglər, sarasimigə quxup kətmənglər!

Mən ilgiri muxularnı silərgə anglitip, aldin bayan kələjan əməsmu?

Muxu toqruluk silər Mening guwahqilirimdursilər.

Məndin baxkə ilah barmu? Bərhək, baxkə Kəram Tax yəq; heqbiridin həwirim yəktur.

⁹ Oyuləjan məbudni xəkilləndürgənlərnıng həmmisining əhmiyiti yəq;

Ularınəg ətiwarlıəjan nərsilirining heq paydisi yəktur;

Muxuləjan boləjan «guwahqılar» bolsa, əzliri kərioju, heqnemini bilməs;

Dərwəkə nətijisi ularning əzlirigə xərməndiliktur.

¹⁰ Kim bir «ilah»ni xəkilləndürgən bolsa,

Heq paydisi yəq bir məbudni kuyəjan, halas!

¹¹ Məbudning barlıq həmrəhliri xərməndə bolıdu;

Məbudni yasiojuqılar bolsa adəmdur, halas;

Ularınəg həmmisi yiojilip, ornidin turup kərsun,

Ular kərkəxup, xərməndiliklə kəlidu.

¹² Mana təmürqi saymanlırini kəlioja elip,

Qoqlar üstıdə muxu nərsini bazəjanlırı bilən səkup xəkilləndürıdu;

44:3 Yəx. 35:7; Yo. 2:28,29; Yh. 7:38; Ros. 2:18

44:5 «Birsı: «Mən Pərwərdigarə təwəmə» — dəydu... Yənə baxkə birsı kəli bilən: «Mən Pərwərdigarə təwəmə» dəp yazıdu...» — həzir Hudaning «süküt kələjan» guwahqilirining tili qıkıp, gəp kəlixkə baxlaydu. Ularınəg həmmisi bir-birləp Hudaning məhır-muəbbəbitini bexidin ətküzgən boluxı mumkin.

44:6 Yəx. 41:4; 48:12; Wəh. 1:8,17; 22:13

44:7 «Mening kədimki həlkim» — Hudaning həlkı İsraildur.

—Huda əwwal Musa pəyojəmbərgə: «Mən Yəqub jəmətidikilərnı (yəni İsrailni) Misirdin kutkuzimən, andin ular Manga təwə bir həlk bolıdu» — dəp «jakarlıəjan». U ixlətməkəji boləjan kutkuzux yolını əwwal Musajə ukturup «bəyan kələjan»; andin həmma bəyanlırioja əməl kəlip ularni yengi bir həlk boluxkə «tikləp bekitkən».

—Buni: «...kədimki həlkimni tikliginimdin tartip...» dəp təjima kəlix mumkinqilikimu bar, biraq bizninggə yukiriki təjimisı aldi-kəynidiki gəplərgə mas kəlidu. «kəni, kim keyinki ixlarnı, kəlgüsıdə bolıdıəjan ixlarnı aldin'ala bayan kəlalisun!» — məbudlar undək kəlalaydıəjan bolsa əzining «ilah» ikənlikini ispatlıəjan bolattı, əlwəttə.

44:8 «Mən ilgiri muxularnı silərgə anglitip...» —İbraniy tilidə «Mən ilgiri muxularnı sanga anglitip...».

44:8 Kə. 4:35,39; 32:39; 1Sam. 2:2; Yəx. 45:21

44:11 «Ularınəg həmmisi yiojilip, ornidin turup kərsun, ular kərkəxup, xərməndiliklə kəlidu» — Yəxaya pəyojəmbərnıng səzining ikki mənisı bar boluxı mumkin: — (a) ular pəkət muxu məbudni birlikdə obdan kərup baksıla, əzlirining əhməklikini həs kəlip Hudadin kərkup xərməndə bolıdu; (ə) kiyəmət künidə ular ornidin turup həsəbini tapxuruxı kərek; xu qəojdə ular kərkup xərməndə bolıdu.

44:11 Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 42:17; 45:16

Andin u küqlük qoli bilən uningqə ixləydu;
Biraq uning qorsiqi eqip maqduridin kalidu;
Su iqməy u həlsizlinip ketidu..

¹³ Yaqaaqqi bolsa yaoqaaq üstigə əlqəx yipini tartidu;
U kələm bilən üstigə əndizə sizidu;
Uni rəndə bilən rəndiləydu;
U yənə pərka bilən sizip jiyaydu;
Ahirda u uni adəmning güzəllikigə ohxitip insan tək-turkini xəkilləndüridu;
Xuning bilən u əyda turuxqa təyyar qilinidu.

¹⁴ Mana u bir küni əzi üqün kədir dərəhlirini kesixkə qikidu!
(U əslidə arqa wə dub dərəhlirini elip əzi üqün ormanlıq arisioqə tikip qong qiloqanidi;
U qarioqaymu tikkənidi, yamoqur uni ündürdi).

¹⁵ Muxu yaoqaqlardin otun elinidu;
Birsi uningdin elip, issinidu;
Mana, u ot yekip, nan yekiwatidu;
U yənə uningdin elip bir ilahni yasaydu həm uningqə ibadət qilidu;
Uni oyuloqan məbud kilip uningqə bax uridu.

¹⁶ Demək, yerimini otta köydüriwetidu;
Yerimi bilən gəx yəydu;
U kawab kilip qanoquqə yəydu;
Bərək, u issinip, öz-əzigə: —
«Ah, rahatlinip issindimmən, otni kəruwatimən!» — dəydu.

¹⁷ Biraq qaloqini bilən u bir ilahni yasaydu;
Bu uning məbudi bolidu;
U uning aldioqə yikilip ibadət qilidu;
U uningqə dua kilip: «Meni qutkuzoqaysən;
Qünkü sən mening ilahimdursən» — dəydu..

¹⁸ Bu kixilər heq bilməydu, heq qüxənməydu;
Qünkü u ularni kərmisun dəp kəzlrini,
Ular ni qüxənmisun dəp kənglini suwaq bilən suwiwətkən..

¹⁹ Ulardin heqbiri də muxularni kəngligə kəltürüp: —
«Yaqaaqning yerimini mən otta köydürdüm,
Yeriminin qoqliri üstidə mən nan yaqtım;
Mən kawabmu kilip yəwaldim;
Qaloqini bir lənətlik nərsə kilamtım?

Mən bir parqə yaoqaqqa bax uramtım!» — degudək heq bilim yaki yorutulux yoxtur.

²⁰ Uning yegini küllərdur!
Uning kəngli ezikturulqan! U öz-özini azdurdı!
Xuning bilən u özünün jenini qutkuzalmaydu,

44:12 Yər. 10:3

44:17 «Biraq qaloqini bilən u bir ilahni yasaydu; bu uning məbudi bolidu» — əslidə bu kixi butni yasax koyida əməs idi. Tasadipiylikdən yaoqaqtin exip qaloqini ixtitip but yasaydu. Əng oqlitə ix xuki, u Yəxaya təswirliyəndək, özünün oylımayla qiloqan bir nərsisigə, yəni «tasadipiylikdən» bolqan bir nərsisigə ixinidu.

44:18 «Bu kixilər heq bilməydu, heq qüxənməydu; qünkü u ularni kərmisun dəp kəzlrini ularni qüxənmisun dəp kənglini suwaq bilən suwiwətkən» — bu ayəttiki «u» bolsa, yaki Hudaning Əzi yaki muxu butni kərsitidu. Butni kərsətsə, butning kəynidə bir jin-xəytan bar deməkqi. Bizningqə muxu mənisi ehtimaloqə yekün.

—Bəzilər dərwəqə «butpərəslər heq bilməydu, heq qüxənməydu» dəp etirap qilsimu, yənəla tiltumar qatarlıqlarni ixtitip Hudani həqarətləydu.

«Yəxaya»

Yaki: «Mening ong qolumda bir sahtilik bar əməsmu?» — deyəlməydu..

²¹ Muxu ixlarni esingdə tut, i Yakup,
I Israil, qünki sən Mening kulumdursən;
Mən seni yasap xəkilləndürdüm;
Sən Mening kulumdursən, i Israil,
Sən Mening esimdin heq qikmaysən!

²² Itaətsizlikliringni bulutni eqürüwətkəndək,
Gunahlıriringni tumanni eqürüwətkəndək eqürüwəttim;
Mening yenimoja kaytip kəl;
Qünki Mən seni həmjəmətlik kilip hərlükkə setiwaldim.

²³ I asmanlar, nahxa eytinglar, qünki Pərwərdigar xu ixni kıləjan!
I yərning təgliri, xadlinip, yangranglar!
I taqlar, ormanlar wə ulardiki hər bir dərəhlər,
Yangritip nahxılar eytinglar!
Qünki Pərwərdigar Yakupni həmjəmətlik kilip hərlükkə setiwaldi,
U Israil arkilik güzəllikini kərsitidu!».

Qong kutulux Korəx padixahning wəzipisi

²⁴ «Sening Həmjəmət-Kutkuzoquqing boləjan, seni baliyatquda yasap xəkilləndürgən
Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Mən bolsam həmmi Yaratkuqi,
Asmanlarni yaloquz kərgənənən,
Əz-əzümdinla yər-zeminni yayəjan Pərwərdigardurmən;

²⁵ (U bolsa yəloqan pəyoqəmbərlərləning bəxərlirini bikar kıləquqi,
Palqılarni qaymukturoquqi,
Danalarni yolidin yanduroquqi,
Ularning bilimlirini nadanlikka aylanduroquqi;

²⁶ Əz kulining sözini əməlgə axuroquqi,
Rosul-əqlirining nəsihətlirini muwəppəkiyətlilik kıləquqi,
Yerusaleməja: «Sən ahalilik bolisən»,
Yəhuda xəhərlirigə: «Kaytidin kurulisilə; harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi;

²⁷ Qongkur dengizəja: «Kıruk bol,
Dəryaliringni kurutimən» — degüqi;

²⁸ Həm Korəx toqrisida: «U Mening koy padiqim, u Mening kənglümdikigə toluk əməl kilip,
Yerusaleməja: «Kurulisən»,
Həm ibadəthanioja: «Sening ulung selinidu» dəydu» — degüqidur): —

44:20 «mening ong qolumda bir sahtilik bar əməsmu?» — «bir sahtilik» məbudining əzini kərsitixi mumkin.

44:24 Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 45:12

44:26 «Əz kulining sözini əməlgə axuroquqi,...» — «Əz kuli» muxu yərdə bəlkim Yəxaya pəyoqəmbərləning əzi; bolmisa 42-babtki «Pərwərdigarning həkkəni kuli». Yerusaleməja: «Sən ahalilik bolisən», Yəhuda xəhərlirigə: «Kaytidin kurulisilə; harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi — Huda muxu gəpliridə, Yəxaya pəyoqəmbər əzidin keyinki bir dəwr, yəni Yerusalem wə Yəhuda xəhərliri harabilik boləjan bir dəwrə qarap söz kılıdu. Muxu yərdə Huda Yerusaleməja: «Sən kaytidin kuroqizimən» dəp wəda kılıdu. Xu yengi dəwr bolsa Yəxayadin keyin 170 yıl ətrapidə boləjan.

44:27 «...Qongkur dengizəja: «Kıruk bol», «dəryaliringni kurutimən» — degüqi;...» — muxu sözlər Hudaning «Kizil Dengiz»ni həm keyinrək İordan dəryasını kurutup İsrailni Misirdin kutkuzəjanlikini, xundakla ahırki zamanda bolidiəjan, ohxap ketidiəjan bir wəqəni kərsitidu.

44:28 «Korəx toqrisida:...» — ahirida, Yəxaya pəyoqəmbər yukiriki 41-bab, 1-7-ayəttə deyilən «tajawuzqi»ning ismining «Korəx» ikənlikini eytidu. Okurmənlərgə məlumki, Korəx padixah Pars imperiyəsinin əsasqisi bolup, miladiyədin ilgiri 540-529-yıllarında təhtə olturoqan. U Yəxayaning dəwridin təhminən 150 yıl keyin yaxıqan. «U Mening kənglümdikigə

45¹ Pərwərdigar Əzi «məsih kīlojini»oʻja,
Yəni əllərni uningʻoʻja bekindurux üqün Əzi ong kolidin tutup yəligən Qorəxkə mundak dəydu: —

(Bərhək, Mən uning aldida padixahlarning tambilini yəxtürüp yalingaqlitimən,
«Kox qanatlik dərwezilar»ni uning aldida eqip berimən,
Xuning bilən kowuklar ikkinqi etilməydu) —

² «Mən sening aldingda mengip egizliklarni tüz kīlimən;
Mis dərwezilarni qekip taxlaymən,
Təmür taqaklirini sunduruwetimən;

³ Wə sanga karangojuluktiki gəhərlərni,
Məhpiy jaylarda saklanoʻjan yoxurun bayliklarni berimən;
Xuning bilən özüנגə isim koyup seni qakiroquqini,
Yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi dəp bilip yetisən..

⁴ Mən Öz kulum Yakup,
Yəni Öz talliojinim Israil üqün,
Ismingni özüm koyoʻjan;
Sən Meni bilmigining bilən, Mən yənila sanga isim koydum.

⁵ Mən bolsam Pərwərdigar, Məndin baxka biri yok;
Məndin baxka Huda yoktur;

Sən Meni tonumiojining bilən, Mən belingni baʻolap qingittimki..

⁶ Künqikixtin künpetixkīqə boləjanlarning həmmisi Məndin baxka heqkəndak birining yoklukini bilip yetidu;

Mən bolsam Pərwərdigar, baxka biri yoktur.

⁷ Nurni xəkilləndürgüqi, karangojulukni Yaratkuqidurmən,
Bəht-hatirjəmlikni Yasioquqi, balayı’apətni Yaratkuqidurmən;
Muxularning həmmisini kīloquqi Mən Pərwərdigardurmən..

toluk əməl kīlip, Yerusalemoʻja: «Kūrlisən», həm ibadəthanioʻja: «Sening ulung selinidu» dəydu — degüqidur — muxu bexarət boyiqə Qorəx padixah Babil imperiyəsi wəyran kīloʻjan Yerusalemmi, jümlidin mukəddəs ibadəthanini kaytidin kuruxka pərman güxüridu. Qorəx Babil xəhirləri ixəqal kīloʻjandin keyin, adamni intayin həyran kəlduridioʻjan ixi xuki, u Babilidiki barlik sürgün boləjanlarni öz yurtlirioʻja kaytixka ruhsət bərgən. Adəmnı tehimu həyran kəlduridioʻjan xuki, u Israilləroʻja ibadəthanisidiki altun-kümük, qaqa-buyumlrini kayturup, hətta ibadəthanining əzini kaytidin kuruxka pul bərgən (miladiyədin ilgiriqi 536-yili). Təwrattiki «Əzra» 1- həm 6-babni kəring.

45:1 «Pərwərdigar Əzi «məsih kīlojini»oʻja .... Əzi ong kolidin tutup yəligən Qorəxkə mundak dəydu: —» — «Pərwədigarning məsih kīlojini» (yaki «Pərwədigarning məsihligini») — Hudaning yolyorukı bilən Israiloʻja yengi bir padixah bekitix üqün uning bəxioʻja kahin yaki pəyoʻqəmbər tərripidin zaytun meyi sürülüxi kərək idi. Muxu murasim «məsih kīlinix» deyilətti; xu qəoʻdin baxlap xu padixah «Hudaning məsih kīlojini» dəp atilətti. Muxu ataloʻjuni Qorəxkə kərita ixlətkəndə Huda Israilləroʻja: «U Mən silər üqün tallap bekitkən padixah bolidu» dəydu. Biraq Yəxaya pəyoʻqəmbərnıng dəwridiklərdin kəp adam: «Korəx Yəhudiylərdin bolmaydu; xunga u kəlgüsida bizni Babilin kutkuzup koyuwətsimu, biz yənila məlum bir imperiyəgə bekindi bolıwerimiz» dəp, muxu bəxarətni kət’iy kəbul kīlmaytti. Ular yənə: «Hudaning Əz wədisi boyiqə Dawut padixahning bir əwladi arkilik bizni kutkuzuxi kərək» wə «Huda bizni pütünləy mustəkil kīlix kərək» deyixi mumkin. Huda dərəkə ularoʻja xundak wadə bərgənidi (məsilən 7-, 9-, 32-bablarda) biraq u əwwal Qorəx arkilik Yəhudiylərnı Babilin kutkuzmakqi bolsa, muxu pilanidin gumanlinix yaki narazi bolux uningʻoʻja asiylik kīloʻjanə barawər.

—Təwəndiki (9-13-ayət) seqliz layning əzini xəkilləndürgüqisigə «Sən məndin nemə yasaysən?!» degini dəl muxu kixilərnıng pozitsiyisidur.

«Mən ... «kox qanatlik dərwezilar»ni uning aldida eqip berimən» — kədimki hatirilərgə əsaslanəʻanda, Babil xəhirlirning dangki qikkan bir «kox qanatlik dərwezawı» bar idi. Babil yiktiləʻanda, bu kox qanatlik dərwezawı Qorəxkə eqildi.

45:3 «Mən... sanga karangojuluktiki gəhərlərni,... berimən; xuning bilən özüנגə isim koyup seni qakiroquqini, yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi dəp bilip yetisən» — dərəkə, Qorəxning kīloʻjan uruxliri tosaləʻoʻja uqrimay nahayiti rawan, adəmlərni həyran kəlduridioʻjan dərjida tez boləʻan. Xuning bilən kışka wəqit iqidəU nuroʻjun mal-mülüklərni olja kīlip kəʻoʻja kəltürən. Bəxarəttə muxu ixlər (Qorəx əzi bilmigən həlda) Hudaning yoxurun yardimida kīlinidu, deyilidu.

—Korəx əzi toqruluk muxu bəxarətni oʻqoʻjandin keyin, Pərwərdigarning həkikiy Huda, xundakla Israilning Hudasi ikənlikni bilixi kərək idi.

45:5 Kə. 4:35,39; 32:39; Yəx. 44:8

⁸ — «I asmanlar, yukiridin yaqdurur beringlar,
Bulutlarmu həkkaniylik təküp bərsun;
Yər-zemin eqilsun;
Nijat həm həkkaniylik mewa bərsun;
Zemin ikkisini təng ətürsun!
Mən, Pərwərdigar, buni yaratmay qoymaymən»..

Israilning Hudaning Korəx arkilik qiloqanliridin narazi bolup gumanlinixliriqə Hudaning bərgən jawabi

⁹ — «Əz Yaratquqisining üstidin ərz kilməqəi boləqanoqə way!

U yər-zemindiki qinə parqiliri arisidiki bir parqisi, halas!

Seoqiz lay özini xəkilləndürgüqi sapalqioqə: —

«Sən nemə yasawatisən?» desə,

Yaki yasioqining sanga: «Sening qolung yok» desə bolamdu?.

¹⁰ Əz atisioqə: «Sən nemə tuqdurmaqəi?»

Yaki bir ayaloqə: — «Seni nemining toloqiki tutti?» — dəp sorioqanoqə way!

¹¹ Israildiki Muqəddəs Boləquqi, yəni uni Yasioquqi Pərwərdigar mundaq dəydu: —

Əmdə kəlgüsi ixlar toqruluk soriməqimusilər yənə?

Əz oqullirim toqruluk, Əz qolumda ixliginim toqruluk Manga buyruk bərməqimusilər!?

¹² Mən pəkətlə yər-zeminni yasioqan, uningə insanni Yaratquqidurmən, halas!

Əz qolum bolsa asmanlarni kərgən;

Ularınə samawi qoxunlirininimə səpkə saləqanmən.

¹³ Mən uni həkkaniylik bilən turoquzəqan,

Uning barlik yollirini tüz kildim;

U bolsa xəhirimni quridu,

Nə hək nə in'am sorimay u Manga təwə boləqan əsirlərni qoyup beridu» —

dəydu samawi qoxunlarınə Sərdari boləqan Pərwərdigar...

¹⁴ Pərwərdigar mundaq dəydu: —

«Misirning məhsulətliri, Efiopiyəning wə egiz boyluklar boləqan Sabiyliklarınə malliri sanga ətidu;

Ular əzliri seningki bolidu,

Sanga əgixip mangidu;

Əzliri kixən-zənjirləngən peti sən tərəpkə ətidu,

Ular sanga bax urup səndin iltija bilən ətünüp: —

«Bərhək, Təngri səndə turidu, baxqə biri yok, baxqə heqkəndə Huda yoktur» dəp etirap kildu..

45:8 «I asmanlar, yukiridin yaqdurur beringlar, bulutlarmu həkkaniylik təküp bərsun; yər-zemin eqilsun...» — bu sözlər bəlkim Israil wə dunyaning (Korəx qiloqan ixlirining türktisidə) Hudaqə ixinin, yaxni mewa berix üqin qiloqan duasi boluxi kerək.

45:9 Yər. 18:6; Rim. 9:20

45:13 «Mən uni həkkaniylik bilən turoquzəqan, uning barlik yollirini tüz kildim» — muxu ayəttiki «uni», «uning», «u» bolsa Korəx, əlwəttə. Bexarat uning heq nemini sorimayla Babiləda sürgün boləqan Yəhudi yə həkni qoyup beridoqanlıqini aldin'ala eytidu.

45:13 2Tar. 36:22; Əzra 1:1; Yəx. 44:28; İbr. 11:10

45:14 «Misirning məhsulətliri, Efiopiyəning wə egiz boyluklar boləqan Sabiyliklarınə malliri sanga ətidu; ular ...sanga əgixip mangidu; əzliri kixən-zənjirləngən peti sən tərəpkə ətidu» — yukirikə ayətlərgə kəriqanda muxu wəqə Korəxning ix-paaliyətlirininə ahirkə bir nətəjisi boluxi kerək. Efiopiyə wə Sabiya əslidə Misiroqə bekinəqan bolup, xübhəsiszki, Yəxaya yənə «Misirdin qikix» deqən wəqəni kəzdə tutidu. Demək, Israilni sürgün qiloqanlar öz ihtiyari bilən Israiləqə bekindi bolmaqəi bolidu.

—Bəzi xərhqilər, muxu bexarətni «Yəhudi yə əməslər»ning Əysə Məsihni öz Qutquzoquqisi dəp etirap kilixi, xundakla ularning Israilning «kəldisi» boləqan həkiki yə jəməitigə qoxuluxi bilən əməlgə axuruloqan, dəp kəraydu. Yənə bir kəz kərax bolsa, muxu ixlar ahirkə zamanda Yəhudiylar Hudaning kəxiqə kəytqəndin keyin yüz beridu, dəydu. Bizningqə hər

¹⁵ «I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərḥəḳikət Özini yoxuruwaloquqi bir Təngridursən!»..

¹⁶ Ular həmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu;
Məbudni yasioqanlar xərməndə bolup, birlikdə ketip qalidu;

¹⁷ Israil bolsa Pərwərdigar tərripidin mənggülük nijat-kutulux bilən kutkuzulidu;
Əbədil'əbədgıqə hijil bolmaysilər,
Həq xərməndiqilikni kərməysilər..

¹⁸ Qünki asmanlarni yaratqan, yər-zeminni xəkilləndürüp yasioqan, uni məzmut qiloqan Huda
boloqan Pərwərdigar mundaq dəydu: —
(U uni kuruk-mənisiz boluxka əməs, bəlkı adəmzatning turaloqusi boluxka yaratqanidi)
«Mən bolsam Pərwərdigar, baxka biri yoqtur».

¹⁹ — Mən məhpiy ḥalda yaki zemindiki birər karangoqu jayda söz qiloqan əməsmən;
Mən Yəqupka: «Meni izdixinglar biḥudilik» degən əməsmən;
Mən Pərwərdigar hək səzləymən,
Tüz gəp kilimən;

²⁰ Yioqilinglar, kelinglar;
I əllərdin qaqqanlar, jəm bolup Manga yekinxinglar;
Əzi oyoqan butni kətürüp, həq kutkuzalmaydioqan bir «iləh»ka dua kilip yüridioqanlarning bol-
sa həq bilimi yoqtur..

²¹ Əmdi ular öz gəplirini bayan kilix üqün yekin kəlsun;

Məyli, ular məsliḥətləxip baksun!
Kim muxu ixni qədimdinla jakarlioqanidi?
Kim uzundin beri uni bayan qiloqan?
U Mən Pərwərdigar əməsmu?
Dərwəka, Məndin baxka həq iləh yoqtur;
Həm adil Huda həm Kutkuzoquqidurmən;
Məndin baxka biri yoqtur..

²² I yər-zeminning qət-yəkiliridikilər,
Manga təlpünüp kutkuzulunglar!

---

ikkisining toqriliqi bar.

45:15 «I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərḥəḳikət Özini yoxuruwaloquqi bir Təngridursən!» — muxu söz bəlkim Israilning Hudaning sirlik yollirioqa, yəni «Yəhudi əməslər»ning əzirligə bekiqanliqioqa karap ḥayran kelip degən gepidur.

45:16 Yəx. 44:11

45:17 «Ular həmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu; məbudni yasioqanlar xərməndə bolup, birlikdə ketip qalidu; Israil bolsa Pərwərdigar tərripidin mənggülük nijat-kutulux bilən kutkuzulidu....» — muxu səzlərgə (16-17-ayətlərgə) karioqanda, kixilər kəlgüsində mutlək ikki hiloqa, yəni Hudaqa tayinip itaət kilidioqanlarqa wə butlarqa bax uridioqanlarqa bəlinüp ketidu.

45:18 Yəx. 42:5; 45:5,14

45:19 «Mən Pərwərdigar hək səzləymən» — ibranıy tilida «Mən Pərwərdigar həkkanıylikni səzləymən». «Mən Yəqupka: «Meni izdixinglar biḥudilik» degən əməsmən; Mən Pərwərdigar hək səzləymən, түз гəp kilimən» — muxu ayət bəlkim 15-ayəttiki «Əzini yoxuruwaloquqi Hudadursən» deginigə karita eytkan silik bir tənbih boluxi mumkin. Qünki kərginimizdək, Huda alliburun (bolupmu Yəxaya arkilik) Əzining kutulux-nijatlikini «Pərwədigarning kuli arkilik» pütkül dunyoqa sunmaqci bolqanlikini kəp kətim oquq-axkara eytkan!

45:19 Kan. 30:11

45:20 «Əllərdin qaqqanlar» — ularning nemixka yaki nemidin qaqqanliqi muxu yərdə deyilmidi. Birak 24-ayətkə karioqanda, insaniyət (ahirkə zamanda) ikki kisimoqa, yəni Hudaqa tayanqanlar həm Hudaqa əq bolqanlarqa bəlinüp ketidu; xuning bilən Hudaqa əq bolqanlarHudani səygənlərgə ziyankəxlik kilixi mumkin; uningdin sirt Hudaqa ixəngənlər: «Hudaning jazasi hudasislarning bexioqa qüxəy dəp qaldı» — dəp karap, ularning arisidin kəqiximiz kərək dəp oylaydioqan bolsa kərək.

45:20 Yəx. 44:18,19

45:21 «Kim muxu ixni qədimdinla jakarlioqanidi?» — «muxu ix» xübhışizki, Hudaning Israilni kutkuzuxi bilən, U «Yəhudi əməs»lərgə kutkuzulux pursitini, xundakla Israil bilən billə bəhtlik bolux imkanıyitini təng yətküzidioqanlikini kərsitidu (22-24-ayət).

45:21 Yəx. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18

«Үәхaya»

Qünkü Mən Təngridurmən, baxқа һeqbiri yoxtur;

²³ Mən Əzüm bilən kəsəm iqlənəmən,
Muxu söz həkkaniylik bilən aqlımın qıttı, hərgiz qaytmaydu: —
«Manga barlıq tizlar pükülidu,
Barlıq tillar Manga itaət iqidə kəsəm iqudu»..

²⁴ Xu qatda: «Həkkaniylik wə küq bolsa pəḳət Pərwərdigardidur» — deyilidu, Kixilər dəl Uningla kəxiḳa kelidu; ʃaljiṛlixip, uningḳa ʃəzəpləngənləṛning həmmisi xərməndə bolidu...

²⁵ Israilning əwladlirining həmmisi Pərwərdigar tərīpidin həkkanīy kīlinidu, Wə ular Uni danglixidu.

**Babildiki butlarning aқиwiti — ulaqlar ularni ketürüp ketidu
Huda bolsa Öz hәlkini ketüridu!**

46¹Bəl bolsa tiz pükti, Nebo engixiwatidu;
Ularning məbudliri ulaqlarning zemmisigə, kalilarning zimmisigə qüxti;
Silər kətürgən nərsiliringlar əmdı ulaqlarəqa artiloqan bolup,
Həlsiz ulaqlarəqa eəjr yük bolidu!

² Ular engixidu, birliktə tiz pükixidu;

Ular muxu yükni qutquzalmaydu,

Bəlkə özünü əsirgə qüxidu.

³ I Yakupning jəməti,

Xundakla Israil jəmətining qaldisi,
Ananglarning qorsikidiki qaoʻdin tartip üstümga artiloqanlar,
Baliyatqudiki qaoʻdin tartip kətürölüp kəlgənlər,
— Manga kulak selinglar!

⁴ Silər kəriqəqımu Mən yənıla xundaqturmən,
Qeqinglar akəriqəqımu Mən silərni yüdüp yürimən;
Silərni yasıqan Məndurmən, silərni kətürimən;
Silərni yüdüp kütquzimən.

⁵ Əmdi Meni kimgə ohxatmaqqi,
Yaxı kimni Manga təng kılmaqqısılər?
Uni Manga ohxax dəp,

45:23 Rim. 4:11; Fil. 2:10

45:24 «Xu qaqda: «Həkkaniyyət və küç bolsa pəkət Pərvərdigardidur» — deyilidu, ... qəljirlixip uningə qəzəpləngənlərlə həmmisi xərmandə bolidu» — yəne kerimizki, dunya ikki belümə ayrılıdıqan ohxaydu. Biri bolsa, qəljirlixip Hudaqə mutlək qarxi turıdıqanlar; ikkinqisi, Israil, jümlidin əzliqrə bekinip, ular bilən bir bolqan, Israil bilən bilək kutkuzuləqan Yəhudı əməslər bolidu.

45:24 Yəx. 41:11

46:1 «Bəl» — Babiling «bax bu», «Nebo» uning «qoʻl»i idi. Muxu bexaratta Yaxaya pəyğəmbər Babil xahiri dūxmanning koʻljoja qūxkanda, həkərl butlirini sakal xelūx baxka bir yurtka yetmākəq bolənlənləni aldin ala keriđu. Xu jəryanda butlarni yərgə koyux kerək boləqaqka, pəyğəmbər «Bəlning tiz pūkkənləkləni, Neboning engxiwatkanlėkə»ni korup mazaq kiliđu. **«Ular»** mabəduri ulaqlarning zəmmisə, kalilarning zəmmisə qūxti... — butlar ulaqlarning baxkurxiyoja etəkəndə kiliđu. **«Silar kətürəg nərsilərləg»** — Babilidki diniy mürasimlərdə, pūkralarning butlarni kətürüp qoqlarni aylənduruxi kerak idi. Biraq əslidə Babililəklər hərmət bilən «kətürəg nərsilər» hazır addiy booqlilərdək ulaqlarəna artildi.

46:2 «Ular, ya'ni Babilliklar yoki ularning ulaqliri engixidu, birliktə tiz pükixidu; ular muxu yükni kutkuzalmazdu,...» — demək, butlar adam yoki ulaqlarəya yük boləən əzlrini kutkuzalmazla kəlməy, bəlkə ulaqlarnimu həlsizləndüridu.

463 «I Yakupning jəməti, ... ananglarning kərsikidiki qaojdin tartip üstümgə artiloqanlar, baliyatkudiki qaojdin tartip kətürülüp kəlgənler...» — həqiqiy Huda adamning kətürüxigə mohtaj əməs, bəliki Əzi Əz həlqigə qəmhərlik kəlip ularni kətürüdü.

Silər kimni Mən bilən selixturmaqçisilər?.

⁶ Ular bolsa həmyanidin altunni qeqip berip,

Kümüxnimu tarazioğa salidu,

Bir zərgərni yallıwalidu,

U bir məbudni yasap beridu;

Ular yikilidu, dərwəxə qoqunidu!

⁷ Ular uni mürisigə artidu,

Uni kətürüp, öz orniğa qoyidu;

Andin u axu yərdə ərə turidu;

U ornidin qozqılalmaydu;

Birsi uningə yelinip tiləydu,

Lekin u jawab bərməydu;

U kixini awariqilikidin kütquzmaydu..

⁸ Muxu ixlarni esinglarda tutunglar;

Xundakla özünglarni həqikiy ərkəklərdək kərsitinglar;

I, itaətsizlər,

Buni esinglarə kəltürünglar;

⁹ Ilgiriği ixlarni, yəni qədimdin boləjan ixlarni esinglarə kəltürünglar;

Qünki Mən Təngridurmən, baxka biri yoxtur;

Mən Hudadurmən, Manga ohxaxlar yoxtur;.

¹⁰ Mən: «Mening bekitkinim orunlinidu,

Kənglümə barlıq pükənlərnə əməlgə axurmay qoymaymən» dəp,

Ixning nətijsini baxtila,

Aldin'ala tehi kılınmıoğan ixlarni ayan kılip eytkuqidurmən;

¹¹ Künqikixtin yirtkuq bir kuxni,

Yəni kənglümə pükkinimni ada kıləuqi bir adəmnə yirək yurttin qakıroquqidurmən.

Bərək, Mən sək kıləjan,

Bərək, Mən uni qokum əməlgə axurimən;

Buni niyə kıləjanmən,

Bərək, Mən uni wujudka qikirimən..

¹² I həqkanıyliktin yirək kətkən jəhıllar,

Manga kulək selinglar: —.

¹³ Mən həqkanıylikimni yekın kılımən,

U yirəkləxmaydu;

Xuningdək Mening nijatim həm keqikməydu;

Mən Zionə nıjat yətküzüp,

İsrailə jəlulək-güzəllikimni tikləp berimən»..

46:5 Yəx. 40:18, 25

46:7 Yəx. 45:20

46:9 Yəx. 45:5, 14, 18, 21, 22; 48:12

46:10 Zəb. 33:11; Pənd. 19:21; 21:30; İbr. 6:17

46:11 «Künqikixtin yirtkuq bir kuxni ...yirək yurttin qakıroquqidurmən...» — «yirtkuq bir kux» Qorəxni kərsitidu. Uning bir tərripining əxəddiylikini Huda İsraildin yoxurmaydu.

46:12 «həqkanıyliktin yirək kətkən jəhıllar» — Huda yukirida Yəxaya pəyojəmbər arkilik 41:2-3, 25-, 44:24-45:11də İsrailarni Babilin kəlgüsidiği «Qorəx» değan bir padixah arkilik kütquzimən, dəp jakarlıkan. «Jəhıllar» bolsa Hudaning bu «Qorəx pılan»ini yakturmaydıoğan İsrailarni kərsətsə kerək; ularning yakturmaydıoğanlığı bolsa Qorəx Yəhudi y əməs, bəlkə Pars boləjanlığı üçün bolidu.

46:13 «Mən həqkanıylikimni yekın kılımən, u yirəkləxmaydu; xuningdək Mening nijatim həm keqikməydu; Mən Zionə nıjat yətküzüp... berimən» — Huda yənəla mehir-xəpkitini kərsitip, hətta «jəhıllar»oqımu Qorəxning ixliri arkilik nıjatka erixitki pürsətni kəltürimən, dəydu.

Israilni sürgün qiləjan Babil tügəxti!

47¹ «I Babilning pak kizi, kelip topa-qangoja oltur;
I kaldiylarning kizi, təhtsiz bolup yərgə oltur!

Qünki sən «latapətlik wə nazuk» dəp ikkinqi atalmaysən..

² «Tügman texini qərüp, un tart əmdi,

Qümpərdəngni eqip taxla,

Kənglikingni seliwət,

Paqıkingni yalingaqla,

Dəryalardin su keqip et;

³ Uyatlıking eqilidu;

Bərək, nomusungəja tegilidu;

Mən intikəm alimən,

Heqkimni ayap qoymaymən..

⁴ Bizning Həmjəmət-Kutkuzəjuqimiz bolsa,

«Samawi koxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar» Uning nami;

U Israildiki Mükəddəs Boləjuqidur..

⁵ I kaldiylərnin kizi, süküt kəlip jim oltur,

Kərangəjulukka kirip kət;

Qünki buningdin keyin ikkinqi «səltənətlərnin hanixi» dəp atalmaysən..

⁶ Mən Əz həlkimdin qəzəpləndim,

Xunga Əzümning mirasimni buləjuwəttim,

Xuning bilən ularni qolungəja tapxurup bərdim;

Sən bolsang ularəja heqkəndək rəhim kərsətmiding;

Yaxanəjanlarning üstigimu boyunturuklarni intayin eqir kəlip salding;

⁷ Xuning bilən sən: —

«Mən mənggüə hanix bolimən» dəp,

Muxu ixlarni kənglündin heq ətküzmidin;

Ularınin əkiwitini heq oylap bəkmidingsən..

⁸ Əmdi hazır, i əndixisiz yaxap kəlgüqi,

Əz-əzigə: «Mənla bardurmən, məndin baxka heqkim yəktur,

Mən hərgiz tul ayalning japasini yaki balilardin məhrum boluxning japasini tartmaymən» —
degüqi,

I sən əyx-ixrətkə berilgüqisən,

Xuni anglap qoy: —

⁹ «Dəl muxu ikki ix,

47:1 Yəx. 26:5

47:2 «Tügman texini qərüp, un tart əmdi, qümpərdəngni eqip taxla, kənglikingni seliwət, paqıkingni yalingaqla, ...» — demisəkmü, muxu ixlər əsirgə qüxüxtiki aləmətlər. Həm Babilliklər, həm Parslar əz əsirlikigə rəhimsizlik kəlip ularni yalingaq mengixka məjburlaytti.

47:3 Yəx. 3:17; Nah. 3:5

47:4 «Həmjəmət-Kutkuzəjuqi» — kona Israilda «həmjəmət-kutkuzəjuqi» (goel)ning yənə kildiojan bir ixi əzining uwal boləjan jəmətidikilər üqün adalətni yürgüzüx idi. Uning uruk-tuqjanlıridin bisi katillik kəstigə uqriojan bolsa, «həmjəmət-kutkuzəjuqi»ning katilni əltürüx həküqi həm wəzipisi bar idi.

47:5 «Kərangəjulukka kirip kət» — «kərangəjuluk» bəlkim zindandiki kərangəjulukni bildüridu.

47:6 «Əzümning mirasim» — Huda Əzining həlkini Əzi üqün miras dəp hesablaydu.

47:7 Wəh. 18:7

47:8 «Əmdi hazır, i əndixisiz yaxap kəlgüqi, əz-əzigə: «Mənla bardurmən, məndin baxka heqkim yəktur.. degüqi, ... Xuni anglap qoy: —» — Huda Əz həlkigə «təbiyə jazası»ni bərməkqi bolup, ularni Babilning rəhimsiz kəlioja tapxuruxi bilən, Babilliklərnü əz rəhimsizlikli tüpəylidin jazaəja uqrimay qəlmaydu.

—Babilning: «Mənla bardurmən, məndin baxka biri yəktur» degini, baxkəlarəja pütünləy «pərwəyim pələk» degənlik həm «Mən aləmdə yəkkə-yeganə» degən təkəbburluktur.

— Balilardin məhrum bolux wə tulluq —

Bir dəqiqədə, bir kün iqidila bexingəyə təng quxidu;
Nuroqunliqan jadugərlikliring tüpəylidin,
Bək kəp əpsunliring üqün ular toluq bexingəyə kelidu.

¹⁰ Qünki sən özüngning rəzillikəyə tayanənsən,

Sən «Həqkim meni kərməydu» — deding;

Sening danaliking wə biliming özüngni ezikturup,

Sən kənglündə: — «Mənla bardurmən, məndin baxka biri yoxtur» — deding.

¹¹ Birək balayı'apət seni besip kelidu;

Sən uning kelip qikixini bilməysən;

Həlakət bexingəyə quxidu;

Sən həqkandək «həmiy puli» bilən uni tosalmaysən;

Sən həq kütmiqən wəyranqilik tuyuksiz seni besip quxidu.

¹² Əmdi kəni, yaxliqəngdin tartip özüngni upritip kəlgən əpsunliringni,

Xundakla nuroqunliqan jadugərlikliringni hazır oqup turiwər;

Kim bilsun, sən ulardin payda kərüp qalamsən?

Birər nemini təwritip qoyalarsən hərəkəyə?!

¹³ Sən aloqan məsləhətliring bilən həlsizlinip kəttəng;

Əmdi asmanlarəyə qarap təbir bərgüqilər,

Yultuzlarəyə qarap palqilik qiloquqilər,

Yəngi aylarni kəzitip munəjjimlik qilip ixlarni «aldin'ala eytquqilər» ornidin təng turup

bexingəyə quxidiqanlardin seni kütquzsun!

¹⁴ Mana, ular pəhaldək bolup ketidu;

Ot ularni kəydüriwetidu;

Ular əzlinini yalqunəng qolədin kütquzalmaydu;

Birək ularda adəmnə issitkudək həq kəməy,

Yakə adəmə issinoqudək həq gülhan yoxtur!.

¹⁵ Seni awarə qiloqan,

Yaxliqəngdin tartip səndə soda qiloqanlar sanga muxundək paydisiz bolidu;

Hərbiri öz yolini izdəp ketip qalidu;

Seni kütquzəyudək həqkim yoxtur.

47:9 Yəx. 51:19

47:10 «Sening danaliking wə biliming özüngni ezikturup, sən kənglündə: — «Mənla bardurmən, məndin baxka biri yoxtur» — deding» — yuxiriki (8-ayəttiki) «Mənla bardurmən, məndin baxka biri yoxtur» deqən, baxqilarəyə «pərwəyim pələk» deqənlik. Muxu yərdə bolsa «Hudaqəmi pərwəyim pələk» deqənlik.

47:14 «Mana, ular pəhaldək bolup ketidu; ot ularni kəydüriwetidu; ular əzlinini yalqunəng qolədin kütquzalmaydu; birək ularda adəmnə issitkudək həq kəməy... yoxtur!» — bu səznəng mənisi bəlkim, həqiqiy Hudaqəng qəziqi küqlük həmə otluq; atalmix «butlarnəng qəziqi»ning bolsa, adəmnə issitkudəkmu oti yok; baxka mənisi bar deyilsə: — Muxu palqılar həqnemigə yarimayduki, həttə (Hudaqəng jazasi bilən) kəydürülgən wəqəttimu adəmnə issitkudək harariti bolmaydu.

47:15 «Seni awarə qiloqan, yaxliqəngdin tartip səndə soda qiloqanlar sanga muxundək paydisiz bolidu; hərbi öz yolini izdəp ketip qalidu...» — Babilə pal selix, şəhərgərlik qatarlıq hurapiyliklər bəlkim «əng qəng soda» boluxi mumkin. Birək bəxarət boyiqə palqılar hərədarlıridin məhrum bolup baxka yurtlarəyə yol almaqqi bolidu.

— Arheologlar kəna Babil xəhəridin qəzəyən əsər'ətikilər iqidin nuroqun «palnamilər» həmə «rəmmalnamilər» tepildi. Birək bulardin həqəyisəsidin «Babil wəyran bolidu» deqən bəxarətni tapkili bolmaydu; həmmisi «kələqəngdəngdəng» deqəndək səzlərdür (əməliyəttə barlıq palqilik xundək əməsmu?!).

47:15 Wəh. 17:16

Israilning jahilligi: — ular Babildin qutquzulqini bilən, gunahlıridin sahit bolmaydu

48¹ I Yakupning jəməti, «Israil»ning ismi bilən ataloqanlar,
«Yəhuda bulaklıri»din qıkkansilər,

Pərwərdigarning namini ixlitip kəsəm kıləquqisilər,
Israilning Hudasini tiləqə aloquqisilər,
Biraq bular həkikət həm həkkanilikin əməs!

Munularni anglap qoyunglar: —

² (Qünki ular «mukəddəs xəhər»ning namini ixlitip əzlırigə isim kılıdu,
Tehi Israilning Hudasiəqə «tayınar»mix!

Uning nami bolsa samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigardur!)

³ Mən burunla «ilgırıki ixlar»ni aldin'ala bayan kıldim;

Ular Əz əqızımdin qıqqan, Mən ularni anglattim;

Mən bularni tuyuksiz wujudqə qıqırıp,

Ular əməlgə axuruldi;

⁴ Qünki Mən sening jahillikıngni, boynungning pəylirining təməür,
Yüzüngning daptək ikənlıkını bildim;

⁵ Sening: «Mening butum muxularni kıldı»,

Yaki «Oyma məbudum, kuyma məbudum bularni buyrudi» — deməslikıng üqün,

Xunga Mən baldur muxularni sanga bayan kıldim;

Ix yüz bərgüqə ularni sanga anglitip turdum.

⁶ Sən bularni angliəqənsən;

Əmdi ularning həmmisini kərüp baq!

Buni rast dəp etirap kıləmsilər?

Mən bayatin «yengi ixlar»ni, yəni saqlinip yoxurunoqan ixlarni bayan kıldim,

Sən bularni bilgən əməssən..

⁷ Sening: «Dərwəqə, mening ulardin baldur həwirim bar idi» deməslikıng üqün,

Ular burun əməs, həzırla yaritilidu;

Muxu kündin ilgiri sən ularni anglap baqmioqənsən.

⁸ Bərhək, sən kulək salmiding,

Bərhək, sən həwərmu almidıng,

Bərhək, sening kulikıng heli burunla eqilmay etiklik kıldı;

Qünki Mən sening wapasizlik kılıweridioqanlıkıngni,

Baliyatqıdiki qeəıngdin tartip «asiy» dəp atilidioqanlıkıngni bildim.

⁹ Əz namim üqün əqəzipimni keqiktürimən,

Xəhritim üqün seni üzüp taxlımaymən dəp əqəzipimni besiwaldim;

¹⁰ Qara, Mən seni tawlıdim,

Biraq kümüxni tawlıəqəndək tawlandurmidim;

Mən azab-əqubətning humdanida seni talliwaldim;

48:3 «İlgırıki ixlar» — muxu ayattiki «ilgırıki ixlar» xübhısizki, Hudaning «Korəx pilanı»dur (46:12diki izahatni kərüıng). Muxuni jəzmənləxtürük üqün Yəxaya «qoxumqə söz»diki 4-misal (48-babning əlahidə xəkli toqrisida) degən grafını kərüıng.

— Axu grafiəqə kəriəqanda, 48-bab ikki kısımoqə belünidu. Birinqi kısımdiki «ilgırıki ixlar» dəl «Korəx pilanı»əqə barawər kelidu; 6-ayəttiki «yengi ixlar» bolsa, Pərwərdigarning kulıning ixlırni kərsitidu. Muxu təhlil kılınix 42-babtikigə ohxax.

48:4 «yüzüngning dap ikənlıkını...» — səzmusez tərjimə kıləqanda «pexanəıngning mistin ikənlıkını...».

48:6 «yengi ixlar»nəni saqlinip yoxurunoqan ixlarni bayan kıldim,...» — yuqırıki izahəttə deginimizdək, «yengi ixlar»ni dəl «Pərwərdigarning kulı» toqırulək hux həwər dəp bilimiz (42-babnimu kərüıng).

48:9 Yəx. 43:21, 25

48:10 «Kümüxni tawlıəqəndək tawlandurmidim» — demək, Israil kümüxning barlık daxkılını ayriwəloquqə tawlanəqəndək tawlansa, bəlkim həqnərsə kəlməytti! (1-bab, 22-, 25-ayətnimu kərüıng). «Azab-əqubətning humdanida» — bəlkim Babil imperiyəsining ularəqə karita kıləqan ziyənkəxlilikirini kərsitidu.

¹¹ Öz səwəbimdin, Öz səwəbimdin Mən muxuni qilimən;
Mening namimoğa daq təgsə kandaq bolidu?
Mən Özümning xan-xəhritimni baxқа birsigə etküzüp bərməymən..

¹² I Yaqup,
I qaqirəjinim Israil!
Manga kulak saləjin;
Mən «U»durmən;
Mən Tunjidurmən, bərhək həm Ahirkidurmən;

¹³ Mening qolum yər-zeminning ulini saləjan,
Ong qolum asmanlarni kərgən;
Mən ularni qakırsamla, ular jəm bolup ornidin turidu.
¹⁴ Həmminglar, jəm bolup yiqilinglar, anglap qoyunglar;
Butlar arisida qaysisi muxundak ixlarni bayan qilojan?
Pərwərdigar yahxi kərgən kixi bolsa uning kənglidiki ixlarni Babilda ada qilidu,
Uning bilək-kəli kaldıylərnəning üstigə zərb bilən quxidu;..

¹⁵ Mən, Mən səz qilojanmən;
Dərhəqikət, Mən uni qakirdim;
Mən uni aldioğa qikiriwaldim;
Uning yoli muwəppəkiyətlilik bolidu.

¹⁶ — Manga yəkin kelinglar, muxuni anglap qoyunglar;
Mən əzəldin səzümni yoxurun qilojan əməs;
Səzüm əməlgə axurulojınidimu yənıla xu yərdə boləjanmən;
Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Rohi Meni əwəttil!..

¹⁷ Həmjəmət-nijatkarıng Pərwərdigar, Israildiki Muxəddəs Boləuqi mundak dəydu: —
«Əzünggə payda bolsun dəp sanga Əgətküqi,
Sanga tegixlik boləjan yolda seni yetəkligüqi Mən Pərwərdigar Hudayingdurmən;

¹⁸ Sən Mening pərmanliriməğa kulak saləjan bolsang'idi!
Undak boləjanda bəht-hatirjəmlilik dəryadək,
Həqkanıyliking dengiz dolqunliridək bolattı!.

¹⁹ Səning nəsling bolsa uning kumliridək,
Iq-qarningdin qikқан pərzəntliring kum danqiliridək sansız bolattı!
Uların ismi Mening aldimda hərgiz əqürüwetilməydiğan yaki yəqitiwetilməydiğan bolattı!

²⁰ Babildin qiqinglar, kaldıylərdin qeqip kətinglar!
Nahxa awazlirini yangritip muxuni jakarlanglar,

48:11 Yəx. 42:8

48:12 Yəx. 41:4; 44:6; Wəh. 1:17; 22:13

48:14 «Pərwərdigar yahxi kərgən kixi» — muxu yərdə Qorəxni kərsitidu.

48:14 Yəx. 41:22,23

48:16 «Manga yəkin kelinglar, muxuni anglap qoyunglar; Mən əzəldin səzümni yoxurun qilojan əməs; səzüm əməlgə axurulojınidimu yənıla xu yərdə boləjanmən» — demək, səzligüqi Hudaning «Jakarqisi» həm Uning yenida həzir turup Uning səzini bəja kaltürgüqidur. Keyinki izahatnimu kərüng.

—Baxқа birhil tərjimisi: «Əgər wəqit dəgən nərsini bar desəng, mana Mən Əzimdurmən».

—«Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Rohi Meni əwəttil» — səzligüqi yənə «Əzəldin tartip Huda bilən billə bolup, Uning səzini yər yüzidikilərgə yətküzgüqi» bolup, ahirda Huda həm Hudaning Rohi tərpidin əwətilip Əzi muxu dunyağa kelidu (6-bab, 8-ayətni kərüng). Təwəndiki 49-babta muxu Zat, yəni «Pərwərdigarıng kuli» toqrisidiki məzmunlarda kəprək axkarilindı.

—Baxқа birhil tərjimisi: «Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar Meni Uning Rohi bilən əwətkən!».

48:16 Pənd. 8:1-5; Zək. 2:9; 6:15; 10:12; Yh. 11:42; 17:21

48:18 Qan. 32:29; Zəb. 81:13-16

Bu həwərnı anglıtinglar,

Jahanning qət-yakilirioqıq uni yatküzüp mundak dənglar: —

«Pərwərdigar Öz kuli Yakupni həməjmətlik kılıp kütquzdı!..

²¹ Ular qəl-bayawanlardin etkəndə heq ussap kəlmidi;

U sularnı taxtın akküzup bərdi;

Bərək, U taxni yarəqüzdi, sular uningdin urəp qıktıl!..

²² «Rəzillər üqün» — dəydu Pərwərdigar, «bəht-hatirjəmlək yəktur»..

Pərwərdigarning kulinin səzi — Hudaning uning toqruluk bərgən guwahlikı

49¹ «I arallar, mening gepimni anglanglar,
Yıraqtiki əl-yurtlar, manga kulak selinglar!

Baliyatqədiki qeojmın tartip Pərwərdigar meni qakirdi;

Apamning kərsikidiki qeojmın tartip U mening ismimni tiləqə aldı;

² U aqzımni etkür kiliqtək kildi;

Öz kəlinin sayisi astida meni yoxurup kəldi,

Meni siliklənəqən bir ok kildi;

U meni okdenioqə selip səklidi..

³ Wə manga: «Sən bolsang özüngdə Mening güzəllək-julaləkim ayan kəlinidioqən Öz kulum Israildursən» — dedi..

⁴ Əmma mən: —

«Mening əjrim bikarəqə kətti,

Heqnemigə erixməy küq-maqdurumni kuruq sərp kildim;

Xundaktimu bəhalinixim bolsa Pərwərdigardındur,

Mening əjrimnimu Hudayimoqə tapxurdum» — dedim;

48:20 «Babildin qıqınglar, kaldıylərdin keqip ketinglar!» — Israil Babildin (miladiyədin ilgiri 536-yılı) kutuləqini bilən, əməliyəttə intayın az bir kismi kaytıp kəldi. Nuroqun Yəhudiylar Pars imperiyəsining həkumranlikı astida turup, əzining axu yərdiki əhwalini yahxi dəp karaytti. Ulardın kəpligən adəm soda-tijarət bilən xəuqullinix bilən beyip kətti. Ular erixən parawan turmuxni taxlap öz yurtini kaytidin bərpə kiliq japasidin bax tartti. Xunga ular muxu qakirikqə kulak salmaytti. Adəmlər muxu dunyadiki mustəbitlik həkumranliklardin əməs, bəlkı öz gunahidin, xəhsiyətkilikidin, əzidin «azad kəlinix» i yaki «kütquzulux» i əng muhimdur. Korəx bolsa ularning öz wətinigə kaytix yolini aqқан. Birək gunahlıridin səkit bolmisa, həmmisi kuruq, bikarəqə ketidu.

—Bəxarətlər boyiqə muxu tügünni yexix üqün, insanni gunahdin kütquzux üqün, «Pərwərdigarning kuli» əwətilidu. Uning kəliodioqən hizmətləri təwəndiki 49-55-bəbtiki bəxarətlərnin temisi bolidu.

—(Muxu bəxarətlər bəlkim ikkinqi kətim ahirki zamanlardimu əməlgə axurulidu, xu qaoqda Israil «yengi Babil»din həm dunyadiki qət-qətlərdin Zionoqə kaytidu).

48:20 Yəx. 52:11; Yər. 50:8; 51:6,45; Wəh. 18:4

48:21 «Ular qəl-bayawanlardin etkəndə heq ussap kəlmidi; U sularnı taxtın akküzup bərdi; ...sular uningdin urəp qıktıl» — «Mis.» 17-babni kəring. Xu qaoqda Israilar Hudadin narazi bolup kəqxap kətti. Bəlkim 22-ayət muxundak ixlarnimu kərsitixi mumkin.

48:22 Yəx. 57:21

49:1 «Apamning kərsikidiki qeojmın tartip U mening ismimni tiləqə aldı» — bəxqə birhil təjrimisi: «Apamning kərsikidiki qeojmın tartip U mening ismimni əslətti».

49:2 «U aqzımni etkür kiliqtək kildi ...meni siliklənəqən bir ok kildi» — kiliqning təsiri yekindikilərgə, okning bolsa yirətkiliklərgə bolidu.

49:3 «Sən bolsang özüngdə Mening güzəllək-julaləkim ayan kəlinidioqən Öz kulum Israildursən» — okurmənlərnin esidə boluxi kərəkki, Huda Yakupqə yengi bir isim, Israilni («Huda bilən billə boləqən əmir» yaki «Hudaning oqəlibiqisidur» degən mənida) beoqlıxoqanıdi. Xuning bilən Huda bowisi İbrahiməqə bərgən wədilərinı, jümlidin əng uluqı: «Sən wə əwladın dunyadiki bərlək əl-yurtlarəqə bəht yətküzisən» degənni təkrarlap uningəqə tapxuroqən. Birək Yakupning əwladlırı boləqən Israilar Hudaqə guwahlik bərməy muxu wəzəpini əməlgə axurmay kəlgən. Muxu yərdə Huda xu wəzəpini həm wədisini: «Sən bolsang özüngdə güzəllək-julaləkim ayan kəlinidioqən Öz kulum Israildursən» dəp, pəwqul'addə «Öz kuli»əqə tapxurdi.

49:4 «Mən: — «Mening əjrim bikarəqə kətti, heqnemigə erixməy küq-maqdurumni kuruq sərp kildim; xundaktimu bəhalinixim bolsa Pərwərdigardındur, mening əjrimnimu Hudayimoqə tapxurdum» — dedim» — muxu bəxarətni qüxinix

⁵ Əmdi meni Öz kuli boluxka,

Yakupni towa kilip uning yenioja qayturuxka meni baliyatquda xəkilləndürgən Pərwərdigar mundak dəydu: —

(Israil qayturulup yenioja toplanmiojan bolsimu,
Mən yənla Pərwərdigarning nəziridə xan-xərəpkə igə boldum,
Xuningdək Hudayim mening küqumdur).

⁶ — U mundak dəydu: —

«Sening Yakup kəbililirini gunahtin kutkuzup turoxuzuxka,
Həmdə Israildiki «saklaniojan sadiklar»ni bəhtkə qayturuxka kulum boluxung sən üqün zərriqilik bir ixtur;

Mən tehi seni əllərgə nur boluxka,
Yər yüzining qət-yakiliriyojaqə nijatim boluxung üqün seni atidim»..

⁷ Əmdi Israilning həmjəmət-kutkuzoquqisi, uningdiki Muqəddəs Boləuqi Pərwərdigar mundak dəydu: —

Adəmlər iq-iqidin nəprətlindiojan kixigə,
Yəni kəpqilik lənitij dəp kəriojan,
Əməldarlarəja kul kilinojan kixigə mundak dəydu: —

«Səzidə turojuqi Pərwərdigar,
Yəni seni talliojan Israildiki Muqəddəs Boləuqining səwəbidin,
Padixahlar kəzlrini eqip kərüp ornidin turidu, əməldarlar mu bax uridu;

⁸ Pərwərdigar mundak dəydu: —

«Xapaət kərsitilidiojan bir pəyttə duayingni ijabət kilixni bekitkənmən,
Nijat-kutkuzulux yətküzilidiojan bir künidə Mən sanga yardəmdə boluxumni bekitkənmən;
Mən seni koqdaymən,

Seni həlkimgə əhdə süpitidə berimən;
Xundak kilip sən zeminni əsligə kəltürisən,
Həlkimni harabə bolup kətkən mirasliyoja warislik kildurisən».

⁹ Sən məhbəslarəja: «Buyakka kelinglar»,
Kərangəjuluxta olturojanlarəja: «Nuroja qiqinglar» — dəysən;
Ular yollar boyidimu otlap yüridu,
Həttə hər bir təkir təqlərdin ozukluk tapidu;

¹⁰ Ular aq kəlməydu, ussap kətməydu;

Tomuz issikmu, kuyax təptimu ularni urmaydu;

üqün 5-13-ayətlərnimu kərux kərək. Kəriojanda Huda Öz kulioja «Əz həlkimni towa kilix yolida yenimoja qayturux» wəzipsini tapxurojan bolsimu, kul wəqit-küqini sərp kilip həqkəndək nətijigə erixəlmigəndək kərünidu; demək, Israil, yəni «Yakupning kəbililiri» həq towa kilmiojan. Okurmənlər muxundak ixlarning həkikiy yüz bərgən-bərmigənlikini İnşildin kəraləydu.

49:5 «Israil qayturulup yenioja toplanmiojan» — buning baxka birhil tərjimisi «...yəni Israilni Əzigə qayturup yiojix üqün... (meni baliyatquda xəkilləndürgən)....»

49:6 «Pərwərdigar mundak dəydu: — «Sening Yakup kəbililirini gunahtin kutkuzup turoxuzuxka, həmdə Israildiki «saklaniojan sadiklar»ni bəhtkə qayturuxka kulum boluxung sən üqün zərriqilik bir ixtur...» — Pərwərdigarning kuli «həqkəndək nətijigə eriximigini bilən», yənla ümidsizlənməy dua kiliwərdi. Huda unioja: «Pəqət Əz həlkim boləjan Yəhudiylar ni qayturupla kəlməy, sən bəki pütkül dunyaoja nur wə nijat bolup, Kutkuzojuqi bolisən» degən jawabni beridu.

49:7 «Adəmlər iq-iqidin nəprətlindiojan kixigə, yəni kəpqilik lənitij dəp kəriojan... kixigə» — muxu yərdə «kəpqilik» ibrəniy tilidə «yat əl» degənni ipadiləydu. Ləkin muxu yərdə Israilni kərsitidu. Demək, Israil Hudaəja nisbətən «yat bir əl» dəp kərilidu. «...padixahlar kəzlrini eqip kərüp ornidin turidu, əməldarlar mu bax uridu» — muxu bəxarət bilən yukiriki bəxarətni selixtursak, adəmi həyran kalduridu. Kul dunyaoja nur wə nijat boləjini bilən u adəmlərnin nəprət-kəmsitixigə, qətkə kəxixioja həm horlukioja uqraydu; biraq ahirdə həttə dunyadiki padixahlar mu «kəzlrini eqip kərüp» kuləja bax uridu. Əmma ularning «nəmə kərgənliki» muxu yərdə deyilmidi; buni bilix üqün «Yəxaya»ni dawamlıq okux kərək!

49:8 2Kor. 6:2

Qünki ularoşa rəhim Kiloquqi ularni yetəkləydu,
U ularoşa bulaklarni boylitip yol baxlaydu..

¹¹ Xuningdək Mən barliq taqlirimni yol kiliṁən,
Mening yollirim bolsa egiz kətürüliḁu..

¹² Mana, muxu kixilər yiraktin keliwatidu,
Mana, bular bolsa ximaldin wə oərbtin keliwatidu,
Həm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu..

¹³ Huxalliktin towlanglar, i asmanlar;
I yər-zemin, xadlan;
Nahxilarni yangritinglar, i taqlar;
Qünki Pərwərdigar Öz həlkiḡə təsəlli bərdi,
Əzining har boləjan pəkir-məminlirigə rəhim kiliḁu.

¹⁴ Biraq Zion bolsa: —
«Pərwərdigar məndin waz kəḡti,
Rəbbim meni untup kətti!» — dəydu.
¹⁵ Ana əzi emitiwatқан bowikini untuyalamdu?
Əz kərsikidin tuoқan oqlioşa rəhim kilmay turalamdu?
Həttə ular untuoқan bolsimu,
Mən seni untuyalmaymən.

¹⁶ Mana, Mən seni Əz alқанlirimə oyup pütкənmən;
Harabə tamliring hərdaim kəz aldimidur.

¹⁷ Oqlul baliliring kaytixқа aldiriwatidu;
Əslidə seni wəyran kiloqanlar, harab kiloqanlar seningdin yiraq ketiwatidu;

¹⁸ Bexingni egiz kətürüp ətrapingəşa karap baq!
Ulargning həmmisi jəm bolup kəxingəşa kaytip keliwatidu!
Əz həyatim bilən kəsəm kiliṁənki, — dəydu Pərwərdigar,
Sən ularni əzünggə zibu-zinnətlər kiliḡ kiyisən;
Toyi bolidoqan kizdək sən ularni taқaysən;

¹⁹ Qünki harabə həm qəldərap kətkən jayliring,
Wəyran kilinoqan zemining,
Həzir kelip, turmaqı boləjanlar tüpəylidin sanga tarqilik kiliḁu;
Əslidə seni yutuwaləjanlar yiraklap kətkən bolidu..

²⁰ Seningdin juda kilinoqan baliliring bolsa sanga: —
«Muxu jay turuxumoşa bək tarqilik kiliḁu;
Manga turoqədək bir jayni boxitip bərsəng!» — dəydu;

²¹ Sən kənglүgdə: —

49:10 Wəh. 7:16

49:11 «... Xuningdək Mən barliq taqlirimni yol kiliṁən, Mening yollirim bolsa egiz kətürüliḁu» — xübhəsiszki, muxu bexarətlər həm jismani yəhətlər həm rohiy yəhətliridimu əməlgə axurulidu. «Jismani yəhəttə» kul Israil həlkini dunyayang barliq qət-yakiliridin öz yurtioşa kayturup, Yakupning «mirasi boləjan» Pələstinni gülləndürüp ularoşa kaytidin beoқlaydu. Muxu ixlar yənə təwəndiki 14-26-ayətlərdə təswirlinidu.

–Hudaning səziḡə asasən bu ixlar «sən üqün bu zərriqilik ixtur». Uning kuli Xəytanning wə gunahning karangoşu zindanlirida uzun yatқан barliq məhbəslər üqün ərkinlikkə, Hudaning kəqürümigə, yengi, əhmiyyətlik həyatқа, jümlidin jənnətkə erixixitiki pürsətni yaritip beridu.

49:12 «Mana, bular bolsa ximaldin wə oərbtin keliwatidu, həm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu» — ibranıy tilidiki «Sinim» deḡən səz bəlkim qədimki «Qin» məmlikiti (qədimki «Qin» həzirki Junggo)ni kərsitix mumkin. Muxu səz üstidə baxқа karaxlarmu məwjut.

49:18 Yəx. 60:4

49:19 «... harabə həm qəldərap kətkən jayliring... həzir kelip, turmaqı boləjanlar tüpəylidin sanga tarqilik kiliḁu» — bu hil məsilə intayin yaxşı bir məsilə, əlwəttə. Anining yenioşa kaytip kəlgən baliliri xunqə kəpki, yurtқа patmaydu.

«Mən balilirimdin ayrilip qaloqan,
Qerib-musapir wə sürgün bolup, uyan-buyan həydiwetilgən tursam,
Kim muxularni manga tuqup bərdi?
Kim ularni bekip qong kildi?
Mana, mən qerib-yaloquz kaldurulqanmən;
Əmdi muxular zadi nədin kəlgəndur?» — dəysən.

²² Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Mana, Mən əllərgə qolumni kətürüp ixarət kilimən,
Əl-millətlərgə kərinidqan bir tuqni tikləymən;
Ular oqulliringni kuqikida elip kelixidu;
Ular kizliringni hapax kilip kelidu.

²³ Padixahlar bolsa, «Ataq dadiliring,»
Hanixlar bolsa inik'aniliring bolidu;
Ular sanga bexini yərgə təgküzüp təzim kilip,
Putliring aldidiki qang-topinimu yalaydu;
Xuning bilən sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisən;
Qünki Manga ümid baqlap kütkenlər hərgiz yərgə qarap qalmaydu.

²⁴ Oljini baturlardin eliwaloqili bolamdu?
Həkkaniyə təjasi səwəbidin tutqun kilinqan bolsa qutuldurqili bolamdu?..

²⁵ Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Hətta baturlardin əsirlərnimu qayturuwaloqili,
Əxəddiyələrdin oljini qutkuziwaloqili bolidu;
Wə sən bilən dəwalaxkanlar bilən Mənmü dəwaliximən,
Xuning bilən baliliringni qutkuzup azad kilimən..

²⁶ Seni əzgüqilərnəni öz gəxi bilən özini ozuklandırımən;
Ular yengi xarab iquəndək öz kəni bilən məst bolup ketidu;
Xundak kilip barlik ət igiliri Mən Pərwərdigarning sening Qutkuzquqing həm Həmjəmət-
Nijatkarıng,
Yaquptiki qudrət İgisi ikənlikimni bilip yetidu..

Hudaning qakirikioja kim: «Mana mən» — dəydu?

50¹ Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Mən qoyuwətkən ananglarning talak heti kəni?
Manga kərz bərgüqilərnəni kaysisioja silərnəni setiwətkənəmən?
Mana, silə öz gənahliringlar arkilik öz-özünglarnəni setiwətkənsilə;
Silərnəni asiqlikliringlar tüpəylidin ananglar qoyuwetiligənidi..

49:24 «Həkkaniyə təjasi səwəbidin tutqun kilinqan bolsa qutuldurqili bolamdu?» — buning mənisəni bəlkim İsaillər yaki baxka millətlər «həkkaniyə təjasiqə uqrixi səwəbidin tutqun kilinsa», undaqta həkkaniyə bolqan Huda ularni ərkin kilsə bolamdu, bolamdu? Bu Özining adilikioja hilapliqmı? — deməkqi. Təwəndiki ayətni həm izahatnımı kəring.

49:24 Mat. 12:29

49:25 «Sən bilən dəwalaxkanlar bilən Mənmü dəwaliximən» — Hudaning bu sözi bəlkim «silərnəni ərkin kiliximda birsi adilikiməni daq quxürgən bolsa yaki Manga: «biadil!» dəp ərz kilsə, Mən Özüm igə, buni Özüm bir tərəp kilimən» deməkqi. Əmdi Uning qandak kilip «bir tərəp kilix»i 53-babta axkariliniidu.

49:26 Wəh. 16:6

50:1 «Mən qoyuwətkən ananglarning talak heti kəni?... Silərnəni asiqlikliringlar tüpəylidin ananglar qoyuwetiligənidi» — Huda İsaillərgə «öz ayalim»dək qaraydu. «Qoyuwətkən ananglarning talak heti kəni?» — Musa pəyğəmbər arkilik berilgən qanunqə əsasən, «talak hət» bolmisa, «ajraxkanlar» qaytidin əpləxsə bolidu. Demək, İsaillənin Hudaning yenioja qaytix yoli oquk kərinidi.

—«Manga kərz bərgüqilərnəni kaysisioja silərnəni setiwətkənəmən?» Hudaqə kərz bərgüqi yok, əlwəttə. Huda «Əz mənəpəiti»ni

² Mən silərdinmu soraymən:

Mən kəlginimdə, nemixka heq adəm qikmidi?

Mən qakirojinimda, nemixka heqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi?

Hərlikkə qikirixka kolum kişilik kılamdu?

Qutkuzoqudək küqüm yokmidu?

Mana, Mən bir əyibləpla dengizni kurutup,

Dəryalarni qəlgə aylanduruwetimən;

Su bolmioqaqka ularning belikliri sesip ketidu,

Ussuzluqtin əlidu;—

³ Asmanlarni qarilik bilən kiydürimən,

Ularınq kiyim-keqəklirini qara bəzdin kılımən»..

Pərwərdigarning kuli yənə səzləydu

⁴ «Rəb Pərwərdigar mening japa qəkkənlərnin kənglini yasaxni bilixim üqün mənə təlim-tərbiyə aləuqılarnin tilini təkdim kildi;

U meni hər səhər oyoqitip turidu,

Tərbiyləngənlərnin katarida mening kulikimni oyoqitidu..

⁵ Rəb Pərwərdigar kulikimni aqti;

Mən bolsam itaətsizlik kılmidim,

Yaki yolidin bax tartmidim. —

⁶ Dübəmmi sawioquqıləroqə,

Məngzilirimni tük yuloquqıləroqə tutup bərdim;

Horluk həm tükürüxlərdin yüzümni qəqurmidim;

⁷ Biraq Rəb Pərwərdigar yardimimdə bolidu;

Xunga mən yərgə qarap kəlməymən;

Xunga mən niyitimni kət'iy kılıp yüzümni almastək qing kıldim;

Hijillikə kəldurulmaydioqanlikimni bilimən..

⁸ Meni Aqləuqı yenimdidur;

Kim mənə ərz-xikayət kılalisun?

Bar bolsa birlikdə dəwalixayli;

---

kəzligən əməs, bəlki ularning gunəhliri tüpəylidin düxmənlərnin ularni ayaoq asti kılıp əsirgə qüxürüxigə yol kəyoqan (oqurmənlərnin esidə bolsunki, Yəxaya əsasən muxu bexarətlərnin əzidin keyinki bir dəwr üqün səzləydu).

50:2 «Mən kəlginimdə, nemixka heq adəm qikmidi? Mən qakirojinimda, nemixka heqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi? Hərlikkə qikirixka kolum kişilik kılamdu? Qutkuzoqudək küqüm yokmidu?» — muxu səzlər bəlkim yukiriki «Pərwərdigar məndin waz kəqti, Rəb meni untup kətti!» dəgən kəqxaxlarəqə berilgən ikkinqi bir jawab. Huda Zionni untumidi; biraq U ularin Əz hizmitini kıləuqadək adəmmi qakirsə, Uning hizmitini kıləxka heqkim qikmaydu. Birsı qiksıla, u arkilik kutkuzidioqan küq-qudritini kərsitip bəretti.

50:2 Qəl. 11:23; Yəx. 59:1

50:3 «Asmanlarni qarilik bilən kiydürimən, ularning kiyim-keqəklirini qara bəzdin kılımən» — İsrailin «Misirdin qikix» dəwrində muxundək iqlar kəp yüz bərgən. «Misirdin qikix»ni kərting.

50:4 «...təlim-tərbiyə aləuqılə... tərbiyləngənlər...» — ibrəniy tilida «təlim-tərbiyə aləuqılə» wə təwəndiki «tərbiyləngənlər» həm «muhlislar» (8-bab, 16-ayət) bir səz bilən ipadiliniđu. «Pərwərdigar meni hər səhər oyoqitip turidu, tərbiyləngənlərnin katarida mening kulikimni oyoqitidu» — Hudaning səzini anglap, uning kəngligə pükkinini əməlgə axurux üqün İsrailin heqkim qikmidi. Hudaning niyitidiki ixni kıləxka qikidioqini həm xundakla xu ixni kıləloquqi pəkətlə Hudaning kuli Məsih idi. Pəkət bir kətimlə əməs, u «hər səhərdə» Hudaning səzini anglap tərbiyini qəbul kılıdu.

50:5 «Rəb Pərwərdigar kulikimni aqti; mən bolsam itaətsizlik kılmidim, yaki yolidin bax tartmidim» — kul bolsa hər səhər Hudaning səzini wujudi bilən berilip anglaydu. Bir küni u Hudaning wəhiysi bilən, Hudaning kəngüldikilirini əməlgə axurux üqün kəp japa-muxəkkətlərnin, adəmlərnin rəzil horlaxlirini tartix kərək dəp bilidu. Xu qaoqda u bax tartmaydu, bəlki muxu iqlarni qəbul kıləxka kət'iy bəl baqlaydu (6-7-ayət).

50:5 Yh. 14:31; Fil. 2:8; İbr. 10:5-10

50:7 «Xunga mən niyitimni kət'iy kılıp yüzümni almastək qing kıldim» — «almas» ibrəniy tilidiki «qəkmək təkxi» dəgən səz bilən ohxax mənədi (əng kəttik tax).

Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa,
Aldimoja kəlsun!..

⁹ Manga yardəmdə boloquqi Pərwərdigardur;
Əmdi meni ərz kılalaydiojan kimkən?
Ularınq həmmissi bir tal kiyimdək əskirəp ketidu;
Pərwanilər ularni yutuwetidu».

¹⁰ — «Aranglarda Pərwərdigardin kərkidiojan,
Uning kulininq səzigə itaət kıldiojan kim bar?
Kərangəşululqta mangidiojan, yorukluğu bolmiojan kixi bolsa,
Pərwərdigarning namioja ixinip hatirjəmlənsun,
Hudasioja yələnsun!.

¹¹ Mana, əzliri üqün ot yakidiojan,
Ətrəplinglarni məx'əllər bilən oraydiojan həmminglar!
Kəni, əz otunglarning nurida,
Əzünglar yakқан məx'əllər arisida mēnginglar;
Birəq silər xuni qolumdin alisilərki: —
«Azab-həsəət iqidə yatisilər!»..

Nijat-kutulux silərgə yeqin turidul

51 ¹ «I həkkəniylikqə intilgüqilər,
Pərwərdigarni izdigüqilər,

Məngə kuləq selinglar: —

Silərnə yonup qikərojan taxqə,

Silərnə koləp qikərojan orəkkə nəzər selinglar;

² Atənglar İbrəhimioja, silərnə tuəqup bərgən Sarəhqə nəzər selinglar;

Qünki Mən uni yəloquz qeəjida qəqirdim,

Uningəja bəht ata kıldim,

Həm uni əwundurdum.

³ Qünki Pərwərdigar Ziojoja təsəlli bərməy qəyməydu;

Uning bərləq harəbə yərlirigə qəqum təsəlli bəridu;

U qəqum uning jənggəllirini Erən bəəqisidək,

Uning qəl-bəyəwanlırini Pərwərdigarning bəəqidək kıldidu;

Uningdin huxəlləq həm xəd-hurəmləq,

Rəhmətlər həm nəhxə əwəzliri tēpildu.

⁴ Mening həlkim, gēpimni ənglānglar,

Əz elim, məngə kuləq selinglar;

Qünki Məndin bir qənun-təlim kēlidu,

Wə Mən həküm-həqəkitimni əl-yurtlar üqün bir nur kēlip tikləymən.

50:8 «Məni Aqləquqi yēnimdidur; kim məngə ərz-xikəyət kıləlisun? ... Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa, əldimoja kəlsun!» — bu əyətə kəriəjəndə, kul sət kēlinip kəttik təhmət-xikəyətərgə uqrəydu.

50:8 Rim. 8:32,33

50:10 «Aranglarda Pərwərdigardin kərkidiojan, Uning kulininq səzigə itaət kıldiojan kim bar?» — bəxəət boyiqə «Pərwərdigardin kərkux» həm «Uning kulininq səzigə itaət kēlix»tin ibarət ikki ix əməliyəttə əhxəxtur.

50:11 «Mana, əzliri üqün ot yakidiojan, ətrəplinglarni məx'əllər bilən oraydiojan həmminglar!... «Azab-həsəət iqidə yatisilər!» — bu türküm kixilər: «Hudədin həq nur kəlmidi həm kəlməydu» dəp əz-əzigə yə qərsitix üqün əzlirining hiyalidiki «nur»ni yakidu. Əgər «nur» Hudənin Əzidin kəlgən bolmisa, səhtə pəyəjəmbərlərdin, insanlardiki pəlsəpərlərdin yəki həlkənin əzining hiyal-təpəkkuridin kəlgənłirining həmmisining nətijsi əhxəx bolup, ular həməni: — «azəb-həsəət iqidə yatidu».

⁵ Mening həkkaniylikim silərgə yekın,
Mening nijatim yoloqa qıktı;
Mening biləklirim əl-yurtlaroqa həküm-həkiqətni elip kelidu;
Arallar Meni kütüp umid baqlaydu,
Ular Mening bilikimgə tayinidu.

⁶ Bexinglarni kətürüp asmanlaroqa,
Astinglarda turoqan yər-zeminojimu qarap bekinglar;
Qünki asmanlar is-tütəktək ojayib bolidu,
Yər-zemin bolsa bir tal kiyimdək konirap ketidu;
Uningda turuwatqanlarmu ohxaxla əlidu;
Bırqə nijatim bolsa əbədil'əbədgıqidur,
Mening həkkaniylikim hərgiz yanjilmaydu.

⁷ I həkkaniylikimni bilgənlər,
Kəngligə kənun-təlimimni pükkən həlk,
Manga kulək selinglar;
İnsanlarning həkərtliridin kərkmənglar,
Ulardiki kupurluk wə oqlırlaxlardin patiparak bolup kətmənglar;

⁸ Qünki küyə ularni kiyimni yəwaloqandək yəwalidu,
Kurt yung yəwaloqandək yəwalidu;
Bırqə həkkaniylikim əbədil'əbədgıqidur,
Mening nijatim dəwrdin-dəwrgıqidur.

Hudaning wədilirini angliqanlarning bir duasi

⁹ Oyoqan, oyoqan, küqni özünggə kiyim kılıp kiygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!
Qədimki waqıtlarda,
Ətkən zamanlardiki dəwrlərdə oyoqanojiningdək oyoqan!

Rəhəbni kiyma-qiyma kılıp qepiwətkən,
Əjdihəni sanjip zəhimləndürgən əsli Sən əməsmu?

¹⁰ Dengizni, dəhxətlik hənglardiki sularni kurutuwetip,
Dengizning təglirini Sən həmjəmətlik kılıp kütquzoqanlarning ətüx yoli kılıqan Əzüng əməsmu?

¹¹ Xunga Pərwərdigar bədəl tələp kütquzoqanlar qaytip kelidu,
Ular nahıxlarnı eytip Zionoqa yetip kelidu;
Ularning baxlırioqa mənggölük xad-huramlik kənidu;
Ular huxallik wə xadlikka erixidu;
Qayotu-həsərt həm uh-nadamətlər bədər kaqıdu.

51:7 Zəb. 37:31; 118:6-7; Yəx. 51:12

51:8 Yəx. 50:9

51:9 «Oyoqan, oyoqan, küqni özünggə kiyim kılıp kiygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!... Rəhəbni kiyma-qiyma kılıp qepiwətkən, əjdihəni sanjip zəhimləndürgən əsli sən əməsmu?» —

—(1) muxu ayəttə «Pərwərdigarning Biliki»gə karitiloqan bir dua kərsitilidu. Muxu duaəja boləqan birinqi jawab bizningqə 12-ayəttə hatirilini — demək, Mən hərdəim səgək turimən, sanga təsəlli həm küq bərgüqidurmən. Bizningqə ikkinqi jawab 53-babta axkarilini.

—(2) «Rəhəb» — Misirning baxka bir ismi, məni «həkawurluk»tur. Babilliklarning həm Pələstinliklərnin əpsanilirigə asən, Huda dunyani yaritip tərtpkə selix üqün, əwwal dengizda turoqan bəzi yaman küqlər üstidin oqlibə kılıxi kərək idi. Muxu küqlərnin birsinin ismi «Rəhəb» idi. Ayətkə kəriqanda muxu kona «əpsanilər»ning məlum əsasi bar; muxu yərdə Huda Əz həlkini Misirdin qikirip kütquzoqanda, dengizni kurutqan, xundək kılıp dengizdiki barlik «yaman küqlirini» əsanla idarə kılıdioqanlikini kərsətkən.

—(3) Bizningqə muxu yərdiki «əjdihə» 27-bab, 1-ayəttiki «lewiatan»dur. «Misirdin qikix» waqtida, Huda uni «sanjioqan», biraq tehi əltürgən əməs. «Lewiatan» Xəytanning bir ipadisi bolup, (27-babta deyilgəndək) ahırki zamanlarda pütünləy bir tərəp kəlinidu.

51:10 Yəx. 43:16

¹² Silərgə təsəlli bərgüqi Əzüm, Əzümdurmən;
Əlüx aldida turojan bir insandin,
Teni ot-qəplərgə aylinip ketidiojan insan balisidin qorqup kətkining nemisi?..

¹³ Asmanlarni kərgən,
Yər-zeminning ulini salojan Yasiojuqing Pərwədigarni untup yürisən,
Xundakla kün boyi həlakət yürügməkqi boləjan zalimning kəhridin tohtawsiz qorqup yürisən;
Əmdi zalimning kəhri kəni?..

¹⁴ Bax əgkən əsir bolsa tezdin boxitilidu;
U hənəgə qüxməydu, xuning bilən əlməydu,
Uning riskimu tügəp qalmaydu..

¹⁵ Mən bolsam dengizni qozəp, dolqunlarni hərəkətküqi Pərwədigar Hudayingdurmən;
«Samawi qoxunlarning Sədari boləjan Pərwədigar» Mening namimdur;

¹⁶ Wə asmanlarni tikləxə,
Yər-zeminning ulini selixə,
Wə Zionə: «Sən Mening həlkimdur» deyixə,
Mən səzümnə aqzingə quyəjanmən,
Sən kulumni kolumning sayisi bilən yapkanmən..

¹⁷ I Pərwədigarning kolidiki kəhrlik kədəhni iqiətkən Yerusalem,
Oyojan, oyojan, ornungdin tur;
Adəmnə wəhimigə saləjuqi jam-kədəhni sən iqtin, birakla kətüriwəttin;

¹⁸ Uning tuəp bərgən barlik baliliri arisida uni yetəkligüdək həqkim yok,
Uning beki qong kəlojan barlik baliliridin uning kəlini tutup yəligüdək həqbirimu yok.

¹⁹ Bu ikki ix bəxingə qüxti —
(Kim sən üqün iq əqrəti yioqlar?!)

— Buləngqilik həm wəyranqilik,
Aqarqilik həm kiliq;

Mənmə sənə təsəlli bərləymənməkin?..

²⁰ Səning baliliring həlsizlinip həxidən kətti,
Torə qüxkən jərəndək hər bir kəqining dəkmişida yatidu;

51:12 «Əlüx aldida turojan bir insan» — ibranij tilida «əlüwatkan bir insan» dēgən kizik sēz bilən ipadiliniḡ. Bizningqə buning mənisi, Hudani tonumiojanlarning həyatimu əlgən adəmgə ohxax bolidu dēgəndin ibarəttur. «Silərgə təsəlli bərgüqi ... Əzümdurmən; ... sening teni ot-qəplərgə aylinip ketidiojan insan balisidin qorqup kətkining nemisi?» — muxu ayəttiki «silər» ibranij tilida «əranəq rod»ta ixtililgən bolup, bəlkim barlik həqlərnə, «sən» bolsa «ayaləq rod» xəkildə bolup, bəlkim «Zion»ning əzini kərsitixi mumkin.

51:12 Zəb. 118:6-8; Yəx. 51:7

51:13 «Asmanlarni kərgən, yər-zeminning ulini salojan Yasiojuqing Pərwədigarni untup yürisən, xundakla kün boyi həlakət yürügməkqi boləjan zalimning kəhridin tohtawsiz qorqup yürisən...» — muxu ayəttiki «sən» ibranij tilida «əranəq rod»ta bolup, bəlkim Ziondin sürgün boləjanlarni (yat əllərnin bozək kəlixioja uqriojanlarni) kərsitixi mumkin; 14-ayətni kəring.

51:13 Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 44:24

51:14 «U hənəgə qüxməydu, xuning bilən əlməydu» — baxkə birhil tərjimisi: «Uning əlüki (jinayətkidək) orioja taxliwətilməydu».

51:15 «Samawi qoxunlarning Sədari boləjan Pərwədigar» Mening namimdur» — ibranij tilida ««Samawi qoxunlarning Sədari boləjan Pərwədigar» Uning namidur».

51:16 «Asmanlarni tikləxə, yər-zeminning ulini selixə, wə Zionə: «Sən Mening həlkimdur» deyixə, Mən səzümnə aqzingə quyəjanmən, sən kulumni kolumning sayisi bilən yapkanmən» — muxu ayəttiki «Sən» bolsa əsli 9-10-ayəttiki «Pərwədigarning Biliki», yəni «Pərwədigarning kuli»əja eytiləjan gəp boluxi kərek; xungə biz «sən kulumni yapkanmən» dəp tərjimə kildük, əmdi 16-ayətkə kəriəjanda Hudaning unioja tapxurojan wəzipiliri arisida, yengi asman-zeminni bərpə kəlixmu boləjan bolidu.

51:17 Yəx. 52:1

51:19 «Mənmə sənə təsəlli bərləymənməkin?» — baxkə birhil tərjimisi: — «Məndin baxkə həqkim sənə təsəlli bərləməydu».

51:19 Yəx. 47:9

Ular Pərwərdigarning kəhri bilən,

Hudayingning tənbihi bilən tolduruldi;

²¹ Xunga hazır buni anglap qoy, i har boləjan,

— Məst boləjan, birak xarab bilən əməs: —

²² Əz həlkining dəwasini yürgüzgüqi Rəbbing Pərwərdigar,

Yəni sening Hudaying mundak dəydu: —

«Mana, Mən kolungdin adəmnı wəhimigə salıdıqan jam-kədəhni,

Yəni kəhrimgə toləjan kədəhni eliwaldim;

Sən ikkinqi uningdin heq iqməysən;

²³ Mən uni seni harliwatkanlarning kəliqə tutkuzimən;

Ular sanga: «Biz üstungdin dəssəp ətimiz, egilip tur» dedi;

Xuning bilən sən teningni yər bilən təng kəlip,

Üstungdin ətəküqilər üqün özüngni koqidiki yol kəilding».

52¹ — Oyoqan, oyoqan, i Zion, küqüngni kiyiwal,

I Yerusalem, mukəddəs xəhər, güzəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal;

Qünki bundin baxlap sünnət kəlinmioqanlar yaki napaklar iqinggə ikkinqi kirməydu..

² Topa-qangdin qikip özüngni silkiwət;

Ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalem;

Əzüngni boynungdiki zənjirlərdin boxitiwətkin, i tutkun boləjan Zion kizil.

³ Qünki Pərwərdigar mundak dəydu: —

«Silər özünglarnı pulsiz setiwətkənsilər;

Pulsiz kayturup setiwəlinisilər»..

⁴ Qünki mundak dəydu Rəb Pərwərdigar: —

Həlkim dəsləptə Misiroqə musapir süpitidə qüxkənikən,

Xundakla yekində Asuriyə ularni əzgən yərdə, —

⁵ (Əmdi hazır həlkim pulsiz elip kelinginidə, — dəydu Pərwərdigar)

Mening karim bolmamdikən?

Ular üstidin həkümranlik kəloquqılar ularni zar kəqxatkan, — dəydu Pərwərdigar, —

Xundakla namim bolsa kün boyi tohtawsiz həqarətləngən tursa,

51:20 Yiq. 2:11,12

52:1 «— Oyoqan, oyoqan, i Zion, küqüngni kiyiwal, i Yerusalem, mukəddəs xəhər, güzəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal» — bu ayətkə kərioqanda Hudaning oşəzipi Ziondin etti, mehir-xəpəkətlük küni kəldi. Birak kəndak səwəbtin mundak boləjanlikini Huda payqəmbərgə tehi ayan kəlimioqan; təwəndə, 52:13-53:12də səwəbi ayan kəlinidu.

— «güzəl kiyim» — ibraniy tilidə ibadəthanidə ixləydiqan «kurbanlik kəloquqi» kəhinlarning məhsus kiyim-keqəklirini kərsətidu. Demak, Ziondikilərninğ həmmisi kəhinlər bolup, ularning Hudaqə yəkinlixip, məhsus ibadət kəlix həquki bar bolidu.

52:2 «Topa-qangdin qikip özüngni silkiwət; ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalem» — muxu ayətni 47-bab, 1-ayət bilən selixtursak, Yerusalemning əhwalı Babilningkining əksiqə bolidu. Xu yərdə «I Babilning pak kizi, kəlip topa-qangoqə oltur; i kəldiylərninğ kizi, təhting yok yərgə oltur!» deyilidu. Xu ayətkə kərioqanda Yerusalemning olturoqan orni bir təht bolidioqanlikı ehtimaloqə yəkin.

52:3 «pulsiz kayturup setiwəlinisilər» — «pulsiz» yaki «pul bilən əməs» — demak, muxu hərlikning bir bahəsi bar. Kəndak bəha tehi ayan kəlinmioqan; 52:13-53:12-ayətlərgə kəlgəndila zor kəmmətlük bəha ayan kəlinidu.

52:4 «Həlkim dəsləptə Misiroqə musapir süpitidə qüxkənikən, xundakla yekində Asuriyə ularni əzgən yərdə,...» — mumkinlikli barki, Misirdiki İsrailəroqə zalım boləjan Pırəwn əslidə Asuriyəlik idi (u «Həskos»lardin qikқан). Əmma bizningqə «Asuriyəlik» muxu yərdə Sənnahərib qətarlik Asuriyə padixəhlirini kərsətidu.

52:4 Yar. 46:6

Mening karim bolmamdikən?!»...

⁶ Xunga Öz həlkim Mening namimni bilidu;

Xunga xu küni ular Mening «U» ikənlikimni, xundakla ularoqa: «Kər, Meni!» dəydioqanlikimni bilidu.

Pərwərdigar Zionoqa kelidu!

⁷ Taoqlar üstidə hux həwər elip kəlgüqining ayaoqliri nemidegən güzəl-hə!

U aram-hatirjəmləknə jakarlaydu,

Bəhtlik hux həwərni elip kelidu,

Nijat-kutuluxni elan kəlidu,

U Zionoqa: «Hudaying həmmigə həküm süridu!».

⁸ Kəzətkiliringning awazini angla!

Ular awazini kətüridu,

Nahxılarni yangritip towlaydu;

Qünki Pərwərdigar Zionni elip qaytkanda, ular öz kəzi bilən kəridu!

⁹ I Yerusalemining harabiliri, nahxılarni yangritip təntənə kilinglar!

Qünki Pərwərdigar Öz həlkigə təsəlli bərgən,

U Yerusalemnə həmjəmətlə kəlip kətkuzojan!

¹⁰ Pərwərdigar əllərnə həmmisəninə əldidə Öz mükəddəs Bilikini eqip ayan kəlojan;

Xuning bilən yər-zeminning barlıq qət-yakiliri Hudayimizning nijat-kutuluxini kəridu...

¹¹ Qikəp kətinglar, qikəp kətinglar;

Həq napak nərsigə təgməy xu yərdin qikəp kətinglar;

Uning otturisidin qikəp kətinglar;

Pərwərdigarning mükəddəs qaqa-kuqilirini kətürgüqilər, əzünglarni pak tutunglar;...

¹² Qünki silər əldirioqan peti əməs,

Patiparaq qaqqan peti əməs qikəp kətisilər;

Qünki Pərwərdigar əldinglarda mangidu,

İsrailning Hudasi arka muhəpizətkinglar bolidu.

52:5 «... əmdi hazır həlkim pulsiz elip kəlinginidə, — dəydu Pərwərdigar Mening karim bolmamdikən? Ular üstidin həkümranlıq kəloquqlar ularni zar kəqxtatqan, — dəydu Pərwərdigar, — xundakla namim bolsa kün boyi tohtawsiz həkərətəlgən tursa, Mening karim bolmamdikən?!» — 4- və 5-ayətnin mənisini birləxtürüp oylax kərək. Yəqubning jəməti İsrail əslidə Misir padixahining təklipi bilən xu yərgə barojan; keyinki dəwərdiki Pirəwn İsrailoqa əsiylik kəlip ularni əzişkə baxlıojan. Huda ularni kəramət məjizilə bilən kətkuzojan. «Yəkənda» (4-ayət) Asuriyə İsrailoqa hujum kəlojan (bu ix Hudaning tərtibyə jəzasini kəismən kərsitixi üqün bolojan), biraq Huda yənə ularni kəramət yol bilən kətkuzojan. «Əmdi hazır...» İsrailar (Hudaning jəzasi ularning üstidə əda kəlinojandin keyin) intayin biadil muamiligə muptila bolsa, Huda qoqum təhimu kəramət ixlarni kərsitip ularni kətkuzidu, deməqki.

52:5 Əz. 36:20,23; Rim. 2:24

52:7 Nah. 2:1; Rim. 10:15

52:8 «... Pərwərdigar Zionni elip qaytkanda...» — demək, Pərwərdigar Zionni (Öz həlkəni) əslidiki jəyioqa kayturidu. Baxqa ikki hil təjəmisini: «Pərwərdigar Zionni əsligə kəltürginidə...», «Pərwərdigar Zionoqa qaytkanda...». Əməliyəttə bular bir gəp — «Zək.» 1:16ni kərtəng.

52:10 «Pərwərdigar əllərnə həmmisəninə əldidə Öz mükəddəs Bilikini eqip ayan kəlojan» — demək, Huda kəramət ix kəlixkə təyyar turux üqün «yəngni türgən»! «Yər-zeminning barlıq qət-yakiliri Hudayimizning nijat-kutuluxini kəridu» — muxu yərdə «kəruş» bəlkim kəzi bilən kəruşni həm öz bəxidin ətküzüxnimu bildüridu.

52:10 Zəb. 98:1-2; Luka 3:6

52:11 «mükəddəs qaqa-kuqılar» — Hudaning ibadəthanisida ixlitilidu. Musa pəyəojəmbərgə berilgən kanunoqa əsasən bu qaqa-kuqılarni pəkət kəhənlər və ularning həmjəmətkiliri (pak hələttə bolsa) kətürsə bolidu; biraq 1-ayətkə kəriojanda, Hudaning barlıq həlkəninə muxu imtiyazi bar.

52:11 2Kor. 6:17; Wəh. 18:4

Pərwərdigarning kulinig qurbanlixi — ölümi, dəpnə kılınıxi həm tirildürülüxi

¹³ « — Kөрüŋlarki, Mening kulum danalıq bilən ix kәridu,
U alәм aldida kәtүrүlidu, yukiri orunoja qikirilidu, nahayiti aliy orunoja erixtүrүlidu...

¹⁴ Lekin nurojun kixilär seni kәrүp, intayin hәyran kәlixidu,
— Qünki uning qirayi baxka hәrkandikiningkidin kәp zәhimlәngән,
Kulning kiyapiti xu dәrijidә buzuwetilgәnki, uningda hәtta adәм siyakımı kәlmioqan!..
¹⁵ U xu yol bilән nurojun әllәrning üstigә kәn qaqidu.
Hәtta xah-padixahlarmu uning karamitidin aqzini tutupla kәlidu;
Qünki әzlrigә әzәldin eytilmioqanni ular kәrәläydu,
Ular әzәldin anglap bәkmioqanni qüxinәläydu...

Dawami

53¹ Bizning hәwirimizgә kimmu ixәngән?
Hәм «Pərwərdigarning Biliki» boluquqi kimgimu ayan kılinoqan?..
² U bolsa Pərwərdigarning aldida huddi yumran maysidäk,
Yaki huddi kәojiräk tuprakta tartқан bir yiltizdәk әsidu;
Uningda jәzbidarlıq yaki hәywә yok bolidu,
Biz uni kәrginimizda, uning bizni jәlb kılodudäk tәki-turkımu yok bolidu..
³ U kixilär tәripidin kәmsitilidu, ular uningdin yiraklıxidu;
U kәp dәrd-әlämlik adәм bolup,
Uningoja azab-okubәt yar bolidu;
Xuning bilән uningdin yüzlär qaқurulidu;
U kәmsitilidu, biz uni hәq nәrsigә әrzimәs dәp hәsabliduk..
⁴ Biräk әmәliyәttә bolsa,

52:13 «— Kөрüŋlarki, Mening kulum danalıq bilән ix kәridu,...» — «Pərwərdigarning kuli» toojuluk «kul küylәngән nahxa» dәgән ataklık tәt xeir bar. Bu «nahxilar» 42:1-9-ayәt, 49:1-13-ayәt, 50:4-11-ayәt hәм 52:13-53:12-ayәtkiqә dawam kәlidu.
— «Kөрüŋlarki... Mening kulum...» dәgән sөzlär әng ahirki «kul küylәngән nahxa»ning baxlinixidur. Muxu әng ahirki «nahxa» ilgiriki nahxılarning sirlirini yexip beridu.

52:13 Yәx. 11:2, 3; Әf. 1:20, 21; Fil. 2:9-11

52:14 «Lekin nurojun kixilär seni kәrүp, intayin hәyran kәlixidu» — «seni» xubhisizki «Pərwərdigarning kuli»ni kәrsitidu.

52:14 Yәx. 53:3

52:15 «U xu yol bilән nurojun әllәrning üstigә kәn qaqidu» — Tәwratta, Musa pәyojәmbәр arkilik qüxürülgән kәnun boyıqә, qurbanlık kılinoqan hәywanıng kәni arkilik, kixilәrning gunahlari «yepilatti» yaki «yuyilatti». Gәhida, buni ipadilәx üqün, kәhınlar (ibadәthanida hәywanlarni kurbanlık kılouqi mәhsus hadimlar) kurbanlıkning kәnini kixilәrning üstigә qaқatti wә bu arkilik kixilәrning gunahlari yuyilatti. Biz tәrjimidә qüxinixlik bolsun üqün «kәn» dәgән sөzni kәstük. Bular ibraniy tilida bir sөz bilән, yәni «qaqidu» bilән ipadiliniidu. Әmdi muxu yәrdә zadi kәndәk kurbanlıkning kәnini «qaqidu»? Jawab keyinki ayәtlәrdә tepilidu.

52:15 Mis. 24:6, 8; Rim. 15:21

53:1 «Bizning hәwirimizgә kimmu ixәngән? Hәм «Pərwərdigarning Biliki» boluquqi kimgimu ayan kılinoqan?» — muxu ayattin kәrәläymizki: —

—(1) «Pərwərdigarning Biliki» bir xәhs bolidu (2-, 3-ayәtnimu kәrүŋ). Tәwәndiki 2-12-ayәtlәrgimu kәrioqanda, «Pərwərdigarning Biliki» bilән «Pərwərdigarning kuli» bir gәp.

—(2) Pərwərdigarning «ayan kılınıxi» yaki wәhiysi bolmisa, hәqkim uni toniyalmaydu.

53:1 Mis. 6:6; 15:6; Zәb. 98:1; Yәx. 51:5, 9, 10; Yh. 12:38; Rim. 10:16

53:2 «U ... huddi kәojiräk tuprakta tartқан bir yiltizdәk әsidu; uningda jәzbidarlıq yaki hәywә yok bolidu, biz uni kәrginimizda, uning bizni jәlb kılodudäk tәki-turkımu yok bolidu» — «Pərwərdigarning kuli»ning tuquluxi hәм uning әsüp yetilixi gәrqә mәjizә bolsimu, hәqkim uning «Pərwərdigarning Biliki» ikәnlikini bilmәy, uningoja pisәnt kılmaydu. Әmәliyәttә maysa wә yiltizlar kәndәkmu kәojiräk yәrdin ünüp qıqsun?!

53:2 Ayup 8:11

53:3 «U kixilär tәripidin kәmsitilidu, ular uningdin yiraklıxidu,...» — kixilär: — «Kәlip qikixi, turmuxi wә turki jәhәttin muxundәk addiy adәм kәndәkmu «Pərwərdigarning Biliki» bolidu?» dәp oylixı mumkin.

53:3 Zәb. 22:6-8; Yәx. 49:7; 52:14; Mar. 9:12

U bizning qayoq-u-həsritimizni kətürdi,

Azab-oqubətlirimizni öz üstigə aldı.

Biz bolsak, bu ixlarni u wabaqə uqrioqanlikidin,

Huda tərpidin jazalinip uruloqanlikidin,

Xundakla kıyin-kıstakka elinoqanlikidin dəp qariduk!..

⁵ Lekin u bizning asiylıqlirimiz tüpəylidin yarilandi,

Bizning gunahlırimiz üqün zəhimləndi;

Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlık taptuk,

Həm kəmquidin boləqan yariliri arkilik biz xipamu taptuk..

⁶ Həmmimiz huddi qoylardək yoldin ezip,

Hərbirimiz əzimiz halioqan yoloqə mangoqaniduk;

Birək Pərwərdigar həmmimizning kəbihlikini uning üstigə yioqip yıklidi..

⁷ U kiynilip, azab qəkkən bolsimu eoqiz aqmidi;

U huddi boquzlaxka yetiləp mengiloqan pəklandək boquzlaxka elip mengildi,

Xundakla yung kırkıoquqılar aldida qoy ün-tinsiz yatqandək, u zadila eoqiz aqmidi..

⁸ U kəmap qoyulup, hək soraktin məhrum bolup elip ketildi,

Əmdi uning əwladini kimmu bayan kılalisun?!

Qünki u tiriklərnıng zeminidin elip ketildi,

Mening həlkimning asiylıki üqün u waba bilən uruldi..

⁹ Kixilər uni rəzillər bilən ortək bir gərgə bekitkən bolsimu,

Lekin u əlümidə bir bay bilən billə boldi,

Qünki u həqqaqan zorəwanlık kılıp bəkmioqan,

Uning əoqidin birər eoqizmu hiylə-mikirlik söz tepilmas..

¹⁰ Birək uni ezixni layik kərgən Pərwərdigardur;

U uni azabka qəməldürgüzdi.

53:4 «Birək əməliyəttə bolsa, u bizning qayoq-u-həsritimizni kətürdi, azab-oqubətlirimizni öz üstigə aldı. Biz bolsak, bu ixlarni u ...Huda tərpidin jazalinip uruloqanlikidin, xundakla kıyin-kıstakka elinoqanlikidin dəp qariduk!» — bu bəxarəttə peillər kəpinə «ətkən zaman xəklidə» yeziloqanliki oqurmənlər üqün bir az əjəltə tüyuluxi mumkin. Bu bəxarətlər bolsa, kəlgüsü, yəni tehi yüz bərmigən ixlarni aldin eytkən bolsa, nemixka «ətkən zaman xəklidə» ipadiliniidu? İxinimizki, Həmmigə Kədir Hudəyimisə aldida, kəlgüsidi, yəni tehi yüz bərmigən ixlar huddi burunkı yaki bğgünkı ixlarəqə ohxəxlə roxən həm enik turidu, əlwəttə. Bu bəxarətlərdə, Yəxaya pəyoqəmbər Muxəddəs Rəhning qəbiliyiti bilən kəlgüsidi ki məlum bir zamanda bolup ətkinidəklə, bəxarət berilgən ixlarni, əliburun yüz berip boləqan ixlarni kərgəndək enik kəridu. Peilning «ətkən zaman xəklı»ni ixlitixning əhmiyiti xuni ispatlayduki, Hudəning nəziridiki «Əzining kuli»ning əlümi, əlmisəktin buyənkı əng əhmiyətlık, əng muhım wə əng uluq ix, xundakla mēnggölük bir pakit.

53:4 Mat. 8:17

53:5 «Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlık taptuk» — ibrəniy tilda «bizgə aram-hatirjəmlık yətküzgüqi jəza uning bəxioqə qüxti».

53:5 Rim. 4:25; 1Kor. 15:3; 1Pet. 2:24

53:6 1Pet. 2:25

53:7 «U kiynilip, azab qəkkən bolsimu eoqiz aqmidi» — bəxka birhil tərjimisi: «U kiynaldi, birək əzini təwən tutup əoqzini aqmidi». «U huddi boquzlaxka yetiləp mengiloqan pəklandək boquzlaxka elip mengildi, xundakla yung kırkıoquqılar aldida qoy ün-tinsiz yatqandək, u zadila eoqiz aqmidi» — muxu pəkəlanlar wə qoylar nəmə ixning əz aldida turidəoqanliqini bilməydu, əlwəttə; birək kul bilidu həm pütün wujudi həm ihtiyari bilən əzini Pərwərdigərnıng halioqini xu dəp uni qəbul kılıp, əzini pida kılıdu.

53:7 Mat. 26:63; 27:12; Mar. 14:61; 15:5; Ros. 8:32

53:8 «U kəmap qoyulup, hək soraktin məhrum bolup elip ketildi» — bəxka bir-ikki hil tərjimisi bar: — «U kəmap qoyulup, sorəqkə tartilix bilən elip ketildi» yaki «U rəhımsizlik bilən, həq sorəqkə tartilməylə elip ketildi», yaki «U har kılinoqanda, u (ədil) sət kılınix həqıqıdın məhrum boldi». «Əmdi uning əwladini kimmu bayan kılalisun?!» — bəxka birhil tərjimisi: «Əzining dəwridikilər bolsa, (ular arisida) kim (bu ixlarəqə) ətiwarlıdi».

53:8 Zab. 22:30; Yəx. 53:10

53:9 «U əlümidə ...» — ibrəniy tilida muxu yərdiki «əlümi» dēgən söz, «kəplük xəklidə», «əlümliri» dəp elinoqan; bu söz «kul»ning əlümining dəhəxtlik boləoqanliqini, xundakla uning əlümining əhmiyitining kəp tərəpimilik boləoqanliqini kərsətsə kərək. «U əlümidə bir bay bilən billə boldi» — muxu bəxarətnıng əməlgə əxuruluxi, İnjil «Mat.» 27:57-ayəttin yaki «Yh.» 19:38-ayəttin enik tēpildü.

53:9 1Pet. 2:22; Mat. 27:57-60

Lekin u özining uruk-əwladlirini qoqum kərüp turidu,

Wə Pərwədigarning kengli səyünidiojan ixlar uning ilkidə bolup, rawaj tepip əməlgə axurulidu.

Həkkaniy bəloquqi Mening kulum əzining bilimliri bilən nuroqun kixilərgə həkkaniylikni yətküzidu.

¹² Bu ixliri üçün Mən xu «nuruğun kixilər»ni uningğa hədiyyə kilip nesiwisi kilimən,

Qünki u ta өлүxkə kədər «xarab hədiyə»ni tökkəndək, öz jenini tutup bərdi,

Xuning bilən u nurojun kixilərnıng gunahını öz üstigə aldı,

«Özini asiylik kılouqılarning ornioja koyup ular üqün dua kildi».

Pərwədigarning kulinig əjirining birinqi nətijisi
Zionning Hudaning ətrapioa vionilip uning bilən inaklixixi

54¹ — Təntənə kıl, i pərzənt kərmigən tuşmas ayal!

— Qünki  erib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin k ptur! — d ydu Pərwərdigar, —

Turaloquliringning etiklirini ular yaysun;

Küqüngni heq ayimay qedir taniliringni uzartkın,

Muxu ayattıki «gunahni yuyidiolan kurbanlik» (ibraniy tilida «axam» deyilidu), Musa pəyçəmbərgə quxürülğan Təwrat 3-qisim, yani «kurbanliknamə» stipidiə bolğan «Ləwiyar» dēğan kitabta, muxu hil kurbanlik «axam bilən Huda» ni həmdə «adəm bilən adəm» ni inaklasturidiolan, yani «itaətsizlik kurbanliki» dap ataloğan «Ləwiyar», 5-babni kəring).

– «uning kəridioqan künləri uzatılıdu» — Pərwərdigarning küli 8-ayətə asasen pərzəntsiz «əwladı yok» halda əldi. Biraq muxu bayanlaroqə asasen u hazır həyat həmdə uing bir ailisi bolidu. Ular kim? Awwalkı bəttiki 15-ayətə «qan qeqiloqan» nuroqun «yat əllər», yəni təwəndiki 11- həm 12-ayətiki əziqə ixəngən, «həkkaniylik yatküziləgən» «nuroqun kixilər» bolmay kim bolsun? U eləən bəslə. muxu ix elümdin tiriləngən kevin bolxı kişək: demək. Pərwərdigərimnə küli elümdin tirilidu.

«Pərvərdigarning kengli səyünidiyoğa ixlar uning ilkidə bolup, — əməlgə axurulidu» — muxu bəyanəyə əsasən, kəl
 əlümünd tirləgəndin keyin Huda uning qolışəyə ələmdiki bərlək ixlərinə tapxuridu.

53:10 Zəb. 22:30; Yəx. 53:8; Yəx. 8:18; Zəb. 89:26-29; Mat. 1:1; Yh. 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pet. 2:9

53:11 «Həkkaniy boluqçı Məhəmməd kulum özining bilimliri bilən nuroqun kixilərgə həkkaniyliqni yətküzidu» – muxu yərdiki «nuroqun kixilər» uningotə ixinidigun məmin bəndiləri, yəni uning (10-ayətiki) «uruk-əwladi» bolidu. «Nuroqun kixilər» deyilgini «həmmə adəm» degenlik əməs, əlwəttə.

53:11 Ibr.12:2; Rim.5:18, 19

53:12 «Bu ixliri üçün Mən xü «nuroqun kixilər»ni uningə hədiyyə kılıp nesiwişi kılıman» — «nuroqun kixilər» özining ailisi (10-ayəttki) «uruk-əwladi», Huda uningə bərgən «rohiy pərzəntliri», «özining adəmliri»dur.

«Xuning bilən u əzi küçlüklərnı çənımət süpitidə üləxtürüp beridoğan bolidu» — muxu «küçlüklər» bəlkim 52-bab, 15-ayəttiki «xah-padixahlar» katarlıqlarnı kərsitixi mumkin. Demək, Pərwərdigarning küli «Padixahların Padixahı», Xahinxah bolidu.

–«U ta əlixkə kədər «xarab hədiyyə»ni təkkəndək, öz jenini tutup bərdi» — Musa pəyəjəmbər arxılık İsrailoğa berilgən «kurbanlık təzümü»də, pütünləy Hudaəğa atap keydürüldioğən «keydürmə kurbanlık» üstigə «xarab hədiyyə» təküldü; bu «kurbanlıknıng toluqlıkmisi» dəp kərilidu.

–*asiylik qiloquqlarning katarida sanaldi* – bəlkim ikki mənişi təng boluxı mumkin; (1) özini asiyılara wəkil kılıp ular ügün jaza tarttı; (2) əzi ‘jınayətqi’ dəp karaldı (İbraniy tilidə ‘asiylik qiloquqlar’ həm ‘jınayətgilər’ bir söz).

53:12 Mar. 15:28; Luқа 22:37; 23:34; Ros. 28:18; Kol. 2:15; Mat. 20:28
54:1 «qerib ayalning baliliri» — xūbhisizki, ««Parwardigarning kuli»ning uruk-əwladi» degənlik bilən barawərdur. Qūnki muxu balilarni qerib ayal əzi tūmoqjona. Muxu baktiki barlik bərkətlər yənə xūbhisizki, kulning japaalik əjiridin kəlgən nətiğidir. Kulning «birinji wəzipsi» «Yakupni Hudağa vijoip kayturuxur»tur. Muxu baktiki tema dək xudur.

54:1 Gal. 4:27

Kozukliringni qingaytqin;

³ Qünki sən ong wə sol tərəpkə kengiyisən;
Sening əwlading baxka əllərni igələydu;
Ular ətərib xəhərlərni ahalilik qilidu.

⁴ Qorkma, qünki sən heq hijaləttə bolmaysən,
Heq uyatka qaldurulmaysən,
Qünki yərgə heq qaritilip qalmaysən,
Qünki yaxlikingdiki hijilqanlikni untuysən,
Tullukungning ahanitini heq esinggə kəltürəlməysən.

⁵ Qünki seni yaritip Xəkilləndürgüqing bolsa sening ering,
Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwədigar Uning nami;
Həmjəmət-Kutkuzəuqing bolsa Israildiki Muxəddəs Boləquqi,
U barlik yər-zeminning Hudasi dəp atilidu.

⁶ Qünki Pərwədigar seni qakirdi,
— Huddi eri əzidin waz kəqkən, kəngli sunuk bir ayaldək,
Yaxliqida yatlik bolup andin taxliwetilgən bir ayalni qakirojandək qakirdi — dəydu sening Hudaying;

⁷ Mən bir dəqiqə səndin ayrilip kəttim,
Biraq zor keyümqanlik bilən seni yenimoja yiojımən;

⁸ Qəzipimning texixi bilən Mən bir dəqiqə yüzümni səndin yoxurup qoydum;
Biraq mənngülük mehir-muhəbbitim bilən sanga keyümqanlik kərsitimən» — dəydu
Həmjəmət-Kutkuzəuqing Pərwədigar.

⁹ Muxu ixlar huddi Nuh pəyojəmbər dəwridiki topan suliridək bolidu —
Mən Nuh dəwridiki sular ikkinqi yər yüzini besip etməydu dəp kəsəm iqkinimdək, —
Mən xundək kəsəm iqkənmənki,
Səndin ikkinqi qəzəplənməymən,
Sanga ikkinqi tənbiş bərməymən..

¹⁰ Qünki taqlar yokilidu,
Dənglərmu yetkilip ketidu,
Biraq mehir-muhəbbitim səndin hərgiz kətməydu,
Sanga aram-hatirjəmlilik bərgən əhdəmmu səndin neri bolmaydu»
— dəydu sanga keyümqanlik qiloquqi Pərwədigar.

Yengi Yerusalemning parlak kələqi

¹¹ I har boləjan, boranda uyan-buyan qayqaləjan, heq təsəlli kilinmiojan kiz,
Mana, Mən taxliringni rəngdar semont lay bilən qirlaymən,
Kək yaqutlar bilən ulungni salimən;

¹² Parkirək munarliringni ləəllərdin,
Dərwaziliringni qaknak yaqutlardin,
Barlik sepilliringni jawahiratlarin kilip yasaymən..

54:2 «turaləuquliringning etikirini ular yaysun» — «ular» bəlkim kaytip kəlgən «ətərib ayalning baliliri» (1-ayət).

54:6 «Huda seni ... huddi eri əzidin waz kəqkən, kəngli sunuk bir ayaldək, yaxliqida yatlik bolup andin taxliwetilgən bir ayalni qakirojandək qakirdi» — dēgən sēzlər muxu yərdə muhim. Israil: «Huda meni taxlap kətti» dēgən tuyəquda bolidu. Əməliyəttə bolsa Huda adil boləjanliki üqün ulardin ayrilip kətti; ularning Hudadin yüz ərüxi bilən Huda ulardin «ajrixip kətkən». Bu ixlar 50-bab, 1-3-ayəttə tiləja elinojan. Biraq muxu yərdə Huda Əz xəpkitini kərsitip bu ixlarni tiləja almaydu; U pəkətlə 8-, 9-ayəttə: — «Mən (səndin qəzəplinip) bir dəqiqə səndin ayrilip kəttim» — dəydu.

54:9 Yar. 9:11

54:12 «Parkirək munarliringni ləəllərdin, ... barlik sepilliringni jawahiratlarin kilip yasaymən» — kona dəwrlərdə bəzi xəhərlərdiki sepildə munarlarəja aptapning əksi qüxidiojan tax əynəklər ornitilip, «kuyaxlar» dəp atilətti. Muxu yərdə biz «parkirək munarlar» dəp tərjimə kilduk.

¹³ Sening baliliringning həmmisi Pərwərdigar tərpidin ögütilidu;
Baliliringning aram-hatirjəmliki zor bolidu!.

¹⁴ Sən həkkaniylik bilən tiklinisən;

Sən zulumdin yırak,
(Qünki sən heq qorkmaysən)
Wəhxəttinmu yırak turəuqi bolisən,
Qünki u sanga heq yekinlaxmaydu.

¹⁵ Mana, birərsi haman yiqilip sanga hujum kilsa,
(Bırak bu ix Mening ihtiyarimda boləjan əməs),
Kimki yiqilip sanga hujum kilsa sening səwəbingdin yikilidu.

¹⁶ Mana, kəməür otini yəlpütüp,
Əzigə muwapik bir qoralni yasioquqi təmürqini Mən yaratқанmən,
Həm har kilix üqün həlak kıləuqinimu Mən yaratқанmən;
¹⁷ Sanga qarxi yasəlan heqkəndək qoral karəja kəlməydu;
Sanga ərz-xikayət kıləuqi hər bir tilni sən mat kilisən.
Mana xular Pərwərdigarning kullirining alidəjan mirasidur!
Ularning həkkaniylikə bolsa məndindur!.

Pərwərdigarning kulinging əjirining ikkinqi nətijisi Uning dunyaoja sunəjan yengi həyatka igə boluxka təklipi

55¹ Həy! Barlik ussap kətkənlər,
Suəja kelinglar!

Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar;
Mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməyla xarab həm sūt setiwelinglar;—

² Nemixka həkikiy ax-nan bolmaydiojan nərsigə pul həjləysilər?
Əjiringlarni adəmnə heq kənaətləndürməydiojan nərsilər üqün sərp kilisilər?
Gepimni kəngül koyup anglanglar, yaxsisidin yənglar,
Kənglünglar molqilikətin kənaətlinidu;—

³ Manga kulək selinglar, yeniməja kelinglar;
Anglanglar, jeninglar həyatka erixidu;
Wə Mən silər üqün mənggölük bir əhdə tüzüp berimən: —

54:13 Yh. 6:45

54:16 «Mana, kəməür otini yəlpütüp, əzigə muwapik bir qoralni yasioquqi təmürqini Mən yaratқанmən, həm har kilix üqün həlak kıləuqinimu Mən yaratқанmən» — demək, Mən bolmisam muxu qorallar həm ixlətməkqi boləuqılar bolmaytti; ularning həmmisi Mening kolumda, Mən bilən dost bolsang ularning wəhimiliri nemə hesabınatti? 17-ayətnimu kərüng.
54:17 «Mana xular Pərwərdigarning kullirining alidəjan mirasidur!» — muxu ayətkiə Yəxaya «Pərwərdigarning kuli»ni pəkət birlik xəklidə tiləja aldi. Bırak «yengi Yerusalemdə»da «Pərwərdigarning kulliri» bar — yəni «Pərwərdigarning kuli»ning uruk-əwladi, u gunəhlirini kətürüp kutkuzəjan «həkkaniylik yətküzgən»liri bar. Ular hazır bəlkim «Pərwərdigarning kuli»əja ohxax pəzilətlək, güzəl muhəbbətlək karakterida bolup, xundəkla uningəja ohxax Hudaəja toluk ibadətlik hizmət kilidu.

55:1 «Suəja kelinglar!» — ibraniy tilida «su» kəplük xəklidə bolup («sularəja kelinglar!»), suning kəplükini bildüridu. «Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar; mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməyla xarab həm sūt setiwelinglar!» — Huda Yəxaya arkilik koqidiki satarməndək pütün dunyaoja səz kilidu. Bırak u heqkəndək gəp satmaydu, əlwəttə. Əmdi Hudaning muxu iltipətiəja pul bilən erixkili bolmisa, uningəja kəndək bəhadə erixkili bolidu? Jawab dəl 3-ayəttə deyilidu: — u bolsa pəkətlə adəmnə Hudaəja kulək selixitiki dikkitidin ibarət. Qünki 53-babta kərginimizdək, Hudaning mehir-xəpkiti bilən Pərwərdigarning kuli barlik insan üqün kurbən bolup bədəl tələydu.

55:1 Yh. 7:37,38

55:2 «Nemixka həkikiy ax-nan bolmaydiojan nərsigə pul həjləysilər? Əjiringlarni adəmnə heq kənaətləndürməydiojan nərsilər üqün sərp kilisilər?» — okurmənlərnəning esidə bolux kərəkki, 44-bab, 20-ayəttə, Huda Əzini tonumiojanlar toqruluk «uning yegini kərdür!» degənidi. «Kənglünglar molqilikətin kənaətlinidu» — ibraniy tilida «jeninglar molqilikətin kənaətlinidu».

Xu əhdə — Dawutka wadə kilinojan mehir-xəpkətlərdir!..

⁴ Mana, Mən uni əl-yurtlaroşa guwahqi süpitidə,
Əl-yurtlaroşa yetəkqi həm sərkərdə süpitidə təkdım kıldım —.

⁵ — «Mana, sən özünggə yat bir əlni qaqırısən,
Seni bilmigan bir əl yeningoşa yügürüp kelidu;
Səwəbi bolsa Pərwərdigar Hudaying, Israildiki Muxəddəs Bololuqining Əzidur;
Qünki U seni uluqlap sanga güzəllik-julalikni yar kildi»..

⁶ — İzdənglar Pərwərdigarni, U Əzini tapkuzmaqqi bolojan pəytte;
U yekın turujan waqtida uningoya nida kilinglar!

⁷ Rəzil adəm öz yolini,
Nahək adəm öz oy-hiyallirini taxlisun,
Pərwərdigarning yenioşa kaytip kəlsun,
U uningoya rəhimdillik kərsitidu;
Hudayimizning yenioşa kaytip kəlsun,
U zor kəqürüm kılıdu.

⁸ Qünki Mening oyliqanlirim silərnəng oyliqanliringlar əməs,
Mening yollirim bolsa silərnəng yolliringlar əməstur;

⁹ Qünki asman yərdin kənqə yukiri bolojinidək,
Mana Əz yollirim silərnəng yolliringlardin,
Mening oyliqanlirim silərnəng oyliqanliringlardin xunqə yukiridur.

¹⁰ Yamoşur həm qar asmandin quxüp,
Yər yüzini suqirip uni kəkərtip, qeqəklitip,
Tərioşuqioşa urukni, yegügigə ax-nanni təminligüqə kaytmaydioqandək,

¹¹ Mana Mening aqzimdin qıkkən səz-kalamim xundaqtur;
Əz kəngləmdikini əməlgə axurmioşuqə,
Uni əwətiş məksitimgə toluk yətmigüqə,
U Əzümgə bikardin-bikar kaytmaydu..

¹² Qünki silər xad-huram həlda qıkışilər;
Aram-hatirjəmliktə yetəklinip qıkışilər;
Taoşlar həm dənglər silərnəng aldinglarda nahxa yangritidu,
Dalalardiki barlık dəl-dərəhlər qawak qelixip təntənə kılıdu;..

55:3 «Mən Dawutka wadə kilojan mehir-xəpkətlər» — muxu sözlər «Zəbur» 18-küy həm 89-küydin elinojan. Huda xu küylərdə Dawut pəyojəmbərgə ikki wədinə bərgən: (1) Dawutning bir əwladi uning təhtidə mənggü olturidu. (2) muxu əwladi pəkət Israilojla əməs, bəlki jahandiki barlık əl-yurtlar üstidin həkümranlık kılıdu. Təwəndiki 4-ayəttə muxu kixi dəl «Pərwərdigarning kuli» ikənliki enik kərünidu; uning xapaiti bilən muxu bərikətlər «nə bədəl nə pul təliməylə» wujudkə qıkıdu.

55:3 Ros. 13:34

55:4 «Mana, Mən uni ... yetəkqi həm sərkərdə süpitidə təkdım kıldım» — bu ayəttiki «uni» — Muxu yərdə yənə «Dawutka wadə kilinojan mehir-xəpkətlər» bolojan «Pərwərdigarning kuli»ni kərsitidu (42:6, 49:6-8ni kərüng). Xuningdək 5-ayəttiki «sən» dəgən səzmu xübhışizki, «Pərwərdigarning kuli»ni kərsitidu.

55:5 «Mana, sən özünggə yat bir əlni qaqırısən, seni bilmigan bir əl yeningoşa yügürüp kelidu... Qünki U seni uluqlap sanga güzəllik-julalikni yar kildi» — muxu ayəttə «sən» yənə «Pərwərdigarning kuli»ni kərsitidu, sözlər uningoya eytilidu.

55:11 «Mening aqzimdin qıkən səz-kalamim ... uni əwətiş məksitimgə toluk yətmigüqə, ... Əzümgə bikardin-bikar kaytmaydu.» — muxu sözlər 6-10-ayətlər bilən toluk baolınidu. Hudaning oyliri gunahkar insannıngkidin xunqə yukiri bolsimu, Hudaning küqlük səzi towa kilojan adəmni kətürüp Əzığə həmrəhlikkə igə kılıdu; xuning bilən ular Hudaning oylirini həm yollirini quxinixkə baxlap, Hudaning sirlirida uning bilən ortaq bolux imtiyazioşa erixtürülidu.

55:12 «Qünki silər xad-huram həlda qıkışilər...» — ular zadi nədin qıkıdu? Ahırkı zamanlarda, bəlkim Hudaning yolida mangoşanlar Zionoşa qarap öz yurtliridin qıkıdiqojanlikini kərsitidu; birək xu arilikta, hərbi towa kılmaqqi bolojan adəmnıng bir «qıkışi» boluxi kerək; əzinıng talliojan yolliridin, gunahlıriddin, xəhsiyətqılıkidin, təkəbburlukiddin, barlık ən'əniwiş kəzkaraxlıriddin Hudaning yengilikioşa həm qaqırıkioşa qarap «qıkışi» kerək. Əmđi muxu yol japalıx həm «hətarlık» bolojini bilən u bəribir yənıla jahən-aləmdiki əng xad-huram həm əhmiyətlik yoldur.

55:12 1Tar. 16:33

¹³ Yantaklikning ornida qariqay,
Jiojanlikning ornida hadas dərīhi əsīdu;
Muxular bolsa Pərwərdigarəja bir nam kəltürīdu,
Mənggügə üzūlməs karamət bolīdu..

«Yəxaya» 3-qismi Ahirkı zamanlarni, təltəküs nijatlikni kütüx Rəbkə təxna boləjanlarni rıqəbtəndürüx

56¹ Pərwərdigar mundak dəydu: —
Adalət həm hıdayəttə qing turunglar,

Həkkaniylikni yürgüziweringlar;
Qünki Mening nijatim yekınlasti,
Həkkaniylikim ayan kılınay dəwatīdu..

² Muxularni kıləuqi kixi,
Muxularda qing turəuqi insan balisi —
Xabat künini buləjımay pak-mukəddəs saklıəuqi,
Kolini hərəkəndək rəzilliktin tartquqi kixi nemidegən bəhtlıktur!.

³ Əzini Pərwərdigarəja bəqləjan yat yurtluk adəm: — «Pərwərdigar qəqum meni öz həlkıdin ayriwetīdu!»,

Yaki əqwat boləjan kixi: — «Mana, kəqxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun..

⁴ Qünki Pərwərdigar: — Mən Əz «xabat künlirim»ni saklaydıəjan,
Kənglumdiki ixlarni talləjan,
Əhdəmdə qing turıdıəjan əqwatlarəja mundak dəymənki: —

⁵ Mən ularəja Əz əyümdə,
Yəni Əz tamlirim iqidə orun həm nam-ataq ata kılımən;
Muxu nam-ataq əqul-kızlıri barlarningkidin əwzəldur;
Mən ularəja üzūlməs, mənggülik namni berimən..

⁶ Pərwərdigarning hizmitidə boluxkə,
Uning namıəja seəjınixkə,

55:13 «Yantaklikning ornida qariqay, jiojanlikning ornida hadas dərīhi əsīdu» — demisəkmü, ikki hil dərəh (qariqay və hadas) «daim yexil turıdıəjan» dərəhlərdur.

56:1 «Adalət həm hıdayət» — (ibranıy tilida birlə söz bilən ipadilınidu) — Muxu yərdə Musa pəyoəmbərgə berilgən mukəddəs kanun-pərmanlarning barlik tələplərini kərsitidu.

56:2 «Xabat künı» — ibranıy tilida həm «yəttingi» həm «tohtitix» degən mənədə. Huda Musa pəyoəmbər arkilik Israiləja «yəttingi künı»də, yənə xənbə künidə əz xəhsiy ix-hizmitini tohtitip, əzining hərmitida dəm elixni buyruəjan. Əlwəttə, mundak kiliş hərəkəndək bir millətnin, bolupmu Israilərdək dehqanılıq bilən xuəqullınıdıəjan millətnin həkikiy iman-ixənəqi bar-yoklukını ispatlaydıəjan ıxtur. Məyli sodigər yaki dehqan bolsun: — «Xənbə künidə ixlisəm ələjan paydam bəlkim altidin bir həssə kəp bolar» — dəp oylixı mumkin.

56:3 «Yaki əqwat boləjan kixi: — «Mana, kəqxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun — «əqwat» piqiwetıləjan adəm. Kona jəmiyətlərdə ular padixəhlarning yaki baylarning hərəmhənilərīda əyal-kənizəklərini kəşədxə hizmitini kılattı. Muxu yərdə əqwatlar bəlkim barlik meylərgə, barlik orni pəslərgə, barlik kəzgə ilinməyadıəjan kixilərgə wəkillik kilişı mumkin. **56:5** «mən ularəja Əz əyümdə, yəni Əz tamlirim iqidə orun həm nam-ataq ata kılımən» — muxu ayətiki «əyüm» bolsa, Hudəning mukəddəs ibadəthənisı. Əslidə Musa pəyoəmbərgə tapxuruləjan kanunəja əsasən, əqwatlar wə meyiəplər ibadəthəniəja kirixkə bolmaytti; biraq «Pərwərdigarning kuli» kıləjan ixlərdin keyin kirixkə bolıdıəjan boləjan; muxundak bolupla kəlməy, Huda ularəja «mukim orun»ni beridu, demək halisə mənggü turıdıəjan bir jayni beridu.

—Əsliş ibranıyqə tekistə «kəl wə nam-ataq ata kılımən» deyilgən. Biz uni «orun wə nam-ataq ata kılımən» dəp tərijimə kılduk. «Kəl» bızınəgə «turuxkə həkukluk orun» degən mənədə ixlitilgən boluxı mumkin. Qünki Musa pəyoəmbərgə qüxürüləjan kanun boyıəq əqwatlarınəgə mukəddəs qədiəja yaki mukəddəs ibadəthəniəja kirix həkukı yok idi («Kən.» 23:1)

—«Orun həm nam-ataq ata kılımən...» bəxkə birhil tərijimisi «nam-əməl əbıdisi tikləymən,...».

—«...ularəja... nam-ataq ata kılımən... muxu nam-ataq əqul-kızlıri barlarningkidin əwzəldur; Mən ularəja üzūlməs, mənggülik namni berimən» — əqwatning pərzənt kəruxı mumkin əməs, əlwəttə.

Uning kulliri boluxka Pərwərdigarəja özini baqlıoqan,
Xabat künini buloqimay pak-muqəddəs saqlıoqan,
Əhdəmnı qing tutqan yat yurtluqning pərzəntlirini bolsa,
⁷ Ular nimu Əz muqəddəs teoqimoqə elip kelimən,
Mening duagah boləjan öyümdə ularni huxal kilimən;
Ular nıng kəydürmə kurbanlıqliri həm təxəkkür kurnanlıqliri Mening kurbangahım üstidə
kəbul kilinidu;
Qünki Mening öyüm «Barlıq əl-yurtlar üqün dua kilinidıoqan öy» dəp atilidu..
⁸ Israildin tarkilip kətkən qeriblarnı yioqıp qayturidıoqan Rəb Pərwərdigar: —
Mən yənə unıoqə baxqılarnı,
Yəni yioqilip boləjanlarəja baxqılarnımu qoxup yioqımən! — dəydu.

Israildiki yetəkligüqilərgə boləjan bir bexarət

⁹ — I dalalardiki barlıq haywanlar, kelip ozuqtin elinglar,
Ormanlıktiki barlıq haywanlar, kelinglar!.

¹⁰ Israılning kəzətqiliri həmmisi qarıoq;

Ular heq bilməydu;

Həmmisi kəwaxni bilməydiəjan gaqa itlar,

Qüxəkəp yatıdiəjan, uyquəja amraklar!

¹¹ Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoqanni bilməydu,

Ular bolsa həlkimni «bakquqi»larmix tehi!

Ular yorutuluxni heq bilməydu,

Ular nıng həmmisi halioqanqə yol tallap keyip kətkən,

Birsimu qalmay hərbi əz mənəpəitini kəzləp yürgüqilər!.

¹² Ular: «Kəni, xarab kəltürimən,

Hərakni qanoquqə iqəyli;

Ətimu bolsa bügünkidək bolidu,

Təhimu molqilik bolidu yənə!» — dəweridu.

Qarangoqulukta berilgən nur

57¹ Həkkəniy adəm aləmdin etidu,
Heqkim buningəja kəngül bəlməydu;

Məhrıban adəmlər yioqıp elip ketilidu,

Bırak heqkim oylap qüxinəlməyduki,

Həkkəniy adəmlər yaman künləni kərmisun dəp yioqıp elip ketilidu..

² U bolsa aram-hatırjəmlık iqigə kiridu;

Yəni əzlrining durus yolida mangoqan hərbi kixi,

Əz ornida yetip aram alidu..

56:7 Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luqa 19:46

56:9 «I dalalardiki barlıq haywanlar, kelip ozuqtin elinglar, ormanlıktiki barlıq haywanlar, kelinglar!» — Huda Əzining jazalixidin elgənlərnıng jəsətliri bilən ozuklinixka haywanlarnı təklip qilidu.

56:11 «Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoqanni bilməydu, ular bolsa həlkimni «bakquqi»larmix tehi!» — «bakquqi» yaki «kəzətqi» (yetəkligüqi)ning ikki muhım roli bar: — (1) kəzətqilik; yəni sırtın kelidıoqan həwp-hətər əhwalidin həlkni aqahlandurup təqabil turux qarısını tepix; (2) «bakquqilik»; əz həlkigə keyünüp ularning əhwalini obdan qüxinip həwər elixtur.

57:1 Zəb. 12:1; Mik. 7:2

57:2 «...durus yolida mangoqan hərbi kixi, əz ornida yetip aram alidu» — «əz ornida yetip aram alidu» degənnıng mənisi, «ornida səkratta yatqan» yaki «gərdə yatqan» degənlık bolsa kərək; məyli qaysi mənida bolsun, əsasiy mənisi, ular əlüxi bilənla ularning rohi Hudaning aramioja kiridu.

«Pahixə ayal», uning «baliliri» ҳам tova qilogan adəm

³ Birak sənlar, i jadugər ayalning baliliri,

Zinahor bilən pahixə ayalning nəsli;

Buyakka yekin kelinglar;

⁴ Silər kimni mazak kiliwatisilər?

Yaki kimgə qarxi aqzinglarni kalqaytip,

Tilinglarni uzun qikirisilər?

Silər bolsanglar asiyliktin tərəlgən balilar,

Aldamqilikning nəsli əməsmusilər?

⁵ Hər bir qong dərəh astida,

Hər bir yexil dərəh astida xəhwaniylik bilən köyüp kətküqi,

Kiqik balilarni jilojilaroqa həm hada taxlarning yeriklirioja elip soyoquqisilər!

⁶ Eriktiki siliqlanoqan taxlar arisida sening nesiwəng bardur;

Xular, xularla sening təksimatingdur;

Xundak, sən ularoqa atap «xarab hədiyəsi»ni quyup,

Ularoqa «axliq hədiyə»nimu sunup bərdingotu;

Əmdi muxularoqa razi bolup Özümni besiwalsam bolamti?.

⁷ Sən yukiri, egiz bir taoq üstida orun-kərpə selip qoydung,

Sən axu yərdimu qurbanliklarni kilixka qikting..

⁸ Ixiklarning kəynigə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip qoydung,

Qünki sən Məndin ayrilding,

Sən yalingaqlinip ornungoqa qikting;

Orun-kərpəngni kengəytip heridarliring bilən özüng üqün əhdiləxting;

Ularning orun-kərpisigə kənglüng qüxti,

Sən ularda küq-hoquqni kərup qalding..

57:5 «Hər bir yexil dərəh astida xəhwaniylik bilən köyüp kətküqi, kiqik balilarni jilojilaroqa həm hada taxlarning yeriklirioja elip soyoquqisilər!» — Qanaanda (Pələstinda) butpərəslik intayin pəskəxlip uqioja qikkənidi: (1) Pələstinliklər «Baal» degən məbudka «Yərnı münbət, ayallarni tuqumqan kilidu» dəp qokunoqan. Muxu butni «hərikətkə kəltürüx üqün» ular dəl-dərəhlər (bolupmu daim yexil turidioqan dərəhlər astida) xu məbudka «nəzir qilinoqan» pahixə ayallar bilən jinsiy munasiwət etküztati; (2) ular «əlümni baxquridioqan» «Molok» degən baxka bir məbudni «məmnun kilix» üqün, əz balilirini otka taxlaytti yaki qiliqlaytti. Yəxayaning muxu yərdə bu ikki ixni tiloqa elixi, bularning pajialik məhiyitini kərsətməkqi; ular bir buttin «balilarni sorap», andin ularni yənə bir butka atap soyidu.

–Birak muxu yərdə butpərəslik qilidioqanlar Pələstindikilər əməs, bəlkı «Pələstinliklərdin butpərəslikni egəngən» Israillarning əzi. Ular əslidə əzilirini Misirdin kutkuzoqan Hudasioja «sadik, wapadar ayal»dək boluxi kərək idi; birak buning ornida, ular «pahixə ayal» həm uning baliliri bolup kətkənidi.

57:6 «Eriktiki siliqlanoqan taxlar arisida sening nesiwəng bardur» — muxuning mənisı bəlkim erikta yatkən taxlar suning eritixi bilən bəzidə təbiij halda adamzatning xəkligə kəlgən bolup, həlk tərpidin əz butliri boluxka tallinidu. Yəxaya muxu yərdə «siliqlanoqan taxlar» degən səzni ixlitip qakqak kilidu. Bu ibrəniy tilida «hələk» degən birlə səz bilən ipadilinidu wə: «teyiloqak, aldamqi, hətərlik», degən yənə bir məninimu bildüridu.

–«Nesiwəng» ibrəniy tilida «halak» degən səz bilən ipadilinidu. Musa pəyojəmbər əslidə Israiloja: «Pərwərdigar silərnig nesiwənglardur» degən bolsimu, ular əzigə tegixlik bologan nesiwining («halak»ining) ornida bir «hələk»ni, yəni bir «aldamqi nərsə»ni tallioqan. «muxularoqa razi bolup Özümni besiwalsam bolamti?» — demək, muxu ixlardan ətüp jazalimay koyuxum hərgiz mumkin əməs.

57:7 «Sən axu yərdimu qurbanliklarni kilixka qikting» — ular həq nomus qilmay, oquq-axkara (egiz taoq üstida) butpərəslik kilip turatti.

57:8 «Ixiklarning kəynigə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip qoydung» — Musa pəyojəmbər Israillaroja Hudaning paklikini əslitix yolida əy ixikining sirtqi ikki yenioja Təwrattiki birkanqə səzni oyux yaki tahta üstigə pütüp qaplxəni buyruqanıdi. «Pahixə ayal» muxu «əslətmilə»ni sirtioja əməs, iqiğə bekitkən. Ayal uqioja qikkən bir butpərəs bolojini bilən, yənilə «Pərwərdigar bar bolsa meni jazalaydu» dəp ənsirəp (baxqılardin yoxurun halda) muxu tahtilarni bekitkən. Birak uning mundaq kijoqini Hudani butlarning katarioja kəyojiniqoja barawər. «Pahixə ayal»oqa nisbətən, muxu əslətmə tahtilarni ixik kəynidə bekitix pütünlay hurapiy bir ix, ular uning üqün «tiltumar»oqa ohxaxla, halas (Təwratta tiltumarlar məni' qilinoqan, əlwəttə).

–«Sən ularda küq-hoquqni kərup qalding» — əslidə «sən ularda bir kolni kərup qalding» degənlik. «Bir kol» bəlkim «əzojina küq-hoquq»ni bildürüxi mumkin. «pahixə ayal» muxuni keriqlə dərhal «buningdin paydilanmisam bolmaydu» dəp 9-ayəttiki ixlarni qildi.

⁹ Sən zəytun meyi hədiyyisini elip,
Ətirliringni üstibexinggə boluxioğa qeqip,
Padixahning aldioğa barding;
Əlqiliringni yirakğa əwətip,
Həttə təhtisarağa yətküqə əzüngni pəs kilding..
¹⁰ Sən besip mangoğan barlıq yolliringda qarqioğining bilən,
Yənə: «Pok yəptimən, boldi bəs!» dəp qoymiding tehi,
Ezip yürüxkə yənıla küqüngni yioğding,
Heq jak toymiding.

¹¹ Sən zadi kimdin yürəkzadə bolup, qorkup yürisən,
Yaloğan gəp kilipl, Meni esinggə heq kəltürməy,
Kənglündin heq ətküzmiding.
Mən uzunoğiqə süküttə turup kəldim əməsmu?
Sən yənıla Məndin heq qorkup bəkmiding!..

¹² Sening «həkkaniyliking»ni həm «təhpiliring»ni bayan kiliplmən: —
Ularınq sanga heq paydisi yoxtur!

¹³ Qirkiroğanliringda sən yioğip toplioğan butlar kelip seni kütquzsun!
Birək xamal püw kilipl ularning həmmisini uqurup ketidu,
Bir nəpəsla ularni elip ketidu;
Birək Manga tayanocuqi zeminoğa miraslik kiliplu,
Mening mukəddəs teoçimoğa igidarqilik kiliplu..

¹⁴ Xu qaoğda: — «Yolni kətürünglar, kətürünglar, uni təyyarlanglar,
Həlkimning yolini boxitip barlıq putlikaxanglarni elip taxlanglar» deyilidu..

¹⁵ Qünki nami «Mukəddəs» Bolocuqi,
Yukiri həm Aliy Bolocuqi,
Əbədil'əbədgigə həyat Bolocuqi mundək dəydu: —
«Mən yukiri həmdə mukəddəs jayda,
Həm xundakla rohi sunuk həm kiqik peil adəm bilən billə turimənki,
Kiqik peil adəmning rohini yengilaymən,
Dili sunukning kənglini yengilaymən.

¹⁶ Qünki Mən hərgiz mənggügə ərz kilipl əyibliməymən,
Həm əbədil'əbədgigə oğəzəplənməymən;
Xundək kilsam insanning rohi Mening aldimda suslixip yokaydu,
Əzüml yaratқан nəpəs igiliri tügixidu..

¹⁷ Uning öz nəpsaniyətlək kəbihlikidə Mən uningdin oğəzəplinip, uni uroğanmən;
Mən uningdin yoxurun turup, uningoga oğəzəpləngənlikim bilən,

57:9 «Sən zəytun meyi hədiyyisini elip,...» — bəxka birhil təjrimisi: «əzünggə (huxpurak) mayni sürtip...». «Sən... padixahning aldioğa barding; əlqiliringni yirakğa əwətip, həttə təhtisarağa yətküqə əzüngni pəs kilding» — Yəxaya 1-37-bablarda hudəsiz dələtlər bilən heq ittipaklaşmasliqni kayta-kayta dəwət kioğan. Pahixə ayal «padixah»ni əzigə mətpun kilməkqi bolup, dəl «ittipaklaşmasliq»ning əksini kilməkqi bologan. Əmdi «pahixə ayal» zadi kaysi «padixah»ning aldioğa bardi? Əslidə Israilning öz padixahı bar idi. Birək Huda Yəxaya arkilik ularoga yənə kinayilik gəp kilipl: Silər hudəsiz əlning padixahning aldioğa berip uningdin yardım sorisanglar, u padixah kəlgüsüdə silərninq padixahinglar bolidu, deməkqi.

57:11 «Mən uzunoğiqə süküttə turup kəldim əməsmu?» — demək, Huda uzun wəktitkiqə səwr-təkət kilipl Israilni jazalimay kəldi.

57:11 Yəx. 42:14

57:13 Zəb. 34:7-10

57:14 «Yolni kətürünglar, kətürünglar, uni təyyarlanglar, həlkimning yolini boxitip barlıq putlikaxanglarni elip taxlanglar» — muxu ayattiki bəxarət bəlkim ahirki zamandiki «Zionoğa kaytix» toqruquq eytilidu.

57:16 Zəb. 103:8-10; İbr. 12:9

U yənla arķisioja qekinginiqə öz yolini mengiwərdi;

¹⁸⁻¹⁹ Mən uning yollirini kərüp yətkən təkdirdimu,

Mən uni sakaytimən;

Mən uni yetəkləymən,

Mən ləwlərlərlə mewisini yaritimən,

Uningoja wə uningdiki həsrət qəkküqilərgə yənə təsəlli berimən;

Yıraq turuwatqanoja, yekın turuwatqanojimu mutlək aram-hatirjəmlilik bolsun!

Wə Mən uni sakaytimən!.

²⁰ Birəq rəzillər bolsa tinqilinixni heq bilməydiyən,

Dolkunliri lay-latqılarni urəqutuwatqan,

Dawaloquwatqan dengizdəktur.

²¹ Rəzillərgə, — dəydu Hodayim — heq aram-hatirjəmlilik bolmas..

Quruq diniy paaliyətlər adəmlərni dozahqa elip baridu; Hudaqja yakidiqan «rozini tutux»

58¹ — Nida kılıp jakarlıqın,
Awazingni koyup berip boluxiqə towla,

Awazingni kanaydək kətür,

Mening həlķimgə ularning asiylilikini,

Yakupning jəmətigə gunahlırini bayan kılıqın.

² Birəq ular Meni hər künü izdəydiyən,

Həkkəniylilikni yürgüzidyən,

Mening yollirimni bilixni huxallik dəp bilidyən,

Hudasining həküm-pərmanlırini taxliwətməydiyən bir əlgə ohxaydu;

Ular Məndin həkkəniylilikni bekitidyən həküm-pərmanlarni soraydu;

Ular Hudaqja yekınlixni hursənlik dəp bilidu.

³ Andin ular: — «Biz roza tuttuk,

Əmdi nemixkə sən kəzüngə ilmidin?

Biz jenimizni kiyniduk,

Əmdi nemixkə buningdin həwiring yok?» — dəp soraydu.

— Qaranglar, roza künü öz kənglūnglardikini kiliwerisilər,

Hizmətkiliringlarni kattik ixlitisilər;

⁴ Silərlərlə roza tutuxliringlar jənggi-jedəl qikirix üqünmu?

Kəbiħ kolliringlar muxt bilən adəm uruxni məksət kılıqan ohximamdu?

Həzirkı roza tutuxliringlarning məksiti awazinglarni ərxlərdə anglitix əməstur!.

⁵ Mən tallıqan xu roza tutux künü —

Adəmlərlərlə jenini kiynaydiyən künmu?

57:18-19 «Uningoja wə uningdiki həsrət qəkküqilərgə...» — muxu yərdə «wə» yaki «yəni». «... Mən uni sakaytimən; mən uni yetəkləymən, mən ləwlərlərlə mewisini yaritimən, ... yıraq turuwatqanoja, yekın turuwatqanojimu mutlək aram-hatirjəmlilik bolsun!» — bu 15-18-ayətlərdiki muxu bəxarət bizningqə İsrailni kərsitidu. Birəq xundəq bolsimu, əməliyəttə Yəxaya kəstən bizgə kimni kərsətkənlikini eytip bərməydu. Xuning bilən hər bir gunahkar, öz gunahidin towa kılıqusi bar hər bir adəm, muxu səzlərni dora süpitidə öz gunahining yariliriqja yakidu.

— «Ləwlərgə mewa yaritimən» degənnin mənisi nemə? Hudaqja nisbətən ləwlərdiki «həkiķiy mewa»ning baxlinixi towa kiliqiyən səzlər boluxi kerək. Adəmlərlərlə Hudaqja towa kiliqiyən, gunah tüpəylidin kattik puxayminini bildüridyən səzlərlərlə Huda yarattqan, adəmlər towa kılıqanda əzlərini Hudaning kuqikioja taxlixi kerək, uning rəħim-xəpkitigə pütünlay ixinixi kerək, deməki. U bəribir ajizlarning Nijatkar-Qutkuzoquqidur. «Küqlük adəmlər» bolsa bəlkim hərgiz gunahın kutkuzulmaydu. Qünki ular Hudaqja əməs, bəlkı hərdəim öz-özigə tayinidu.

57:21 Yəx. 48:22

58:4 «ərxlərdə» — ibrəniy tilidə «yükridə»

Bexini qomuxtək egip,
Astioqa bəz wə küllərni yeyix kerək bolojan künmu?
Silər muxundak ixlarni «roza»,
«Pərwərdigar qəbul qilojudək bir kün» dəwatamsilər?.

⁶ Mana, Mən talliojan roza muxuki: —
Rəzillik-zulumning asarətlirini boxitix,
Boyunturukning tasmilirini yexix,
Ezilgənlərni boxitip hər kilix,
Hərəkəndak boyunturukni qeqip taxlax əməsmidi?.

⁷ Ax-neningni aqlaroja üləxtürüxüng,
Həjətmən musapirlarni himayə kilip öyünggə apirixing,
Yalinqaqlarni kərginingdə, uni kiydürüxüng,
Özüngni özüng bilən bir jan bir tən bolojanlardan kaçurmasliqəngdin ibarət əməsmu?.

⁸ Xundak qilojanda nurung tang səhərdək wallidə eqilidu,
Salamətlikəng tezdin əsligə kelip yaxnaysən;
Həkkəniyliqəng aldingda mangidu,
Arkəngdiki muhəpizətqəng bolsa Pərwərdigarning xan-xəripi bolidu.

⁹ Sən qakırsang, Pərwərdigar jawab beridu;
Nida kılısən, U: «Mana Mən!» dəydu.

Əgər aranglardan boyunturukni,
Təngləydiojan barmakni,
Həm təhmət gəplirini yok kılsang,

¹⁰ Jeningni aqlar üqün pida kılsang,
Ezilgənlərnin həjətliridin qıksang,
Xu qaoqda nurung karəngəqulukta kətürüldü;
Zulmiting qüxtək bolidu;

¹¹ Həm Pərwərdigar sening daimlik yetəkligüqəng bolidu,
Jeningni kuroqəqilik bolojan waqtidimu kəmdəydu,
Ustihanliringni küqəytidu;
Sən suqirilidiojan bir baq,

Suliri uruqup tügiməydiojan, adəmnı aldiməydiojan bir bulək bolisən;
¹² Səndin tərəlgənlər kona harabilərni kəytidin kurup qıqıdu;
Nuroqun dəwrlər kəldurojan ullarni kəytidin kətürisən,
Xuning bilən «Bəsülgən tamlarni kəytidin yasioquqi,
Koqa-yol wə turaloqularni əsligə kəltürgüqi» dəp atilisən.

¹³ Əgər sən xabat künidə kədəmliringni sanap mangsang,
Yəni Mening muqəddəs künümdə özüngningki kənglündikilərni kılmay,
Xabatni «huxallıq»,
Pərwərdigarning muqəddəs künini «hərmətlik kün» dəp bilsəng,
Həm Uni hərmətləp,

58:5 Zək. 7:5

58:6 «Hərəkəndak boyunturukni qeqip taxlax əməsmidi?» — «boyunturuk» bəlkim insanlarəja uləqə həywanlarning katarida muamila kılıxni bildüridu. Hudaning yolyorukining birinqi basquqi bolsa, «boyunturukning tasmilirini yexix»; biraq həkkəniyliqəng ahırqi məqsiti barlıq boyunturuklarni paqəqlap taxlaxtin ibarət bolux kerək.

58:7 Əz. 18:7,16; Mat. 25:35

58:9 «Təngləydiojan barmak» — hiyligərlik ixarətlərni yəki ərz-xıkayət qilojanlıqini kərsətsə kerək.

58:11 «Adəmnı aldiməydiojan bir bulək» — qəl-bayawanda yürgən yoluqlar üqün buləqlər intayin muhım, əlwəttə. Həli bar, hazır yok bolojan buləqlər, «adəmnı aldaydiojan» buləqlər deyilətti; bundak buləqlər yoluqlarning jənioja zamin boluxi mumkin.

Əz yolliringda mangmay,
Əz bilginingni izdiməy,
Kuruq parang salmisang..

¹⁴ Undaқта Pərwərdigarni kənglüngning huxallıqı dəp bilisən,
Həm Mən seni yər yüzidiki yukiri jaylarəja mingüzüp mangdurimən;
Atang Yəqubning mirasi bilən seni ozuklandurimən —
Qünki Pərwərdigar Əz əqzi bilən xundak söz qildi..

Hudaning sözining dawami — Gunahning əzini təhlil kılıx

59¹ — Qaranglar, Pərwərdigarning kəli kütquzalmoıudək küqsiz bolup qalojan əməs;
Yaki Uning kuliqi anglimioıudək eoıir bolup qalojan əməs;..

² Birak silərnəng kəbihlikənglar silərnə Hudayinglardin yiraqlaxturdi,
Gunahınglar Uning yüzini silərdin qəqurup Uningəja tilikənglarni anglatkuzmidi..

³ Qünki kəllirənglar kən bilən,
Barmaklırənglar kəbihlik bilən miləngən,
Ləwlirənglar yalojan gəp eytkən,
Tilənglar kaldirlap kərixip səzligən;

⁴ Həkkaniylik tərəptə səzligüqi yoktur,
Həkiqət tərəptə turidəjan həküm sorioıuqi yoktur;
Ular yok bir nərsigə tayinip, aldamqilik kılmaқта,
Ularınəng kərsikidikisi ziyandax,
Ularınəng tuoıuwatqini kəbihlik;..

⁵ Ular qar yilannəng tuhumlırini tərəldüridu,
Əmüqükning torini torlaydu,
Kim uning tuhumlırini yesə əlidu;
Uların bir qəkilə səhərlik yilan qikidu..

⁶ Ularınəng torlırini kiyim bolalmaydu;
Əzlirini ixləngənlirini bilən əzlirini yapalmaydu;
Ixlıgənlirini bolsa kəbih ixlardur;
Ularınəng kəlidə zorawanlik turidu;..

⁷ Kədəmlirini yamanlik tərəpkə yügüridu,
Gunahsız kənni təküxkə aldiraydu,
Ularınəng oylirini kəbihlik toıırisidiki oylardur;

58:13 «Həm Uni hərmətləp...» — muxu ibaridə «Uni» yaki Pərwərdigarning Əzini yaki uning «xabat küni»ni kərsitidu.
«Əz yolliringda mangmay, əz bilginingni izdiməy, kuruq parang salmisang...» — Musa pəyoıəmbər arkilik Israiləja berilən «on pərman»ning tətinqisi «xabat künni muqəddəs küni sipitidə saqlanglar» dəgən. Xabatning muıım ixlirini bolsa əzining həqkəndək hususiy ix-hizmətlirini kılmay, Hudani seıjinixtur.

58:14 «yukiri jaylarəja mingüzüp mangdurimən» — bu əjayib sirlik gəp bolup, mənis (1) ornung nəhayiti üstün bolidu; (2) nəhayiti müxkül həm hətərlik ixlar sanga asan kelidu. Əmdi Huda Əzige itaət kıləjanlarni nemigə mindüridu? — muxu yərdə deyilmidi. Bəkim pərixitəlrəng kük-qudriti kərsitilixi mumkin.

59:1 Qəl. 11:23; Yəx. 50:2

59:2 «Qaranglar, Pərwərdigarning kəli kütquzalmoıudək küqsiz bolup qalojan əməs... birak silərnəng kəbihlikənglar silərnə Hudayinglardin yiraqlaxturdi, gunahınglar Uning yüzini silərdin qəqurup Uningəja tilikənglarni anglatkuzmidi» — muxu -1-2-ayətlər bolsa 58-bab, 3-ayəttiki soaloja berilən jawabtur.

59:4 Ayup 15:35; Zəb. 7:14

59:5 «Uların bir qəkilə səhərlik yilan qikidu» — demək, ulardin həqkəndək yaxilik qikmaydu, ularəja təqəbil turux intayin təs; adəm «tuhumlar»ni yesə, əlidu; «tuhumlar»ni buzsə, ulardin təhi hətərlik bir yilan qikidu.

59:6 «ulárnəng torlırini kiyim bolalmaydu» — muxu ayət wə 5-ayətkə kəriəjənda, «torlırini» dəgənlik ulárnəng kəstlırini həm yamanliklırini diniy nıqəb bilən yapıdıəjan usullarni bildiridu.

59:6 Ayup 8:14,15

Baroqanla yərdə wəyranqilik wə həlakət tepilidu..

⁸ Tinqlik-aramlik yolini ular heq tonumaydu;
Yürüxliridə heq həqiqət-adalət yoktur;
Ular yollirini əgri-toqay kıliwaldi;
Kim bularda mangoqan bolsa tinq-aramlikni kərməydu.

Israil gunahini ikrar kilidu

⁹ — Xunga həqiqət-adalət bizdin yirək turidu;
Həkkəniylik yetip bizni qümkigən əməs;
Nurni kütimiz, biraq yənəla karangoquluk!
Birlə qıl-pal parlioqan yorukluknimu kütimiz,
Yənəla zulməttə mangimiz.

¹⁰ Qarioqulardək biz tamni silaxturup izdəymiz,
Kəzsiz boləandək silaxturimiz;
Gugumda turoqandək qüxtimu putlixip ketimiz,
Qət yaqılarda ölüklərdək yürümüz..

¹¹ Eyiklərdək nəmə tartimiz,
Pahtəklərdək qattik aq urimiz;
Biz həküm-həqiqətni kütüp karaymiz, biraq u yok;
Nijat-qutuluxni kütimiz, biraq u bizdin yiraqtur;

¹² Qünki itaətsizliklirimiz aldingda kəpiyip kətti,
Gunahlirimiz bizni əyibləp guwahlik beridu;
Qünki itaətsizliklirimiz hərdaim biz bilən billidur;
Kəbihliklirimiz bolsa, bizgə roxəndur: —

¹³ Qünki Pərwərdigarə q itaətsizlik kılməktimiz, wapasizlik kılməktimiz,
Uningdin yüz əriməktimiz,
Zulumni həm asiyləknə tərəpə kılməktimiz,
Yaloqan səzlərnə oydurop, iq-iqimizdin səzliməktimiz;

¹⁴ Adalət-halislik bolsa yoldin yenip kətti;
Həkkəniylik yiraqta turidu;
Qünki həqiqət koqida putlixip ketidu;
Durus-diyənətningmu kirgüdək yeri yoktur.

¹⁵ Xuning bilən həqiqət yokəy dəp kaldı;
Əzümnə yamanlıqtin neri kılay dəgən adəm həkning olja nixani bolup kaldı!

Pərwərdigar duani anglap ixka kiridu

¹⁶ Həm Pərwərdigar kərdi;
Həküm-həqiqətning yoklukı Uning nəziridə intayin yaman bilindi.
Wə U amal kılojudək birmu adəmnəng yoklukini kərdi;
Gunahkarlarə q wəkil bolup dua kıloquqı həqkimning yoklukini kərup, azablinip kəngli
parakəndə boldi.
Xunga Uning Əz Biliki əzigə nijat kəltürdi;

Uning Öz həqqaniyliki Özini qollap qidamlıq kildi;—

¹⁷ U həqqaniyliki kalkan-sawut kildi,

Bexioja nijatlik dubulojisini kiydi;

Kisas libasini kiyim kildi,

Muhəbbətlik kizojinlikni ton kilip kiydi..

¹⁸ Adamlarning kilolanliri boyiqə, u ularoja kayturidu;

Rəqiblirigə kəhr quxüridu,

Düxmənlirigə ixlirini kayturidu,

Qət arallardikilərgimu u ixlirini kayturidu.

¹⁹ Xuning bilən ular oərbətə Pərwərdigarning namidin,

Künqikixta Uning xan-xəripidin kərkiidu;

Düxmən kəlkündək besip kirginidə,

Əmdi Pərwərdigarning Rohi uningoja kərxi bir tuojni kətürüp beridu;

²⁰ Xuning bilən Həmjəmət-Kutkuzojuqi Zionoja kelidu,

U Yakup jəmətidikilər arisidin itaətsizliktin yenip towa kilolanlaroja yekinxididu, — dəydu Pərwərdigar..

²¹ Mən bolsam, mana, Mening ular bilən bolojan əhdəm xuki, — dəydu Pərwərdigar —

«sening üstünggə konup turojan Mening Rohim, xundakla Mən sening aqzingoja kuyojan səz-kalamim bolsa,

Buningdin baxlap əbədil'əbədgigə öz aqzingdin, nəslingning aqzidin yaki nəslingning nəslining aqzidin hərgiz quxmaydu! — dəydu Pərwərdigar..

Kutkuzulojan Zionning parlak kələqiki

60¹ — Ornungdin tur, nur qaq! Qünki nurung yetip kəldi,

Pərwərdigarning xan-xəripi üstüngdə kətürüldi!

² Qünki kərangojuluk yər-zeminni,

Kapqara zulmət əl-yurtlarni basidu;

Birək Pərwərdigar üstüngdə kətürüldi,

Uning xan-xəripi seningdə kərinidu;

³ Həm əllər nurung bilən,

Padixahlar sening kətürülgən yoruklukung bilən mangidu.

⁴ Bexingni kətür, ətrapingoja karap bak;

Ularınq həmmisi jəm bolup yiojilidu;

Ular yeningoja kelidu, —

59:16 «Həm Pərwərdigar kərđi; həküm-həqikətning yoklukı Uning nəziridə intayin yaman bilindi» — Pərwərdigar Öz məmin bəndilirining duasini anglap ixkə kirixidu.

—«xunga uning öz biliki əzigə nijat kəltürdi» — okurmənlərnin esidə boluxi kərəkki, «Pərwərdigarning Biliki» Uning dunyaoja əwətidiojan Kutkuzojuqi-Məsihi, yəni «Pərwərdigarning kuli»dur. Demək, Israil əzining asiylıki, itaətsizlikini, əzlrining gunahka takabil turalmaydiojanlikini toluk ikrar kilip towa kilojan wəqıttə, «heq kutkuzojudək adəm bolmiojanda», Hudaning xan-xəripini əsligə kəltürüx üqün, xundakla amalsız kəlojan insanni kutkuzux üqün «Pərwərdigarning Biliki» nijatni elip muxu dunyaoja kelidu. Kutkuzux ixlirini u yalojuz ada kilidu; «heq adəm» uningoja yərdəm bərməydu. Yənə 53-babni kəring.

59:16 Yəx. 63:5

59:17 Əf. 6:17; 1Tes. 5:8

59:20 «Xuning bilən Həmjəmət-Kutkuzojuqi Zionoja kelidu, u Yakup jəmətidikilər arisidin itaətsizliktin yenip towa kilolanlaroja yekinxididu» — «Rim.» 11:26 kəring.

59:20 Yəx. 10:21,22; Rim. 11:26

59:21 «sening üstünggə konup turojan Mening Rohim» — əmdi muxu ayəttiki «sən» degən kim? Yukirikı 20-ayəttə «Həmjəmət-Kutkuzojuqi Zionoja kelidu» deyilgən. «Həmjəmət-Kutkuzojuqi» bolsa, 16-ayəttiki «Pərwərdigarning Biliki», yəni «Pərwərdigarning kuli»dur. Xühisizki, muxu səzlər uningoja, yəni Məsihgə deyilidu.

Ooqulliring yiraqtiin kelidu,
Kizliring yanpaxlaroqa artilip ketürüp kelinidu.

⁵ Xu qaşqda kərisən,
Kəzliring qaqnap ketidu,
Yürəkliring tipqəkləp, iq-iqinggə patmay kəlisən;
Qünki dengizdiki baylıqlar sən tərəpkə burulup kelidu,
Əllərnin mal-dunyaliri yeningoqa kelidu..

⁶ Top-top bolup kətkən təgilər,
Həm Midiyan həm Əfəhdiki taylaqlar seni qaplaydu;
Xebadikilərnin həmmisi kelidu;
Ular altun həm huxbuy elip kelidu,
Pərwərdigarning mədhıylirini jakarlaydu.

⁷ Kedarning barlıq qoy padiliri yeningoqa yiqilidu;
Nebayotning qoqkarlıri hizmitingdə bolidu;
Ular Mening qobul kiximioqa erixip qurbangahımoqa qikirilidu;
Xuning bilən güzəllik-julalıkmni ayan kilidioqan öyümni güzəlləxtürimən..

⁸ Kəptərhaniliriqqa kaytip kəlgən kəptərlərdək,
Uqup keliwatqan buluttək keliwatqan kimdu?

⁹ Qünki arallar Meni kütidu;
Xular arisidin ooqulliringni yiraqtiin elip kelixkə,
Əz altun-kümüxlirini billə elip kelixkə,
Tarxixniki kemilər birinqi bolidu.

Ular Hudaying Pərwərdigarning namioqa,
İsraildiki Muxəddəs Bolquqining yenioqa kelidu;
Qünki U sanga güzəllik-julalıq kəltürdi..

¹⁰ Yat adəmlərnin baliliri sepilliringni quridu,
Uların padixahliri hizmitingdə bolidu;
Qünki qəzipimdə Mən seni urdum;
Birəq xapaitim bilən sanga rəhim-məhribanlıq kərsəttim..

¹¹ Dərwaziliring hərdəim oquq turidu;
(Ular keqə-kündüz etilməydu)
Xundak kılqanda əllərnin baylıqlirini sanga elip kəlgili,
Uların padixahlirini aldingoqa yetəkləp kəlgili bolidu.

¹² Qünki sanga hizməttə boluxni rət kilidioqan əl yaki padixahlıq bolsa yokilidu;
Muxundak əllər pütünləy bərbar bolidu.

¹³ Mening muxəddəs jayimni güzəlləxtürüxkə,
Liwaning xəripi,
— Arqa, qarıqay wə boksus dərəhlirining həmmisi sanga kelidu;

60:5 Zəb. 34:4-9; Wəh. 21:26

60:7 «...Midiyan həm Əfəhdiki taylaqlar seni qaplaydu; Xebadikilərnin həmmisi kelidu; ... Edarning barlıq qoy padiliri yeningoqa yiqilidu; Nebayotning qoqkarlıri hizmitingdə bolidu» — 6-7-ayətlərdə deyilən yərləni həritidin kərüng. Pələstinni nıktə kılıp eytkəndə, «Midiyan» yirək jənubta, «Əfəh» Pars koltuqının xərkiy tərəpidə, «Xeba» Misirning jənubiy tərəpidə, «Kedar» həm «Nebayot» xərək tərəptə, yəni Ərəbistandiki qel-bayawanning ximalida. Xebadin sirt həmmisi bəlkim Ərəb qəbililiri.

60:9 «Tarxixniki kemilər birinqi bolidu...» — biliximizqə, qədimki zamanlarda üq «Tarxix» bar idi (həmmisi turning mustəmlilikiliri). Muxu ayəttiki «Tarxix» bəlkim İspaniyəni (Kanaandin yirək bolqan qərb iy tərəptə) kərsitidu; deməqki, ahırki zamanda Hudaning yolini tutqanlar jəhəndiki barlıq tərəplərdin Zionoqa qarap kelidu.

60:10 Yəx. 49:23

Xundak kılıp ayiojim turojan yərni xərəplik kılımən..

¹⁴ Seni harliojanlarning baliliri bolsa aldingoşa egilginiqə kelidu;
Seni kəmsitkənlərnin həmmisi ayiojingoşa bax uridu;
Ular seni «Pərwərdigarning xəhiri»,
«Israildiki Muxəddəs Boluquqining Zioni» dəp ataydu.

¹⁵ Sən taxliwetilgən həm nəprətkə uqriojanliqinğ üqün,
Heqkim zemininğdin etməgən;
Əmdilikə Mən seni mənngülük bir xan-xəhrət,
Əwlad-əwladlarning bir hursənliki kılımən..

¹⁶ Əllərninğ sütüni emisən,
Padixahlarning əmqikidin əmgəndək mehir-xəpkitigə erixsən;
Xuning bilən sən Mən Pərwərdigarni əzüngning Nijatkarinğ həm Həməjmət-Qutkuzoquqing,
«Yəkuptiki kudrət Igisi» dəp bilisən..

¹⁷ Misning ornioja altunni,
Təmürning ornioja kümüxnı əpkelip almaxturimən;
Yaojaqning ornioja misni,
Taxlarning ornioja tēmürni əpkelip almaxturimən;
Sening həkmliriniğni bolsa tinq-aramlik,
Bəgliriniğni həkkanıylik kılımən.

¹⁸ Zeminingda zorawanliqning heq sadasi bolmaydu,
Qegraliriniğ iqidə wəyranqilik wə həlakətmu yok bolidu;
Sən sepilliriniğni «nijat»,
Dərwaziliriniğni «mədhıyə» dəp ataysən.

¹⁹ Nə kuyax kündüzdə sanga nur bolmaydu,
Nə ayninğ julasi sanga yorukluk bərməydu;
Bəlki Pərwərdigar seninğ mənngülük nurung bolidu,
Sening Hudaying güzəl julalıqinğ bolidu.

²⁰ Seninğ kuyaxinğ ikkinqi patmaydu,
Eying tolunlukidin yanmaydu;
Qünki Pərwərdigar seninğ mənngülük nurung bolidu,
Həsərət-kəyojululuk künliriniğgə hatimə berilidu.

²¹ Seninğ həlkingning həmmisi həkkanıy bolidu;
Yər-zeminoja mənngügə igidarqilik kılıdu;
Ularınğ Meninğ güzəl julalıqimni ayan kılıxi üqün,
Ular Əz kolum bilən tikkən maysa,
Əz kolum bilən ixliginin bolidu..

²² Səbiy bala bolsa mingoşa,
Əng kiqiki bolsa uluq əlgə aylinidu,
Mənki Pərwərdigar bularni əz waqtida tezdin əməlgə axurimən.

60:13 «Liwaning xəripi, — arqa, kariojay wə boksus dərəhlirininğ həmmisi sanga kelidu» — Liwan degən jaydin hərhl qiraylık dərəhlər qikatti.

60:15 Yəx. 49:19; 54:1, 6, 7

60:16 «Əllərninğ sütüni emisən, padixahlarning əmqikidin əmgəndək mehir-xəpkitigə erixsən» — demək, Zion ahırqi zamanlardiki azab-okuətlərdin etüxi bilən (hərkanəq kəmsitixlər, eqmənlilik, nəprət həm ziyankəxlikkə uqriojaninğ keyin) ajiz bir səbiy balidək barlık «yat əllər»ning keyünüxliri həm qəmhorlukı bilən qongkur təsəlligə igə bolidu.

«Yəkuptiki kudrət Igisi» — muxu yərdə «Yəkup» həm Yəkupning əzi həm uning əwladliri Israilni kərsitidu.

60:16 Yəx. 43:3

60:21 Yəx. 29:23; 45:11; Mat. 15:13

Zionning parlak keləqiki — dawami
«Pərwərdigarning kuli»ning yənə bir sözi

61¹ «Rəb Pərwərdigarning Rohi mening wujudumda,
Qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsihligən.
U meni sunuq kəngüllərnə yasap səkəytixkə,
Tutkunlaroşa azadlikni,
Qüxəp qoyuloşanlaroşa zindanning eqiwetilidioşanlikini jakar laxkə əwətti;»
² Pərwərdigarning xapaət kərsitidioşan yilini,
Həm Hudayimizning kisaslik künini jakar laxkə,
Bərlək kayoşu-həsəət qəkkənlərgə təsəlli bərixkə meni əwətti..
³ Ziondiki həsəət-kayoşu qəkkənlərgə,
Küllərnə ornoşa güzəllikni,
Həsəət-kayoşuning ornoşa sürkilidioşan xad-huramlik meyini,
Oşəxlik-məyüslük roşining ornoşa,
Mədhiyə tonini kiydürüxkə meni əwətti;
Xundək kiliş ular «həkkənişlikning qong dərəhliri»,
«Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu,
Ular arkişlik uning güzəllik-julaliki ayan kilişidu..
⁴ Ular qədimki harabzarliklarni kaytidin kurişu,
Əşlidi wəyran kilişoşan jaylarni kaytidin tikləydu,
Harabə xəhərlərnə, dəwərdin-dəwərgə wəyranlikta yatқан jaylarni yengibaxtin kurişu;
⁵ Yaşə yurtluklar turoşuzulup, padiliringni bakişu;
Yatlarınə baliliri qoxqiliringlar, üzümqiliringlar bolidu.
⁶ Biraş silər bolsanglar, «Pərwərdigarning kaşinliri» dəp atilishlər;
Silər toşranglarda: «Ular Hudayimizning hizmətkariliri» deyilidu;
Oşukliringlar əllərnə baylikliri bolidu,

61:1 «Rəb Pərwərdigarning Rohi mening wujudumda, qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsihligən» — «məsihligən» yaşı «məsih kilişoşan» — muxu yərdə biz kaytidin bu ibarişə qüxəşə bərimiz, xundəkla «Məsih» toşruluk tohtilimiz. Hudaning yoyoruşu bilən İsrailoşa yengi bir padixah bəkitix üşün uning bəşioşa may şürtülüş kərek idi. Muxu murasim «Məsih kilişix» dəp atilip, xu qaoşdin baxlap muxu padixah «Hudaning məsih kilişini» dəp atilatti. Muşəddəs ibadəthanəninə hizmitini kilişoşan «kurbanlik kilişoşu» kaşinlarmu muxu hizmətkə kiritix üşün «məsih kilişixi» kərek idi. «Məsih kilişix» bəşidə pəyoşəmbərlərgimu ətküzülətti. Biraş muxu ayəttiki «məsih kilişix» zəytun meyi bilən əməş, bəlkə Hudaning Öz Muşəddəs Rohi bilən ətküzülüdu; insan təripidin ətküzülməydu, Hudaning Əzi ətküzüdu. «Pərwərdigarning kuli» toşrisidiki şəzlərnə yioşinqaklişoşanda, u «Padixah» (pütkül ələmningki), Pəyoşəmbər («şəzümmi aozşingəşa kuyimən») həm «Kutkuzoşuşi Kaşin»dur (gunahkarlar üşün əzini kurbanlik kilişu, gunahkarlar üşün dua kilişu). Xu üş wəşipini ada kiliş üşün u Hudaning Rohi bilən «məsih kilişixi» kərek idi. Muxu yərdin baxlap biz «Pərwərdigarning kuli»ni «Məsih» dəşən nam bilən qakirimiz. İsrailning 60- həm 61-babta kərsitilən bəhtining, əllərnə (İsrail arkişlik boləşən) bəhtiningmu həmmisi Məsihning kilişoşan ixişur.

61:1 Luşə 4:17,18,19,20

61:2 «Pərwərdigarning xapaət kərsitidioşan yili» — «Law.» 25-babta kərsitilən «burəşə (qeliş) yili», yəni «azadlik yili», yaşı «xadlik yili» bolsa «Pərwərdigarning xapaət kərsitidioşan yili»ni əldin'alə ayan kilişoşan «bəxəətlik bir rəşim» bolsa kərek.

—İnjil, «Luşə» 4:18-19ni kəşirəş.

61:3 «Pərwərdigar... Ziondiki ... küllərnə ornoşa güzəllikni, həsəət-kayoşuning ornoşa sürkilidioşan xad-huramlik meyini, oşəxlik-məyüslük roşining ornoşa, mədhiyə tonini kiydürüxkə meni əwətti» — kayoşu-həsəət bildürüş üşün, adəmlər küllərdə olturatti yaşı ularni pəxanişioşa şürtətti. Məsih bolsa «küllərnə ornoşa» huxallikni bildüridioşan mayni adəmnəş pəxanişioşa şürtidu. «mədhiyə toni» — muxu «ton» pütün bədənni oraydioşan qong bir kiyim bolup, bəlkəni həmma oşəxlik ketip, adəmnəş pütkül wujudidə Hudəşə mədhiyə oşux pəşda bolidioşanlikini kərsitidu. «Xundək kiliş ular «həkkənişlikning qong dərəhliri», «Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu» — yukişidiki 1:29-, 57:5-ayəttə, «qong dərəhlər» butpəşəşlik kilişidioşan jaylar idi. Həşir ular Hudəşə ibadət kilişini bildüridu.

61:4 Yəx. 58:12

Silər ularning xan-xərəplirigə ortaq bolisilər...

⁷ Horlinip, xərməndilikə qaloqininglarning ornioqə ikki həssə nesiwənglər berilidu;
Rəsua qilinoqanliqning ornioqə ular təksimatida xadlinip təntənə qilidu;
Xuning bilən ular zeminoqə ikki həssiləp igidarqilik qilidu;
Mənggüllük xad-huramliq ularningki bolidu..

⁸ Qünki Mən Pərwərdigar toqra həküm, həqikətni əzizləymən;
Keydürmə qurbanliq qilixta hərəkəndə bulangqilik wə aldamqilikqə nəprətlinimən;
Mən ularoqə həqikət bilən tegixlikini qayturup berimən;
Mən ular bilən mənggüllük bir əhdini tüzimən..

⁹ Xundək qilip ularning nəslining dangki əllər arisida,
Pərzəntlirining dangki həlqi-aləm arisida qikidu;
Uların kərgənlərinin həmmisi ularni tonup etirap qiliduki,
«Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata qiloqan nəsildir»..

Məsih yənə söz qilidu

¹⁰ — «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramliq dəp bilip xadlinimən,
Jenim Hudayim tüpəylidin huxallinidu;
Qünki toy qilidioqan yigit əzigə «kahinliq səllə» kiylawaləndək,
Toy qilidioqan qiz ləal-yaqutlar bilən əzini pərdazliqəndək,
U nijatliqning kiyim-keqikini manga kiydürdi,
Həkkəniyliq toni bilən meni pürkəndürdi..

¹¹ Qünki zemin əzining bihini qikəroqinidək,
Baq əzidə terilənlərnə ündürginidək,
Rəb Pərwərdigar ohxaxla barliq əllərinin aldida həkkəniyliqni həm mədhəyini ündüridu»..

61:6 «Biraq silər bolsanglar, «Pərwərdigarning kahinliri» dəp atilisilər» — oqurmənlərgə məlumki, «kahin»lar muqəddəs ibadəthanidiki xizmətqilər bolup, həlqlərgə wəkil bolup ularning hərhil qurbanliqlirini Hudaqə atap otta keydürgüqi idi. Buningdin sirt, Hudaning həqikət-həkümlirini əgətiş wəzipisi bar idi («Mal.» 2:7). Musa pəyoqəmbər dəwridə, Huda «Barliq həlqimni Əzümgə atap kahinlar qilimən» dəgənidi («Mis.» 19:6). Biraq həlqning kəpinqisi itaətsizlik bilən muxu wədidin məhrum boldi; pəqət «Lawi» dəgən qəbilidiki kahinliq rolni ətiyaləgənidi. Biraq muxu ayət bizgə ayan qiliduki, Hudaning əslidiki nixani həman əməlgə axurulidu. «silər ularning xan-xərəplirigə ortaq bolisilər» — yəki «Uların xan-xərəpliridin təntənə qilisilər».

61:6 1Pet. 2:5, 9; Wəh. 1:6; 5:10

61:7 «Horlinip, xərməndilikə qaloqininglarning ornioqə ikki həssə nesiwənglər berilidu» — «ikki həssə nesiwənglər» toqruluk yənə 40-bab, 2-ayətni kəring.

61:8 «keydürmə qurbanliq» — muxu hil qurbanliq pütün peti Hudaqə (toluq ibadət qilix üqün) atap keydürülati. Adəm (məyli bərgüqi, məyli kahin bolsun) qurbanliqning gəxidən heq yemətti. Əgər muxundək qurbanliq qiloqanda, birsə Hudadin bir zərriqini qalduroqan bolsa, bu «bulangqilik»qə barawər idi. Əmdi təwəndə, Huda Əzi insaniyətkə, Əz həlqigə məlum bir nərsini wadə qilip bərməqəqi bolsa, undakta u Əzining «keydürmə qurbanliq» toqrusidiki muqəddəs kanunioqə Əzi boysunoqənoqə ohxax, U bərgən nərsidə qilqə bir kəmlik hərgiz bolmaydu; U insaniyətkə wadə qiloqanliridin heqnərsini qaldurmaydu.

61:9 «Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata qiloqan nəsildir» — «Zəb.» 22:30-31ni kəring. Yüqiriki 59:21-ayəttə deyilgən «əhdə»gə asasan, Zionning nəsli «Məsih»ning Rohi həm söz-kalamioqə igə bolidu. Xübhəsiszki, muxu 8- həm 9-ayəttə xu əhdə, xundakla uning nətijəsi yənə kərsitilidu.

61:10 «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramliq dəp bilip xadlinimən... U nijatliqning kiyim-keqikini manga kiydürdi, həkkəniyliq toni bilən meni pürkəndürdi» — Məsih Hudaning Zion həm əl-yurtlarni kütquzuxitki xizmətni ada qilix üqün u təyyarlioqan kiyim-keqəknə qəbul qilidu. «Toy qilidioqan yigit» həm «toy qilidioqan qiz» bolsa, əlwəttə nəhayiti diqqət bilən ularning məhsus kiyimini kiyidu. Muxu kiyim pəqətlə muxu məqsət bilənla kiyilidu; ohxaxla Məsih «adəməni kütquzux üqün» huxallik bilən Huda bərgən məhsus kiyimni kiyidu. Muxu kiyim uning kim ikənlikini, nemə ix qiloqli kəlgənlikini kərsitidu; yəni nijat, mutlaq həkkəniyliqtin həm «kahinliq səllə» (yəni insan üqün dua qilixitki rol)din ibarəttur. Dunyada kim muxundək «kiyim» kiylawaləqan peti pəyda bolsa, hər bir əqli bar adam un Huda əwətkən Məsih dəp tonup yetixi kərek.

61:11 «Qünki zemin əzining bihini qikəroqinidək,... Rəb Pərwərdigar ohxaxla barliq əllərinin aldida həkkəniyliqni həm mədhəyini ündüridu» — muxu ix Məsihning yənə bir huxalliqning səwəbi — uning qilidioqan xizməti qoqum muwəppəqiyətlik bolidu; u nijatni insaniyətkə yətküzüp nuroqunlioqan kixilərnə gunəhtin kütquzidu.

Məsihning sөzining dawami

- 62**¹ — «Taki Zionning həkkanıyliki julalinip qaknap qikkuqə,
Uning nijati lawuldawatkan məx'əldək qikkuqə,
Zion üqün heq aram almaymən,
Yerusalem üqün hərgiz süküt kılmaymən;
² Həm əllər sening həkkanıylikingni,
Barlik padixahlar xan-xəripingni kəridu;
Həm sən Pərwərdigar Əz aqzi bilən sanga qoyidioqan yengi bir isim bilən atilisən,
³ Xundakla sən Pərwərdigarning kolidə turoqan güzəl bir taj,
Hudayingning kolidiki xahənə bax qəmbiriki bolisən.
⁴ Sən ikkinqi: «Ajraxkan, taxliwetilgən» dəp atalmaysən,
Zemining ikkinqi: «Wəyran kılip taxliwetilgən» dəp atlamaydu;
Bəlki sən: «Mening huxallikim dəl uningda!», dəp atilisən,
Həm zemining: «Nikahlanəqan» dəp atilidu;
Qünki Pərwərdigar səndin huxallik alidu,
Zemining bolsa yatlik bolidu..
⁵ Qünki yigit kizəqə baqlanəqandək,
Oqulliring sanga baqlinidu;
Toy yigiti kızdin xadlanəqandək,
Hudaying seningdin xadlinidu.
⁶ Mən sepilliringda kəzətkiləni bekitip qoydum, i Yerusalem,
Ular kündüzmu həm keqisimu aram almaydu;
I Pərwərdigarni əslətküqi boləqanlar, süküt kılmanglar!
⁷ U Yerusalemni tikligüqə,
Uni yər-jahanning otturida rəhmət-mədhıylərnıng səwəbi kıloquqə,
Uningəqə heq aram bərmənglar!..
⁸ Pərwərdigar ong kəli həm Əz küqi boləqan biliki bilən mundaq kəsəm iqtı: —
«Mən ziraətliringni düxmənliringgə ozuk boluxkə ikkinqi bərməymən;
Japə tartip ixligən yengi xarabnimu yatlarınıng pərzəntlıri ikkinqi iqməydu;
⁹ Ziraətləni orup yioqanlar əzlırila uni yəp Pərwərdigarni mədhıyləydu;
Üzümləni üzgənlər müqəddəs öyümning səynalırida ulardın iqidu».
¹⁰ — Ətünqlar, dərwazılardın ətünqlar!
Həlkning yolını tüz kılip təyyarlanglar!
Yolnı kətürənglar, kətürənglar;
Taxlarnı elip taxliwetinglar;
Həlk-millətlər üqün yol kərsitidioqan bir tuəqni kətürənglar..
¹¹ Mana, Pərwərdigar jahanning qət-yakılırioqə mundaq dəp jakarlıdi: —
Zion kıziəqə mundaq dəp eytkin: —
«Kərə, sening nijat-kutuluxung keliwatidu!
Kərə, Uning Əzi aləqan mukapiti Əzi bilən billə,

62:2 Yəx. 65:15

62:4 «Mening huxallikim dəl uningda!» — ibraniy tilidə «Hefzibah». «Nikahlanəqan» — ibraniy tilidə «Biyulah».

62:6 «Mən sepilliringda kəzətkiləni bekitip qoydum, i Yerusalem, ular kündüzmu həm keqisimu aram almaydu; i Pərwərdigarni əslətküqi boləqanlar, süküt kılmanglar!» — Məsih muxu «kəzətkilə»ni, yəni «Pərwərdigarni əslətküqilə»ni eziqə ohxax Zion üqün tohtimay dua kılix hizmitigə bekitkən. Ularning dualiri Əziningkigə ohxax bolidu (1-ayətni kərüng).

62:10 «Ətünqlar, dərwazılardın ətünqlar! Həlkning yolını tüz kılip təyyarlanglar! Yolnı kətürənglar, kətürənglar; taxlarnı elip taxliwetinglar» — yolnı, İsraildiki tarkilip kətkən, baxkə yurttlarda sürgün boləqanlar, xundakla Hudani izdigən musapırlar bilən billə Zionəqə kəlməkqi boləqanlar üqün təyyarlanglar, deməkqi bolsa kərək.

62:10 Yəx. 40:3; 57:14

Uning Özining in'ami Öziga ҳамrah bolidu..

¹² Wə həklər ularni: «Pak-muqəddəs həlk»,
«Pərwərdigar həmjəmətlik kılıp kütquzoqanlar» dəydu;
Sən bolsang: «Intilip izdalgən», «Həq taxliwetilmigən xəhər» dəp atilisən..

«Kəzətgilər» bir adəmning keliwatkanlıqini kəridu

63¹ «Bozrah xəhiridin qıkkən, üstibexi kənək kizil rənglik,

Kiyim-keqəkliri kəltis-karamət,
Zor küq bilən qol selip mengiwatqan,
Edomdin muxu yərgə keliwatkuqi kim?»
«Həkkəniylik bilən səzligüqi Mən,
Kütquzuxka küq-kudrətkə Igə Boloquqidurmən»..

² «Üstibexingdikisi nemixka kizil,
Kəndəksigə kiyim-keqəkliring xarab kəlgikini qəyliyüqiningkigə ohxap kəldi?»...

³ «Mən yaloquz xarab kəlgikini qəyliydim;
Bar əl-yurtlardin həqkim Mən bilən billə boləqini yok;
Mən ularni qəzipimdə qəyliydim,
Kəhərimdə ularni dəssiwəttim;
Ularınq kanlıri kiyim-keqəklirim üstigə qaqridi;
Mening pütün üstibexim boyaldi».

⁴ Qünki kəlbimgə kisas küni pükülgənidi,
Xundakla Mən həmjəmətlirimni kütquzidioqan yil kəldi».

⁵ Mən kərisam, yərdəm kıləudək həqkim yok idi;
Həqkimning kollimaydioqanlikini kərup azablinip kənglüm parakəndə boldi;
Xunga Əz bilikim Əzümgə nijat kəltürdi;
Əz kəhərim bolsa, Meni kollap Manga qidam bərdi».

⁶ Xuning bilən əl-yurtlarni qəzipimdə dəssiwətkənmən,
Kəhərimdə ularni məst kiliwəttim,
Qanlirini yərgə təküwəttim»..

62:11 «Kəra, sening nijat-kutuluxung keliwatidul... Uning Özining in'ami Öziga həmrəh bolidu» — ayətning ikkinqi kismioqə kərioqanda, munu «nijat-kutulux» bir xəhs, yəni Məsihning Əzidur; «Uning aloqan mukapiti» həm «Uning Özining in'ami» 10- həm 12-ayətkə kərioqanda dəl Əzi kütquzoqan «həlkim» həm «həlk-millətlər»din ibarəttur.

62:12 «Wə həklər ularni: «Pak-muqəddəs həlk»... dəydu» — «ular» dəl 10-ayətkə deyilgən, Zionoqə kəlməkqi boləqan «həlk» həm «həlk-millətlər»dur. «Sən bolsang: «Intilip izdalgən»,... dəp atilisən» — «sən» Zionning əzini kərsitidu.

63:1 «Həkkəniylik bilən səzligüqi Mən, kütquzuxka küq-kudrətkə Igə Boloquqidurmən» — ayətning aldinki kismidiki soaləqə jawab bərgüqi xübhəsiszki, 61:10-11-ayətkə «kəltis-karamət» kiyim-keqək kiyiwəloqan», Əzi (62-babta) kəzətgilərnə bəkitkən Məsihdur. Biraq uning kiyim-keqəkliri baxkığə kəringəqə, u yiraqtin keliwatqan qaoqda, ular uni toniyalmioqan. — «Bozrah» xəhiri toqruluk yənə 34-babni wə izahətlirini kəring.

63:2 «Üstibexingdikisi nemixka kizil, kəndəksigə kiyim-keqəkliring xarab kəlgikini qəyliyüqiningkigə ohxap kəldi?» — Məsih kiyiwəloqan kiyim əslidə «nijatning, həkkəniylikning» kiyimi (bəlkim ap'ək) boləqandin keyin, «Nemixka kizil bolup kəloqan» — dəp soraydu.

63:2 Wəh. 19:13

63:3 «Mən ularni qəzipimdə qəyliydim» — «ular» (nijatni rət kıləqan) yat əllərnə kərsitidu (6-ayətni kəring).

63:4 «Mən həmjəmətlirimni kütquzidioqan yili» — demək, Hudaning nijatini qəbul kıləqan bəndiliri muxu dunyadiki barlik bozək kılıxlardin, barlik ziyankəxlərdin azad kıləninip ərkən bolux waqtidur. Rəzillərnəng jazaləninixi bilən ular ərkən bolidu.

63:4 Yəx. 61:2

63:5 «Əz kəhərim bolsa, Meni kollap Manga qidam bərdi» — muxu səzlərgə kərioqanda, insanlarni jazalax Huda həm Uning Məsihi üqün kəngligə intayin eoqr kəlidioqan təs bir ixtur.

63:5 Yəx. 59:16

63:6 «Kəhərimdə ularni məst kiliwəttim» — bundək «məst kili»ni qüxinix üqün, 51-bab, 17-, 21-22-ayətlərnə yənə kəring. Həklərnəni məst kildioqan xarab «Pərwərdigarning kolidiki kəhərigə toloqan kədəh»teki «xarab»tur.

«Hudani əslətküqi kəzətqi»lərdin biri yənə dua kılıdu

⁷ «Mən Pərwərdigarning xəpkətliri toqruluk əslitip səzləymən;
Pərwərdigarning mədhiyəgə layiq kıləjanliri,
Uning rəhimdilliklirioja asasən,
Uning nuroqunliojan xəpkətlirigə asasən,
Pərwərdigarning bizgə kıləjan iltipatliri,
Israil jəmətigə iltipat kıləjan zor yaxxilikliri toqruluk əslitip səzləymən;

⁸ U ularni: — «Ular Mening həlkim,
Aldamqilik kılmaydiojan balılar» dəp,
Ularıning Kutkuzoquqisi boldi..

⁹ Ularıning barlık dərdlirigə Umu dərddax idi;
«Uning yüzidiki Pərixtsisi» bolsa ularni kutkuzəjan,
U Əz muhəbbiti həm rəhimdillik bilən ularni həmjəmətlik kılıp kutkuzəjan;
Axu kədimki barlık künlərdə ularni Əzigə artip kətürğən;..

¹⁰ Biraq ular asiylik kılıp Uning Mukəddəs Rohioja azar bərdi;
Xunga ulardın yüz örüp U ularning düxminigə aylinip,
Ularəja qarxi jəng kıldı..

¹¹ Biraq U: — «Musa pəyojəmbirim! Mening həlkim!» dəp əyni künlərnə əsləp tohtidi.
Əmdi Əz padisi boləjanlarni padiqiliri bilən dengizdin qikiriwaləquqi kəni?
Əzining Mukəddəs Rohini ularning arisioja turoquzup koyəquqi kəni?..

¹² Uning güzəl xərəplik biliki Musaning ong kəli arqilik ularni yetəkligüqi boldi,
Əzi üqün mənggülik bir namni tikləp,
Ular aldida sularni bəluwətküqi,

¹³ Ular ni dalada ərkin kezip yüridiojan attək,
Həq putlaxturmay ularni dengizning qongkur yərliridin ətküzgüqi kəni?..

¹⁴ Mallar jiləjoja otlaxka qüxkəndək,
Pərwərdigarning Rohi ularəja aram bərdi;
Sən Əzüng güzəl-xərəplik bir naməja erixix üqün,
Sən muxu yollar bilən həlqingni yetəkliding.

¹⁵ Ah, asmanlardin nəziringni qüxürğın,
Sening pak-mukəddəsliking, güzəllik-xəriping turojan makaningdin həlimizəja qarap bəq!
Kəni otluq muhəbbiting wə küq-kudriting!?
İqingni aqrıtixliring, rəhimdillikliring kəni?
Ular mənə kəlgəndə besilip kəldimu?..

¹⁶ Qünki gərəq İbrahim bizni tonumisimu,
Yəki Israil gərəq bizni etirap kılmisimu,
Sən həman bizning Atimiz;

63:8 «U ularni: — «Ular Mening həlkim, aldamqilik kılmaydiojan balılar» dəp, ularning Kutkuzoquqisi boldi» — muxu ayətlər Huda İsrailni Misirdin kutkuzup qıkarəjan wəqitni kərsitidu. Xu qəojni İsrailning «tuəquluxi», yəni «yengi bir həlk, yengi bir millət» boluxi dəp həsəbliəjili bolidu.

63:9 «Uning Pərwərdigarning yüzidiki Pərixtsisi» — muxu zat dəl Təwrat-zəburda kəp yərlərdə «Pərwərdigarning Pərixtsisi» dəp atilidu.

63:9 Kən. 7:7, 8, 9

63:10 «Biraq ular asiylik kılıp uning Mukəddəs Rohioja azar bərdi» — muxu səzgə kəriojanda «Hudaning Mukəddəs Rohi» qəqom Hudaning Əzidin (dəmək, HudaAtidin) ayrim bir xəhsdur.

63:10 Qəl. 14:11; Zəb. 78:56-59; 95:9-11

63:11 «Əz padisi boləjanlar» — Israil həlqi. «Əz ... padiqiliri» — xübhışizki, Musa pəyojəmbər, akisi Hərun həm aqisi Məryəm, xundakla bəlkim Yəxua pəyojəmbər idi.

63:13 Zəb. 105:37

63:15 Kən. 26:15

«Yəxaya»

Sən Pərwərdigar bizning Atimizdursən;
Əzəldin tartip «Həmjəmət-Qtıqzuşuqimiz» Sening namingdur..
¹⁷ I Pərwərdigar, nemixka bizni yolliringdin azduroşansən?
Nemixka Əzüngdin qorkuxtin yandurup kənglimizni tax kıloşansən?!
Kulliring üqün, Əz mirasing boləşan kəbililər üqün,
Yenimizəyə yenip kəlgəysən!
¹⁸ Muqəddəs həlqəng pəkət azəşinə wəqitlə təwəlikigə igə bolalıoşan;
Düxmənlimimiz muqəddəs jayingni ayaş asti kildi;..
¹⁹ Xuning bilən biz uzundin buyan Sən idarə kılıp bəkmioşan,
Sening naming bilən atilip bəkmioşan bir həlqtək bolup qaldıq!

Duaning dawami

64¹⁻² Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip,
Yərgə qüxkən bolsang idi!
Taoqlar bolsa yüzüŋ aldida erip ketətti! Mana muxundak boləşanda tuturukka ot yakqandək,
Ot suni qaynatkandək,
Sən namingni düxmənlinggə ayan kıləşan bolatting,
Əllər yüzüŋdinla titrəp ketətti!.
³ Sən biz kütmiğən dəhxətlik ixlarni kıləşan wəqtingda,
Sən qüxkəniding;
Yüzüŋdin taoqlar rastla erip kətti!.
⁴ Səndin baxka Əzigə təlmürüp kütənlər üqün ixligüqi bir Hudani,
Adəmlər əzəldin anglap bəkmioşan,
Kulakka yetip bəkmioşan,
Köz kərüp bəkmioşandur!.
⁵ Sən həkkaniylikni yürgüzüxni hursənlik dəp bilgən adəmnin,
Yəni yolliringda mengip, Seni seşinoşanlarning həjitidin qıkkıuqi həmrəhdursən;
Biraşq mana, Sən oşəşəptə boldung,
Biz bolsaq gunahəta bolduk;
Undak ixlər uzun boliwərđi;
Əmđi biz qtıkuzulamduq?
⁶ Əmđi biz napak bir nərsigə ohxax bolduk,
Kılıwatқан barlık «həkkaniyətlirimiz» bolsa bir əwrət latisioşila ohxaydu, halas;
Həmmimiz yopurmaktək hazan bolup kəttuk,

63:16 «gərşə İbrahım bizni tonumisimu, Yaki İsrail gərşə bizni etirap kılmisimu,...» — İbrahım həm İsrail (ularning ata-bowiliri) heli burunla aləmdin kətkənidi, əlwəttə. Muxu seşning mənisi, nawada atimiz İbrahım yaki İsrail (yəni Yaqup) muxu aləmdə tehi turoşan bolsa, bizning naqar əşwalimizni, əhləşizlikimizni, pəzilətsizlikimizni kərüpla intayin bizaş bolup: «Muxu həlq bizning əwladimiz bolmisa kərək» — dəp bizləni etirap kılmaslıki mumkin, deməkqi.

63:18 «Düxmənlimimiz muqəddəs jayingni ayaş asti kildi» — Yəxayaning əmrində Hudaning muqəddəs ibadəthanisi tehi məwjut idi. Xuning bilən pəyoşəmbər bu bəxarəttə əzidin keyinki bir dəwrni kəzdə tutқан boluxi kərək. Yerusalemdiki xu ibadəthana miladiyədin ilğiriki 586-yılı wəyran kılındi. Bəxarət muxu wəqədin keyinki dəwrning bolidoşan həssiyatlırini, arzu-hiyallirini həm dualirini kərsətsə kərək.

63:18 Zəb. 74:3-8

64:1-2 «Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə qüxkən bolsang idi! Taoqlar bolsa yüzüŋ aldida erip ketətti!» — baxka birhil təşjimi: «Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə qüxsəŋ iding! Taoqlar bolsa yüzüŋ aldida erip ketətti!».

64:3 «Yüzüŋdin taoqlar rastla erip kətti!» — İsrailar Misirdin qıkkəndin keyin, Huda ularəyə Musa pəyoşəmbər arqılık muqəddəs kanun-pərmanlırini bərgən wəqtdə, Sinay taoqlıri xundakla erip kətti. Yəxaya pəyoşəmbər bəlkim muxu ixlarni kəzdə tutidu.

64:4 Zəb. 31:19,20; 1Kor. 2:9

Kəbihliklirimiz xamaldək bizni uqurup taxliwətti..

⁷ Sening namingni qakirip nida kılöuqu,
İltipatingni tutuxka kızıoaloqu heq yaktır;
Qünki Sən yüzüingni bizdin kaqurup yoxurdung,
Kəbihliklirimizdin bizni solaxturoquzdung.

⁸ Birak hazır, i Pərwədigar, Sən bizning Atimizdursən;
Biz seqiz lay, Sən bizning sapalqimizdursən;
Həmmimiz bolsak kılungda yasaloandurmiz;

⁹ I Pərwədigar, bizgə karatқан oqızıpingni zor kılmiqaysən,
Kəbihlikni mēnggüiqə əsləp yūrmigin;
Mana, karioqin, həmmimiz Sening həkkingdurmiz!.

¹⁰ Mukəddəs xəhəriling janggal,
Zionmu janggal bolup kaldı;
Yerusalem wəyran boldı;

¹¹ Ata-bowimiz Seni mədhıyiləgən jay,
Pak-mukəddəslik, güzəl-parlaklık turaloqusi boləgən əyimiz bolsa ot bilən keyüp kül boldı;
Kədir-kımmətlik nərsilirimizning həmmisi wəyran kılıwetildi..

¹² Muxu ixlar aldida Əzüingni qətkə alamsən, i Pərwədigar?

Süküt kılıp turamsən?

Bizni boluxiqə har kılıp uriwerəmsən?»

Hudaning duaqa bərgən jawabi «Yengi ixlar», yengi asman-zemin

65¹ Əzəldin Meni izdimigənlərgə Meni sorax yolini aqtim;
Mən Əzümgə intilmigənlərgə Əzümnı tapkuzdum.

Mening namim bilən atalmioqan yat bir əlgə Mən: — «Manga qara, Manga qara» — dedim.

² Birak yaman yolda mangidioqan,
Əzining pikir-hiyalioqa əgixip mangidioqan,
Asiylik kılöuqu bir həkəkə bolsa Mən kün boyi kolumni uzitip intilip kəldim..

³ Yəni baqlarda kurbanlik kılıp,
Uları hixlik supilar üstidimu kəydürüp,
Kəz aldimdila zərdəmgə tegidioqan bir hək;

⁴ Ular kəbrilər arisida olturidu,
Məhpiy jaylardimu tünəp olturidu;
Ular qoxka gəxini yəydu,

64:6 Zəb. 90:5-8

64:9 Zəb. 79:8

64:11 «...Pak-mukəddəslik, güzəl-parlaklık turaloqusi boləgən əyimiz bolsa ot bilən keyüp kül boldı» — muxu ayattiki «əyimiz» mukəddəs ibadəthana, əlwəttə. «Əy» degən sözning ixtililixi bolsa, Hudaning əsli ularning arisida (ibadəthanisida) turoqanlıqını təkitləydu. «Kədir-kımmətlik nərsilirimiz»ning əng esili bolsa yənıla ibadəthanidiki buyum-jabduklar boləganidi.

—Babilliklərninğ Yerusalemnı, jümlidin mukəddəs ibadəthanini wəyran kıləqanlıqı bəlkim muxu bexarəttin keyinki 100 yıl ətrapidə boldı (miladiyədin ilğiriki 586-yili). Muxu ayəttə, pəyoqəmbər (63:15-19-ayətlərdiki əhwaləqa ohxax) əzi axu dəwrdə turoqandək səz kılıdu; u axu dəwrdikilərgə wəkil bolup dua kılıdu.

65:2 «yaman yolda mangidioqan...» — ibraniy tilida «yahxi əməs yolda mangidioqan...».

65:3 «Ular... baqlarda kurbanlik kılıp, uları hixlik supilar üstidimu kəydürüp...» — baqlar pat-pat «Baal» degən butka qokunidioqan jaylar bolup qalattı. Kurbanlıqını bolsa pəkət ibadəthanidila kılsa bolattı; uningdin bəxka «kurbangah»larnı pəkət taxlar yaki tupraq katarlık təbiy materiyyallardinla yasıqili bolattı. «Uları hixlik supilar üstidimu kəydürüp...» — yaki «huxbuynı hixlik supilar üstidimu kəydürüp...».

Қазан-қақилirida ҳәрқандақ yirginglik нәрsilәрning xorpisi бар.

⁵ Ular: «Өзүң билән бол,

Manga yekîn laxkuqi bolma;

Qünki mən səndin pakmən» — dəydu;

Muxular dimioqimoja kiringan is-tutak,

Kün boyi əqməy turidiŋan ottur!

⁶⁻⁷ Mana, Mening aldimda pütüklük turiduki: —

Mən süküt qılıp turmaymən — deydu Pərwərdigar —

Balki ham silarning kabihlikliringlarni,

Xundakla taq qokkilorida isrik yakkan,

Dənglər üstidimu Meni həqarətligən ata-bowilirlarning kəbihliklerini birlikdə qayturimən,

— Xularni öz kuqaklirioqa kayturimən;

Bərhək, Mən ilgiriki kıləjanlırını öz kuqaklırıəja əlqəp kəyturimən.

⁸ Pærwærdigar mundak dəydu: —

Sapaq üzümning «sarkindi xirnə»si kərüngəndə,

Həklərlərin: «Üni qəyliwetip wəyran kilmisun, qünki uningda bərikət turidu» deginidək,

Mən öz kullirimning səwəbidinla xundak qilimənki,

Ularning həmmisini wəyran q lmaym n..

⁹ Xundak kılıp Mən Yakuptin bir nəsilni,
Yəhudadinmu taşliriməyə bir igidarni qikirimən;

Xuning bilən Mening tallıqanlirim zeminəyə igə bolidu,

Mening qullirim xu yərdə makanlixidu.

¹⁰ Meni izdigən həlkim üqün,

Xaron bolsa yənə qoy padilirioğa kətan,

Ahor bolsa kala padilirioqa konaloqu bolidu.

¹¹ Birak, Pərwərdigarni taxlap,

Mukəddəs teqimni untuquqi,

«Tələy» degən but üçün dastihan saloquqi,

«Təkdir» degən but üqünmu əbjəx xarabni kuyup qagilarni tolduroquqisilər.

65:4 «ular kəbrilər arisida olturidu, məhpiy jaylardimu tünəp olturidu» — muxu kixilərnin mazarlarda, «məhpiy jaylarda» olturup tünəxtəti məqsiti, xübhizixi, «ata-bowilərnin rohləri»oqə də qilip ələlixixi, xundəklə jin-xəytənlər bilən ələlixixi idi. Əlxlərnin rohləri bilən ələkə kixiləxə urunux Təwrəttə kə'iy mən'i kilinidu.

65:6-7 «silærning købihlikliringiarni, xundakla taq qokkilorida isrik yakkān, dēnglār üstidimu Meni hākārätligēn atabowiliringlarning købihliklirini birlikte kayturimu» – taqlarning qokkiliri yaqī dēnglār pat-pat butka qokunidiqān jaylār bolup kalatī. Xuning bilēn Mäsa pəyğəmbər taq yaqī dēnglār üstidä kurbānlik kılınınu mən'ni kılōqān. Ayəttä kərşitilēn muxu kılınıxliri, xühüsihi, butpərsālik idi. «Barhək, Mən ilgiriki kılōqānlirini ēz kuqānkilōqān eləqə kayturimu» –

baxka birhil tarjimisi: «Barhak, ularning kilolanirini oz kuqaklirioja kayturuwetix Mening biringi iximdur».

65:8 «Sapak üzümming «sarkindi xirnäsi kerüngüda, haqlarning: «Üni qayliwetip wayran kilmisun, qünki uningda bərikət turidu» deginadik,...» – Kanaanda (Pələstində) üzümdin «əzi qıqqan» xirnä bolsa intayin ətiwarlarab; səwəbi, uningdin xilidinqin xarab intayin meziilik bolıdu. Xunga məlum bir sap üzümdin muxu «sarkindi xarab» qıqqanlıki baykalsa, u bakka üzüm sapaklıri bilən koxup qayliwetilməydu, «xirnä qıqquq» ayrim koyulidu. Xuning bilən Huda Əzizə sadıq bolqan «qaldırlar» İsrailda bar bolsila, uların yokaqmaydu. Biz yuxırıkı bəlbardin bilimizki, muxu «igidar» nəsıl (9-avət) dəl «Pərwərdigarning kuli»ningki, yəni Məsihinin nəsıdır.

65:9 «Mən Yəqubtin bir nəsilini, Yəhudadınmu təqlirimoğa bir igidarni qığırımən» — demək, Huda «qəldisi»din, özige sadik yengi bir dəwrni qığiridu, ularni «müqəddəs zəmin»oğa ige kılıdu.

65:10 «Xaron bolsa yənə koy padiliriqə kətan, Ahor bolsa kala padiliriqə kənaləqı bolidu» — Xaron bolsa Paləstinning qərɁb tərɁpidə, əslı inətin mənɁbət jay idi. Xu rayon bəlkim Asuriyə (həq̃m keynıki Babiliklarning) bulangqıqlıqı tıyıpıdın kəqasılıq kətkən boluxı mummın. Ahor bolsa xərkiy tərəpə bolup əqəq mənɁbət əmäs idi. İsrailar Ahorda Hudaəqə kəttik; asiylıq kıləqanıdı (Tawratkiki «Yaxua» 7-babı kərıng). Bırəq həzır u Xadaning lənıtiğə uqırımay, mənɁbət bolup ketidu. Paləstındiki bu ikki jay həq̃m arilikidiki bərlik Paləstin zeminliri qərɁbtin-hərəqkəqə pütünləy əslığə kətkürilidu, bəlki tehimu awat əhwaləqə kəltürilidu, dəkəqki.

65:11 «Tələy» — (ibranıy tilida «Gad» deyildi) Suriyədəki bir but. «Təkdir» — yənə bir but — əslı ibranıy tilida «məniy»; buning mənisı «təkdir» «təksimat, sanılıx» idi.

¹² Mən silərni kiliqqa «təkdir» kildim,
Silərning həmminglar kirojinqilikta bax egisilər;
Qünki Mən qakirdim, silər jawab bərmidinglar;
Mən söz kildim, silər kulak salmidinglar;
Əksiqa nəzirimdə yaman bolojanni kiliwatisilər,
Mən yaqturmaydijanni tallioqansilər.

¹³ Xunga, Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Mana, Mening kullirim yəydu,
Silər aq qalisilər;

Mana, Mening kullirim iqudu,
Biraq silər ussuz qalisilər;
Mana, Mening kullirim xadlinidu,
Silər xərməndilikdə qalisilər;

¹⁴ Mana, kenglidiki xad-huramliqtin kullirim nahxa eytidu,
Silər kengüldiki azabtin zar-zar yioqlaysilər,
Roh-qəlb sunuqluqidin nalə-pəryad kətürisilər.

¹⁵ Isminglarni Mening tallioqanlirimojə lənət boluxqa qaldurisilər.

Rəb Pərwərdigar seni öltüridu,
Həm uning kullirioja baxqa bir isimni koyup beridu.

¹⁶ Xuning üqün kimki özigə bir bəhtni tilisə,
«Amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu;
Kimki kəsəm iqməkqi bolsa,
Əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən kəsəm iqudu;
Qünki burunkı dərd-ələmlər untulojan bolidu,
Qünki ularni közümdin yoxurdum..

¹⁷ Qünki qaranglar, Mən yengi asmanlarni wə yengi zeminni yaritimən;
Ilgiriki ixlar heq əslənməydu,
Həttə əskə kəlməydu.

¹⁸ Əksiqa silər Mening yaritidiojanliqimdin huxallininglar;
Mənggügə xad-huramliqta bolunglar,
Qünki Mən Yerusalemnı xad-huramliq,
Uning həkini huxalliq bərgüqi kılıp yaritimən.

¹⁹ Özümmu Yerusalemdin xad-huramliqta bolimən,
Xundakla Öz həkımdin huxallinimən;
Uningda nə yioja awazi,
Nə nalə-pəryadlar ikkinqi anglanmaydu;..

65:16 «Xuning üqün kimki özigə bir bəhtni tilisə, «amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu» — Hudaning Öz kullirioja bərgən wədilirini (8-14-ayattiki) əməlgə axurojanliqini kərgən həkələr Hudani bolsa «Amin» degüqi Huda (yaki «Amin»ning Igisi Huda), yəni məmin bəndilirining dualirini anglaydijan Huda, dəp bilidu. «Amin» degən sözning toluq mənisi toqıruluq «Təbirlər», xundakla «2Kor.» 1:20nimu kəriung. «Kimki kəsəm iqməkqi bolsa, əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən kəsəm iqudu; qünki burunkı dərd-ələmlər untulojan bolidu, qünki ularni közümdin yoxurdum» — Hudaning səltənətidə bolojanlar burunkı (bolupmu öz gunahlıri tüpəylidin pəyda bolojan) dərd-ələmlərni esigə kəltürməydu; qünki Huda Əzi ularning gunah-səwənliklirini untulojan bolidu.

65:19 Özümmu Yerusalemdin xad-huramliqta bolimən, xundakla Öz həkımdin huxallinimən; uningda nə yioja awazi, nə nalə-pəryadlar ikkinqi anglanmaydu» — «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» toqıruluq azrak tohtitayli. İnşildiki «Wəhiy» degən qisimoja asasen bilimizki, Məsih muxu dunyada ming yil həkümranlıq kılıdu. Xu həkümranlıqıdiki əhwal Yəxaya pəyojəmbərning bexaritudak bolidu. U tehi ahirki «yengi asmanlar, yengi zemin» əməs; qünki muxu ayətlərgə kəriqanda, əlüm degən ix (məyli adəmlər uzun əmürlük bolsimu) tehi məwjut; gunah tehi məwjut; [ahirki «yengi asmanlar, yengi zemin» mənggülik bolidu; ular da əlümmu yok, gunah yok. İnşildiki «Wəhiy» 21-22-bablarni kəriung, Məsih muxu dunyada ming yil həkümranlıq kılıdijan «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» bizning mənggülik «yengi

²⁰ Uningda yənə birnəqqə künlik qaqrap kətkən bowak bolmaydu,
Yaki waḳti toxmay waḳitsiz kətkən boway bolmaydu;
Yüz yaxḳa kirgən bolsa «yigit» sanilidu,
Xuningdəḳ gunahḳar yüz yaxḳa kirip olgən bolsa «Hudaning lənitigə uqrioḳan» dəp ḥesablinidu..

²¹ Ular öylərnə salidu, ularda turidu;
Ular üzümzarlarni bərpa ḳilidu, ulardin mewə yəydu;
²² Ular yasioḳan öylərdə, baxḳa birsi turmaydu;
Tikilgən üzümzarlardin, baxḳa birsi mewə elip yeməydu;
Qünki ḥəḳimning künliri dərəḥning ömridəḳ bolidu;
Mening tallioḳanlirim özliri öz ḳoli bilən yasioḳanliridin öz ömridə toluk bəḥrimən bolidu..

²³ Ularning ḳiloḳan əmgiki bikaroḳa kətməydu;
Yaki ularning baliliri tuquloḳanda keləḳiki tooḳruluk wəḥimə məwjut bolmaydu;
Qünki ular Pərwərdigar bəht ata ḳiloḳan nəsilbur,
Ularning pərzəntlirimu xundəḳ..

²⁴ Wə xundəḳ boliduki,
Ular nida ḳilip qəḳirmastinla,
Mən ijabət ḳilimən;
Ular dua ḳilip səzləwatḳinidila,
Mən ularni anglaymən.

²⁵ Bərə ḥəm pəḳlan bilən billə ozuḳlinidu;
Xir bolsa kalidəḳ saman yəydu;
Yilanning rizḳi bolsa topa-qangla bolidu.
Mening muḳəddəs teoḳimning ḥəmmə yeridə ḥəq ziyənkəḳlik bolmaydu;
Ḥəq buzoḳunḳilik bolmaydu, dəydu Pərwərdigar..

Hudaning jawabi — dawami

66¹ «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Asmanlar Mening təhtim,
Zemin bolsa ayaḳliriməḳa təhtipərimdur,
Əmdi Manga ḳandəḳ əy-imarət yasiməḳqisilər?

---

asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ning ḳandəḳ bolidioḳanḳini qüxiniximizgə zor yardım beridu; bu ikkisinin ohxax yərliri kəp (məsilən, ḳorḳunq, dər-dələm yəḳitiloḳanḳi); Huda zamanlarning əng ahirida ming yillik «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ni mənḡgölük «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ə aylanduridu.

–Məsiḥning ming yillik səltənitə tooḳrisida «Təbirlər»nimu kərüng.

65:20 «Xuningdəḳ gunahḳar yüz yaxḳa kirip olgən bolsa «Hudaning lənitigə uqrioḳan» dəp ḥesablinidu» — adəmlərnin kəpinḳisi nahayiti qong yaxtila əlideoḳan boləḳəḳa, «yüz yaxta olgən» bolsa, pəḳətlə «nahayiti bir yigit» dəp ḳarilidu; ḥəḳlər uning gunah ḳiloḳanḳini bilip ḳalsa, uni «xunqə yax turupla olgən, qəḳum Hudaning lənitigə uqrioḳan bolsa kerəḳ» dəp ḳaraydu.

65:22 «Ular yasioḳan öylərdə, baxḳa birsi turmaydu; tikilgən üzümzarlardin, baxḳa birsi mewə elip yeməydu» — ibranii tilida «ularning ḳuruluḳlirida baxḳılar turideoḳan, ularning tikkinidin baxḳılar yəyideoḳan ḥəḳət bolmaydu». «dərəḥning əmri» — əlwəttə intayin uzun bolidu; dərəḥning əzi intayin muḳim, puhta yaxaydu; səzlər muxu jəḥətnimu iḳigə əlsa kerəḳ. «...əz ḳoli bilən yasioḳanliridin öz əmridə toluk bəḥrimən bolidu» — ibranii tilida «əz ḳoli bilən yasioḳanliri əzi upraydu» — deməḳ, pütün əmridə toluk ixlitidu.

65:23 «Qünki ular Pərwərdigar bəht ata ḳiloḳan nəsilbur» — yaki «qünki ular Pərwərdigar bəht ata ḳiloḳan (zat)ning nəsilbur». Muxu təḳjimişi tooḳra bolsa «Pərwərdigar bəht ata ḳiloḳan (zat) Məsiḥni kərsətkən bolidu, əlwəttə.

65:25 «Yilanning rizḳi bolsa topa-qangla bolidu» — Eren bəḳḳisida Huda yiləḳəḳ: «Topa-qangni yəysən» deḡən ləḳətni qüxürgənidi. Biraḳ ḥəzir uning yəḡənliri pəḳət topa-qang bolidu; u ḥəq adəm yaki baxḳa ḥəywəḳəḳə ziyən yətküzəlməydu.

65:25 Yəx. 11:6, 7, 8, 9; Mat. 18:3

Manga qandak yər aramgah bolalaydu?..

² Bularning həmmisini Mening qolum yaratkan, ular xundak boləjaqkila barlikka kəlgən əməsmidi? — dəydu Pərwərdigar, —

Lekin Mən nəzirimni xundak bir adəmgə salimən:

— Məmin-kəmtər, rohi sunuk,

Səzlimni angliəqanda qərkəp titrək basidiəqan bir adəmgə nəzirimni salimən.

³ Kala soyoəqan kixi adəmnimu əltüridu,

Kəzini kəurbanlik kiliəqan kixi itning boynini sundurup əltüridu;

Manga hədiyə tutkuqi qoxka kəninimu tutup bərməkdədir;

Duasini əslitəxə huxbuy yakkuqi məbudkimu mədhəyə əkuydu;

Bərhək, ular əzi yakturidiəqan yollirini talliəqan,

Kəngli yirginlik nərsiliridin hursən bolidu..

⁴ Xunga Mənmə ularning külpətlirini tallaymən;

Ular dəl qərkidiəqan wəhimiləni bəxiəqə qüxürimən;

Qünki Mən qəkiroəjinimda, ular jawab bərmidi;

Mən səz kiliəjinimda, ular kulək salmidi;

Əksiəqə nəzirimdə yaman boləqanni kildi,

Mən yakturmaydiəqanni tallidi»..

⁵ «I Pərwərdigarning səzi aldida qərkəp titrəydiəqanlar,

Uning deəginini anglanglar: —

«Siləni namiməqə sadik boləqanlikənglar tüpəylidin qətkə kəkəqanlar bolsa,

Yəni silərdin nəprətlinidiəqan kərinəxlirənglar silərgə: —

«Kəni Pərwərdigarning uluəqluki ayan kiliənsun,

Xuning bilən xadlikənglari kəreləydiəqan bolimiz!» — dedi;

Birək xərməndilikə qəloəqanlar əzliri bolidu..

⁶ Anglanglar! — xəhərdin kəlgən qukan-sürənlər!

Anglanglar! — ibadəthanidin qikəqan awazni!

Anglanglar! — Pərwərdigar Əz düxmənlikigə yamanliklərinini kəyturuwatidu!».

Israilning yəngidin tuəqluxi

⁷ — Toləqiki tutmayla u boxinidu;

Aəqliki tutmayla, əql bala tuəqidu!.

⁸ Kimning muxundak ix toəqruluk həwiri bardu?

66:1 «Zemin bolsa ayaəqliriməqə təhtipərimdur» — «təhtipər» padixah təhtkə olturoəqanda ayaəqlirini dəssətkən kiəqik orunduk.

«Əmdi Manga qandak əy-imərat yəsiməkəsisilər? Manga qandak yər aramgah bolalaydu?» — birinqi ayət bəlkim Hudaning 64-bab, 11-ayəttiki soəloəqə beridiəqan əsasiy jawabi. Huda «ibadəthana»ni anqə muhim dəp kərimisimu, insanlar Əzigə ətap saləqan ibadəthanini qəqum kəmsitidu degili bolmaydu (20- həm 2-ayətkə kəriəqanda, kəlgüsidiki «ming yillik səltənitidə» bir «mukəddəs ibadəthana» bolidu; bərkə Hudaning nəziri (2-ayətkə əsasən) həqəqandak əy-iməratə əməs, bəlkə Əzidin qərkidiəqan məmin bəndiliridə turidu.

66:1 1Pad. 8:27; 2Tar. 6:18; Ros. 7:48,49; 17:24

66:3 «Kala soyoəqan kixi adəmnimu əltüridu, ... duasini əslitəxə huxbuy yakkuqi məbudkimu mədhəyə əkuydu; bərhək, ular əzi yakturidiəqan yollirini talliəqan, kəngli yirginlik nərsiliridin hursən bolidu» — muxu ayəttiki kixilər kərinüxtə Hudaəqə ibadət kiliədu; ular kala-kəzini soyup kəurbanlik kiliədu, «axlik hədiyə» kiliədu, huxbuynimu Hudaəqə ətap yakkiədu; bərkə bundak kiliəxliri bilən təng ular kətililik kiliədu, hurəpiy ixlərinini kiliədu (itning boynini sundurux), butlarəqə qəqənuəp hərəm kəurbanliklərinimu kiliədu.

66:4 Pənd. 1:24; Yəx. 65:12; Yər. 7:13

66:5 Yəx. 5:19

66:6 «Anglanglar! — xəhərdin kəlgən qukan-sürənlər! Anglanglar! — ibadəthanidin qikəqan awazni! Anglanglar! — Pərwərdigar Əz düxmənlikigə yamanliklərinini kəyturuwatidu!» — bu bəxərat Yəxayaning kəyinki dāwridiki Yərusəlem, jümlidin ibadəthanəning wəyan kiliəninini (milədiyədin ilgiri 586-yili) həm bəlkim ahirki zamanlardiki əhəpə kətidəqan bir iənimu kərsitidu.

66:7 Wəh. 12:1-6

Kim muxundaq ixlarni k r p baqqan?

Zemin bir həlkni bir k n iqidila tuojidioqan ix barmu?

D kik  iqidila bir əlning tuq luxi mumkinmu?

Q nki Zionning  mdila tolojqik  tutuxioqa, u o qul balilirini tuq dil.

⁹ Birsini boxinix h litig  k lt rg n bolsam, Mən balini qik ro uzmay k lamtim? — d ydu Pərwərdigar,

Mən  z m tuojduruoqi tursam, baliyat kuni etiwet mdim n? — d ydu Hudaying.

¹⁰ Yerusalem bilən bill  xad-huramlikta bolunglar;

Uni s yg qil r, uning  q n huxallininglar!

Uning  q n kayoşu-həsrət q kk nl r,

Uning bilən bill  xadlik bilən xadlininglar!

¹¹ Q nki silər uning t s lli beridioqan  mq kliridin emip k na tlinisil r;

Q nki silər k no uq  iqip qik sil r,

Uning xan-xəripining zorlukidin k ngl nglar hursən bolidu..

¹² Q nki Pərwərdigar mundaq d ydu: —

Mən uningo a tax an dəryadək aram-hatirjəmlikni,

Texip kətkən  kimd k əllərning xan-x r plirini sunup berimən;

Silər emisil r,

Silər yanpax a elinip k t r tilisil r,

Et kt   kilitilisil r..

¹³ Huddi ana balisio a t s lli b rg nd k,

Mən xundaq sil rg  t s lli berim n;

Sil r Yerusalemda t s llig  ig  bolisil r.

¹⁴ Sil r bularni k rg nd  k ngl nglar xadlinidu,

S ng kliringlar yumran ot-q pt k yaxnap ketidu;

Xuning bil n P rw rdigarning k li  z k llirio a ayan k linidu,

U d xm nlirig  k hrini k rsitidu.

¹⁵ Q nki o  zipini k hr bil n,

T nbihini ot yalk nliri bil n q x r xi  q n,

Mana, P rw rdigar ot bil n kelidu,

U j ng harwiliri bil n k yund k kelidu.

¹⁶ Q nki ot bil n h m k liq bil n P rw rdigar barlik  t igilirini sor k k lip jazalaydu;

P rw rdigar  lt rg nl r nuro un bolidu.

¹⁷ «Bao qilar»  a kirix  q n pakizlinip,

 zlrini ayrim tutup,

Otturida turo uqining gepig  kirg nl r,

Xundaqla qox a g xini, yirginqlik bolo anni, j mlidin qax anlarni y y dioqanlar bolsa jimisi t ng t g xidu — d ydu P rw rdigar..

¹⁸ Q nki ularning k lo anliri həm oylio anliri Mening aldimdidur;

Bir k barlik əllər, h mm  tilda s zl y dioqanlarning yioqlidioqan wa ti kelidu;

66:8 «Kimning muxundaq ix to jruluk həwiri bardu? ... Zemin bir həlkni bir k n iqidila tuojidioqan ix barmu? D kik  iqidila bir əlning tuq luxi mumkinmu? Q nki Zionning  mdila tolojqik  tutuxioqa, u o qul balilirini tuq dil» — muxu 7- həm 8-ay tt  eytilo an ixl r bir kla Yerusalemning wayran k linixidin (6-ayət) ahirki zamanda «Zion-israil towa k lip yengidin tuq luxi» əməlgə axurulup, ularning Hudaning aldidə h kik y « z həlkim» boluxio a atlap  tidu.

66:11 «uning xan-xəripining zorlukidin k ngl nglar hursən bolidu» — bax a birhil tərjimisi: — «uning x r plik bao ir-k ksidin k ngl nglar hursən bolidu».

66:12 Y x. 49:22; 60:4

66:17 ««Bao qilar»  a kirix  q n pakizlinip,...» — bəlkim butpərəslik h r k tlirig  k tnixix  q n, muxu «pakizlinix» i lrini k lidu. «Otturida turo uqi» — bəlkim butp r slik a yet kqlik «pir» rolini alo uqi.

Xuning bilən ular kelip Mening xan-xəripimni kəridu;

¹⁹ Wə Mən ularning arisida bir karamət bəlgini tikləymən;

Həm ulardin qeqip kutuloqanlarni əllərgə əwətimən;

Nam-xəhritimni anglimioqan, xan-xəripimni kərüp bəkmioqan Tarxixqa, Liwiyəgə, okyaqiliqta dangki qikqan Ludqa, Tubal, Gretsiyəgə həm yirək qətlərdiki arallarqa ularni əwətimən;

Ular əllər arisida Mening xan-xəripimni jakarlaydu..

²⁰ Xuning bilən Israillar «axliq hədiyə»ni pakiz qaqilarqa qoyup Pərwədigarning öyigə elip kəlgəndək,

Xular bolsa, Pərwədigarqa atap beoixliqan hədiyə süpitidə kərindaxlirlarning həmmisini əllərdin elip kelidu;

Ular ni atlarqa, jəng hərwilirioqan, sayiwənlik hərwa-zəmbillərgə, qeqirlarqa həm nar təgilərgə mindürüp muqəddəs teoqimoqan, yəni Yerusalemoqan elip kelidu, — dəydu Pərwədigar..

²¹ Həm Mən ulardin bəzilirini kəhinlər həm Lawiylar boluxqa tallaymən — dəydu Pərwədigar..

²² Qünki Mən yaritidioqan yengi asmanlar həm yengi zemin Əzümning aldidə daim turoqandək, Sening nəsling həm isming turup saqlinidu..

²³ Həm xundək boliduki, yengi aymu yengi ayda,

Xabat künimu xabat künidə,

Barliq ət igiliri Mening aldimoqan ibadət kijoqli kelidu — dəydu Pərwədigar..

²⁴ — Xuning bilən ular sirtka qikip,

Manga asiylik kijoqan adəmlərnin jəsətlirigə qaraydu;

Qünki ularni yəwatqan kurtlar əlməydu;

Ular ni kəydürüwatqan ot eqməydu;

Ular barliq ət igilirigə yirginqlik bilinidu.

66:18 «Qünki ularning kijoqanliri həm oylioqanliri Mening aldimdidur» — bu ayətnin birinji yerimini tərcimə kiliş təs. Alimlar pəket uning mənisini tərcimə kijoqinimizdək pəraz kilidu.

66:19 «ulardin qeqip kutuloqanlarni əllərgə əwətimən» — «ulardin» deyənlilik: (1) 16-ayəttə eytiloqan jazaliridin («ot həm kiliq»tin) yəni (2) «yat əllər arisidin» deyənlilik məninə bildüridu. «həm ulardin qeqip kutuloqanlarni əllərgə əwətimən» — bəxka birhil tərcimisi: «həm qeqip həyat kəloqanlardin bəzilirini (yat) əllərgə əwətimən». «Tarxix»...«Lud»... «Tubal»... — xühbəsizki, muxu yurtlarning isimliri pütin dunyadiki yurtlarqa wəkillik kilidu. «Tarxix» üqün 60-bab, 9-ayəttiki izahətni kərtin; «Lud» bolsa bəlkim ximaliy Afriqida; Tubal bəlkim həzirdiki Rusiyəni kərsitidu (bəlkim Rusiyənin kona paytəhti «Tobolsk» bilən munasiwiti bar).

—Nemixka «Lud» toqruluk «okyaqiliqta dangki qikqan» deyilidu? Pərizimizqə, Huda əwətkən əlqilərnin hizmitinin hətəri bar, dəp kərsətməkqi.

66:20 «Xular bolsa, Pərwədigarqa atap beoixliqan hədiyə süpitidə kərindaxlirlarning həmmisini əllərdin elip kelidu» — bizningqə «xular» Hudaning hux həwirini qəbul kijoqan «yat əllər»ni kərsitidu. Ular huxal bolup, Hudaning xapaitini kayturux üqün, ziyankəxlikkə uqrioqan, tarkilip kətkən Yəhudiylarning öz yurti Yerusalemoqan kaytixioqan yərdəm kiliximiz kərak dəp hərhil wasitilərlə bilən səpərdə ularqa yeləngük bolidu.

66:21 «kəhinlər» — «kəhinlər»ning həlkə wəkil bolup ularning kurbənliliklirini ibadəthanidiki kurbəngah üstidə kəydürük hizmiti bar idi. «Lawiylar» — kəhinlarning yərdəmçiliri. Demək, muxu «Yəhədiy əməs»lər Israil iqidə intayin imtiyazlik orunda wə wəzipida bolidu.

66:22 «yengi asmanlar həm yengi zemin» — bu tema toqruluk 65:17-ayəttiki izahətni kərtin

66:22 Yəx. 65:17; 2Pet. 3:13; Wəh. 21:1

66:23 «xabat küni» — «dəm elix muqəddəs küni» yəni xənbə küni. Yukiriki 56-bab, 2-ayəttiki izahətni kərtin. «Barliq ət igiliri Mening aldimoqan ibadət kijoqli kelidu» — pütkül insanıyət kijoqan muxu ibadət iqidə, Yerusalemdə etküzilgən ibadət bolsa bəlkim wəkil boləqanlar arkiqlik etküzülüdu. Jəsətlərgə guwahqi boləqanlar (24-ayət) muxu wəkillər boluxi kərak.

Қоxumқә сөз

Kitabtiki 730 izaħat tooqruluk

«Yəxaya» degən kitabtiki naħayiti əħmiyətlik, kəp tərəplimilik bexarətlərgə qarita xuningə layıq birkədər təpsiliy «qoxumqə sөz» yezixqa tooqra kelətti. Ularni bir-birləp xərhləp, mukəmməlrək «qoxumqə sөz» yazsaq, uning 800 bəttin exip ketidioanliqini mөлqərliduk. Xunga həzirqə undingdin waz kəqtuk. Uning ornioqa, oqurmənlərnin diqqitini bexarətlərdiki sirlik wə əjayib təpsilatlırioqa qaritix üqün, tekisttiki zərür dəp qarioqan məzmunlarni imkan bar təpsiliyraq izahıaxqa tirixtuk.

«Yəxaya»diki xeir xəkli tooqruluk

«Yəxaya» kitabida kəp muħim tema xeirning dəl otturisidiki misrada bolidu. Xunga bu hil xeirler «yerim ay» xəkillik qurulmioqa igə bolidu.

Təwəndə bu «yerim ay» xəkillik xeidin ikkini kərsitimiz (birinqi misal pəkət birnəqqə ayəttin, ikkinqi misal üq bəbtin tərki b tapqan): —

1-misal: —

Isra'ıl jəmiyitining əħwəli (1-bəb, 21-26-ayət)

(a)(1) «Sadıq xəhər»ning zawallıqi (21 (a)) (ayət)

(ə)(1) Ətkən wə bğğnki kğnlərnı selıxturux:
Adalətning ornıda kətillik bar (21(ə))

(b)(1) Pəzilət daxqəloqa aylinip kətti (22)

(p)(1) Qirıklıxip kətkən həkümdarlar (23)

(p)(2) Həmmigə həkümrən Huda rəzillikni jazalaydu (24)

(b)(2) Daxqal tawlinip taxlinidu (25)

(ə)(2) Ətkən wə bğğnki kğnlərnı ohxax qilix:
Adalətning adil sotqılar bilən əsligə kəltürölıxi (26 (a))

(a)(2) «Sadıq xəhər»ning yengilinixi (26(ə))

2-misal: —

Ikki xəhər selixturma kılınıdu: Yerusalem wə Babil:

Xan-xərəpkə erixix üçün qıdamlıq etiķad kerək (24-27-bablar)

(a)(1) Hudaning Һalak bolıqan dunyadin aloqan Һosuli (24:1-13)

Һalakət (1-12)

Һosul tərğənliri (13)

(ə)(1) dunyadiķi «qaldılar»ning nahxisi (24:14-16 (a))

(b)(1) gunahkar dunya astin-üstün kıliwetilidu (24:16(ə)-20

(p)(1) Kütıwatqan dunya (24:21-23)

(t)(1) Harabə xəhər toqruluk nahxa (25:1-5)

(j) Zion teoqi (25:6-12)

(t)(2)Küqlük xəhər toqruluk nahxa (26:1-6)

(p)(2) Hudaning kütıwatqan həlķi (26:7-21)

(b)(2) Rəzillik küqliri astin-üstün kıliwetilidu (27:1)

(ə)(2) Həlkning «qaldisi»ning nahxisi (27:2-6)

(a)(2) Hudaning Һalak bolıqan bir həlķtin aloqan Һosuli (27:7-13)

Һalakət (7-11)

Һosul tərğənliri (12-13)

Xan-xərəpkə erixix üçün qıdamlıq etiķat kerək (24-27-bablar)

Bəzidə mundaķ qong bir «xəkil» yaki «nusha» iqidə yənə kiqikrək xəkillərmu bolidu.

Məsılən yukiriki (t)(2) həm (p)(2)də yənə bir nushining tərķiblırı bolidu: —

3-misal: —

Küqlük xəhər — Ümid bilən kütıwatqan (26-bab)

(a)(1) Hatırjəmlik iqidiki bihəterlik; dərwezilar oquķ (1-4)

(ə)(1) Topa-qangoqa qüxüx; har kılinix (5-6)

(b)(1) Huda tüz-təķxi kıloqan yol (7-9)

(p) Dawalıoqusiz kariojuluk;
(ahirida jazalaxni tonup yetix) (9-10)

(b)(2) Huda bekitkən hatırjəmlik (12-15)

(ə)(2) Topa-qangdin qıķix; tirilix (16-19)

(a)(2) Oǵəzəptin aman bolux; ixiklər taķaķlıķ (20-21)

«Yəxaya»

«Yəxaya»da baxqa hil xeir xəkillirimu uqraydu. Kəpinqə waqitlarda okurmənlər muxu xəkillərgə diqqət qılmaydu, biraq xu xəkillərning məwjutlığını sezidu. Bəkim kəp okux bilən ularoqa tonux bolup qalidu. Bəzidə hətta bir ayəttin tüzülgən xeyrlardimu «yerim ay» xəkillik uqraydu, xundakla nəhayiti nəqqə bəbtin tüzülgən qong «yerim ay» xəkillik xeyrlar bar; bu xeyrlardimu muhım tema xu ayətlərning dəl otturisida bolidu. Bundak qong «yerim ay» xəkillik xeyrlar tolimu pasahətlik bolidu. Səwəbi, ular «Pərwərdigarning güzəllik-julalığını ayan qilidoqan» «Pərwərdigarning quli»ni mərkəz qiloqan boluxi mumkin (49:3).

Yənə «selixturma» xəkildə yeziloqanlirimu bar. Bu hil xəkildə yeziloqanlirida «ikki kutkuzux» nəhayiti enik selixturuloqan həlda kərulidu. «Birinqi kutkuzux» bolsa jismaniy kutkuzux, yəni Israil Babil imperiyəsidiği sürgünlüktin kutkuzulidu. Yəxaya muxu kutkuzuluxning Pars imperiyəsidiği bir padixah arkilik bolidoqanlığını aldin eytidu; u hətta muxu padixahning ismini tuquluxtın 150 yıl ilgiri eytidu — u bolsimu «Qorəx». Bu bəxarətning dawamida enik bir paket kərünidu. «Jismaniy kutkuzux» insanning asasiy məsilisini həl qilalmaydu. Huda Israilni Babildin kutkuzoqini bilən ular bəribir gunahning ilkidə keliweridu. Bir məmləkət, bir əl mustəkil ataloqini bilən, xəhsiyətgilik ularning turmuxlirini baxquridoqan bolsa ularning əhwalı bəribir əslidikidək biqarə bolidu. Xunga adəmlərgə gunahın həm əz-zəzidin «tehimu zor kutkuzulux» kərək. Xundakla Yəxaya pəyqəmbər «Babildin kutkuzux»ni aldin ala eytkəndin keyin, arkidinla ikkinqi «tehimu zor kutkuzux» toqrulux eytidu, həm muxu nijat pəkət Israil üqünla əməs, pütkül dunya üqün bolidu. U «Pars imperiyəsidiği bir padixah» arkilik əməs, bəki «Pərwərdigarning quli» arkilik bolidu, dəydu. Bu hil selixturma xəbhəsizki, bizgə Pərwərdigarning qulining qiloqan ix-hizmitining həmmidin üstünlüki həm uluqlüğini kərsitix üqün qilinoqan.

4-misal: —

Birinqi (jismaniy) kutkuzulux wə ikkinqi (uluq, rohiy) kutkuzulux

48-babning alahidə xəkli

1-qismi

Hudaning etməxtiki səwr-takiti (1-11)
«İlgiriki ixlar» (3-6ə)

«Yengi ixlar» (6b-7)
Pərwərdigarning qiloqanliri (8-11)

2-qismi

Hudaning kəlgüsisiki səwr-takiti (12-22)
«Qorəx pilanı»ni jəzmləxtürüx (12-15)

Pərwərdigarning quli (16)
Pərwərdigarning məxsətliri (17-22)

Grafioqa kərioqanda, 48-bab ikki qisimoqa bəlünidu. Birinqi qisimdiki «İlgiriki ixlar» dəl «Qorəx pilanı»oqa barawər kelidu: 6-ayəttiki «yengi ixlar» bolsa, Pərwərdigarning qulining ixlirini kərsitiru.
Muxu təhlil qilinix 42-babtikiyə ohxax.

«Yəxaya»

Birinqi (jismaniy) kutquzulux	Ikkinqi (uluq, rohiy) kutquzulux
Qorəxning hizmiti	Pərwərdigarning kulinig hizmiti
(44:24 - 48:22)	(49:1-53:12)
Wəzipə təswirləndi Ada kילוquqining nami ayan kিলindi	Wəzipə təswirləndi Ada kילוquqining nami ayan kিলindi
(44:24 - 44:28)	(49:1 - 49:6)
Wəzipə təstiklandi Isra'il üqün, dunya üqün	Wəzipə təstiklandi Isra'il üqün, dunya üqün
(45:1 - 45:7)	(49:7 - 49:12)
Inkas: dua	Inkas: mədhiyə
(45:8)	(49:13)
Isra'ilning biaramliki	Isra'ilning na'ümidliki
(45:9-45:25)	(49:14-50:11)
Pərwərdigarning məksiti təkittləndi	Pərwərdigarning muhəbbiti təkittləndi
(45:9-13)	(49:14-16)
Isra'il həm Yəhudiy əməslər	Isra'il həm Yəhudiy əməslər
(45:14-22)	(49:17-26)
Pərwərdigarəya tayinip həkkəniylik həm kükə igə boləqanlar wə Pərwərdigarəya kərxi turoqanlar	Pərwərdigarning Kuli, Pərwərdigarəya tayinip kükə igə boləqanlarning nəmunisi
(45:23-25)	(50:1-11)
Pərwərdigarning Isra'iloja baxtin baxlap kelidioqan nijatka erixkükə boləqan qəmhorlukı	Pərwərdigarning Isra'iloja baxtin baxlap kelidioqan nijatka erixkükə boləqan qəmhorlukı
(46:1-13)	(51:1-16)
Babil; təhttin qüxüp topa-qangoja yetixi	Isra'il; topa-qangdin qikip təhtkə olturuxi
(47:1-15)	(51:17 - 52:12)
Babildin kutulux	Gunahtin kutulux
(48:1-22)	(52:13 - 53:12)

«Yəxaya»

Uningdin baxqa, yənə kəng dairilik «selixturma» xəkil bolup, buningda «Yəxaya» kitabining ikkinqi kismidiki «Pərwərdigarning kuli» toqruluk tət ayrim xeir (bəzidə «tət nahxa» dəpmu atilidu) həm üqinqi kismidiki «Məsih kılinoqan Ojəlibə Kiloquqi» toqruluk tət ayrim xeir selixturulidu. Bu hil selixturulma xəkil «Pərwərdigarning güzəllik-julalığı»ning «Pərwərdigarning kuli» wə «Məsih kılinoqan Ojəlibə Kiloquqi»ning üstigə ohxaxla möhürləngənlikini, xuningdək ularning əyni bir xəhs ikənlikini təkitləx üqün ixlitilidu.

5-misal: —

(1) Pərwərdigarning kuli — «tət nahxa»			
(42:1-4)	(49:1-6)	(50:4-9)	(52:12 - 53:13)
Təjimiħali	Əzi eytkən təjimiħali	Əzi eytkən təjimiħali	Təjimiħali
Kulning wəzipisi	Kulning wəzipisi	Kulning qing iradisi	Kulning wəzipisini ada kılıxi
Uningda Hudaning Rohi həm səzi	Uningda Hudaning səzi	Uningda Hudaning səzi	
	Onguqsizlikka uqraydu	Zulum-kiynakka uqraydu	Zulum-kiynakka uqraydu
Hatimə	Hatimə	Hatimə	Hatimə
(42:5-9)	(49:7-13)	(50:10-11)	(54-55)
(2) «Məsih kılinoqan ojəlibə kiloquqi»			
(59:21)	(61:1-3)	(61:10-62:7)	(63:1-6)
Təjimiħali	Əzi eytkən təjimiħali	Əzi eytkən təjimiħali	Əzi eytkən təjimiħali
Ojəlibiqining wəzipisi	Ojəlibiqining wəzipisi	Ojəlibiqining qing iradisi	Ojəlibiqining wəzipisini ada kılıxi
Uningda Hudaning Rohi həm səzi	Uningda Hudaning Rohi həm səzi	Uningda Hudaning səzi	
	Kisas həm nijatni ijra kılıdu	Kisas həm nijatni ijra kılıdu	Kisas həm nijatni ijra kılıdu
Hatimə	Hatimə	Hatimə	Hatimə
(60:1-22)	(61:4-6)	(62:8-12)	(63:7 - 66:24)

«Yəxaya»

«Yəxaya»da Məsih mərkəz qilinon bexarətlər əjayib xeyriy xəkillər bilən bayan qilinon bolup, bizgə Məsihning Hudaqə nisbətən qəksiz əzizlikini, xundakla Uning Hudaning barlik məmin bəndilirigə nisbətənmə xunqə əziz boluxi kerəklikini ayan qilidu.